

OSZK

~~E 480~~

~~ER 587/a~~

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A BOLDOG EMBER

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MÓRICZ ZSIGMOND

A BOLDOG
EMBER

REGÉNY

AZ ATHENAEUM KIADÁSA

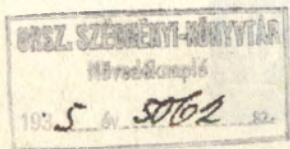
1935

*Az író minden jogát, fordítás, filmesítés,
utánközlés jogait fentartja.*

Copyright 1935 by Athenaeum.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

120238

A szerkesztőségben ültem és dolgoztam. Munkám az, hogy a beérkezett kéziratokat olvasom. Évente ezerre megy a beküldött regények és elbeszélések száma. Mennyi ember van, aki fontosnak, szükségesnek, elkerülhetetlennek látja, hogy elmondja életét. Csodálatos az emberben a közlési vágy.

Kopogtatnak a nyitott ajtón s egy hosszúlábú egyéniség lép be. Csöndesen mosolyog s megismerem földimet és atyámfiát, Joó Györgyöt, a tiszaháti kisgazdát.

— Jónapot kívánok Zsiga bátyámnak, — köszön illedelmesen.

— Aggyon isten neked is. Hát téged mi szél hord erre, öcsém?

Furcsán mosolyog s mem könnyen leli a szót.

— Nagy dologban járok, — mondja aztán somolyogva.

— Ül le és beszélj.

Bólint, tovább mosolyog, aztán leül s tovább bólogat. Az arca nem olyan, mint a kérő emberé, hanem olyané, aki valami hamisságot forgat a fejében, aki huncutságban jár. Hosszú lábait kiveti kétfelé, mintha a kemence padkáján ülne, csizmáját megforgatja, fejét előre ejti s bizalmasan hallgat.

— Nohát gyujts rá s mondd ki, hogy mit hoztál.

Kivesz a dobozból egy cigarettát, szakértően megropogtatja, rágyujt, akkor a szemembe néz ragyogó fekete szemeivel s az arca élén különös mosoly süt-kérezik.

— Memondom mér gyüttem. Azér gyüttem Zsiga

bátyámhoz, hogy elmondanám az életemet, tessék írni belőle egy szíép regényt.

Boldog isten, már az emberek nemcsak az írásokat hozzák, hanem mingyárt az egész életüket.

Nézem az embert. Sovány csontos arca barátságos. Milyen jó dolga lehet ennek, hogy Szatmár vármegye legutolsó sarkából nem röstell Budapestre jönni, egy régen elszakadt atyjafiához, hogy bekopogtasson a redakciós szobájába, csak azért, hogy elmesélje neki az életét... Ki lehet ez és mi lehet a sorsa, hogy egyáltalán eszébe jut ilyen furcsaság.

Más irányt akarván adni a beszédnek, szólok:

— Milyen a búza?

Húsvét előtt volt ugyanis az idő, mikor a gazdaembernek egyetlen gondja az szokott lenni, hogy milyen a búzája.

Egy kis felhő jelenik meg a homloka csúcsán. Legyint:

— Nem érdemes arról beszélni. Becsapott bennünket. Kérem, a búza... az nem egzisztál... Se nem terem, se ára nincs. Nem érdemes a máai életről szót sem vesztegetni... Nem lehet ma már megélni. Gondoltam, feljövök Pestre egy kis pénzt keresni, de e se lehet... Nincs már munka Pesten... Azelőtt?... Ha azelőtt feljöttem Pestre?... Mikor má leszállottam a keleti pájaudvaron, mentem a Rákóczi útján? Má megállított egy munkavezető, hogy: »fiatal ember, akar-e dógozni?« Hogyne akarnék. »Hát akkor jöjjön velem«... Mingyán beállottam a sorba, még most is emlékszek, hogy a Kinyizsi uccájába építettünk egy nagy házat. Karácsonyig dógoztam rajta feszt... Azelőtt csak úgy kapkodtak az ember után... Most?... Kérem én már itt vagyok nyócad napja. Vótam én már mindenütt a régi ismerősöknél. Mám mind megszűnt a nagy cégek, ahun én otthon vótam. Vótam én már a méltóságos képviselő úrnál is, asse tud segíteni... Nincs munka, gondoltam, eljövök Zsiga bátyámhoz, elmesélem legalább az életemet.

— Mennyi földed van?

— Nekem Ligeten van három holdam, Uszkába meg öt. Meg a kertem, 900 öles, meg van ezerkétszáz öl hasznavehetetlenem is.

— Nyolc-tíz holdból nem tudsz megélni? Pestre kell jönni munkát keresni?

— Elég sajnos, most ojan a világ. Nem terem semmi.

— Nem tudtok gazdálkodni.

Megcsóválja a fejét.

— Nem a gazdálkodásba van a hiba, kérem, hanem az időjárásba. Úgy tudunk gazdálkodni, mint a régi öregek, de mit ér, ha má nem terem a föld... Mán minálunk nincsen eső. Egész nyár elmúlik, hogy tavasztól őszig egy csepp eső nem esik. Mikor én gyerek vótam, ott vót a sok víz. A Batár minden tavasszal elöntötte a réteket. Vót nagy harmatok, vót sok nádas. Olyan kukoricák termettek, hogy elveszett bennük a lovasbetyár... Pedig a kukorica csak akkor terem, ha a borozdába kuruttyol a béka... Most nincs béka, de még víz sincs. Elvezették az urak a vizet. Nincs má nádas, gyékényes, nincs má vízimadár... De még a Batár is szárad má kifele, repedezik a feneke a nagy forró nyarakon. De még ahogy hajjuk, meg is szűnik mán az egész folyó, mert a csehek másfelé akarják elvezetni, hamarabb kötik bele a Tiszába, cseh területen, akkor mi ott maradunk egy csepp víz nélkül.

Nézem az embert. Kurucfeje csapzottan kókkad le. Horgas orra a sovány arcból kiáll s lógó bajuszáról csepeg a bánat. Így menekül el a vízimadár, mikor szárad a mocsár. Ez is felrepült és elszállott messze földre, kering a hazában, másutt akar fészket rakni... Menekül, menekül.

— Az adó meg úgy fel van csigázva, hogy nem lehet kibírni... Most is azér jöttem el, mer elhajtották adóba egy tehenemet meg a két tinót, de egy hét múlva visszahajtotta a végrehajtó, mer nem tudta eladni. Semmi pénzért se veszik meg. Nekem osztán el kell őket tartani, míg ára nem lesz. Se eladni nem szabad, se agyonütni, hanem etetni kell. Széna meg nincs, a fű csak most zsendül. A család nagy. Öt gyermekem van, heten vagyunk a kedves feleségemmel, kenyér nincs, krumpli nincs. Így gondoltam rá, hogy feljövök erre a Budapestre egy kis pénzt keresni, de mán haza se tudok menni, pedig nem akarok úgy menni haza, mint Telegdi Jóska, nígyszáz kilométerre gyalog.

Valami van az ember arcában, ami meglep és meghat. Mindezt a keserves nagy dolgot úgy mondja el, hogy nincs benne se lázadás, se harag. Nincs benne semmi támadás. Úgy beszél, mintha a sors kikerülhe-

tetlen tényeiről beszélne. Ahogy az időjárásról, az elemi csapásokról szól a földművesember. Nem lehet rajta változtatni, tehát egybet nem tehet, mint tudomásul veszi. A tiszaháti földtúró szegény ember öröklött ősi nyugalma van benne. Kuruc beletörődés az Isten akaratába.

Csakugyan jó volna, szép volna, érdemes volna egy ilyen embernek az életét egyszer már pontosan látni.

Hirtelen elmultak a fantázia játékaiból, a természetlen és legtöbbször meddő ábrándozásból született. írások. Itt megjelent előttem egy darab élet. Vágy támadt bennem, hogy megismerjem, megértssem és lerögzítsem ezt az életet, amely voltaképpen az egész magyar világnak leghűbb és legbiztosabb, ezeréves alapja: egy paraszt élete.

— És mikor tudnád elmondani az életedet?

Elmosolyodta magát. Most aztán egészen olyan volt az arca, mint a vedlett kurucé. Apró fekete szemei, mint a fénylő bogarak gyúltak ki, fehér homlokára csapzott haja szilaján mozdult meg. Nézésének derült és mélységes nyugalma s a szája sarkában lapangó humor ere felragyogott. Kedves és komoly tekintettel pillantott rám:

— Akár most mingyárt elmondhatom.

— Most rögtön?

— Rögtön.

— Annyira elgondoltad, annyira készen vagy vele?

— Annyira én.

— Aztán mért akarod elmondani?

Lehajtotta a fejét s gyermekes szelídséggel mosolygott.

— Én nem tudok egyebet mondani, csak azt, hogy én gyerekkoromba, legénykoromba olyan boldog voltam, de olyan boldog, hogy azt má ki se lehet gondolni. De akkor más is boldog volt. Az egy boldog világ volt... De most mindenki boldogtalan. Mindenki az égvilágon. El van 'rontva ez az ország, úgy ahogy van, az egész istenség. Hát hogy van ez?... Mért romlott így el?... Hátha az emberi nép felébred és azt mondja, nem jól van ez így, csináljuk másképpen. Ma is úgy kellene lenni, hogy a Jó Gyöngyök, meg a többiek legyenek boldogok otthon a ma-

guk kis falujában. Akkor azok is bóldogok lennének, akik felettebb életben vagynak... Eccóval, én nem tudom, csak rettenetesen szeretném, ha elmondhatnám az én nagy bóldog életemet.

Író. Ez egy író, akinek nincs módja, képessége, hogy megírja, hát mesélni vágyik.

— Tehát a boldogságodról akarsz beszélni.

— Igenis.

Olyan lelkes bizalom volt benne, kezdtem izgalomba jönni, mint mikor egy jóhírnevű könyvet vesz az ember kézbe és a ráváró gyönyörűségtől előre izzik.

— Hát akkor fogjunk hozzá. Tedd be azt az ajtót. ...így... És most halljuk... De figyelmeztetek, hogy csak igazat mondj, mert én csak az igazságra vagyok kíváncsi. Én még eddig soha hazugságot le nem írtam, hát ha hozzáfognál lódítani, akkor abba hagyjuk.

— Én mást nem is tudok mondani, csak az igazat. Az én orcám még nem pirosodott meg. Engem még nem kapott rajta senki hazugságon, mert én azt tartom, aki megmondja az igazat, akár jó, akár rossz, akár szép, akár csúnya, az nyugodtan alhat és én aludni szeretek éca. A többi a jóisten dolga.

— Hát akkor beszélj.

ELSŐ BESZÉLGETÉS

Joó György elmondja röviden, dióhéjban az egész életét

Én elmondhatom, hogy egész életemben boldog voltam, soha semmi bajom nem volt.

Már mikor kilenc éves voltam, tizedikbe, meghalt az édesapám. Én már akkor mingyárt kispap lettem a háznál, mert a testvérbátyám, Gedeon nem szerette a falusi gazdálkodást, rám hagyta, ő meg csak gép mellett szeretett lenni. Nem szeretett se kapáni, se kaszálni, se semmi mezei munkát, de ha jött az aratás, akkor ő mindig olyan volt, mint a mocskos inas, mindig ott peckáskodott a gép mellett.

Én voltam az édesanyámnak a segítsége. Már kis iskolás koromba is én velem beszélt meg szegény mindent, hogy mit csináljunk, még a pört is, mert édesapám halála után megrohantak bennünket az irégyek és elperelték negyedfél köblös erdönket.

Árva voltam és tizenhárom éves koromban beállottam a méltóságos Salánky Arvéd úrhoz mint ostoros gyerek. Ott sok cseléd volt, egyik jobban szidott, mint a másik. Este mindig haza mentem aludni. Kihúztam, míg a hó le nem esett, akkor eleresztettek és azt mondtam, hálistennek, nem megyek többet uradalomba ostorosnak.

Otthon maradtam akkor télen, de mikor jött a tavasz, egy fiúcimborám, Files Gyuri, amék ostoros vót velem, de azt meg nem vették fel másik esztendőre Salánkyhoz, azt mondja, menjünk Beregszászba, jó pézt lehet keresni. Mondom édesanyámnak:

— Ó fiam, azt mondja, ne vedd a világot nyakadba, van neked miből élni.

De én azért elmentem, szökve, hogy édesanyám nem tudta és csak szombaton, mikor megjöttem Beregszászból, akkor látta, hogy három forint hatvan krajcárral csörgettem be. Így aztán nem bánta; akkor egész tavaszon odajártam munkára.

Másik esztendőbe egy olyan kisebb gazdálkodó ember hívott, hogy menjek neki kiskocsisnak, szántani feles fődet. Mikor megúntam, hogy ingyen kiskocsis legyek, mondom, nem fogok én mindig szántogatni másnak, elmegyek inasnak.

Irtam Gedeon bátyámnak Pestre, a meg szólt a mesterének, ő éppen szabadulóba vót mán, a meg azt mondta felvesz. El is küldte az utikötséget, de édesanyám elkezdett sírni, hogy nyóc gyereket hozott a velágra és utójjára nem lesz asse, aki egy kis vizet adjon neki, én így megsajnálтам szegényt, otthon maradtam.

Otthon legénykedtem, szép életem vót, mán jányok után járogattam, sok szeretóm vót, ki elhagyott, kit én, kitül elverték, ki megcsalt; birtokot elvették, semmitlen maradtam, visszapereltem, megbuktam, akkor gondoltam, megpróbálom én mégis Pestet. Feljöttem 1907 őszén, tizenkilenc éves korban, Budapestre. Mingyán nagy keresetem támad, egy hét alatt keresek egy bornyut. Akkor nálunk odahaza egy kaszásnak fizettek egy forint huszat, közönséges napszámba kilencven krajcárt, itt meg egy forint hatvanat, egy forint nyócvanat adtak, pedig csak tíz órát dógoztam naponta.

E jó, mondtam és így azután én eljárógattam Pestre dógozni, minden őszön. De aratásra otthon ma-

radtam, még fejes is vótam mán, bandavezető, én vállaltam egy csoport munkással nagy uradalomba aratási munkát, én vezettem a rótát.

Egyszer itt vóna mán az ideje házasságra gondolni. Mondják a kortársaim, menjek velek bálba Bökénybe. Ott megszerettem egy jányt, egy hétem háromszor is elmentem hozzá. Nem vót messze, egy negyedóra.

De vót nálunk egy kőművesmester, ugyan a neve is Kőműves József vót. A kőművesnek meg vót egy jánya, Erzsi, annak meg szeretője vót az én barátom, Csereklye Mihály. Oszt ezek eljátszották magukat, és a jánynak kisjánya lett, a fiú anyja meg nem akarta a házasságot, engedte, hogy az egy fiát bevigyék katonának. Hogy hazajött, azt mondja az anyjának, hogy elveszi Kőműves Erzsit. Mer tárgyalás is vót miatta, el is vesztette, egy hold földet ítéltek meg a gyerekek.

— Inkább akaszd fel magadat, mint elvedd, — azt mondja az anyja.

A meg kiment az istállóba, felakasztotta magát. Mikor megtalálták, már ki is vót hülve.

Akkor őszön én feljöttem Pestre, karácsonyra hazamentem. De mán nagyon meg akartam házasodni, mert prótekczióbul állás vót ígérve a Vagonlicsnél, arra kellett házasodni.

Megyek az uccán, azt mondja Péter Ignácné:

— Mér nem nősülsz mán meg?

— Majd. Ráérek.

— Nősülj meg, anyád itt marad halva, sose vagy itthon. Azér nem akarsz, mer Váradi Piroška nem megy hozzád.

Akkor én elmentem a bálba, éppen vót és elizentem Váradi Piroskáér, jöjjön el.

A meg azt izente, hogy egy esztendő mulva eljön. Nagyon megharagudtam, hogy engem még egy esztendeig akar vártni. Tudtam, kire vár, nagy család fiára, aki katona vót akkor.

Na megájj, lesz nekem táncosném.

Megyek Kőművesékhez, mondom az Erzsinek, gyere bálba.

— Nem megyek, azt mondja, nincs kiér.

— Ne okoskodj, most gyere, hijlak.

Így eljött.

Újesztendő estéjén megkértem a kezét.

Avval megnyilt nékem a mennyei paradicsom e földön. Mán abba az esztendőbe született egy olyan kislányom, mint a pacsírtamadár. Nem sírt a, hanem énekelt. Szerellem gyerek vót a.

Igende kitört a háború.

Odáig vót nekem szép életem. Annyi vót csak, amit én éltem. A többirül nem is érdemes beszélni.

Joó György megállott a beszédben s rám nézett. Nyugodtan nézett, mint aki kötelességét teljesítette, életét elmondta, most már nyugodtan meg is halhat.

— Ez volt az életed?

— Ez.

— Most már, hogy elmondtad, kezdek kíváncsi lenni rá.

Volt az előadásában néhány részlet, ami friss volt, kedves volt és azt engedte sejtetni, hogyha hozzáfogna bőségesen elmondani, minden részletre kiterjeszkedve, szépséges módon tudná elbeszélni.

— Hány éves vagy?

— 1888-ba születtem. Akkor negyvennégy vagyok, úgy gondolom. Mán, mai időbe, vagyis 1932-be. Csak ebbe az erőbe, egészségbe tudnék megmaradni, a jó vóna. De osztán az emberből vén rogyant lesz.

— Megállj csak, hogy élsz te most? Mennyi a kereseted egy évben, mennyi a kiadásod?

— A jóisten tudja.

— Próbáljuk csak kiszámítani.

Papírt, ceruzát vettem s számolni kezdtünk, hogy az élete egy kicsit kibontakozzon.

— Mennyi adót fizetsz?

— Ligeten 58 pengőt, Uszkába 72-t.

— Uszkába? Hogy kerülsz Uszkába?

— Uszkai gazdátul vettem a hét hold földet, más része nálunk van a földemnek.

— Még mi fizetni valóid vannak?

— Legelőbér négy járó jószág után egyenként 19 pengő, az megint összevissza 72 pengő. Pásztorbér ötnyolcad élet, ez mondjuk hat pengő, bocskorpénz 80 fillér, negyedkila szalonna, ez pénzben négy állat után egy pengő hatvan fillér, két liter főzelék és a kocáért egy pengő. Kantartás három ötven. Három hold igényelt földért fizetek 130 pengőt, ez nincs kifizetve... Papbér félmázsa búza, kukorica 14 kila.

Az ember előtt összefolyik egy ilyen szegény élet. Távol van a mi életlehetőségeinktől. Mesében is érthetetlen szavak: legelőbér, járó jószág, »ötnyolcad élet«, »bocskorpénz«, »koca«, »kantartás«, »igényelt föld«, »papbér«, öt sorban tíz idegen fogalom, amit meg kell magyarázni... Ezért nehéz a politikában is a kicsi kis emberek életével foglalkozni, mert a politikát olyan rétegek irányítják, amelyek alig ismerik a tömeg életét. A kultúremler csak egy alapon tud tájékozódni, — a számok alapján.

Összeadtam a tételeit, kijött 343 pengő 40 fillér.

— És mennyi az adósságod?

— Sonkádi bank 500 pengő, nyiridházi bank 1281 pengő. Kamatba fizetek Sonkádra 70 pengőt, Nyiridházára 188-at. Kispaládi egyháznak tartozom két mázsa búzával, kamat erre 50 kiló. Nálunk az egyháznak három és félmázsa búzával, erre kamat 70 kiló. Pénzbe számítva ez 14.40.

— Tehát évi kamatterhed 272 pengő. Összes adó- és kamattartozás egy év alatt 615 pengő 40 fillér.

Havonta ötven pengőt kell tehát fizetnie télenyáron közönséges pénzterhekben.

Ezt már megértjük. A mai viszonyok mellett még a városi ember számára is komoly dolog havonta ötven pengőt készpénzben kifizetni. Egy kishivatalnok fizetése 100—200 pengő között mozog, — 50 pengőt ebből elvonni üzemi költségre és adóra, kamatra, nagyon megterheli az életet.

— No és mennyit veszel be? Egy évben? A földedből?

— Azt nem tudom megmondani.

— Hányan vagytok?

— Van öt gyerekem. A feleségem meg én, így hát heten vagyunk.

— Mennyi kell nektek egy évre? Miből éltek meg egy hónapig?

— Egy hónapra?... Kell egy hónapra másfél mázsa búza. De ebből kimegy 21 kiló vám, 50 kiló korpá. Marad 129 kiló liszt. De csak ha két mázsát örleték. Két pengőt is kell fizetni pénzben az örletésért.

— Ez még csak a liszt. Kenyér és tésztaféle. Mi kell még?

— Só. Minden héten kell egy kila só. Petróleum is kell, meg gyufa. A többi megterem. Krumpli, — csak

nem termett a múlt évben. A télen nem ettünk meg többet másfél mázsa krumplinál, mert nem vói... Bab, az van elég. Az annyi van, hogy nem győzzük megenni, pedig éjjel-nappal azt esszük. Káposzta vót, amennyi kellett. Más nincs. Takarmány nincs.

— Ruhára való?

— Arra nem telik. Nem vett a feleségem többet egész esztendőben negyven-ötven pengő áránál. Hét pár lábbelit vett az őszön, abból is csak három pár vót új a gyerekeknek, a többi javítás, mégis benne vót nyolcvan pengőbe. Még egy keszkenőt vett szegény magának öt hatvanért.

— Szóval, — számígtattam — ti egész évben nem fogyasztotok el öt-hatszáz pengőnél többet.

— Kérem, mi csak a szemetjét esszük annak, ami terem. A többi kell adóba, meg kamatra. De még így se tudjuk kifizetni.

Hatszáz pengőt fizet készpénzben a földvásárlásra felvett tőke után s adókba. Hatszáz pengőre lehet tenni azt az értéket, amit hetedmagával elfogyaszt. Igaza van, hogy ő csak a szemetjét eszi meg annak, amit termel. A javát el kell adnia, hogy a pénzfizetéseket teljesíthesse... Ha nem is tudjuk magunkat azonosítani az életével, éreznem kell, hogy nehéz sorsa van. Egy év alatt egy kendőt kapott a felesége öt pengő hatvan fillérért és cipőjavítást. Egy asszony, aki reggeltől estig, »látástól-vakulásig« dolgozik, egy kendőt kap egy évre, egy ötpengős kendőt, mikor hatszáztizenötöt kell kifizetnie pénzben. Ilyen átszámítások segítségével juthatok közelebb az életéhez. Az örökös babfőzelék; még a krumpli is elérhetetlen: egy télen hét ember másfélmázsa krumplit fogyaszt...

De talán nem mondott el mindent?

— Állatokból mit kapsz? — kértem tőle.

— Semmit. 185 kilós disznót adtam el 125 pengőért. A kisebbiket megöltük magunknak. Mikor eljöttem hazulról, vót egy kis hús még belőle. Most egy hétig vót munkám, hazaküldtem tizenöt pengőt, írtam a feleségemnek, vegyen két kis malacot, ha csak tud.

Elgondolkodott.

— Azér akartam elmondani az életemet, tessék kiírni az újságba. Regénybe. Hadd lássák az urak, hogy ez nincs így jól. Jobban vót azelőtt. Azér mondtam el

az én egész életemet, mer abból meglátszik, hogy azelőtt bódog voltam.

— Az életedet? Hát azt hiszed, elmondtad az egész életedet?

— Tessék hozzátenni, ami még hibázik.

— Nem, Joó György, én nem teszek hozzá semmit, hanem te most elmégy és mikor legközelebb jössz, mindig elmondod újra egy-egy darabját az életednek. De részletesen, úgy ahogy történt.

— Szóról szóra?

— Úgy... Legközelebb azt gondold ki, hogy is vót, mikor ostorosgyerek voltál. De a legkisebb dolgot is el kell mondani, ami csak eszedbe jut.

— Igenis. Mikor jöjnek?

— Holnap.

— Azt nem tudom, hónap jöhetnek-e, mer egy kis munkát helyeztek belátásba.

— Gyere csak el, szebb napszámot kapsz itt, ha nálam szakmányba beszélsz.

Megcsóválta a fejét.

— Ha megkapom a munkát, azt nem szabad elvesztegetni. Beszélni van idő vasárnap. Legalább a munkán kigondolom, hogy is vót, mi is vót.

— Jó van.

Ez volt első beszélgetésünk Joó György életéről.

MÁSODIK BESZÉLGETÉS

arról, milyen boldog lehet az élete egy árva kisfiúnak

— Hogy édesapám szegény, hamar meghalt, engem többet senki se vert, csak a tanétó. A megvert egynehányszor.

A második tanétó, mert az első, az öreg Kallós tanétó, az nem törődött velünk. Mindig azt mondta, a parasztnak nem kell annyit tudni, hogy a feje megfájduljon bele.

Hat osztályt jártam, de csak a harmadikból kerültem ki. Minden esztendőre repetáltam. Nem nagyon jó tanuló voltam. Írni, olvasni, azt nagyon tudtam, de számolni nem igen szerettem. Én olyan játékos gyerek voltam, szerettem csendesesen üldögélni és hallgatni a nagyok beszédjét, meg arra kíváncsi vótam, van-e rigófészek a fán.

Édesanyámnak én vótam a segítsége, mindig velem beszélte meg szegény, hogy mit hogy csináljunk. Mán a házat is én fedettem be tizenkét esztendő kóromba, mert édesapám után úgy maradt, hogy mindenfele csorgott az eső. Olyan nagy szalmafedele vót a házunknak, de már lekopott a szalma, meg édesapám letette. Igen. Mikor tavasszal elfogyott a takarmány, a fedelet etette a tehennel. Én is úgy hagytam most otthon a három marhát, amit a végrehajtó visszahozott, hogy etessék meg vele az ólfedelet. Majd aratás után csak valahogy újra befedem.

Hát szóval, mikor láttam, hogy az orromra csepeg az eső az ágyba, nem hagytam békét édesanyámnak, míg be nem fedette a házat. Jó helyen van a házunk, éppen a falu közepén, csak egy kicsit bele vót süppedve a földbe, mert lábasház vót, oszt mikor a talpgerendák elkorhadtak, akkor a tető lenyomta az oszlopokat a földbe. Úgy kellett kihányjni a földet a szobából, és ha az ember kívülről ment be, le kellett hajolni és le kellett lépni a kis konyhába.

De mi nagyon jó rendbe tartottuk azt a kis házat. Mindennap kisépertük, ha nem többet, legalább a szoba közepét. Vót úgy, hogy a szemetet, ha siettünk, csak besepertem az ágy alá, de vasárnap azt is mindig kihordtuk. Legtöbbször én szoktam sepergetni, mert akkor is nagyon szerettem a tisztaságot. Mosdani? Kútunk nem vót, a szomszédból hordtunk vizet, de én minden reggel megmostam legalább is a szemem közit, nem szerettem, ha csipás vagyok. Nyáron aztán fürödünk, pacskoltunk a vízbe.

Így éltem én addig, míg iskolás vótam. Nem parancsolt senki, nem törődött velem senki, édesanyám szeretett, soha meg se szidott, csak féltett és aggódott értem. Gedeon bátyám hamar elment hazulról, mert nem szerette a mezei munkát, ha kapálni kellett vagy kaszálni, mindig fáj a feje, vagy a hasa, de ha elkezdődött az aratás, akkor már ott volt a gépnél, mint egy peckás, olyan volt egész nyáron, mint a fűtő. Ő se bántott soha, nagyon szerettük egymást.

A második tanító Piri Márton vót. E mán többet törődött velem, ennek már étetgettem a marhát este reggel, szeretett is, de azért egynéhányszor megvert.

Igen, mert vót neki két jánya, Piri Márta és Piri Évécška. Én ezt a nagyobbikat nagyon szerettem. Sze-

rettem vele játszani és sokat is voltam vele, mert mikor a gyerekek elmentek az iskolából, én ott maradtam a marhát gondozni és olyankor sokat játszogattunk. Felmentünk a pallásra tojást keresni és ott összeakadtunk, hemperegtünk a szénába. Ott tanított meg csokolózni. Ezt hamarabb megtanultam, mint a szorzótáblát. Nem is igen tanultam egyebet abba az iskolába.

— Na, gyerekek, — azt mondja husvét előtt a tanító, — ha hoztok eperlevelet, csinál nektek Márta szép tojást.

Mentünk keresni a mezőn földiepret, annak mán vót levele, meg vittünk tojást a tanítónak egy kosárral. Meg is csináta, mert ügyes vót a Márta. Ráragasztotta az eperlevelet a tojás héjára tojásfehérjével és úgy iktatta a piros berzsenybe. Nem láttunk mi addig olyat, mert nálunk csak írták a tojást. Még a nevünk is rajta vót a tojáson és Márta nekem adta a legszebbeket, meg is ígértem neki, hogy hozok érte gacsitojást.

Abba az időbe nagy volt a Batár, sok vize volt, meg nagy nádasok, abba szeretett a vadkacsa köteni. Mentünk iskola helyett tojást szedni a madárfészekből.

Ha valaki lelt, kiabáltunk, adjál nekem is, adjál nekem is, de legtöbbször összetört a tojás.

Egyszer nagypénteken mentem ki a Batárra. Ráakadtam két kacsafészekre, egyikbe vót egy, a másikba három tojás. No mán van négy. Egy helyen meg felrepült a vadkacsa, odamegyek, megnézem, vót benne öt, igen de mind az ötöt belyukasztotta a vadkacsa, mikor felugrott. Akkor azért vagy tizenhetet hoztam.

Ötöt belőle, a legszebbeket elvittem Mártuskának. Nagyon örült neki és akkor történt először, hogy a tanító megvert miatta.

Vót a Mártának egy kisebbik testvére, Évácška, de azt nem szerettem, mert nagyon irégy vót. Irigyelte tőlem Mártát. Hogy a tojásokon összebarátkoztunk, megint egy pár csókot kaptam és Évácška megcsípett bennünket és azt mondta, hogy megmond az apjának, én meg meghúztam a filit.

Meg is mondott és akkor a tanító elővett és megvert.

De én nem bántam, mondtam Mártának, hogy van egy vincfa az erdőn, azon lakik valami madár, elmegeyek, elhozom a tojását.

El is mentem, nagy görcsfa volt, vót rajta vagy

három nagy lyuk. Felmegyek a fára, hát egy nagy szürke madár repül fel róla. Én meg ijedtembe megkaptam, ki akartam csavarni a nyakát, igende az nagyon erős volt, nem bírtam vele. Vót tizenkét tojás a fészekbe és le akartam hozni, de a madár vert és csapkodott és még vagy négy madár jött és üztek. Alig bírtam megmenekülni, úgy csapkodtak hozzám, majd kiszedték a szemem. Nem tudom mi vót, azóta se láttam olyan szürke madarakat, valami rétisas féle lehetett.

Vittem a tojásokat Mártának, de csak titokban adhattam oda neki, mert nem volt szabad találkozni. Vót az istálló hátulsó pallásán egy lyuk, ott feimásztam és mikor fenn vótam, úgy tettem, mint a kuvik: kveek, kveek... Arról megismert és feljött és az apja, meg a húga nem is álmodták, milyen jól eltársalogtunk a szénába a tojásokkal.

De szép világ is vót az, boldog isten.

Egyszer meggyet akartam vinni Mártának. Ott vót a Batár-parton egy nagy gyümölcsös. Felmentem a fára, leszedtem a meggyet. Vittem Mártuskának. Persze örült neki, de akkor nem lehetett szembenünk, mert jött az anyja, elszaladtam és mentem vissza a Batárra firidni. Vótak ott fiúk vagy öten, ott vót Orbán Gyuri, Krajcár Jóska, Bátor István, még nem tudom ki. Egy öreg ember meg ellopta az ingünket.

— Nem látta az ingünket?

— Mondjátok meg, ki szedte le a meggyet.

— Nem tuggyuk.

— Akkor nem lesz ingetek, mehetek haza pucéron.

Vissza a vízbe. Én meg megláttam, hogy egy fára van fellökve az ingünk. Odalopakodtam, levettem, felötöztem, el. A többi fiú jött utánam.

Az öreg meg csatorászott, hogy megmond a tanítónak, mi meg megdobáltuk.

Meg is mondott, a tanító meg szépen behívott a szobájába és újra megvert. Mártának nézni kellett, mikor fenekelt, mert kisült, hogy a meggyet ő ette meg.

Pünkösdkor kikerültem az iskolából, de Mártácskát azért nem felejtettem el még őszig se. Ősszel vittem neki diót, egy-egy kis tarisznyával szedtünk a más fája alatt. Mikor legjobban szedjük, egy öregasszony

végigkorcol Files Gyurin. Nézem, hát Rezsus néném, a keresztanyám ángya.

— Megállj, feladlak a tanítónak.

— Mán nekem a tanító nem parancsol.

De azért elvittem titokba Mártának a diót az ólpallásra és odakvikkoltam. Fel is jött és odaadtam akkor is a diót neki, de a létrát az Éva elvette és miniket az apja ott csípett. Hát akkor megint megvert.

— Ej a betyár mindenit, — mondtam — e mégis sok.

Akkor törték a kukoricát, mentünk mi is édesanyámmal. De nem vót nekem kedvem dógozni, mert minden csontom fájt. Mindig csak lefeküdni a többi gyerekekkel a kukoricásba.

— Gyertek elő, köjkek, hun vattok?

Akkor összekeveredtünk egy pajtásommal, Bátor Istvánnal. Forgó bottal vertük egymást.

Visszamegyek édesanyámhoz.

— Édesanyám, elmegyek firidni.

— Ne menj, mert estélig nem jöttek elő.

Meleg vót.

— Édesanyám, megyek firidni, nem nagy a Batár.

Azér mondtam, mert áradt. Hogy ne féltsen.

Elmentem a tanító földjéhez, hogy hátha meglátom Mártát valahol. Hátha kihozták a mezőre. Vót ott egy vadkörtefa a Batár-parton, fel rá, szedtem a vadkörte és néztem Mártát, de nem láttam semerre.

Jön egy asszony, Ágnes néném, aki a templom mellett lakik.

— Ó fiam, gyere, megáradt a Batár, húzd ki a kenderem.

Elmegyek, de nagy vót a Batár.

— Nem merek, elvisz a víz.

Már úszott a kendere, úgy cserepcsépbá.

— Kötünk rá kötelet.

Elment csáklyáért, én meg kapkodtam vele, megfogtam a kendert, felbuggyant a vizen.

Csakhogy elszakadt a cserepcsép kötele, vitte a víz a kendert. Úgy halásztunk utána, míg estére ki nem húztak mégis a partra.

— Ó fiam, egy csutkányi fiú többet ér, — azt

mondja Ágnes néném, — mint egy szekérderék asszony.

Este vót, mikor haza értem, kérdi édesanyám:

— Hun vótál?

— Ágnes nénémnek húztuk ki a kendert.

No jó van, nem vert meg.

Akkor másnap, vagy hogy, azt mondja nekem egy asszony, Kis Martella néném, hogy el kéne menni Fekete Ardóra almáért.

Én még akkor nem vótam ki a faluból, csak vásáron Újlakon. Nagyon megörültem, hogy most elmehe-tek világot látni külföldre. Fekete Ardó más megyébe van, negyedik falu mitőlünk. Az már Ugocsa. Kis Martella megmagyarázta, hogy egy bizonyos hegyipásztort kell megkeresni Fekete Ardón, az fog adni egy zsák almát. Vigyünk magunkkal egy-egy zsákot, mert egy barátommal, Vastag Ferkóval állottunk össze, hogy elmegyünk, abba el tudunk hozni tíz-tizenkét kilót egyenként.

Édesanyámnak nem szólottam, mert nem eresztett vóna el, hanem hajnalba jókorán elindultunk és déllére oda is értünk Fekete Ardóra.

Felmentünk a hegyre, megláttuk, hogy főznek a hegyen az oláhok a nagy fazokokba. Mi lehet az, megnézzük.

Vót közbe vagy három darab szőlő, mentünk keresztül rajta, odaérünk.

Az oláhok nem szóltak semmit.

Eccer megszólal egyik:

— Mit kerestek?

— Eljöttünk megnézni, hogy mit csinálnak?

Nem szóltak azok többet egy szót se, láttuk, hogy lekvárt főznek a szilvából. Ez nekünk nagyon furcsa vót, mert nálunk nem fazékba főzik a szilvát, hanem üstbe, aminek katlant csinálnak. De ezek csak úgy fatüz mellett cserépfazékba főzték.

Gondoltam, hogy lehet az, hát ilyen különböző az emberek szokása.

Odajön a kerülő:

— Hogy mertetek keresztül jönni a szőlőn? Most bekísérlek benneteket Ardóra.

Nagyon megijedtünk.

— Ne tessék bántani, nem tudtuk, mi ligetiek vagyunk.

Hát egy darabig ijjegetett, azután azt mondta:

— No, ereggyetek, de hozzá ne nyuljatok semmihez.

Elmentünk és kerestük azt a hegyipásztort, akit Kis Martella néném mondott. Nem volt otthon, hát mi ott vártunk, vártunk, ebédidő volt, de nem kínált meg senki, a felesége pedig főzött valamit. Kis Martella azt mondta, hogy kapunk ott ebédet, de bizony a kerülőnek eszébe se jutott. Szedtünk osztán szilvát egy fa alatt és ácsorogtunk, báméskodtunk. Szép idő vót, szép vót a hegy, nálunk nincs hegy, csak síkság, nincs szőlő egy tőke se, csak a tiszteletes úrnál van egy lugas. Hallgattuk a madarak rikótását és én dióból faragtam Mártácskának egy csörgő játékot. Olyanok vótunk, mint a kisbárányok, legelésztünk a fűbe.

Jön aztán a kerülő, meglát, ránk kiált:

— Tik mit kerestek még most is itt.

Hát e vót a hegyipásztor, akihez mink jöttünk.

Mondjuk osztán neki, hogy Kis Martella néném küldött zsákkal, almáért.

Azt mondja rá:

— Most nem tudok adni, hanem majd izenek, mikor lesz.

No mán jól vagyunk. Ezért tettük meg az országos nagy utat.

Kérdi a kerülő:

— Osztán hun akartok hálni?

Még hálni is? Hazamegyünk mink. De késő van mán, mingyán este lesz, messze van ide Magosliget.

De mi nem akartunk maradni, elszaladtunk az üres zsákokkal.

Ahogy megyünk a hegyről lefelé, mindenütt a fák alatt, mert út nem volt, csak a szép gyepen kellett keresztül-kasul a gyümölcsfák alatt, látunk egyszer egy szép rakott almafát. De nagyon szép almák vótak rajta. Jóska mingyá felmászott és megrázta.

Azér se megyünk üresen haza. Megszedtük zsákba, amit lehetett.

Azután még szép körtét leltünk, abból is szedtünk.

Jön egy ember. Nagyon megijedtünk, el kezdtünk szaladni, ott hagytuk a körténket, amit leráztuk. Osz-

tán az ember nem is arra jött, ahol mi voltunk, meg nem minket keresett.

Ott vót egy tábla fekete szőlő:

— Gyere, nézzük meg.

Levettünk egy fürt szőlőt, de még nagyon savanyú volt. Tovább mentünk.

Akkor beláttunk, hogy az urak uzsonnáznak. Egy szép ház volt egy szőlőbe, jól be lehetett látni a fák alól, megállottunk és soká néztük. Vótak vagy tizenöten, urak, kisasszonyok, mink meg csak néztük őket. Még ilyeneket se láttam odáig, mert a mi uraságunk, Salánky Arvéd, nem lakott nálunk a faluba, nem volt kastélya építve, csak a sok nagy puszta telkével volt tele a falu, az apró régi cselédházakkal. Mert a falu azelőtt nem ott volt, ahol most van, hanem a Batár túlsó partján, a Kúrián, csak az árvizek miatt költöztek át, mert a Kúriát mostanában is úgy elönti az árvíz, hogy négy köblös föld nem marad ki belőle, de a faluba sose jön fel egy csep víz se. Hát a templomtelken volt a Salánky-kastély helye, de sose építették meg, csak a templomnak hasítottak ki belőle helyet. Mondják az öregek, hogy a harangláb sokáig még odaát maradt, míg a kastély megvolt. De így nekünk sose lett földesurunk, aki ott lakjon, hogy lássuk, hogy élnek az urak, volt ugyan egy testvére Salánky Arvédnak, Salánky Sámuel, de ez sánta volt és csak ötvenköblös volt már a földje. Tekintetes úr volt ugyan, úgy szólították, de nem élt nagyon urasan, a háza teje is olyan rongyos volt, hogy a macska kisbe sétált a zsindeley közt.

Nagyon szép az, ahogy az urak élnek. Olyan szépen mozogtak a szép fák alatt. Látszott rajtuk, hogy nem dolgoztak ezek soha életükbe, csak mindig szépen öltöztek és vigyáztak magukra. Jókat enni, inni, szép nőekkel szépen együtt lenni, először láttam én azt akkor életembe, meg is csudáltam. Mártácska is úrilány, csakugyan mikor elkerült tőlünk, tanulólány lett belőle és most tanítóné valahol. De azért elgondoltam, hogy ezek közül az úri lányok közül egy se jöjjön el velem a szénapadlásra.

Vót ott egy csudálatos szép almafa, tele olyan piros almával, amelyet még sose láttam. Azt is megszedtük, azután tovább mentünk, mert már esteledett. Mi-

kor Ardón keresztülmentünk, a Batáron halásztak az olá asszonyok. Olyat se láttunk még, hogy asszonyok vonóhálóval halásszanak, csak egy kis vászonszoknya volt rajtuk, úgy állottak a vízben.

Mi meg szedtünk göröket és meghajigáltuk őket. Azok meg kiabáltak, hogy majd adunk mi nektek gonosz köjkek.

Én csak nevettem őket, hogy ilyen loncsos csóré szegények, akik maguk halásznak. Igazán, úrnak akár-mikor elmentem volna, de olá asszonynak nem.

Eccer csak lement a nap, megijedtünk és elkezd-tünk szaladni hazafelé. Szaladtunk, míg ki nem fárad-tunk, akkor megcsendesedtünk. Vót már tízóra, vagy éjjél is, mire hazaértem. Édesanyám kint várt a kapuba, nem tudott aludni, nagyon meg vót ijedve:

— Hun vótál fiam?

— Kis Martella néném elküldött almáért Fekete Ardóra.

Jaj, szegény de szörnyűködött, hogy azt nem is gondóta vóna, hogy olyan messzire elmentünk, jó hogy nem tudta, mert meghalt volna az ijedtségtől.

Jön másnap Kis Martella néném az almáért. Mondtuk neki, hogy nem adott a kerülő, még inkább elkergetett, amit hoztunk az a mi becsületes keresetünk, abból nem adtunk neki egy szemet se.

Haragudott osztán a kerülőre:

— Majd adok én neki mégeccer fát.

Mert vót neki egy darab régi szőlője Ardón, de szőlő már nem volt benne, csak egynéhány öreg gyümölcsfa. Ott egy kiszáradt almafát elkért tőle a kerülő, hogy ősszel ad érte egy zsák almát. Ezér az almáér küldött el minket.

Nem kellett cipelni az ő almáját, de nem is bántuk, mert nem adott volna belőle, csak kettőt vagy hármat. Szereztünk mi magunknak többet, de azért nem mentünk máskor, hiába küldözgetett.

Hanem én az almával mit csináltam.

Elvittem a zsák almát a tanító színjének a pallására a szénába. Hanem mikor kuvikkoltam, nem Már-tácska jött fel a rétolján, hanem az apja.

— Mit keresel te itt?

Megrakott kegyetlenül.

— Azt hiszed te, hogy az én jányom tehozzád

való? Most mingyárt megfoglak és úgy lehajítlak innen, hogy kezed-lábad kimegy a helyébül, örök kóduleszel.

Nagyon sajnáltam szegényt, úgy haragudott, hogy kék lett tőle, meg zöd. De nem hajított le, hanem szépen lejttem és elszaladtam.

Alkonyatkor visszaszöktem, újra felmentem, de most már nem kuvikkoltam, hanem addig vártam, míg megláttam az udvaron Mártácskát. Lehajítottam neki egy almát. Felnézett, mingyárt gondolta, hogy én vagyok és nemsokára feljött. Úgy eszegettük aztán meg az almát, kettesbe. Azután sose kuvikkoltam, hanem macskanyávogást kezdtem, de csak ha Márta kinn vót az udvaron.

Ilyen szépen éltem én mint kisiskolás fiú. Milyen szép volt abban az időben a világ és mennyi gyerek volt. Minden házba vót öt-hat, vót akinek kilenc gyereke vót, még tizenkettő is vót.

Nincs most. Hiába házasodnak most a fiatalok, nincs nekik gyerekük. Mind azt mondja, minek? Erre a nyomorult világra?

Nekem még van öt gyerekem, mert mikor én házasodtam, én még büszke vótam arra, hogy magyar vagyok és nem tudtam, hogy ilyen nehéz idők jönnek. Meg buta is vótam, na.

HARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen csodálatosan szép és érdekes egy ostoros gyerek élete

Egyszer kint vótam a pusztán; Krajcár Gáborral, meg Orbán Gyurival vótam együtt ostoros. Krajcár Gábor aztán Pestre került és rikkancs lett belőle, a háborúban elesett, Orbán Gyuri most is él, az apja hivatalába, kisbíró, nagyon sok gyereke van, valami hét vagy nyóc, sose tudja a nevüket.

Jött egy égiháború.

De olyan jég esett, hogy bokán felül ért a jég. A pelyvába dugtuk a fejünket, hogy agyon ne verjen. Ők ügyeltek az ökörrre, én meg a lovakra. Szántás után a lóhoz csaptak bennünket. Száznyolcvan ló vót a kezünk alatt, egyik nap én vótam velek, másik nap má-

silk, de se csikós, se más senki nem vót, csak mi gyerekek. Nekünk kellett a ménest terelgetni.

Akkor is a Györteleken vótunk, annak nagyobbik fele még akkor nem vót feltörve, a mind legelő vót. Akkor oan hirtelen jött a zivar, hogy nem vót semerre menekülés. Elibe álltam a lovaknak, de az idő a lovakat a Bornemissza tagjába verte, úgyhogy a ló nem birt állni. Beszaladtak a kárba, de mikor megcsendesedett az idő, kivertem őket, úgyhogy nem vették észre a kárt.

Utána összekerültünk Orbán Gyurival, csupa víz vótunk. Levetkőztünk anyaszült meztelenre és a kökénybokorra teregettük a ruhánkat, úgy szárogattuk.

Jött a kerülő, a vén Illyés.

— Hogy vattok, gyerekek?

— Jól vagyunk, semmi bajunk.

— Hun a ruhátok?

— Szárad.

Akkor ért a dinnye, de az öreg kerülő sose akart többet adni egy félnél. Akkor is kértünk, de csak egyet adott, ketté vágta:

— Netek, egyetek.

Így egy féldinnyét kaptunk megint.

Mikor megettük a dinnyét, a kerülő meg elment, azt mondja Orbán Gyuri:

— Gyere, most szedünk dinnyét.

Ott vót a dinnyeföld a hodály mellett, alig mentünk húsz lépést, mán vót dinnye. Behordtunk vagy tizet, úgy eszegettük megfele.

Nem vette észre senki.

Akkor kezdtem én egy kicsit emberkedni, meg ügyelni arra, hogy hogy élnek mások, addig csak olyan gyerek vótam, aki nem ügyelt semmire, csak élt, mint a kis kutya az udvaron.

Mer én a magam akaratjából mentem el ostorosnak. A testvérem, Gedeon, Pestre ment inasnak. Vót Pesten egy nagybácsink, Bálint bátyám, hogy ő viteti fel. Még Gedeon otthon vót, jön egy reggel a Salánky tiszttartója, és hijta őtet, hogy menjen hozzá ostorosnak. Mondja, hogy nem megy, mert Pestre készül inasnak. Én meg kidugtam a fejem a dunnából és kiáltottam, hogy elmegyek én.

Így vett fel nagy nevetve, mert vékony gyerek

vótam, mint a nád és azt mondta, merek-e menni, elfúj a szél.

— Nem fúj engem.

Így megegyeztünk, hogy András-napkor telik le az idő, de ha a hó hamarabb leesik, akkor hamarabb, hóeséskor.

Néha kijött a mezőre az öreg sánta tekintetes úr, Salánky Sámuel. A nagyságos urat, Salánky Arvédet csak úgy gondoltuk mink, mint az Istent, akit sose lehet látni. Főispán vót Nagyszőlősen, ott is lakott, csak az ő nevébe parancsolt ott mindenki. De ez a sánta tekintetes úr megmutatta magát.

Vót neki egy öreg vak lova, maga hozta ki a ménesbe.

— Fiam, — mondta, — vigyázz a lóra, hozok neked barackot.

Mindig ígért, de sose hozott semmit. Én meg csak vigyáztam a lóra. Egyszer jön kifelé, megint mondja:

— Fiam, vigyázz a lóra, hozok barackot.

Avval megy el. Én meg mán haragudtam rá, hogy mindig csak igéri, de sose adja és mikor már jól elment, a botommal jól fejbevágtam a vak lovat. A meg leesett. Megijedtem, de nem lett semmi baja, csak elszédült. Állogattam én felfele a lovat, felnézett a vak szemével, olyan szomorúan nézett, hogy nagyon megsajnáltam. Sose ütöttem meg többet. Azt a pozdorjára való öreg Salánkyt kellett vóna főbeütni, sose bántom azóta a lovat. Nem tudok ráütni, meg nem is szeretem, mert mindig sajnálom, hogy húzni kell neki a nagy sárban.

De a tekintetes úr, minthacsak megérezte vóna, hogy baj van a lóval, jön visszafelé, látja, hogy állítgatom, bajoskodok vele. Nem tudta mi lett, azt mondja:

— Jaj fiam, vigyázz a lóra, nagyon érzékeny.

Azt elhiszem, nagyon megérezte a görcsös botomat. Olyan nagy somfabot vót, amit az istállóba kaptam, hogy avval kell járni a ló után, a vót a csikós, az a bot. Vót a nyakamba karikás ostor is, de csak a bot vót a mester.

Azt mondja a tekintetes úr:

— Hogy híjnak téged, fiam?

Nagyon sajnáltam, hogy visszajött és féltem, hogy megtapogatja a ló fejit és megérzi az ütést.

--- Jó György, — mondom, — szolgálatára.

— Jóó György, — azt mondja a tekintetes úr, — csak nem annak a Jóó Jánosnak vagy a fia, aki most halt meg egypár éve? ... Tudod-e, ki vót az a Jóó Mátyás, aki nagyapád vót? Nemes ember vót. Hat szeksiós földje vót. Még megéred, hogy a nemes világ viszszajön, a kézimunkásnak meg nem lesz napérő kenyere se.

Hát nem így van? Má az urak kezébe van minden megint. Nincs már a munkásnak napérő kenyere se, mert mikor a télen a munkásokat hajtották ki inségmunkára, sokan vótak, akiknek egy darab kenyere se vót a tarisznyába. Pedig három napig olyan hideg vót, nappal húsz fok, éccaka meg harminc fok. A vármegye hozatott Szabolcsból burgonyát, három vagónt, azt osztogatták ki hat fillérrével. Az anyák meg jártak paphoz, tanítóhoz, hogy harminc fillért kérjenek köcsön, hogy öt kiló krumplit tudjanak venni a családoknak.

— Tudod-e, hogy a nagyapádnak hat ökre vót, meg négy lova. Tudod-e édes fiam, hogy a nagyapád, meg az apád, mikor ez még legény vót, ősszel felállottak az ágyásra, tavasszal szállottak le róla. Kerestek is mindennap három-négy véka étetet, azonfejül, hogy ők fizették a villást, meg aki szórt, mégis maradt nekik annyi, mindennap.

Mondom a tekintetes úrnak:

— Tekintetes úr, mikor én még kisfiú vótam, még kis iskolába se jártam, vót a mi kertünkbe hátul egy gödör. Arra is emlékszek, hogy én abba a gödörbe eccer beleestem. Tavasszal, mikor a békák kuruttyolni kezdenek. Kimentünk a kertbe és hajigáltuk a békákat és úgy beleestem, hogy alig tudtak kihúzni. Ném mertem hazamenni, mert féltem és a kazal alá bujtam, míg meg nem száradtam. Nem lett semmi bajom, de édesanyám belefektetett az ágyba és három napig ott kellett lenni. Akkor édesapám odaült mellém és elmesélte, amit most a tekintetes úr mondott. Mikor ők ott nyomtattak Salánky Farkas úrnál, odajött Salánky Farkas úr és azt mondt:a

— Kösse be a ló száját.

Mert négy lóval nyomtattak és egy véka búzát kaptak a lovak abraknak, mert nem lehetett soká kiállani a munkából, csak abrakot kaptak nappal a lovak s akkor tovább dógoztak. Hát a ló meg bele-beleharapott

a búzába a lába alatt, egy jó csomót felkapott és tovább ment, azért mondta Salánky Farkas úr édesapámnak, hogy kösse be a ló száját. De édesapám akkor rögtön lehajtotta a lovakat az ágyásról és ment hazafele.

Utána kiáltott Salánky Farkas úr, hogy:

— Hová megy?

— Láta azt már a tekintetes úr, hogy a munkás, aki dógozik, ne egyék?

— Nem láttam fiam.

— Hát a ló is eszik.

Így híjta osztán vissza, mert abba az időbe még nem vót gép, de még ló is sok helyen nem vót, csak ökörrel dógoztak. Így hallottan édesapámtól.

Azt mondja az öreg tekintetes úr:

— Szájas gyerek vagy, de apádnak a kezén elment minden főd, amit az apjáról kapott. Ha bekötötte vóna a ló száját, akkor ma is megvóna a fődje. De a maga száját se kötötte be. Lement a hat szeksziósfőd a gégégjén.

Nem tudtam mit mondani, hanem mikor este hazament, mondom édesanyámnak. A meg azt mondja:

— Ó fiam, nem apád gégégjén ment le a főd, hanem azon, hogy Salánky Farkas úr besoroztatta apádat katonának; hat esztendeig vót oda, azalatt meg meghalt a nagyapátok és asszonykézen úgy ment el a főd, mint ahogy elolvad a jég. Mert a jég azért olvad el, mert süti a nap, a fődeket meg Pereszlényi vette meg ócsón. Az a Pereszlényi, akit a Salákyak istápoltak fel, annak a nyolcvan hold földjéből a nagyobbik rész a te apádéből került ki. De még most is éhes, még most sincs jólakva. Most is csak azon dógozik, hogy a mi rám maradt szégyen apádról, a negyedfél köblös erdőt megkaparintsa.

Mert akkor folyt a per az édesanyám ellen a vagyonért.

Így osztán nem hozott nekem többet barackot ezután se Salánky Sámuel tekintetes úr, de nem is kellett nekem az ő barackja. Vót gyümölcs elég. Vót egy körtvélyfa, amerre a ménes járt, de sokat megmáasztuk. Jó körték termettek rajta.

Nekem édesanyám tarisznyázott mindennap. Vittem ki kenyeret, hagymát. Néha szalonnát, néha ételt szilkébe.

Eccer eszem a szalonnát kenyérral, odajön egy

ember, cseléd ember vót az uradalomba, Gógán Mihály. Leül mellém és nézi, hogy eszem.

Azt mondja:

— Fiam, adjál egy kis kenyeret.

Mondom neki:

— Nekem is kicsi van.

— Hát pedig látod, én negyven éves ember vagyok, de három hete nem ettem kenyeret.

Én meg nem akartam adni, mert édesanyám megmondta, hogy a kenyérre vigyázzak, abból senkinek ne adjak.

Azt mondja az ember:

— Meg nem is magamnak kérem, hanem a Juliska jányomnak. Sajnálom szegény gyereket, hogy nem harap kenyeret.

Avval úgy odatette az ujjait a gégájához és elkezdett rajta citerázni. Ugy kiverte a taktust a gégáján, hogy elbámultam.

Arra odaattam neki, ami kenyerem még vót, ő meg betette a tarisznyájába és azt mondta:

— Gyere el eccer nálunk, ott lakunk az alsó cselédházba, a ganénál.

Hát én el is mentem egyszer, csakugyan ott laktak. Sok pujája vót, de Juliska vót a legnagyobb. Nagyon szép kisjány vót. Mondja nekem:

— Te küldtél kenyeret nekem?

— Én. De nem küldtem, mert nem tudtam, hogy a világon vagy, hanem édesapád elkérte.

Juliska osztán nagyon megszeretett. Libát őrzött a tanya megett a páston, ott játszogattunk. Ha osztán lehetett, mindig úgy igyekeztem terelni a lovakat, hogy arra forduljak és olyankor én is leültem Juliskával a libák mellett és ott henteregtünk.

Abba az időbe még nagyon szegényesen éltek az ilyen cseléd emberek. Nem vót nekik semmi, csak az a kis komenció, annak jó volt, akinek már két-három fia dógozott, mert az is megkapta a komenciót, de a kinek még apró vót a gyereke, az sokat éhezett, mert olyan kicsi vót a komenció, hogyha elsején megkapták, már két hét múlva nem vót belőle semmi. Láttam eccer, mikor Juliska anyja sütötte a kenyeret, és tököt tett bele. Főtt tököt. Kérdeztem, minek teszi bele. Azt mondta, jobb ézü, jobban szeretik a gyerekek, hogy édes. Pedig

nem azért tette bele, hanem pótolta, mert kevés vót a liszt.

Két család lakott egy-egy szobába. Két béres az első végbe és a másik végbe is. Krétával húztak a földön egy vonást és mindenik asszony úgy sepert, hogy a világért se ment vóna tovább a seprűje, csak a vonásig. Egyszer ott vagyok Juliskával bent a házba, mert esett az eső, bejön a másik családnak a suttyó legényfia és átlépett véletlenségből a vonáson.

— Ne gyere be a házba, — kiáltotta Juliska — ne gyere be a házunkba!

Még olyat addig nem láttam. A pitvarba meg ott vót a konyha. Olyan nagy szabad tűzhely vót, de nem vót semmi kéménye. Ugy ment a füst, ahogy akart a palláson. Mindenik tűzhelyen két család asszonya főzött, de mindig veszekedtek. Egy tűznél kellett nekik főzni cserépfazokba és mindig kiabáltak egymásra, hogy most kinek kell tenni a tűzre.

Jó kis hejes gyerek vót mán a Juliska, nálam idősebb is egy kicsit, elmondtam neki, hogy mit beszéltem a sánta Salánkyval.

Azt mondja:

— Ezek most is bekötik a ló száját, meg az emberekét is, de majd meglátod, hogy tönkremegy azért az egész uradalom, már is tőlük vette Savarc a tagját. Nem soká megy az uraság.

Okos gyerek vót nagyon; de sokat fogdolóztunk, csókolóztunk; megtanítottam mindenre, amit tavaly Mártától tanultam, de azért ő még újra is tudott tanítani.

Én osztán akkor ennek hordtam mindent, amit szedtem. Körtét, almát, vackort, ami jött. Mártácskát bizony elfelejtettem, mert nem vót időm utána járni, hogy pitymallatkor kellett menni a mezőre és azután setétbe értem haza. Mikor mehettem vóna utána? meg el is untam a sok verést, mert a tanító nem akart megszokni arról, hogyha meglátott, meg ne üssön.

Mikor az aratás megvót, akkor engem a járgányhoz fogtak. Két lovat hajtottam a járgányba egész nap. Ezek bizony nem faltak bele a búzába, mert messze vót a búza, a lábuk alatt nem vót más, csak a por, amit ük locsoltak el.

Ott is sok mindenféle történt velem. Egyszer az ostorom beleakadt, mikor csapkodtam vele, a járgány

rúdjaiba, a meg kikapta a kezemből, rácsavarodott, nem vót ostor.

Meg akartak verni, én meg elszaladtam. Azt mondtam:

— Ha megver, tudja meg, hogy nem jövök többet.

Nem bántott aztán a botos ispán, mert szüksége vót rám.

Vót ott egy fiú velem, Nádor István, annak meg a vót a szokása, hogy megfogta az egeret és beleeresztette a hatos kerék közé. A meg csak felkunkorodott, vége vót. De tele lett a vágás, haragudott a gazda, mindig szidta. A meg csak dugdosta loppal tovább is az egeret a hatos kerék alá, a meg eccer odakapta az ujját. Levágta neki három ujját, de majdnem leszedte az egész karját, a vót a szerencse, hogy az étető észrevette, hamar belevágott egy kévét a dobba, akkor az a szíjat levetette, így a hatos kerék megcsendesedett, a gép megállott, de mán akkor három ujjá odavót. De azért nagyon derék ember lett, úgy tud vadászni, hogy csuda. Most Farkasfalván van Szebenyi nagyságos úrnál, inas. Mán ez a Szebenyi is megbukott. Még megvan, de úgy van mán, mint a vizen a buborék, most hallottam, mikor a vonaton jöttem, hogy Szebenyinek sincsen mán semmije.

Ott a Tolnay tekintetes úr, annak sincs semmije. Ott vót a Pereszlényi-birtok, az is zsidókézen van. Tenkremennek mind a birtokosok, pedig mán annál jobban nem lehet elhúzni a szegény cselédségtől, mint ahogy ők tették. Azt mondják most, hogy leépítenek; akkor csak úgy mondták, hogy: nem adnak. Bekötötték a ló száját, aki pedig ezt nem tette meg nekik szó nélkül, azt elküldték hat esztendőre katonának, azalatt meg kifordították a vagyonából. Mit érnek vele, most ők fordulnak ki mind, mind.

Harmincöt forint vót a cselédbér, negyven forint egy évre. Tíz kiló só, két véka főzelék, lecsapva, két öl fa és tíz köböl élet, még annak is nagyobb felébe azt a sivatag gabonát mérték. Tessék ebből megélni kilenc-tíztagú családdal. Igaz, vót 1200 öl kukoricaföld, megszántva, bevetve, nekik csak kapálni, törni kellett, haza is szállították, mert nekik nem vót semmi marhájuk.

De én akkor ezt nem így láttam. Én félkomenciót kaptam, büszke vótam, hogy tizenhat forintot adtak

egy évre, meg hat kiló sót, hat mázsa életet, abból négy mázsa vót a rozs, két mázsa tiszta búza.

Mikor édesanyám megkapta a búzacomenciómat, vett nekem kis fejtér gubát, akkor még a vót a divat. Mán ősszel abba jártam ki nagy büszkén a mezőre. Abba aludtam akkor is, mikor egy napon felébredek a fehér gubába, nézem mi van itt. Fejtér vót az egész világ.

Leesett a hó.

Hű, de örültem. Vége az esztendőnek. Egy héttel András-nap előtt. Szabadultam. Bizony.

Kérdezték, akarok-e jövőre maradni? Nem akarok én. Nem megyek én többet Salánky Arvéd úrhoz, mert még nekem is bekötik a szám.

NEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy kezd emberkedni a kis ember

Azt mondja nekem tavasszal egy fiú, Füles Gyuri:

— Te, gyere, menjünk Beregszászba kapálni, szép pénzt lehet keresni.

Mondom édesanyámnak:

— Ó fiam, ne vedd a világot a nyakadba, van neked miből élni.

Nem szóltam semmit, láttam nem szereti. Vasárnap este vót. Nekem nagyon fúrta az ódalamat, hogy elmenjek. Hónap hétfő, ha reggel nem megyek, egész héten itthon maradok. Már nagyon szépen pirult a föld színe, jól lehetett a földbe dógozni tavaszmunkát.

Gondoltam, én nem maradok itthon édesanyám nyakára. Tavaly mán komencióm vót, hozzászoktam a keresethez. Hát az idén nem hozok semmit a házhoz? . . . Nagyon hiányzott nekem, hogy nem fizették minden elsején a fizetésemet, mert tavaly, mikor ostoros vótam, vót nekem tizenhat forint fizetésem egy évre, azután hat köböl élet, abból két köböl búza volt, négy köböl rozs. Vót másfél véka paszuj. Meg egy félhold föld, amit édesanyám kapált be. Nekem az akkor nagyon szép fizetés vót, ennyit én mán minden esztendőbe meg akartam keresni.

Szóval én nem okoskodtam édesanyámmal, hogy így meg úgy, mert már én akkor is éreztem, hogy aszszonyokkal nem kell sokat beszélni, hanem meg kell

csinálni, amit az ember akar. Én hát szép csendesen kivettem egy kapát az eresz alá, kérdi édesanyám, minek van ott az a kapa? Mert szemes vót, észrevette szegény.

— Megyek reggel az erdőre kapálni.

— Ó fiam, sár van még, hogy mennél egyedül kapálni.

— De csak adjon édesanyám kenyeret, én elmegyek.

— Nem adok én, meg nincs is itthon, reggel megyek Fitos Bálintékhoz dógozni, ott majd kapok. Te meg csak etesd meg a tehenet, délre hozok haza neked. Az étel megvan, hát ellehetsz.

Jó van, ha nem ad, nem ad. Tudtam, hogy van kenyere, csak eldugta.

Hajnal előtt felébredek, leszálok az ágyról, felötözök csendesen, csizmát húzok.

— Hová mécc?

— Csak kimegyek, a tehennek adok.

Kimentem. Adtam a tehennek. Avval a vállamra vetem a kapát s megyek.

Ki az uccára. De nincs kenyerem, hogy menjek el olyan nagy földre. Sose vótam én Beregszászba, tudtam, hogy oda vonaton szokás menni, de pénzem meg nem vót. Megyek Files Gyuriér, az uccán rámszól Paládi Józsiné Julcsa néném, hova megyek.

— Kapálni, de nincs kenyerem.

— Adok én neked egy kis kukoricakenyeret.

— Jó lesz a.

Elmegyek vele, azt mondja:

— Vágjál egy kis fát.

Jól van, hamar összezsaptam neki egy csomó ágat, rőzsét, akkor csakugyan adott egy kis kukoricakenyeret, de rosszul vót sütvé, csak úgy szétomlott, mikor a tarisznyámba tettem. Úgy kellett becsavarni a kenyérruhába, mint a lisztet. No szép kenyeret süv ez is.

Mentem osztán Files Gyuriér.

— Kejj fel.

A még akkor is aludt.

Felkél. Betarisznyáz neki az anyja, veszi a kapát, elmegyünk.

Hát mentünk gyalog. Dél tájon vót, mikor odaértünk. Beregszászba.

Ahogy megyünk az uccán, meglát egy gazdaember.

— Jöttök-e dógozni?

Én meg ráfelelek nagy hegyesen:

— Elmegek bácsi, de mit fizet?

— Hatvan krajcárt.

Jó napszám. Otthon ötvenet adtak. Jól van.

Szurókát szedtünk a búzába. Nem kéméltem a kezemet, dógoztam szorgalmasan. A gazda meg megszeretett, má délbe adott egy darab szalonnát sütni. Úgy csorgattam a szalonna zsíriját a Julcsa néném kukorica-kenyerére.

Este hazamegyünk a házához.

Ott vót az istálló, nézem, a tehénnek még nem adott enni senki, mert beteges vót a felesége. Odamentem, adtam neki.

Jön a gazda. Nem is gondoltam. Látja, hogy széna van a tehen előtt.

— Adtál neki?... Nohát én meg vacsorát adok neked.

Igy egész héten csak nézett engem és kérdezősködött. Elmondtam, hogy tavaly Salánkynál vótam ostoros, komenciós, meg mindent.

Mikor szombaton vagyunk, azt mondja:

— Nem jönnél el nevelőfiamnak?

Én meg gyerekésszel nem tudtam, milyen jó lenne az nekem. Vót a gazdának vagy huszonöt hold földje és egy csepp gyereke se vót.

— Nem megyek, — mondom — mert édesanyám vár.

Kifizette a napszámomat. Kaptam három forint hatvan krajcárt koronába. Vót nekem hét koronám, meg húsz fillér.

Igende sajnállottam felváltani a hetedik koronát, mert negyven fillér vót az utikötség. Nézttem, nézegettem a húsz fillérest, hogy lehetne azt megfiztatni, mondja a gazda mit nézek. Mondom neki, hogy sajnállom felváltani a koronás ezüstöt, pedig húsz fillérért nem visznek el Ujlakig.

— De spórolós vagy, adok én neked húsz fillért, csak gyere vissza hétfőn is.

Adott nekem hatvan fillért, hogy vissza is tudjak jönni.

Jó van. Vasúton mentem haza. Files Gyuri meg nem kapott semmit; azt mondta, hogy nem is jön többet vissza ehhez a gazdához.

Hát én hazamegyek, azt mondja édesanyám.

— Jaj fiam, hogy mertél elszökni?

— Más is elment.

De mán másnap, vasárnap, én vótam a legény. A fiúk csak úgy megbámultak. Gedeon még akkor is otthon vót, nehezen tudott felkerülni Pestre; kimentünk a Tepsesre, mert ő olyan vót, hogy mindig szeretett firidni, nyáron egy nap negyvenszer ha nem fürdött, egyszer se. Kimegyünk; bele a vízbe; halászni. Én meg csak játszogattam, nadály csípett meg.

Aztán Gedeon megfog valami nagyot, azt hitte kígyó, kihajítja a vízből. Azt mondja, nézd meg, mi a? Odamegyek, megnézem.

— Én nem tudom csak lapos farka van, meg nagy bajusza.

Kijött.

— Hal.

De ő se tudta, mi vót. Harcsa vót.

Megcsípett akkor a rák. Hő ordétottam. Kétfelé húztam a lábát.

Gedeon meg megtréfált, eccer csak eltűnt, én meg kiabáltam utána, nem jött, beleestem a vízbe, lucskos lettem abba a híves tavaszi szélbe, ő meg elbújt a búzába, szaladtam utána úgy lucskosan, ő meg mikor előjött nagyon nevetett, én meg tüdőgyulladást kaptam.

Nem mehettem másnap Beregszászba. Beteg lettem. Eljött a tiszteletes úr is, tudtommal többet nem vót a házunknál, csak mikor temetett valakit az udvarról. Pedig ötven esztendőnél tovább vót nálunk pap. Megnézett, azt mondta, tegyenek rám vizes borogatást és ragasszanak belém piócát. Le akartam tépni, nagyon csípett, a vízbe is az csípett meg, nem vót kedvem az ágyba is túrni.

Három hétig vótam csak beteg, akkor má nem lehetett velem bírni, mentem vissza Beregszászba, mert nekem pénzt adott a gazda az útra és vár.

Megyek hozzá, azt mondja:

— Hun jártál, mikor itt vót a nagy munkaidő.

— Nem mondta Files Gyuri?

— Nem láttam én azóta a filit se.

— Beteg vótam.

Így elmondtam neki, de még meg is sajnált, nem is adott munkát egy pár napig, csak ott lézengtem a házánál és játszottam a kis keresztjányával. Csobák Zsuzsikával.

Meg is szerettük egymást, mert én mindig nagyon szerettem a jányokat. Nagyon tudtam velük beszélni és most már megint nem vót szeretöm. A tanító jányátul egészen elmaradtam, a béres jánya Juliska is el vót felejtve, e meg nagyon kedvemre való vót. Ez is libát örözött a faluvégén, mert ott laktak a faluvégén mingyárt és a páston vót a kislibákkal. Nagyon eljátszogattunk, ürgét is öntöttem. A szülei is nagyon megszerettek. Olyan vótam mán, mintha a fiuk lennék, mintha csak két házam lett vóna, egyik otthon az édesanyámnál, a másik meg a nevelőapámnál, mert mindig csak úgy mondta, hogy nevelőgyereket fogadott, én meg úgy mondtam: apámuram.

Vót ott munka elégséges, mindig tudott engem valamire használni, csak én mán untam, hogy olyan megszire kellett járni, mert minálunk nagy dolog vót abba az esztendőbe. Salánky Arvéd tönkrement, a birtokát elárverezték. Hát ő olyan főispán ember vót és nagyon szeretett Pestre járni. Itt meg rákapott a kártyára és sok adósságot csinált a régihez, szóval a lett belőle, hogy az ezerkétszáz hold eccer csak fuccsba ment. Betótt a Juliska szava, hogy nem soká megy az uraság.

Akkor aztán, mikor a Krósz odajött, mert a birtokot, felét megvette egy bankigazgató Krósz és Klán, a másik felét meg a gyarmati vasas bótos, Krósz; akkor nagy szükség lett munkásokra. Ezek mindig jártak édesanyám nyakára, hogy Jó Jánosné, adja ide a fiát munkára, hát édesanyám osztán nem akart eresztetni, hogy ne görcölődjek én a vasúttal, maradjak otthon, mert Gedeon bátyám is elment hazulról; inasnak ment Pestre.

Így osztán elbúcsúztam a nevelőapámtól, Bognár Imrétől, meg a kis Zsuzsikától, még sírt is szegény.

De igazat mondva, nem azért maradtam én otthon, hogy én Krósznak kapáljak, hanem azért, mert vót a faluba egy kisjány, Váradi Piroska, azt szerettem meg akkor nagyon és az után kíváncsoztam.

Pedig az egy olyan betyár kisjány vót, hogy az engem mindig csak hitegetett, ha jó kedve vót, hagyta ugyan magát fogdosni, meg csókolgatni, ha nem látták, de az engem eccer meg nem csókolt vóna és engemet mégis érte kergetett a kívánság.

De sokszor elgondoltam osztán, hogy milyen jó dógom vót nekem Beregszászba, ott engem is szerettek

én is szerettem, mégis el kellett onnan jönnöm és egy kegyetlen szívű kisjány után kellett nekem a csizmámat koptatni.

És az vót a legnagyobb baj, hogy hiába vittem én ennek akármit, az anna'k mindig kicsi vót. Csak úgy fumigálta amit adtam. Vadkörte vittem, kilökte a szalmába, virágot vittem, odatta a tehennek, a meg csak megszagolta, nem ette meg, akkor kinevetett, hogy még a tehennek se kell. Mindig így kibabrált velem.

A végin aztán meg is untam. Vót a szomszédunkba egy gazdaember, Vas Berti, annak vót egy menyee, a meg annak a szomszédjába lakott, anna'k vót egy jánya, Kovács Mari. Hát én ehez a Kovács Márihoz pártoltam, pedig ez idősebb vót nálam. De szép testes jány vót.

Ősszel már ide jártam Kovács Marihoz, kukoricafosztáskor. Ott hántottam a tengerit és hallgattam a meséket, mert volt ott egy öreg ember, Kovács Zsigmond, az nagyon szépen tudott mesélni. Azt én nagyon szerettem hallgatni. Meg is tanultam sokat a meséiből, még ma is tudok egynehányat belőlek.

De azért fájt a szívem, ha Váradi Piroskával találkoztam, ha a karba vótam a templomba, mindig csak ötöt néztem. Ha a karból lenéztem a szemünk találkozott, még ott az Isten házában is elfordította a fejét.

Sokszor megfogadtam, hogy eccer elverem. De azért, ha módom lett vóna rá, sose bántottam egy ujjal se, csak azt mondtam neki, hogy:

— Piroska, mér vagy te ilyen Isten komisza.

A meg szembenézett velem és azt mondta:

— No csak nyulj hozzám, hogy kiszedem a szemed.

— Nyuljon hozzád a jó Isten — mondtam.

Evvel el vót intézve, ott hagyott, én meg szégyeltem magam, mert ha eccer megvertem vóna, én azt hiszem, akkor mégis jobb lett vóna hozzám.

Azt mondja egyszer:

— A vasas Krósznál sok mindenféle van, hozzál nekem egy darab perkált ruhára valót.

— Én lopjak neked? Nem lopok, tudd meg.

— Ha olyan sokat keresel náluk, vegyél.

— Neked? Nem veszek, — mondtam, — mert amit keresek, azt haza kell vinni édesanyámnak.

— Hát akkor vigyél favirágot az anyádnak.

Vágtam is eccer egy kökénybokrot, mikor a kö-

kény már szépen kék vót, érett, hogy elviszem Váradi Piroskának, de osztán gondoltam, hogy ki fogja hajítani a kertbe, hát elvittem édesanyámnak.

— Ó fiam, minek hoztad ezt nekem, savanyú e.

— Hát csak szemelgesse édesanyám, azér hoztam.

Nagyon bántott, hogy még az édesanyámnak se kellett az én ajándékom.

De azér ő nem hajította ki, hanem leásta a földbe, azt mondta:

— Majd ha megérik, lecsipegeted.

Úgy is vót. Ő szegény nem evett arrul egy szemet se, hanem én Kovács Marinak vittem belőle egy-egy ágacskát, mikor már jól hervadni kezdett.

A meg örült neki. Nekem mégse vót az öröm, mert énnekem mindig az jutott eszembe róla, hogy Váradi Piroskának szántam, a meg nem is tudja, hogy az ő kökényét Kovács Mari eszegeti megfele.

Télen édesanyám fonna mindig Mojzes Pálékhoz járt, mert ott jó meleg vót, meg lámpával világítottak, lehetett jól fonna. Én is elmentem vele néha, osztán azt mondja nekem Mojzes Pál bátyám:

— Eljöhetnél hozzám kiskocsisnak tavasszal. Én meg megszántom nektek érte a földeteket. A magatokét is meg az árendást is.

Mert édesanyám mindig vett egy darab kukorica-földet az egyháztól és nem vót járó jószágunk, sose tudtuk megszántani, a szántás meg sokba került. Mondta édesanyám, a jó lesz fiam, nem kell fizetni a szántást.

— Majd meglátjuk tavasszal, — mondom, — a még messze van.

Sorozáskor bevették Ondódi Jóskát katonának, én is virágot tettem a kalapom mellé és a legények után mentem a többi fiúval és daloltam, hogy: »Rátok lányok még az ég is beborult«.

Akkor is megbosszántott Váradi Piroska, mert nem adott rozmaringot a kalapom mellé.

Hát karácsonyra hazajött a katonaságtól Ondódi Jóska és bált csinált a kocsmába. Nagy bál vót, mindenki ott vót, mi gyerekek kint vótunk, az ablakon lestünk be. A jányokat is elcsaltuk, ők is ott leselkedtek velünk és táncoltunk a tornácon, meg az udvaron. Ott vót Váradi Piroska is. Meg akartam táncoltatni, odamegyek hozzá szép csendesesen és mondom neki:

— Gyere táncoljunk.

Aszongya: fáj a lába.

— Most is táncoltál.

— Akkor nem fáj a lábam.

— De ha más híj, akkor is fogsz táncolni.

— Ha nem fog fájni a lábam.

Láttam én, hogy mi ez. Kovács Mari ott vót, de ő már nagyobb jányka vót, hát őtet már bevitték táncolni a kocsmába. Gondoltam, ha kijön, megmondom, hogy én is bemegyek vele táncolni.

Hanem kijön Ondódi Jóska, éppen mikor Váradi Piroskával vitatkoztam, azt mondja:

— Gyerekek, pissz se legyen.

Avval megfogja a 'kis Váradi Piroskát:

— No, kisjány, jössz-e táncolni.

Mondom:

— Fáj a lába.

Azt mondja:

— Nem fáj.

Avval rákapaszzkodik Ondódi Jóskára és megy befele a kocsmába.

Megharagudtam, hogy csakugyan velem kacérkodott csak, nem vót semmi baja.

Bementem én is.

Intettem Kovács Marinak, a meg nevetett és hozzám jött:

— Akarsz táncolni?

— Azér intettem neked.

Így egymás mellett táncoltunk mégis.

Nálunk az a szokás, hogy mikor a táncnak vége, akkor a jányok hátrahúzódnak az ajtóhoz, a legények meg rótába állnak a kocsmá közepén. Ha osztán kezdődik a muzsika, akkor a legény egy ujjal int és az a jány kijön a csoportból, aki azt gondolja, hogy neki intett. De ha a legény nem neki intett, akkor visszaküldi. De ha egy lányt így visszaküldenek, akkor az a legnagyobb szégyen, abból már emberhalál is lett.

Én is ott állok a legények közt. Nem mentem ki, mikor a táncnak vége vót, hanem ott maradtam a legények közt, pedig igazság szerint nekem ki kellett vóna menni, mert ha gyerekféle bennmarad, azt ki lehet onnan kergetni a legényeknek, de engem nem kergetett ki senki.

Ondódi Jóska elkezdett táncolni egy nagy jánnyal, én meg intek az ácsorgó jányoknak. Ott vót Kovács

Mari is, meg Váradi Piroska is. Igende Kovács Mari beszélgetett, nem látta, hogy neki intettem egy ujjal és Váradi Piroska meggondolta, hogy az elébb megsértett, mikor nem jött velem táncolni, hát most azt hitte, hogy neki intek és odajött.

Én meg csak így keresztbe intettem az ujjammal, hogy nem neki szóltam.

Piros lett a jány, mint a pipacsvirág és visszament, de még ki is ment a bálbul.

Kovács Marit meg egy másik legény addig elkapta. Nekem aztán nagyon fúrta az ódalom, hogy Váradi Piroska ezt sose bocsátja meg nekem, hát egy kis idő mulva utána mentem. Mán nem vót az udvaron, azt mondták hazament.

Elmentem utána.

Megyek a házukhoz, mondom az anyjának:

— Boris néném, hazajött Piroska?

— Haza, fiam, eredj be.

Bementem.

Ott ült Piroska a kemence padkáján és sírt. Letörüli a könnyét, azt mondja:

— Mit akarsz?

— Nem bánom, — mondom, — gyere táncolni.

Azt mondja rá:

— Majd jövőre.

— Jövőre? MÉR akarsz te jövőre táncolni velem?

— Majd ha nem leszel ilyen taknyos.

Kiveszem a kis piros zsebkendőmet, azt mondom neki:

— Nézd meg, tiszta a zsebkendőm.

Elveszi a zsebkendőmet, beleköp és odahajítja elibem.

— Minek köpködöl az én zsebkendőmbe, — mondok, — édesanyám szegte ezt nekem.

— Azt hittem Krósznál loptad.

Így letolvajolt engemet, én meg ott hattam.

Nem megyek én többet utána, gondoltam, de nem mentem vissza a kocsmába, hanem hazamentem, lefeküdtem és sírtam.

Kérdi édesanyám:

— Minek sírsz, édes fiam?

Mondom neki:

— Nem sírok. Azér jöttem haza, mer a szemembe esett valami.

— Ó fiam, valaki esett a te szemedbe. Nem kell azért sírni, van jány elég a faluba.

Nem szóltam semmit, befordultam a falnak. Mit érek én avval, ha van is jány több a faluba, nekem csak ez az egy miatt van bajom. Kiverem a fejembül. Most már sajnáltam, hogy hazajöttem, vissza kellett vóna menni és Kovács Marival járni a csárdást.

De azér nem bántam, hogy nem mentem vissza, mert hátha úgyse engedték volna a legények, hogy ilyen gyerekféle tovább ugráljon köztük.

ÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy verekedik a nyul a menyéttel,
a kiskocsis meg az étlettel.*

Másik idén én így mégis csak beállottam kiskocsisnak Mojzes Pál bátyámhoz.

Ez a Mojzes Pál bátyám olyan lógó feketebajuszú öreg volt, nagyon szeretett órát reperálni. Néha két napig se szólt egy szót se. De okos ember vót. Vót neki öt- vagy hatköblös földje és árendált hozzá húszköblöst. És olyan ügyesen ki tudta számítani, hogy sose fizetett rá.

Vót neki három lova, meg két csikaja, mikor oda mentem. Vót egy tehene, nagyon jó tehen vót, nagyon sok tejet adott. Nem adott annyit, mint ezek a mái tehének, de tizenkét litert adott és olyan jó tejet, hogyha meghagyták, egyharmada tejfel vót.

A felesége olyan édes szózatú asszony vót neki, mindig édesen mondta meg, ami nem tetszett, hogy az ember majd kiugrott a bőriből.

— Jaj, fiam, te úgy szereted, hogy a tehen térdig járjon a szénába?

Szerette az Isten, dehogy szerettem, de ha az ember oda nem nézett, az a бүdös tehen már kidurta a szénát a jászolból. Csak a javát akarta mindennek, osztán mégis nekem mondott ilyeneket.

Az urának is mindig mizserált, de a nem törődött véle, csak hallgatott. Olyan felejtős ember vót, ha valamit akart, néha csak harmadnap jutott eszébe.

Vót nekik egy fiúk, az is Pál vót, de Palinak híjták, Pali bátyám, ez mán vén legény vót, vagy negyvenéves, de nem házasodott meg, mert az anyja egy jányt se ta-

nált neki valónak. Hát osztán italtra adta magát és néha szombattul hétfőig ivott. Mikor hazajött hétfőn reggel, az anyja csak az mondta neki:

— Ó édes fiam, hát kedvedre vót? No, hála Istennek, most mán osztán feküdj le szombatig, gyermekem.

De a nem feküdt le, hanem ment a munkába és úgy tett, mintha nem is vóna álmos.

Engem azért nem sokat látott, mert mi mindig kinn vótunk a mezőn, kinn is háltam legtöbbet, mert a lóval kellett lenni. Éccaka legelt a ló békóba vagy pányvázva.

Mikor először kivittek az erdőre, ott vót nekik sok földjük, mondja Pali bátyám:

— Osztán vigyázz, mert odaki van az idétlen gyermek.

Idétlen gyermek, Úristen, mi lehet a. Nem tudtam.

Félős vótam én akkor még nagyon, mert sose háltam még az ég alatt, mert mikor ostoros vótam, akkor is este behajtottuk a ménest a karámba, akkor hazamehettem és othon aludtam a dunna alatt. De most kinn kellett maradni. Félttem egész nap, mi lesz az éccaka, ha az idétlen gyermek megjön.

Azér vótam félős, mert egyszer még kisebb koromban, tán még oskolába se jártam, nagyon rámijesztettek. Édesanyám akkor, meg édesapám, meg a bátyám kint voltak messze a kúrián és nem jöttek haza, mert feles földet kapáltak és siettek vele, nem lehetett mászkálással tölteni az időt. Én hát magamba maradtam a házba, de rám jött a félsz, osztán kiállottam a kiskapuba és sírtam. Odajött szemközt szomszédbul Kis Mári néném, keresztanyámnak a testvérhúga, kérdi mi bajom.

— Gyere velem hálni — mondtam neki.

— Jó, de eredj be szépen, mingyárt jövök.

Én meg nem mentem be, hanem ott fázóskodtam a kiskapuba, míg ő a dógát elvégezte otthon a tehennel, mivel. Jött osztán.

— Te még mindig itt vagy?

Bevitt a házba és lefektetett. Lehúzta a csizmát és vizet melegített, megmosta a lábom, kezem, fejem. Meg beszélt. Azt mondja:

— Mikor én ilyen kisjány vótam, mint te, elmentek az én szüleim a vásárra és csak másnap jöttek haza. Magamba vótam és én is sírtam a kapu előtt, hogy

»gyere velem hálni, gyere velem hálni«. Odajön egy öreg ember, azt mondja:

— Jövök veled hálni, csak előbb rakjál tüzet, melegíts vizet.

Megraktam a tüzet, melegítettem egy nagy fazék vizet, mire a kész lett, jött az öreg ember. Mondja:

— Önzsd a dézsába.

Beöntöttem.

— Mosd meg a lábam.

Megmostam neki. Nézem a lábát, azt mondom:

— Jaj de sárga a ked lába.

— Sárga bizony, mert sók hóttat megtaposott man. Mosd meg a kezem.

Megmostam. Nézem a kezét:

— Jaj de sárga a ked keze.

— Sárga bizony, mert sók hóttat meggyomrozott má. De mosd meg a fogam.

Nézem a fogát:

— Jaj de sárga a ked foga.

— Sárga bizony, mert sok hóttat bekapott a má... Hamm, téged is bekaplak!!

De ezt úgy kiáltotta rám Kis Mári néném, mintha ő most engem be akarna kapni.

Én is elvisétem magam, úgy ordétottam, alig birt osztán lelket verni belém.

Ő csak nevetett, de én többet nem mentem ki a kiskapu elibe, nem híjtam, hogy gyere velem hálni. Azóta nagyon ijedős lettem, éccaka nem mertem magamba kimenni. Nemigen mutattam, csak félttem magamba.

Most is az erdön, mi lesz, gondoltam, ha jön az idétlen gyermek, mi lehet a. Nem mertem a földre feküdni, hanem a szekerbe feküdtem le.

Ecer csak hallom, arra ébredek, valami nyávogásra. Hallgatok, hallgatok, hát megismerem, hogy kveek, kveek, szólott a kuvik.

Akkor megtudtam, hogy a kuvikot mondták ők idétlen gyermeknek. Ettől, mondom nem félek, ezt én is tudom és kezdtem csúfolni a kuvikmadarat, hogy kveek, kveek. Addig kiabáltam neki, hogy eccer csak mintha Piri Márta jött vóna fel a rétolján a pallásra. Vele álmodtam, tisztára, mintha ott lett vóna. Az olyan csudálatos vót, hogy még csókolóztam is vele. Sirtunk

is mind a ketten, hogy a kegyetlen apa úgy elvert egymástul bennünket.

Csak reggel gondoltam meg, hogy álom vót az egész. Búsultam, hogy sose lesz nekem többet olyan szeretőm, mint Mártuska vót.

Mégis megszoktam lassan az éccakát az erdőn. Közel vótak a nagy fák az erdőbe, még oda nem mertem holdvilág mellett bemenni, mindig kértem Pali bátyámat, hogy menjünk messzebb az erdőtől éccakázni, de ő meg nem akart, mert ő szerette az erdőt.

Én nem szerettem meg még akkor, mert más az erdő és más a jó száraz ház fedele. Az erdőnek mindig mozog minden ágaboga, levele és sohase tudja az ember, mi bujik ki belőle. Nehéz az, egy faluba nőtt, ágyba szokott gyerekek megtanulni, mi az az erdő.

Eccer is ebédelünk, megesszük az ebédet, azt mondja Pál bátyám:

— Nincs vacsorátok, bemegyek a faluba, hozok nektek.

Jó van, elmegy. Elmúlik a nap, este van, nem jön. Elfelejtett vacsorát hozni. A kukoricakenyeret még elvitte magával, mert abba az időbe még a nagyobb gazdák is csak málékenyeret ettek.

Azt mondja Pali bátyám:

— Itt nincs mit enni, tőgyfahajtást nem ehetünk, elmegyek, hozok vacsorát.

Az is elment.

Én meg lefeküdtem a szekér mellett a gubára, elaludtam. Nem tudom én meddig aludtam, csak egyszer kihozza a vacsorát Pali bátyám, szép májusvég vót mán akkor, azt mondja:

— Alszol?

Nem szóltam.

— Kőjj fel, egyél, megnézem a lovakat.

Elvitte a gubáját is.

Én meg bonciráltam a szilkét, ki is ódtam, de nem tudom hogy, nem leltem meg a kanalat. Eldültem a szilke mellett, elaludtam.

Mikor má virradt, jön visszafele Pali bátyám:

— Ettél?

— Mit?

— Hiszen kiódtad a szilkét.

— Én nem tudom, én nem ettem.

Nem vót, aki beszélgessen hozzám, elaludtam.

Igy reggel ettem meg a vacsorát.

Jó idő vót, nem vót semmi baj, csak azt nem szerettem, hogy az erdő minditig beszélt és én nem értettem, mit. Hun a madár rikótott, hun valami állat. Még akkor vótak farkasok a máramarosi hegyekbe, én mindig csak attul féltem, hogy egy reggel arra ébredek fel, hogy megettek a farkasok.

Hát egy éccaka hallok valami fertelmes sivítást, visítást.

Talpra ugrok, mi lehet a. Hát egy nyúlra ráment a menyet. De olyan nagy nyúl vót a, mint egy kutya, nem hagyta magát. A menyet mingyán a nyakának esett, mer annak az a szokása, a csirkének is csak elharapja a torkát, kiszíjja a vérét, ott hagyja. A nyúl meg rázta magáról és a körmével beleakaszkodott és visított iszonyatosan, én meg rettenetesen megijedtem.

Fogom a nagybotot, az oda vót mindig készítve a szekér ódalához, csendesen elindulok és mikor egész hozzájuk értem, belevágok, ahogy csak bírok.

Olyan szerencsém vót, hogy mind a kettőt agyoncsaptam.

De nem mertem hozzá menni, mer mégis nem tudtam, mi az, meg hogy élnek-e még, hogy rám ne mászszanak. Reggelig vérasztottam, akkor jön Pali bátyám, mondom neki mi vót itt. A meg odament, megnézi.

— Megdöglött a nyúl is, a menyet is.

Hazavitte osztán a nyulat, mikor délbe hazament.

Én meg csak azon gondolkoztam, hogyha megsütik a nyulat, én nem eszek belőle. Én nem akarok a menyet után nyulat enni. Még akkor se kaptam belőle, mikor magam fogtam.

Mert ostoros koromba mán eccer fogtam egy nyulat. Hevertem a fűbe a ménes mellett és egyszer csak odajön egészen hozzám egy nyúl. Én meg rávettem magamat és megfogtam. De nagyon erős vót, alig bírtam tartani. Körülnézek, hát ott jön messziről Illyés, a kerülő. Kiabálok neki, hogy nyulat fogtam. El ne erezsd, kiáltotta.

Osztán míg jött, mán vette kifele a bicskáját és ahogy odajött, megmetszette a nyakát a nyúlnak. Elfolyt a vére.

— Hazaviszem, — azt mondja — a feleségem jó paprikást csinál belőle. Még téged is megvendégellek.

De bizony nem jött a többet felém se, nem adott az abból még kóstolót se. Mondtam is neki, mikor egy hét múlva megláttam:

— Nem adom többet magának, ha nyulat fogok. A meg csak nevette.

Hát most is azon gondolkodtam, hogy én nem eszek, én nem, abul a nyúlból.

Kihozza vacsorára a nyúlparrikást Pali bátyám.

— No egyél.

— Én nem eszek.

Nevetett.

— Félsz, hogy megharap? Né csak én hogy eszem. Én vagyok az ü menyetje.

A menyetet meg elhajította, hogy a nem jó semmire. Igerde eccer csak nagy madarak kezdtek kerülni felette, én meg féltem, hogy ideszoknak és egy éccaka felkapnak, elvisznek, vagy valamit csinálnak velem, hát elástam a menyetet.

De sokat is tapasztaltam én ott az erdő mellett három vagy négy esztendőn keresztül, míg Mojzes Pál bátyáméknak szántogattam.

HATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a fösvény kétszer költ, a rest kétszer jár

Mojzes Pál bátyám az egyik darab földjét az egyháztól bérelte, a másikat meg Kerecsen László méltóságos úrtól. Ennek Salánky-jány vót a felesége, Salánky Polikszénia és mikor tavaly megbukott Salánky Arvéd, akkor ő hazajött a faluba, volt itt még neki egy kis kerülőháza, a mezei kerülő lakott benne, de egy olyan rongyos kis szalmafedeles ház vót a, hogy nem is vót annál kisebb a faluba, még a mienknél is ócskább vót. Mégis beleköltözött a méltóságos úr, meg a méltóságos asszony. Nyárára. Timpók Andris meg, a kerülőjük ott lakott a hátulsó végibe a háznak, a feleségével, Maca nénémmel. Két öreg cseléd vót, most osztán négy öreg cseléd lakott a házba, mert a méltóságos úr öreg vót má és nyugdíjba vót a felső kúriátul, améken bíró vót.

Nagyon furcsa egy Isten bogara vót ez a Kerecsen Lászlóné méltóságos asszony. Fösvény vót a kegyetlen.

Megette vóna az még a kutyakaprot is, csak pézt ne kejjen adni érte. Szatmáron laktak különben, csak

nyáron vótak minálunk, míg az eső el nem kezdődött. Akkor hazamentek és szekerral vittük a részt. Az árendát.

Finom úriemberek vótak vóna, szép ruháik vót, úri életük, de pénzt nem szerettek köteni. Ugy el vótak azok a kis házba, mint a vakondékok. Persze egész nap nem csináltak semmit. A méltóságos úr pipált, de csak nagyon jó dohányt. Míg Salánky-kézen vótt az uradalom, addig mindig nekik válogatták a dohányosok a legszebb dohányleveleket, nem vót abba szabad egynek se lenni, csak a legprímábbnak, mikor meg eladták a birtokot és ez a Krósz megvette, akkor ez is elment a méltóságos úrhoz vizitelni és azt mondta neki, hogy a dohányporció ezután is kijár. Meg is parancsolta Máté Estók bátyámnak, az új dohányosnak, hogy a szépit, csak a legszépit válogassa a méltóságos úrnak, de úgy, hogy azt finác szeme ne lássa.

A dohányos gazdának magának kellett csempészni a remekszép dohányt a méltóságos úrnak, de ha finác jött a faluba, soha az, egy se mert elmenni a méltóságos úrékhoz, megvizitálni, hogy van-e szűzdohány vagy nincs, pedig úgy feltúrták néha a falut, hogy egy törülközőt, meg egy szalmakazlat se hagytak a helyén, de hát nagy becsülete vót a méltóságos úrnak.

A méltóságos asszonynak meg a vót a szokása, hogy mindig csak lila ruhába járt. Vót annak ruhája sok, de a mind lila vót, mint a tavaszi kankalin. Még a csipke is lila vót rajta, meg a kalapja is, meg annak a bársony szalagja is. Olyan vót a, mint egy lábon járó orgonabokor, ha elindult. Még az orcája is lila vót. Én nem tom mivel kente-fente, de olyan lila vót a, hogy elnéztem sokszor, mikor nálok jártam, hogy milyen lilásra tudja kikészíteni magát.

Mer sokat jártam hozzájuk, engem rettenetesen szeretett a méltóságos asszony. De sokszor megcibálta a hajamat, mindig szeretett belekapaszkodni, hogy úgy szétáll a hajam, a feje ujjáival csak belemarkolt az ütökömbe és pofozgatott:

— Akarsz-é virágot, Györgyöske?

Én meg szerettem vóna neki azt mondani, hogy inkább egy kis kolbászt szeretnék.

Kaptam én virágot eleget a jányoktul, rozmaring mindig vót a kalapom mellé. Kovács Marinak minden rozmaringját én legeltem le, mind az én kalapomhó

szurkálta a szebb szálakat. De kolbász az mindig vót náluk, meg pecsenye, de soha a meg nem kínált vóna egy falással, ha a szemem kopogott vóna is.

Azér jártam hozzájuk, mert Jusztin néném mindig velem küldte el a napi járandóságot, ha ott vótam. Mert Pál bátyámék tartoztak nekik adni mindent. Úgy vót az egyesség, hogy a tizenkét hold árendáját disznóba kellett kiadni, sonkába, kolbászba, sült húsba. Meg minden egyebet is, csirkét, tyúkot, pujkát, rucát, meg még galambot is kellett nekik adni. Reggel mentem hozzájuk, megkérdezni, hogy máma mit akarnak? Vagy tojást, téfelt, lisztet, zsírt, meg ami kellett, szóval ott vót az éléskamorájuk Pál bátyáméknál. Mondta is minden reggel Jusztin néném, mikor reggel eléadtam, hogy mit parancsolt a méltóságos asszony, hogy:

— Ó a drága lelkem méltóságám, hála Istennek, hogy ilyen jó étvágyuk van, az én Istenem tartsa meg az étvágyukat.

De csak ki kellett adni a porciót.

Mer a méltóságos asszony abba a kis házba nem tűrte az ételszagot, ott nem vót szabad még egy kis kamarát se tartani. Vót egy öreg cselédje, Penzsi néni, az berakta a maradványt egy nagy pántos ládába, a kulcsot meg a méltóságos asszony eltette, sokszor megpenészedett, megromlott az eltett étele, Penzsi néni meg dúlt-fult, hogy a szeme is szikrázik az éhségtül.

Hát a szobájuk, akibe laktak, az olyan vót, mint egy szép bót. Minden vót benne, még perzsia szőnyeg is. De ha Jusztin néném eccer azt mondta vóna, hogy máma nem adok semmit, akkor meghalhattak vóna éhen.

Így éltek ezek ott minálunk minden nyáron, de sokszor hallottam, mikor mondta a méltóságos asszony.

— László lelkem, pipázzál, megesznek a szúnyogok.

Nagyon csudálkoztam a szúnyogok gusztusán.

Azt mondja ősszel Pál bátyám, meglát az uccán, mert én csak tavasszal vótam nála kiskocsis, hogy:

— György fiam, hajnalba megyünk Szatmárra.

Mán tudtam, kötöznek befele a méltóságáék. Mondták nekem a tavaszon, hogy én fogom kötöztetni.

Hajnalba mán kopogtak értem, mentem a szekkerhez.

Hát a hintó megjött, de csak a méltóságos asszony ült bele, a méltóságos úrnak oda kellett ülni a rakott szekerre, hogy el ne lopjunk valamit.

Megyünk. Száraz Berken megállottunk itatni. A méltóságos úr adott öt krajcárt, hogy igyunk rajta pájinkát. Ketten. Ötér.

Pali bátyámmal vótunk, a meg vett egy fertály pájinkát. Fertály litert. Megitta, én is kaptam, de én nem szerettem a pájinkát.

— No, megájj, — mondom Pali bátyámnak — most megfizetek a méltóságos úrnak.

Mikor elértük a köves utat, meghajtottam a lovat. Jaj de kiabált, hogy kirázza'a lelket belőle. Hadd rázza az öt krajcárér.

Mikor beértünk Szatmárra, a szekér úgy állott meg, hogy összeesett. Egy zsák le. De ü nem látta, mert sietett lefele és ment be a házába. A zsák kiszakadt, kiömlött belőle vagy egy félvéka búza. Vót ott egy szegény asszony a szomszédba, mingyán szaladt kosárral, felszedte, elvitte. Mi meg bedugtuk a zsákot egy jó nagy szalmacsutakkal.

Nézi a méltóságos asszony, mer a mán régen ott-hon vót, kijött megnézni, megvan-e minden.

— Méltóságos asszony, az egér kirágta a zsákot. Jaj de sopánkodott, sápitott, hogy jaj Istenem.

De a nem jutott eszébe, hogy behíjjon enni. Hanem Penzsi néni hívott. Pali bátyám nem ment, hanem elnézett a városba, egy jó hámot akart venni, azt mondta, de én tudtam, hogy nem kíváncsi az ebédjükre, meg a vendéglőbe pörköltözni.

Hát ideadja nekem Penzsi néni az ebédemet. Almásétel vót, de egy csepp só se vót benne. Nem ettem meg.

— Én nem tudom megenni, nincs ebbe só.

— Így szokott a méltóságos asszony.

Vót kenyér, jó, azt megettem. Vót egy nagy kert az udvar végibe, nézegettem, hogy bemegyek, ezek almát. De azt meg úgy bezárta a méltóságos asszony, nem lehetett bemenni, szeges drót vót a tetején. Hát addig nézegettem, míg leltem egy helyet, ahol be szoktak járni a hivatlan vendégek, én is beléptem. Megszedtem magam jó piros almával, be a kasba egy zabos-tarisznyával.

Pali bátyám meg jön estefelé, részeg vót, mint egy csacsi.

Befogtam a lovat, olyan szerencsés vótam a nyergeléssel, hogy nem lett semmi bajom, mert rúgós vót

a ló nagyon. Pali bátyám meg ült felfele és mindig leesett.

— No, szép legény, nem tud felülni a szekerbe.

— Ű?

Ült felfele, teszi fel a lábát, én meg belöktem, beesett a szalmára, elfeküdt, ott maradt.

Én meg kihordtam a zsákokat a kamrából. Penzsi néni azt mondja:

— Vidd el ezt a zsákot, neked készítettem.

Fellököm a zsákot a szekerbe, nem tudtam, mi van benne, éreztem, hogy valami ruhaféle, meg edény is, meg egyéb. De féltem, hogy a méltóságos asszonyék ki ne nézzenek.

— Nem néznek azok ki, mert félnek, hogy borral való pénzt kell adni — mondja Penzsi néni.

— Hát mán akármi van ebbe a zsákba, e többet ér, mint három krajcár borralaló, mer annál többet úgyse adna.

Elmegyek a négy lóval, megyünk. Azt mondja eccer Pali bátyám, felébredt, osztán eszébe jutott.

— Te fiú, ettél máma?

— Nem jövök magával többet, nem törődött velem.

— A méltóságos asszony nem adott?

— Adott, de nem tudtam megenni, nem vót benne só.

— Mi vót az ebéd?

— Almát főztek vízbe, egy kis habarással.

Nevetett Pali bátyám, azt ü úgyse ette vóna meg.

Elértünk az úton egy olyan csárdát.

— No ájj meg.

Rendelt egy liter bort, meg paprikás szalonnát.

Megettem a szalonnát, ü meg megitta rá a bort, mikor szállunk fel a szekerbe, elordétja magát:

— Hun a hám?

— Én nem láttam.

Hát csak nagy nehezen tudta kisillabizálni, hogy vett egy új hámot, osztán rest vót magával vinni, mikor a vendéglőbe ment, ott hatta a szíjgyártónál. Vissza kellett fordulni a szekerral Szatmárra. Kerestük a szíjgyártót, igen, de olyan részeg vót, hogy mindenáron a nagy szállodába akart menni, hiába mondtam neki, hogy ott nem lesz szíjgyártó. Nagy nehezen leltük meg, feltettük a hámot, akkor má setét vót, úgy indul-

tunk visszafele haza. Hű, ojan setét lett, hogy az első lovat nem is láttam. Éfélután azért hazaértünk.

Szidta osztán Pál bátyám a fiát, hogy te disznó, gyerekre hattad a négy lovat.

Mondja Jusztin néném:

— E meg micsoda zsák?

— Én nem tudom, Penzsi néni lökte fel a kocsiba. Nem tudom mi van benne.

— Jaj, az a jó lélek, az Penzsi, nohát. Mán akármilyen van benne, azér az jó lélek, nem olyan, mint az a drága méltósága, hogy a hollók szedjék ki a szemit szegénynek.

Elvitte a zsákot, így osztán sose tudtam meg, mi vót benne.

HETEDIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy egy kis legénynek a szava
milyen sokat jelent*

Mikor májusban vége lett a szántásnak, megszabadultam Mojzes Pál bátyám munkájától, micsoda!... olyan kapós lettem én, hogy az egész falu csak azt akarta, hogy én dógozzak nekik.

Tudták, hogy világot járt ember vagyok, még csak tizennégy éves vótam, de mán jártam Beregszászba, Ujlak, Tiszabecs, Milota, az nekem semmi se vót. Még Csécsén is vótam nem egyszer; nem is beszéltem róla, hogy a csécsi rokonok is ott akartak fogni, hogy maradjak náluk dógozni. Én nem maradhattam; akkor mehettem vóna Pestre is, ha nem édesanyám miatt tettem vóna le az inaskodásról. Igyhát én csak egy pár napra mentem el legfeljebb, akkor jöttem haza, de azt mondhatom, hogy soha üres kézzel, mindig rakott tarizsnyával.

Abba az időbe nagy változás vót minálunk. Hogy Salánky Arvéd úr megbukta magát, két zsidó lett a legnagyobb birtokos, a két Krósz, vagy Krauz, mi csak Krósznak híjtuk őket. Az egyik megvett az uradalomból kétszáz holdat, a másik meg a többi ezer holdat. A kétszáz holdas Krósz ott lakott szembe velünk, az egy gyarmati vasas zsidó vót, Fejérgyarmaton vót a bótja, az nem tudott sokat kijönni, hanem helyette a

felesége szokott ott lenni egész nyáron és az öccse gazdálkodott.

Ezt a vasas Krósz, ezt nem szerettem, ez nagy fekete ember vót, igen mérges, hő de fene mérges vót, zsidóba még nem is láttam olyan kiabálós mérges embert, úgy szidta az öcsét, valahogy németül handrikáltak, hogy csak úgy vonétott. Az öccse meg olyan hibás alakú ember vót, valami hibája vót, az ujjai is mind görbe vót, kapzsi vót rettenetesen, az nagyon szeretett félretenni mindent. A munkásokhoz nem lett vóna rossz, mert félt. Nagyon félt a mindentül, mintha csupa rablógyilkos lett volna a faluba, pedig nálunk bizony még meg se ütöttek senkit, mióta én emlékszem. Mi nem vagyunk verekedősek, csak hát, ha a kocsmába a tanyasiak szemtelenkedtek, azokat kihánytuk és olyankor nem néztük, hogy puhára esnek-e. De ez nem értette a nyelvünket, alig tudott az valamit beszélni magyarul, hanem gazdálkodni azér jól gazdálkodott. Jó fődeket kaptak, a Szirokot. Aj micsoda búzák, meg kukoricák termettek ott abba az időbe.

De nem az ő kedviér jártam én legtöbbet hozzájuk dógózni, hanem vót a fekete vasas Krósznak egy gyönyörű szép felesége. Micsoda szép vót. Olyan fekete szemei vótak, mint a csillag. A bőre annak olyan vót, mint a fejrített vászon, vagy selyem. Szép magas asszony vót, majdnem olyan magas, mint én most vagyok, de azér akkor is mán majdnem elértem magasságba.

Ez mindig jött hozzánk:

— Jó Jánusné, atjon ide a fiú. Jürt tógózni.

Igy mondta valahogy. Mert e se sokat tudott magyarul, de mosolyogni azért tiszta magyarul mosolyodott az emberre, osztán akkor ment az ember, égett a munka a kezén.

Meg áldott jó asszony vót, ez mindent adott. Mikor este mentem hazafelé, mán mordta:

— Vityhél anyád thé.

Hogy vigyek egy csupor tejet édesanyámnak.

Meg lisztet, meg zsírt, meg dohányt.

Vót nekik is dohányuk. Nem olyan sok, mint a másik Krósznak, valami tizennégy hód. Mindig mondta:

— Aduk én neked duhán, ne menj pajthába.

Mert én abba az időbe a dohányos jányok után vettem magam. A dohányos jányok mindig szépek vótak, vígan vótak és mikor a pajtába dógóztak, beszök-

tem hozzájuk és ott viháncoltunk. Hát a fekete Krósz megparancsolta, hogy a pajta ajtaját be kell zárni, hogy oda, mikor simítnak, be ne menjen senki idegen. Bementem az ablakon, a pajta tetején. Osztán mikor elmentem, olyankor mindig dugták a lyányok a zsebembe dohányt.

De szép is vót, de kapkodtak rajtam.

Vót egy dohányos gazda a Nyírségből jött, Pamuk István, a családjával, meg a testvérei gyerekei jártak hozzá munkára, csupa Pamuk-jány, fiú alig vót. Én akkor valamennyi Pamuk-jányt megölelgettem. Csak úgy tomboltam velük. Mint a csikó a zöd fűvön.

Ez a Pamuk bácsi, mert aki a faluba való születés, azt bátyámnak szoktuk szólétani, de aki idegenből jött, az csak bácsi vót. Hát a Pamuk bácsi mindenáron meg akart tanítani pipálni. Én meg nem akartam, nem szerettem. Hát eccer mikor szállított Gyarmatra, hozott nekem egy szép cseréppipát. Olyan cifra bojttal. Szép meggyfaszárral, de az olyan szár vót, hogy fele fényes csontszópóka vót.

Akkor télen ennek a pipának a kedviért osztán mégis megtanultam pipázni. De azér sose szoktam rá, csak virtusból pipáztam. Most se vagyok nagy dohányos, el vagyok én két hétig is dohány nélkül. Akkor meg csak éppen ha látták, akkor szíjtam.

Jó dohányok termett, annak a javából adtak. Még Mojzes Pál bátyám is azt a dohányt szíjta, akit én vittem neki.

Hát így én vígan éltem. Váradi Piroskának oda se néztem.

Igaz, ő se sokat nézett utánam, vót annak minden ujjára kettő-három, úgy jártak utána a korombeli kis legények, mint tavasszal a nőtény kutya után a kuvaszok. Akármerre fordult, mindig utána lógott egy csomó fiú. Azok sokszor összeverekedtek érte, de én csak nevettem. Minek. Van jány elég. Megfogadtam az édesanyám szavát.

De nem sokat számított abba az időbe nekem egy jány, arra vót a csak jó, hogy jól megtanítottak táncolni. Ugy jártuk a csárdást, hogy akármerre vótam osztán, olyan jó csárdásokat sehol se jártak, mint a dohánypajtába. Meg sok nótát tanultam tőlük, mert a gányójányok, úgy is híjták a dohányosokat, mindig csak danolászták. Az másfajta nép, mint a falusi jányok,

szabadok, nem sokat törődnek az illedelemmel, mert nem odavalók. Nincs ott a rokonságuk, hanem messze van, avval nem törődnek, hogy a faluba mit mondanak, mert ha úgy viselik magukat, mint a szűz Mária, akkor is csak azt mondják rájuk a falubeliek, hogy:

— Gányójány.

Én nem sokat törődtem a szóbeszéddel, én éltem világomat. Nappal kapáltam a zsidónak, este meg hancuroztam a gányójányokkal.

Egyszer jövök haza magamban, valahonnan a mezőről, szembe jön rám Salánky Sámuel tekintetes úr.

Megállít az uccán.

— Megájj csak.

Megállok. Megemelem a kalapom.

— Jó estét, tekintetes úr.

Megnéz:

— Te Jó György, te mán egész zsidó lettél.

— Mér, tekintetes úr?

— Te mán nem is jársz máshoz dógozni, csak a zsidókhoz.

— Ahova híjnak, — mondom neki hegyesen. — Én nem a zsidókho járok, mert én a zsidóknak nem tudok mit csinálni, én a földre járok dógozni. Mér adta el a tekintetes úr testvérje zsidóknak a földet?

Nagyot néz rám a tekintetes úr.

— Ugy! mán mondtam eccer, hogy nyelves vagy, de még réfesebb lett, mióta zsidókonyhára kaptál. No, majd teszek róla.

— Nekem a tekintetes úr nem tehet semmit. Munkába sose hívott életibe, mikor a lovát őriztem, barackot ígért, azt se adta meg.

— Hát nem adtam meg, — mondta veresen, — no majd megadom. Majd kapsz tőlem olyan barackot, hogy elvásik bele a fogad.

De én csak nevettem, mert ez olyan vén szakállas öreg vót, aki semmivel se törődött a világon, senkivel se beszélt, olyan vót, mint egy katufrékos öreg zsidó. Ő vót olyan mint egy zsidó, mégis engem vergált, hogy zsidókhoz járok. Oda járok, ahova híjnak.

Láttam, hogy bement Pereszlényinél, én meg mentem hazafelé. Szembe jön rám Kovács István, a Mari bátyja, azt mondja, menjek el hozzájuk este, sokan lesznek, mert kalákára készülnek, azt beszéljük meg.

Jó, elmegeyek.

Elébb elmentem Krószékhoz, jelenteni, hogy mit végeztem. Azt mondja a szép Krószné tésasszony:

— Jól van, Jür fiam, vityél anyád egy csupor thé. Nagyon thisztességes asszony, nagyon szeretek itet.

Nohát, mondta ezt valaha nekem Salánkynál valaki. Még azt se tudtam, van-e méltóságos asszony vagy nincs. Az eccer se jött el a mi falunkba, eccer se alázta magát ide, csak úgy dógoztunk neki, minden az övék vót, rakott csürök, ménesek, malom, liszt, pénz, ők meg éltek, főispán vótak, képvisellő, meg kártyáztak, mulattak, azt se tudták, hogy hogy terem a földön a répa, ők csak a cukrot ették, amit abból csináltak.

Megyek haza, mondom édesanyámnak:

— Édesanyám, ez a Sámuel tekintetes úr megfenyeggett.

Elmondtam neki az egészet szórul szóra.

Megijedt szegény.

— Jaj, fiam, minek szóltál. Mindig mondom neked, hogy urakkal, papokkal nem szabad feleselni, mert az azt el nem felejtí, mint kégyó a farka vágatását. No ment már Pereszlényihez. Fújják azok most a kégyó követ. Ó be örültem, hogy a perrel egy pár évek óta békén hattak, majd meglátod, foga lesz ennek. Ujra kezdik ezek, még tán ki is tudnak a falubul.

De én csak nevettem.

— Hogy gondolja édesanyám, én még csak gyerek vagyok, ha tizennégy éves vagyok is. Csak nem tesznek olyat ezek a vén emberek, hogy egy fiúgyerekkel tegyenek fel. Van nekik földjek elég. Pereszlényinek van nyócvan hódja, nem irégykedik tán a mi negyedfél köblösünkre.

— Dehogynem irégykednek fiam, nem tudnak azok még aludni se tülle, no most végünk van, csak a házat is el ne vegyék.

Szegény osztán, ahogy öreg asszonyok szokták, csak sáπέtozott, hogy mi lesz velünk, má mi lesz velünk.

— Ne sáπέtozzon édesanyám, meg nem esznek biztosan. Foga sincs mán annak a vén jebezeusnak.

— Dehogy nincs fiam, dehogy nincs, nem rágják azok a húst, hanem késsel-villával eszik. A kése annak Pereszlényi, a vellája meg Máriási, a jedző.

— Mán én nem bánom, akárhogy lesz, én nekem most el kell menni Kovácsékhó, mert hónap kalákába

akarnak dógozni, én is ott leszek. Adja ide édesanyám a vacsorát, megyek.

Szegény ment elkészíteni a kis vacsorát, korpacibereleves vót, meg egy kis sülttészta, olyan pogácsaforma. Míg ő aztat behozta, én megmosdottam jól, megfésülködtem takarosán, úgy mentem el.

Mikor odamentem, már ott vót egy csomó jány, meg fiú. Váradi Piroska ott vót, azt mingyán láttam. Azér hitt hát engem az én István barátom, hogy Piroska ott lesz.

No jó, én úgy tettem, mintha legkisebb gondom vóna, hogy itt van, vagy nincs itt.

— Jó estét.

Nem felelt.

— Neked mondom.

— Én meg nem is láttalak — azt mondja.

— Jól van, ha nem láttál, avval még nem esett ki a világ feneke. Most megláthatsz egész darabba.

De nem haragudott meg, mint máskor, mer mindig azt szokta mondani, hogy én kicsibe veszem ütet, úgy beszélek vele.

— Hát hogy beszéljek, jójány, tán úgy, mint a riktorok Pilátussal? Ember vagyok, meg te is a vagy, ha igaz.

De megharagudott valaha, mikor ezt mondtam neki. Aj, de ott hagyott a feszületnél. Én meg vakartam a fejemet, hogy mégis kár így vadítani, mer úgy vótam vele, hogy nagyon furcsán. Ha ott vót előttem, akkor olyan vót, mint a többi jány, semmivel se vót nekem különb. De ha nem vót ott előttem, akkor majd meghaltam utána a nagy vágyástul. Még beszélgettem is magamba hozzá, mintha előttem állana. Kapáláskor, megállt a kezembe a kapa és így kitarítottam a kapanyelet, oszt mondtam neki:

— Te jány, hát nem félsz tüllem, hogyha egyszer megfoglak, úgy megszorétalak, hogy a pára rögtön kiszáll belőled. Így fogom meg a gégádat e... — osztán sete kézzel nyakon fogtam a kapanyelet.

Nevetség vót a, a vót a szerencse, hogy senki se látta, mert úgy belegázolódtam én, hogy mintha csak az eleven Piroskával beszéltem vóna, hangosan mondtam, még veszekedtem is vele.

De most Piroska, nem tudom mi ütött hozzá, tán hogy hallotta, hogy engem a gányójányok hogy kedvel-

nek, pedig azok má nagy jányok vótak, eladók, eccóval elég kedves vót hozzám.

E kellett nekem, mert ha kedves vót, nagyon kedves tudott lenni ez a kis varangyos béka. Csak úgy cirógatta a még a szívemet is.

És osztán ugrottam is, ahogy akarta.

Megbeszéltük a kalákát. Azt híjják mifelénk kalákának, ha egy család nem tudja elvégezni a munkát a mezőn egy darab földön, osztán összehívja az összes jóbarát-ismerősöket és együtt csinálják meg, mondjuk egy vasárnap délután. Mi is így mán összeszedelőzködünk vagy harmincan, hogy Kovácséknak nincs pénzük napszámosmunkára, de még önekik kell napszámba dolgozni a lóval, szekérrel, — hát bekapáljuk a kukoricát, mer esőre állott formán vót az idő, a gaz meg má nagy vót benne. Az ilyen kalákamunkáér a szokott a fizetség lenni, hogy bálát rendeznek az illető háznál. Cigányt fogadnak és lehet táncolni doszt.

De hát mink nem vártuk meg a cigányt, mingyán ott az eperfa alatt táncot rendeztünk, mert vót egy fiú a faluba, bizonyos Tamburás Jankó, csak úgy híjtuk, különben félkegyelmű vót, de nagyon szépen tudott ciferázni. Az ríkatta a citorát, mi meg jártuk.

Persze Váradi Piroskával jártam egyre. De jött a többi fiú, oszt elkéreggették. Menjetez innen, mondom, mer abba az időbe még nem vót a szokás, hogy a jányt elvegyék tánc alatt az embertül, mint most, hogy a kár-mikor csak odaáll valaki, azt mondja, mikor a legjobban táncolunk, hogy »szabad kérnem« és avval már viszi is, mint a kutya a koncot.

Hát odaáll nekem Sarkadi Imre, hogy adjam má neki.

Mire én feleszmélnék a riktázásból, mert éppen forgóst jártunk, mán az én Piroskám ott is van és vele rúgja a port.

No megájj, most megtáncoltatlak, gondolom és ott vót egy kisjány, egy kicsit fiatalabb, mint Piroska, Kőmives Erzsi, derékon kapom és én is odaállok velük a rend szélére, mert mi gyerekfélék inkább csak szélen táncoltunk, a nagy legényeké vót a placc.

Hát ü járja jobbra, én járom balra.

Ez a Kőmives Erzsi a kőmives jánya vót, ugyan a neve is Kőmives vót. Ez nagyon egy komoly kisjány vót má akkor is. Olyan vót a, akkor került kifele az

iskolából, mintha egy kis asszonyféle lett volna mán. Avval nem is igen lehetett bolondoskodni, mert úgy ránézett az emberre, hogy elment a kedve a hamisságtul.

Észreveszi eccer ez a kisjány, ez az Erzsi, hogy én nem ütöt tancoltatom, hanem Piroskának heccelődök vele.

Azt mondja nekem:

— Mán eressz el.

— Minek?

— Nem táncolok én mán.

— Mér ne?

— E még nem bál. Mán kell menni hazafele, késő van.

Evvel leválik rullam, indul haza.

Én meg sajnáltam, hogy megharagszik, el akartam késérni. Igen de, mire én ezt kigondoltam, akkor mán nálam három évvel öregebb fiú, Csereklye Mihály már mellette vót és kísérte.

— Erzsi, haza tanálsz? — kérdem.

Csak rámnézett komolyan.

— Szembe lakunk.

— Tudom, hogy szembe laktok, én azt kérdeztem, hogy haza tanálsz-e?

Mihály öregebb vót, de nem vót magasabb nálam, de jó erős vót. Azt mondja:

— Ugy látom, te nem tanálsz haza, hát én, ha akarod, haza igazétalak.

Csak akkor néztem nagyot, hogy ennek a kisjányak mán udvarlója van. Ugyan hamar.

— Jó fiú, — mondtam — én nem állok utadba, eszembe sincs. Csak hát megtáncoltattam a kisjánt, azér akartam hazakésérni.

Idenyujtotta a kezét, azt mondta:

— Majd csak én késérgetem mán no.

— Jó van no.

Avval megfogtam én is a kezét. Láttam, hogy szórétáni akar, hát én is vigyáztam. De eszembe se vót, hogy én szórétgassam az ü kezit. Nincs kiért. Ü osztán ezt észrevette, hát ü se nagyon szórétkozott.

Igy ü elment a jánnal, én meg visszamentem, mert még táncoltak. De nagyon a fejembe maradt valami. Ej az a kisjány, akármijen fiatal is, az szívesen táncolt velem, csak akkor hagyott ott, mikor észrevette, hogy mással kacérkodok. Valami van e mö-

gött, gondoltam és majd én vigyázni fogok erre a kis Kőműves Erzsire, hátha érdeklődik ez én utánam. Hogy én azt még el se gondoltam vóna. Egy kicsit bántott is, mi tagadás, hogy én nem is véltem, hogy az a kisjány én utánam figyel.

Örömmel érzi azt az ember, ha egy jányon észreveszi, hogy szíves érzéssel van iránta.

Hanem Piroska is észrevette magát, hogy én más-sal is el tudok mán szórakozni. Mingyán szívesebb lett hozzám. Még ő szólott elébb.

— Tán farsangba vótál? — azt mondja.

— Farsang! — nagyon kaptam én ezen a szaván; csak az én jó Istenem adná hogy ez eccer féltékeny lenne irántam, hogy visszafordítaná az én sok szenvedésemet. Hadd sírjon ő is, ha én mán egy jány miatt sírni tudtam.

— A bion — feleltem.

— Akkor jó — így Piros.

— Bion jó — vetem én.

Arra a jány csak megmakacsolja magát és szól Imrének, hogy:

— Késő van mán, gyerünk mán haza.

Mondom:

— Azér nem kell mást fárasztani, én is itt vagyok.

— Mán engem híjtak — kényeskedett nekem.

— Az a te szerencséd, hogy híjtak — feleltem. —

A hívást meg kell ragadni.

— Nem nagyon kapaszkodok senkibe — mondja, avval belekapaszkodik Sarkadi Imrébe és ellépnek.

Hüj a kutyafáját, úgy maradtam ott, mint egy málé. No eztet megcsináltam, egy este két jányt szalasztottam el.

Vót ott jány elég, de én ugyan egyet se késértem haza. Ha mán ez a kettő így kibabrált velem. Úgyse kellett messze mennem, mert mi csak a harmadik szomszédba laktunk, hát hazamentem aludni.

Édesanyám még akkor is fenn vót, mer a vót a szokása szegénynek, hogy míg én haza nem mentem, addig soha le nem feküdt.

— Jaj fiam, — aszongya — szegény jó fiam, szegény édes jó gyermekem, de nagy baj ért máma.

— Az — mondtam csendesesen, mert mégis bántott nagyon, hogy Sarkadi Imre most az én szeretőmet

ölelgeti. Az Isten tudja mit beszélnek, biztosan engem nevetnek.

Forró vót a fejem, meg a szívem is nagyon vert, osztán mikor vetkeztem, mindig csak azon gondolkodtam, hogy nem is kék nekem lefeküdni, hanem a jó somfabotomat elővenni, osztán utána menni Piroséknak, hogy hátha engem sértenek. Ne gondolják, hogy én megijedek, ha még húsz esztendővel öregebb is vóna nálam az az Imre.

De azért csak vetkeztem lefele.

— Nem felejtí az el, nem felejtí. Hónap mán a jegyzőnél lesz.

Csak akkor vettem észre, hogy tán édesanyám most is Sámuel tekintetes úron bucsálódik.

— Hagyja mán, édesanyám, — mondtam mérgeesen — nagyobb bajom van nekem annál.

Édesanyám csak megállott a szoba közepin, a holdvilág besütött a kis ablakon.

— Mi van neked nagyobb bajod, te szerencsétlen ember. Tán még a jányok. Kicsi vagy te még attul. Majd én szólok, mikor annak itt lesz az ideje. De addig vigyázz a nyelvedre, osztán ne beszélj úgy az urakkal, mintha mind a lábod kapcája vóna, mert bizony kicsi gyermek vagy még.

Nagyon elpironkodtam, hogy édesanyám ilyeneket mond nekem, osztán kimentem a házbul, hogy megnézem a tehenet, van-e előtte.

Úgy mentem ki mezitláb, nem vót hideg; a tehenet meg is néztem, vetettem elibe, aztután a kerítéshez mentem.

Hát Sarkadi Imre akkor jött hazafelé.

— Ühm, — mondtam magamba — még hamar. Úgy látszik a Piros hoppon maradt. Minek kapaszkodik olyan szekerbe, amék nem akarja felvenni.

Akkor osztán megnyugodtam, bementem a házba és lefeküdtem.

Édesanyám is lefeküdt osztán. Nem szólt szegény többet, mert látta, hogy máson jár az eszem. Én meg nagyokat nevettem magamba, hogy Pirost eszi a fene, hogy Sarkadi Imre biztosan csak a kapuig kísérte, nem vót több ideje, ha már vissza is jött. Alhat most, nem biztos benne, hogy én is nem haragudtam meg rá véglegesen.

NYOLCADIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy hogy tanulja meg az ember,
milyenek az emberek?*

Másnap vasárnap vót.

Elláttam a jószágot, akkor rendbeszedtem magam. Még akkor nem kellett beretválnozni nekem, pedig mán egy kicsit molyhosodott a képem, de szégyelltem vón azér kést fogni rá, mer még gyereknek tartottam magam.

Felötözködtem, hogy templomba megyek.

Édesanyám nem jött:

— Nem megyek én fiam, nem merek én az Isten szeme elé kerülni, mer nagyon rossz gondolataim vannak mámma, meg aztán itt is dolgom van, mert egész héten nem takarítottam, kiséprek legalább egy kicsit, meg kivasalam a fejërgunyádat is.

Kimegyek az uccára, mán jöttek felfele az alvégről a barátaim, Füles Gyuri, meg Bátor István, Nádor István, Orbán Gyuri. Ezek mind nagyon szegény fiúk voltak, cselédemberek gyerekei, most ott szógáltak Krósz és Klánnál, mer eladták üket, a cselédséget, a birtokkal és örült, akit megtartott az új gazda. Azér elég jól vótak má ötözve, hanem mikor Sarkadi Imre elment előttünk, a nem állott meg velünk, mer az harminc holdas gazda fia vót, azér is ácsingózott annyira utána Váradi Piroska. Csak szólt valamit hozzánk, hogy így-úgy, osztán ment tovább, mer a templom előtt ácsorogtak a nagygazda gyerekek, külön.

Ahogy ott állunk, beszélünk, errül-arrul, Orbán Gyuri szidja a Krószot, a gazdag Krószot, hogy nagyon kihajtja a munkásokat, meg vágatja a fákat. Mikor megvette a birtokot, akkor sok-sok fa vót a nagy telken, de mind olyan erdei fa, meg mindenféle idegen fa, díszfa, mert ott akarták építeni a kastélyt. Ezt ez a Klán különösen irtotta. Mán egész pusztá vót az udvar, nem kellett neki a szép fa.

A mi kis házunk előtt is állott egy rettenetes nagy magas tölgyfa. de az nem olyan tölgyfa vót, mint más, hanem csupa gircses-göröcsös vót a dereka és olyan koronája vót, hogy egészen beterítette a mi házunkat, hogy jó soká kellett esni az esőnek, míg ráhullott egy kicsi a szalmafedélre. Ezér is nem fedték azt soká, hogy a fa úgyis megvédelmezi. Hát ezt a fát nem vágtuk

vóna ki semmi pénzér. Vót mán, hogy ígérték érte, de akármilyen szegények vótunk is, nem adta édesanyám soha. Vót az a fa mán ezer éves is, nem hattuk vóna kivágni. Klán meg az ilyen fákat csak úgy vágatta.

Azt is beszéltek, hogy építeni fognak, mert a cselédházak mán mind olyan kidült-bedült ódalú vót mind, hát ott lesz sok munka, ha építenek.

Eccer, ahogy beszélünk, jön Pereszlényi.

No jó.

Elmegy előttünk, mindenki köszön neki, de én úgy tettem, mintha nem is látnám. Oda se nézett, még csak nem is biccentett, meg a kalapjához se nyult, mi vótunk mi neki, gyerekek.

Hanem rázta a kezét, mert olyan vót, hogy a keze mindig reszketett, meg a feje mindig nemet integetett.

Azt mondja Kovács István, már ő is ott vót velünk.

— Tudjátok mér mozog a Pereszlényi keze? Fél, hogy ellopják az erszényét.

Hát nézzük, Pereszlényi nem állott meg a templomnál, hanem tovább ment. Hova megy, hova megy? Bement a jegyzőhöz.

Beszaladok a házba, mondom súgva édesanyámnak:

— Édesanyám, itt ment Pereszlényi, bement a jegyzőhöz.

Mondja édesanyám:

— Jaj fiam, írják akkor azok a mi halálos levelünket.

De el kezdtek harangozni, újra kimentem az ucára és mentünk közelébb a templomhoz.

De nem egészen a templomkerítésig, mert az úgy vót szokás, hogy csak a nagygazdák mentek egészen a templom ajtajáig, ott vártak, míg be lehetett menni, a nagygazda legények meg a kerítésnél szoktak megállani. Az ilyen szegény gyerekek, mint mi, csak a vasas Krósz kapuja táján ácsorogtunk, az ott vót a templom mellett.

Be osztán a templomba, fel a karba. Ott is mi csak szélen állottunk a karba, a hármónium mellett ült Piri tanétó és orgonázott. Amellett állott a bíró fia, szaporaszavú Csorba József vót akkor a bíró. Addig mindig Pereszlényi vót nálunk a bíró, de mán nem vállalta. Nagygazda vót ez is, hatvan holdja vót. Ennek a szaporaszavú Csorbának két fia vót, az egyik Józsi, velem vót egyidős, a másik nagyobb vót, mán házasodó, a

Marci. A kisebbik két esztendő t járt is gimnáziumba Szatmáron, de kivette az apja, mert azt mondta, nem akarja, hogy lenézze ütet, ha kitanult. Van otthon elég, éljen.

Én a karba egészen szélen állottam, pedig ez nem vót igazság, mert mink nemesek vótunk, nem is vót több nemes a faluba, csak mink és Berky Bertalan nagybátyám, aki a nagyanyámrul vót apámnak féltestvére, tartottuk is a rokonságot, de nem igen, mert ők nagyobb birtokosok vótak, mint mi. Nekik se vót ugyan valami sok, - csak huszonkét hold, de nekünk meg negyedfélköblös az egész, hát így inkább a vót a rokonság, hogyha megszorultunk, mindig csak hozzájuk ment el édesanyám segítségért.

Mikor a jányok bejöttek, leültek a padok előtt a kitett lócákon, Váradi Piroska is ott vót. Erősen néztem, de ő eccer se nézett rám fel, hanem eccer azt észrevettem, hogy Sarkadi Imrével összenéztek. No csak nézzetek.

Kömvüves Erzsi is ott ült. Nagyon szép ruhája vót, egészen olyan rózsaszín, mint a vadrózsa virága. A haja is nagyon szépen vót fonva apró fonással és abba is olyan rózsaszín szalag vót. Nagyon tetszett nekem, ez a kisjány mindig nagyon szépen vót ötöztetve.

Nálunk nagyon kicsi vót a templom, azért a jányok csak akkor ültek be a padba, mikor már tizenöt évesek lettek. Az egyik oldalon nekünk háttal ültek a kisiskolás jányok, a szembe levő padon meg a nagyobbak. Hát ez jól is vót, mert a kisiskolásoknak még nem kell felkacsingatni a legények kórusára.

Mán mindenki bent vót és énekeltünk, mikor bejött a jegyző Máriási, Pereszlényivel. Olyan fekete-képűek vótak, hogy azokról messze süvített a rosszlélek. Nem is énekelték azok egy ígét se, csak ültek nagy hallgatagon.

Végre bejött az öreg tiszteletes is, Csordás tiszteletes, aki mán vagy hetven esztendő s vót. Ötven esztendeje vót pap ebbe a kis faluba. Ötven esztendeje csak mi adtunk kenyeret neki. De nem vót annak mán egy csepp foga se; mikor predikált, nem igen lehetett megérteni egy szavát se, pedig jó vastag hangja vót, de aludni nagyon jól lehetett azon, öregeknek, a beszédje alatt.

Ott vót Piri Márta is, meg Évácska. Mán én vagy

két esztendeje nem találkoztam Mártával, nagyon szépet nőtt és igen szép kisasszonyruhába vót. Elgondoltam, hogyha az Isten adná, hogy csak egyszer találkoznék vele...

Mondtam is Kovács Istvánnak ott a karba, hogy mér nem híjják el a kalákába a tanítót is a táncrestére?

Azt mondta el fogja híjni.

Attól kezdve csak ütet néztem, az én első kedves szeretőmet, akitől a sors elszakasztott. Csak eljönne, de megtáncoltatnám, de megölelgetném még eccer az életbe.

Templom után hamar hazamentünk, mert úgy vót a megegyezés, hogy csak éppen eszünk, megyünk a mezőre.

Ugy is lett. Kimentünk a Kovácsék földjére huszonnégyen, fiúk, lányok és egy-kettőre bekapáltuk a kukoricásukat. Még nem is volt alkonyodás, készen vótunk, pedig jó tábla vót. Feles föld vót az egész.

Azután osztán megkezdődött a bál az udvaron. Kispaládi cigányokat fogadott Kovács István bátyám, három cigányt, azok húzták, de valami nagyon jól húzták.

Már jól táncoltunk, mikor megjött Piri tanító a két jányával. A tanítónéasszony nem jött, a nem szokott ilyen helyekre járni.

Hát én nem mertem Piri Mártát az apja előtt felkérni, mert féltem, hogy megint megver, hanem mikor táncolt valakivel, elkértem.

Jött a rögtön.

Jaj, mikor megölelhettem.

Úgy fogtam én azt meg, mint valami liliomszálat, hogy el ne törjön a kezembe.

— Be szép jány lettél — mondok neki.

— Csúnya vótam?

— Dehogy is, inkább nagyon gyönyörű. De megnőttél.

Nagyon nevetett. Olyan nevetése volt annak, mint mikor a vadgerlicemadár turbukol.

Igy elbeszélgettünk és én egyre jobban táncoltarúgtam, mutattam, hogy a dohanypajtába hogy tanultam. Ő meg ezen is nevetett, azt mondta nem kell anyyira ugrálni.

— Hát hogy kell?

El kezdett tanítani, úgy csendesen, szelíden, mintha csak ringatózna a virág a szárán.

Tudtam én úgy is, nem is léptem én eccer se a lábára. Félkarral átöleltem, de jól, egészen a mejjéig ment a tenyerem, ő meg piros lett, de nem szólt.

— Kveek, kveek — mondom csendesen.

Arra elkezdett nagyon nevetni. Setét vót már nagyon akkor, én meg mindig vigyáztam, hogy a tánco-soknak mindig a tulsó partján maradjak, nem azon az ódalon, ahol az apja ült, hanem a másikon, hogy ne lás-son.

— Szokott-e még neked valaki kuvikkolni? — kér-dem.

— Nem szokott — mondja nevetve.

— Hátha még eccer megszólalna a kuvik, meg-értened-e a szavát.

Nem felelt, csak nevetett.

Erre én úgy magamhoz szorítottam, hogy azt hit-tem eltörik a háta gerince, de arra se mondott semmit, csak azt, hogy:

— Táncolj illedelmesen.

— Iszen azt csinálom.

De mán éreztem, hogy melegedik a teste, én meg ügyesen elfordítottam és egy pillanat mulva a boglya mellett voltunk hátul az ólnál.

— Mit akarsz?

Nem szótam semmit, hanem megcsókoltam.

— Jaj, Gyurikám.

— Semmi jaj — és hozzáfogtam csókolgatni.

Úgy elveszett annak a jánykának akkor minden ereje, hogy rámomlott és visszacsókolt, mint a széna-padlásán.

Megfogtam szépen és magamhoz szorítottam, hogy az egész teste tűzláng vót. Lefogtam a két karját, nem tudott moccanni se, úgy szerettem, azt hittem, rögtön megeszem.

Hát abban a percben egy ütést kaptam a fejemre, de nagyot.

Hátranézek, ott áll Piri tanító.

Eleresztem a jányát és várom, hogyha még eccer megüt, nekimegyek. De nem ütött meg többször, hanem kapta a jánya kezét és elvitte.

Nem segíthettem szegényen, mert nem vót rá jo-gom, de nagyon fájt a szívem utána.

Ahogy ott állok, nézek, visszajön a tanító:

— Te gazember, — azt mondja — te leszel a falu rossza, hanem én még ma beszélek a jegyzővel, hogy vigyázzanak rád. Szerencséd, hogy nincsen csendőr ma a faluba, mert agyonveretnélek velek.

— Mért bánt engem a tanító úr, — mondom — szeretem a jányát, az olyan bűn? Ha megnövök, elvesszem feleségül.

— Gazember — ordította a tanító és újra nekem jött a bottal.

Felkapom a vasvillát, ott vót a boglya mellett.

— Úgy nyúljon hozzám, hogy beleszúrom.

Megállott.

— Megfenyegetté? Életveszélyesen?

— Én nem fenyegetem, de minek bánt engem a tanító úr, mikor én nem bántom?

— Jójó, lesz még ennek bőjtje — evvel elment.

No Gyuri, mondtam magamnak, most aztán készen vagy. Mán az egész falu urasága ellened van. Egynek se vétettem, mégis mind rám.

De mér?

Mer nem akartam térdet-fejet hajtani. Ha én Salánky Sámuel tekintetes úrnak kezét csókolok, meg kaplevéve intenkedek, akkor nem haragszik meg rám. Meg ez a rektor is, ha a jányát nem akarom szeretni, hanem bejárok hozzájuk azután is, hogy az iskolát elvégeztem, fát vágni, meg az óbul a ganét kihányani, sose bántott volna, hanem adott vóna néha egy kupica pájinkát.

De én ezt nem akartam, én olyan ember vagyok, mint ük, én szeretni tudom az ü jányát, az is tud engem, mert ha nem akart vóna szeretni, nem táncolt vóna velem, se a boglya mellé nem jött vóna, meg nem csókolt vóna, szeretett vóna. De biztosan a kisebbik jánya lesett ki, az árulkodott ránk. Hanem eccer még, ha az Isten éltet, annak is megkötöm a koszorúját.

Azér se mentem el a táncbul, hanem visszamentem egy kis idő múlva és elkértem a táncosátul Váradí Piroskát. Eljött. Akkor már a tanító elment a két jányával.

Azt mondja Piros:

— Láttalak.

— Mit láttál?

— Jó vót a kazalba?

— Nem is vótam a kazalba.

Piros meg csak nevet.

— Bagolykodtál?

Errül tudtam meg, hogy mindenki tudja, hogy én kveekkolni szoktam valamikor a tanító Mártának. Nem is gondoltam, hogy olyan igen felveszik az én dógomat, hogy má az egész falu csak arrul beszél.

— Gyere velem, téged is megtanítalak.

Piros csak nevetett.

— Nincs szükségem olyan tudományra.

— Pedig jó.

Ez olyan vót, ez a jány, hogyha ez észrevette, hogy más jánynak tetszek, akkor neki is jobb kedve vót hozzám.

De én mán nagyon szégyeltem magamat, hogy itt minden jány tudja, hogy én mit csinálok, mit nem csinálok. Ott vót a kis Kőmives Erzsi is, az is olyan komolyan nézett rám, hogy csak úgy égett az orcám a pironkodástul.

Mér? Más legény is el-elment a táncosnéjával egy kicsit a boglyák mögé, csak nekem nem szabad, meg ha én megteszem, akkor már felfordul a világ? Nem vót kedvem többet táncolni.

De azér nem mentem el csak azért se.

Hanem odajön hozzám Kovács Mari, azt mondja csendesesen:

— Erigy haza.

— Mér?

— Csak erigy haza, feküdj le.

— Nem megyek.

— György, erigy haza, ne akarjál itt bajt csinálni.

— A tanító haragszik, attul fél édesapám, hogy megy a jegyzőhöz, a meg szétzavarja a mulatságot, mer nem kértünk engedélyt.

— Kalákáho nem kell engedély.

— Csak te erigy haza szépen, feküdj le. De lefeküdj, akkor nem lesz semmi baj.

Addig vitatkoztunk, hogy szalad ám hozzánk István, a Mari bátyja, hogy:

— Jön a jegyző.

Arra én láttam, hogy csakugyan én leszek az oka mindennek, hát nem akartam, hogy ezek a szegény fiúk, lányok én mittam szenvedjenek, hogy elromoljon a multság, hát csendesesen átléptem a kerítésen, hazamentem, lefeküdtem.

Kérdi édesanyám:

— No, mán vége?

Ő még fenn vót, font. A kis mécses mellett.

— Lefekszek, mert fáj a fejem.

Igaz is hogy fájt, mert a tanító nagyon megütötte. jobban megütött, mint én a vak lovat, de én azért erősebb vótam, mint a ló, nem fordultam fel.

Lefeküdtem, édesanyám nem beszélt, hogy itt vót nála Kis Mári méném, azt mondta, hogy szaporaszavú azt mesélte, hogy most elveszik az erdőt. Hogy nem szántunk benne még egy idén. Pereszlényié lesz mán.

Hát az egész falu csak én ellenem van? Nem bánom, még nem vagyok öreg, még akármikor elmehetek inasnak, ha a faluból ki akarnak túrni, de addig nem megyek, míg nem látom, hogy igazán muszály-e?

Egyszer csak zörgetik az ablakot.

— Itthon van a gyerek?

A kisbíró vót, Orbán kisbíró, az Orbán Gyuri apja.

Édesanyám meg azt mondja:

— Jöjjön be kend, Orbán.

Az bejött. Látott engem az ágyba.

— Hát te meg minek alszol? — azt mondja.

— Fáj a fejem.

— Fáj?

— Fáj.

— Mitül fáj?

— Bort ittam, nem szoktam én bort inni, hát megfájdult nagyon.

A meg ott ült egy kis ideig, pipázott.

— Minek jött kend? — kérdi édesanyám tüle.

— Láttam, — azt mondja, — hogy elsuhintott a táncbul, hát meg akartam tudni, nincs-e valami baja, hogy nem esett-e kútba?

— Milyen jó ember kend, — mondta édesanyám.

Aztán a kisbíró elment. Akkor édesanyám elkezd hálálkodni.

— Nem hijába a pajtásod apja, de nagyon jó hozzád ez az ember.

Nem mondtam meg, amit gondoltam, mert minek ijesztgetni a szegény édesanyát, de én már tudtam mifélek a hivatalos emberek.

No, rajtam nem fogtok ki. Én is vagyok valaki.

KILENCEDIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy az ember a legnagyobb bajok közt is
boldogan tud élni*

Másnap hivattak a jegyzőhöz. Orbán Gyuri bátyám jött értem, mint kisbíró, de én már akkor kimentem a mezőre a Krósz fődekre, nagyon messze a Csiklásba. Így osztán csak azt hatta meg édesanyámnak, hogy másnap reggel nyóc órára ott legyenek okvetlen a jedzői hivatalba.

Jó fáradt vótam, mikor este hazajöttem. Megmosdottam, megvacsoráztam, akkor mondja édesanyám, hogy reggel a község házára kell menni.

— Akkor még elmegyek Krószéknál, megmondom, hogy hónap másat küldjenek ki helyettem.

Elmegyek, mondom neki:

— Tésasszony, küldjenek ki helyettem valaki másat hónap a Csiklásba, mer keves így is az ember, de ha valaki megy helyettem, akkor be tudják fejezni ott a munkát.

— Hát te mit akarsz, már nem jüsz thübet tógozni!

— Dehogynem, jövök én szívesen, hanem reggel a jegyző úr parancsol velem, a község házára kell menni.

— Mit akar jegyző, te?

— Én nem tudom, mit akar, mit nem akar, de első a törvény, azt még édesapám mondta nekem, hogy fiam a törvénybe rögtön menni kell, mer azok nem ismernek tréfát.

De nem értette a szegény zsidóasszony:

— Tréfál neked a jegyző?

— Nem tudom, mit akar, hanem tessék helyettem valakit küldeni a Csiklásba, mer osztán jön egy eső, nem lesz bekapálva.

— No jó van, jó van, csak ha jegyző ereszt, tyere mingyá.

Igy én hazamentem, lefeküdtem, jól aludtam, mert ugyancsak fáradt vótam. Reggel bekapáltam virradattól a magunk kertjébe, otthon a krumplit, hogy segíték legalább édesanyámmak, és nyóc órára már ott vótam a jegyzőnél.

Mingyán bementem a hivatalba, rendesen kopogtattam, úgy mentem be. Ott vót már a szaporaszavú, meg a jegyző. Akkor még csak egy jegyző vót, most

van neki két segédje, egy adóügyi jegyző, meg egy segédjegyző. Nem tudom, mit csinálnak, akkor egy is elbírtá.

Hát akkor én bemegyek, rámkialt a jegyző:

— Várjál kint, míg szólítalak.

Kimegyek, megállok a tornácon.

Nagy tornác vót. Nem csuda, hogy Gedeon jegyző tönkrement bele, mer szegény mikor építette, csak arra gondolt, hogy nagy legyen, szép legyen, hogy abba semmi hiba ne legyen. De mikor fizetni kellett az adósságot, a vót a hiba, hogy a lett a nagy, meg a szép. Szép adósság lehetett rajta, ha bele tudott halni. Az alsó házba vót a kösségháza, a felső meg a jegyzőlakás. A kösségháza előtt csak olyan nyitott ereszt vót, ott kellett állni, várni a népeknek, akik adót fizetni jöttek, vagy valami dolguk vót, télen-nyáron a nyitott szélbe, de a jegyző házának nagy üveges verandája vót, az előtt meg a sok rózsás. Mán akkor bimbózott, meg nyitogatott is mán. Nézem a szép rózsákat, meg a virágot, sok virág vót ágyásokba ültetve, de annak olyan száraz vót a földje, egész szikkadt, cserepes. Nézem, nézem, milyen jó az uraknak, csupa virág közt élnek, osztán nem adnak neki egy kis vizet. Egy darabig állottam, ácsorogtam, de soká vót, nem szólt hozzám senki egy szót se, gondolom, bemegyek a jegyzőhöz, megkérdem, szabad-e meglocsolni a rózsákat, hogy ne tőtsem itt hiába az időt.

Benyitok én:

— Tekintetes jegyző úr...

A meg csak rám ordít:

— Takarodj ki.

— Tekintetes jegyző úr...

Ujfent nekem áll:

— Kitakarodj, gazember, ha mondtam. Várjál.

Láttam, hogy nem lehet vele beszélni, akartam menni is, meg mondani is, hogy adjon egy vidret, hagy locsoljak.

Ahogy ott téblábok, hogy mondjam meg, mit akarok ennek a jegyzőnek, az odaugrik hozzám:

— Mégse mégy?

Evvel jól pofon vág.

Meg is szédültem, de tátogattam a számat, hogy megmondjam, mi bajom, arra még ecer pofon vág.

— Engem ne tessék ütni,

Hát megfog és kiteszt az ajtón és csak kiabál, mint akinek elment az esze.

Hát még osztán ott vagyok a gangon, vakarom a fejem. De bolond egy jegyző ez, mondom így magamba. Mit csináljak vele, ha meg se hallgatja a szót. Jó soká állok, látom, hogy a fecskék hordják a sarat. Fészket raktak az eresz alá. No, ezek a szegény kis fecskék is jól meglették, hova kell nekik fészkelni. Ezek is csak az úri helyet szeretik, bezzeg a mi kis házunk eresze alá sose raknak fészket, kézzel el lehetne érni, biztosan azér, pedig nem bántaná őket senki minálunk se.

Ahogy nézem, hogy repkednek, nyilaznak, gondolom, én nem törődök evvel a bolond jegyzővel, ha mán itt vagyok, meglocsolom a rózsákat.

Kijött a házbul a cselédjány, mondom neki:

— Zsuzsi, — mer Kósa Zsuzsi szolgált akkor nála, — te Zsuzsi, adjál nekem egy vidret.

— Minek?

— Meg akarom locsolni ezt a szegény virágokat.

Aztán adott egy jó vedret, mentem a kúthoz, húztam a vizet, hordtam a virágokra. Gondoltam, soká nem fognak ezek vizet kapni, hát a rózsák tövét is megkapáltam és mindenkinek adtam egy-egy veder vizet.

De szerettem a rózsát, de szerettem vóna, ha nekünk is lenne legalább két rózsabokrunk. Gondoltam, szerzek én vadrózsát az erdőn, hazahozom, elültetem, osztán majd valaki csak beótja.

Igy eldógoztam én déltájig.

Akkor kijön a jegyző, nézi, mit csinállok. Előbb még ordított egyet, hogy menjek be, de mikor látta, hogy locsolgatok, alább hatta.

Azt mondja:

—Te marha, ilyen melegbe má nem szabad locsolni.

— Nincs még meleg, tekintetes úr. Májusba még nincs meleg.

— No jó, — azt mondja, — gyere be.

— Tessék mán hagyni még egy kicsit, befejezem ezt a kis kapálást. — Mert megkapáltam neki az egész kis virágoskertet. Dudvás vót nagyon.

— No jó van, — azt mondja, — de ha készen vagy, rögtön gyere be.

Mán láttam, hogy nem haragszik olyan nagyon,

vígan bevégeztem, amit kezdtem, akkor osztán bementem.

— Ájj elibem.

Odaálltam.

— Hogy állsz? Micsoda katona lesz belőled. Így kell állani?

Hát ki kellett húzni magam és a fejemet a mesztergerenda felé kellett emelni. A szaporaszavú bíró, Csorba csak nézte, nem vót kalap a fején, mint a bírók szokták fentartani a kalapot a községházán, de Máriási jegyzővel nem lehetett kukoricázni, ha fenn hatta vóna a kalapját, még leütötte vón a fejérül, az olyan ember vót.

Azt mondja a jegyző:

— Te egy kutya komisz, elkényeztetett kölyök vagy. Látszik, hogy nincs apád, aki megtanítsa, hogy kell magadat viselni, de én megtanítalak, hogy kell úriemberek előtt viselni magad.

— Tekintetes jegyző úr, — mondom — látom én, hogy engem Salánky tekintetes úr bevádolt...

— Fogd be a szád, ne szájaskodj. Ezer szerencséd, hogy észbe kaptál és meglocsoltad a virágokat, evvel kimutattad, hogy van benned egy kis jóézés még.

Örültem, nem lesz baj.

— Ha azt akarod, hogy megtúrjelek a faluba, úgy vigyázz, hogy többet senkinek se legyen rád panasza.

— Tekintetes jegyző úr, én nem vétettem senkinek.

— Fogd be mán a szád.

— De ha nem érzem magamat bünösnek.

— Ha még egy szót szólsz, a kisbíró kezére adlak, huszonötöt vágatok rád.

— Énrám?

— Terád, terád. Persze most azt hiszed, hogy a locsolásoddal megvesztegettél. Ismerlek én benneteket.

Láttam, hogy evvel nem lehet semmire menni. Hattam.

Nem tudom mi baja vót, a végén addig kiabát, hogy meg akart fogatni Orbán Gyuri bátyámmal, hogy lökjön ki.

A meg úgy nézett rám, mintha mingyárt meg is akarná tenni.

Mi bajuk vót, én nem tudom, én csak bámultam. Mikor hazamentem, mondtam édesanyámnak.

— Nem tudom mi baja van ennek a jegyzőnek, még a virágoskertjét is meglocsoltam, mégis csak kiabált.

— Ó fiam, — mondta édesanyám, — nem akar a megbékélni, ha akármit is csinálsz neki, mer haragudni akar. Mer az neki a haszna, ha haragszik. Mer kicsi annak, amit mitülünk kaphat, de neki úgy kell táncolni, ahogy a nagyok kívánják, mer azoktól él.

Mán éppen ebédidő vót, megettem a kis kenyeret szalonnával, nem sokat tudok én szárazételből enni, ha a mezőn vagyok is beérem kicsivel, most is bekattanítottam a bicskámot és mentem a zsidóhoz, mert nagyon féltem, hogy elvesztettem máris félnapszámot, a másikat is el ne veszítsem.

Azt mondja Krószné:

— Má nem méty mező, méty kert. Tókozz, mek lesz napszám.

Akkor jó. Ásni kellett a kertben, jó is vót a föld, meg olyan dühösen ástam, hogy egy napra valót felforgattam. Mindig csak a jegyző járt az eszembe, hogy mért volt az olyan, mikor én semmit se vétettem neki, egy szalmaszálat keresztbe nem tettem, mégis úgy kiabált. Csak most jött meg bennem is a kurázi, úgy vágtam azt a földet, mintha a jegyző hátát hasítottam volna.

Édesanyámnak igaza vót, de azt csak egy hét mulva tudtuk meg, mikor a posta meghozta az ügyvédi levelet, hogy fizessük meg az adósságot, vagy elárverezik a házat.

No lett nagy ijedelem. Sírt szegény, hogy megmondta előre. E fúrta a jegyző ódalát. Megparancsolták neki Pereszlényiék, hogy félelmesítsen meg.

Most ijedtünk csak meg, mert ha elárverelik a negyedfél köblös földünket, akkor igazán egy csepp se marad. Mit csináljak.

— Egy fiam, Eszter nénédhe, — mondta édesanyám, mert vót nekem két néném, az egyik a legöregebb Eszter vót, ez Nagypaládra ment férhe egy gazdaemberhez. Jól bírták magukat, hát legelőször is a sógorral kellett beszélni, hogy mit tanácsol, mit segít.

Hát így akkor nem mehettem megint napszámba, mert el kellett menni. Mentem is, estefelé értem Nagy-

paládra. Híres gazdag kösség ez, nénémék éppen akkortájba építettek pléhtetejű házat. Veresre vót festve a ház tetején a pléh fedél.

— Aj de jókor jöttél, — mondja sógorom, — fogd csak ezt a vasvillát, tisztítsd ki az ólat.

Leteszem a kalapomat, botomat, meg a kis fejer gubát és hozzáláltam az ólat pucolni. Két lovuk vót, egyik csikajas. Két tehén, egyik ellőfélbe, a másiknak mán vót egy nagyon szép kis bikabornyúja. Eleget is sopánkodott Eszter néném, hogy bikabornyú, mert nem akartak ökröt nevelni, hát nem kellett nekiek, mérsárosnak készültek eladni. Nagy vót az istállóba a trágya, nem vót idejük kihordani, mert egy ilyen gazdánál sok munka van és nem tartottak semmi kocsist, vagy segetséget.

Hordtam a trágtyát, a karom majd leszakadt, mert meg akartam mutatni, hogy tudok én dógozni. Ott vót láb alatt a sok liba, kacsza, tyúk, baromfi, minden. Disznó is vót négy darab nagy, kettő anyadisznó, kettő hízlalni való, meg vót hét darab kismalac is. Nagyon jó vót nekik, jól gazdálkodtak, de annyit is dógoztak azok, hogy majd belefultak a munkába. Vót ott három gyerek, mán azok is kezdtek dógozgatni.

Olyan setét este vót mán, hogy az ember az orrát se látta, mikor abbahagytuk aztán a munkát. Mentünk be a házba vacsorázni. Puliszkát ettünk, tejjel.

Akkor kérdezte meg sógorom, néném még egy szót se szólott hozzám, mi járathba vagyok.

Mondom, hogy perelni akar az a tűzrevaló jegyző.

— Perelni?

Elmondom neki az egészet, hogy szólított meg az uccán Salánky, meg hogy a jegyző hogy hívatott fel a kösségházára, hogy ijegessen.

— Most azér gyüttem, mondják meg Eszter nénémék, mit kell csinálni, mert édesanyám nagyon el van búsulva a föld miatt.

Mondja Eszter néném:

— Én az örökségre nem számítottam. Én nem kaptam hazulról még kiházásitást se, egy kis ládával mentem férhe. Hát én nem akarok tudni se róla. Ahogy ti akarjátok. Én se nem kérek, se nem adok, mer nekem épen elég a magam baja.

No jó vagyunk mán. Gábor sógorom meg csak hallgat, nem szól egy szót se, kotorja a pipáját, hallgat.

Láttam, hogy nem akar belebeszélni a testvérek dögába.

Azután osztán lefeküdtünk, nekem a pitarba adtak helyet, mert az első házba nem lehet, a hátsóba meg ők aludtak öten a három gyerekkel. Szalmát hoztam be magamnak, arra feküdtem a sparihélt előtt.

Míg aludtam, azon gondolkodtam, hogy én reggel elmegyek, itt úgy sincsen semmi keresni valóm.

De reggel, mire én felébredtem vóna, ők mán mind fenn vótak, mondja sógorom, ne menjek el, segítek neki egy kicsit, mert sok a dolog, kapálni kell.

Jó, hát ott maradtam, egész nap kapáltam velük, nagyon szép vót má a kukoricájuk, de olyan gaz vót benne, hogy mindjárt fel is tötöttük, így egy munkát megkémélték, de abba az időbe lehetett, mert vót akkor még eső elég. Lett is nekik őszre olyan kukoricájuk, hogy alig bírták hazahordani.

De nem akartam több napot ott tölteni, mert édesanyám otthon sírt, meg én is sajnáltam annyi napszámot veszteni, hát most már ésszel éltem s mikorra ők felkeltek, én már a setétben el is léptem. Mentem hazafelé. Istvándinak mentem, ott vót a másik méném, mer nyócan vótunk mink testvérek, de már négy kicsi korába meghótt, csak a két öregebb jány, meg mi a két kisebb fiú vótunk meg. Gedeon bátyám Pesten vót, hát meg kellett Julcsa ménémmel is beszélni.

Julcsa nénémnek az ura Csengődi Józsi vót, béres vót a Mendelzón tagjába. Odaérek früstökre, azt mondja Julcsa néném:

— Jaj de jó, hogy jössz, itt van ez a komenciós főd, nincs bekapálva, gyere menjünk ki, kapáljuk be.

Jó. Lehet.

Kimentünk mingyán, de nem vittünk magunkkal semmit, mert közel vót a tanyához. Míg kapáltunk, Julcsa néném mindig csak beszélt, mindig csak sírdogált, hogy neki milyen nehéz sora van. Eszter nénjét nagygazdához adták, őtet meg odaadta az anyja egy rossz béreshez. Még étele sincs, mert mire kimérik a komenciót, akkorára má annyi az adósság, hogy más tartja a zsákat.

Láttam, hogy úgy élnek ezek, mint ahogyan láttam a cselédembereket ostoros koromba a Salánky-uradalomba. Csak annyival vót jobb nekik, hogy nem laktak mással a házba, zsidó birtok vót, hát ott új házakat

épfittettek a cselédeknek, minden családnak külön szobát. De nem igen tudtak ezek gazdálkodni, mint ahogy a cselédemberek nem is igen tudnak, meg nincs is nekik mibe. Egy köblös földjük vót, az uraság szántotta, vetette, nekik csak kapálni kellett, hát én most bekapáltam neki szegénynek.

Eljött a dél. Hát gyerünk haza enni, mondja Julcsa néném. Adni kell a pujáknak is. Vót neki öt gyereke, egyik kisebb, mint a másik.

Hazamegyünk, nincs étel, nem főzött senki. Nincs kenyér, elfogyott. Julcsa néném átment egy másik cselédasszonyhoz és kért egy kis lisztet, meg egy kis málékenyeret. A lisztből főzött pépet, megettük úgy zsír nélkül. Én csak azér ettem, mert nem akartam megsérteni, pedig nagyon ragadt a számpadlásához. Édesanyám nem így tartott engem, meg nekünk legalább tehenünk vót.

Mondja is Julcsa néném:

— Nem vagy te ilyen ételekhez szokva, úgy-e, György?

— Jó a.

— Mennyi tejet ad a tehen?

Mondom, egy fejésre négy-öt litert.

— Jóságos Isten, tik azt ketten mind megeszíték?

— Majd nem esszük mán, mert el akarják perelni a birtokot, — mondom.

— Kicsoda akarná?

Elmesélem neki az egészet, de mán neki nem mondtam el, hogy Salánkyval hogy beszéltem, mert Eszter néném is, láttam, rossz néven vette, hogy így merek beszélgetni az urakkal. Julcsa néném meg olyan szegény cseléd vót, hogy neki a birtokos olyan vót, mint az Isten. Csak most láttam én, mi az, szegény embernek lenni, mert mi odahaza, ha nem sokunk vót is, de legalább senki se parancsolt. Neki az ura haza se tudott jönni ebédre, mert messze vót a sonkádi határon, csak estére jött meg az ökrökkel. Nem tudom, mit vihetett magával, ha itt ilyen sovány vót a hombár.

Aztán megint kimentünk kapálni, hogyha lehet, befejezzük a munkát. Akkor megint Julcsa néném beszélt nagy keservesen, hogy milyen lány vót ü, de ötöt az anyja eladta a nagy semmire. Olyan ruhái vótak neki jánykorába, mint akármék nagygazda jánynak. A templomba is akkor még megvót a Jóknak a helye

a második padba, de mán most édesanyámnak csak az utolsóelőttibe vót szabad beülni, mert mikor javították a templomot, a nagyobb gazdák váltották meg az első helyeket és édesanyám semmit se tudott fizetni a helyért, így elveszett a nemes hely.

Hallgatom, hallgatom szegény Julcsa nénémet, látom én, hogy erre nincs mit számítanom, ez magával is jótéhetetlen. Nem, rajtam nem tud segíteni, de inkább ő van rászorulva. Azér elmondtam neki, hogy perelni kezdenek bennünket az édesapám kis adóssága miatt, mi lesz velünk, ha elveszik a földet?

Szegény Julcsa néném nagyon jószívú asszony vót, úgy elsírta magát édesanyám miatt, mintha ő neki volna baja belőle. Mondta is, hogy:

— Nem kapok én akkor már édesanyámtul egy ruhárávalót se. Pedig mikor férhe mentem, ígérte, hogy pótolni fogja a staférungot. Nem láttam én egytyúkfiat se azóta a hozománybul.

Pedig én jól tudom, hogy ez nem így van, mert azelőtt még édesapám élt,, sokat jött haza Julcsa néném és sohase ment el üres kézzel. De hát most rajtuk van az Isten csapása, nem lehet rájuk egy szót se szólani. Nem lehet őket búsítani hát:

— Jó az Isten, — mondtam — majd megsegét.

Csak azon búsultam, hogyha elveszik a földet tőlünk, akkor a lesz a vége, hogy nekem is be kell állani cselédnek valahová. Akkor nekem is az lesz sorom, hogy megyek szántani, dógozni valami uraságnak, a feleségem meg, ha lesz, otthon marad a pujjákkal.

Má gondoltam, hogy Váradi Piroska is azér nem akar hozzám jó lenni, hogy tudja, biztosan megmondta neki az anyja, hogy ne törődjön egy ilyen szerencsétlen kódu sivadékkal, mert akkor belőle is az lesz. Meg a tanító is eszembe jutott, mikor azt mondtam neki, hogyha megnövök, feleségül veszem Márta kisasszonyt. Hogy adná az a lányát hozzám feleségül, mit tudok én annak adni? Csináljak belőle egy olyan cselédaszonyt, mint Julcsa néném? Hiszen az egy kényén nevelt úrikisasszony féle, ha csak tanító jánya is, nem volna annak jó még a se, ha annyi földem vóna, mint Gábor sógoromnak, mert az még azt se akarná, hogy libákkal, tyúkokkal, meg disznókkal kínlódjék, mikor ötet ki fogja taníttatni az apja és biztosan lesz belőle valami jó taní-

tóné. Minek törődne akkor az én hozzám való paraszt-népséggel.

Mikor este napszállat után hazamentünk, bizony csak fele vót megkapálva a kukoricának, mert Julcsa néném alig dógozott, csak engem is tartóztatott a munkával, pedig én mindig két sort vettem, ő neki meg csak egyet hattam, mégis nekem kellett behozni a sor végét.

Hazajött Józsi sógor is. Nagy veres ember vót, szótalán. Leült, megette a kis kenyeret, olyan vót a málékenyere, mint a morzsa, persze, összetört a tarisznyába. Azt ette meg, amit hazahozott. Egy kicsit elmorzsolgatta a foga közt, lenyelte, aztán nézett maga elé, mint a bivaly, nem szólt hozzám, lefeküdt, mán aludt is.

Nem segítenek ezek én rajtam, a gyerekek meg sírtak, éhesek vótak. Julcsa néném elment, valahonnan hozott egy csupor aludtejet. Kiöntötte cseréplábasba, összeverekedtek rajta a gyerekek. Pedig szép egészséges gyerekek vótak különben.

Ott háltam náluk, itt is szalmán feküdtem a földön, mert ők heten aludtak a két ágyon. Ugy fészkeltek be magukat az apjuk, meg az anyjuk lába mellett, mint a kiskutyák, mikor odabújnak az öregekre.

Hajnalba, mikor virradt, már Józsi sógor kelt felefele, húzta a bocskort, kötözte sokáig a lábára, együtt mentünk ki a házból, de szegény Julcsa néném elkísért engemet nagyon messzire a határba, mindig csak sírt, mindig csak beszélt, hogy ő ezt sose gondolta vóna, hogy ilyen bajra jusson.

Mikor el kellett válni, azt mondja:

— György, kedvesem, nincs a tarisznyádba egy kis kenyér?

Megnézem, hát ott vót, amit az útra magammal vittem, mert menőbe eszembe se jutott enni, Nagypaládon meg adtak, meg náluk se vót rá gondolatom, hogy belenyúljak a nagy búsulástúl. Kivettem ami benne vót, odaadtam.

Akkor szegény a nyakamba borult, össze-vissza csókolt és elmentünk külön, én is hazafelé. Vissza-visszanéztem egy párszor, de ő nem nézett vissza. Biztosan félt szegény, hogy visszakérem, pedig eszembe se vót. Azután valami irtás vót, többet nem láttam Julcsa nénémet.

Hazamegyek, kérdi édesanyám:

— No fiam, mire jártál?

— Hát nem sokra. Eszter néném azt mondta, ő nem akar az örökségből semmit. Se jót, se rosszat.

— Mindig ilyen vót. Mikor férhe ment is azt mondta: »Aztán édesanyám, ne sokat járjanak hozzánk, mert az uram azt mondta, nem szereti, ha zavarják a házi boldogságát.« Nem is vótam én nála máskor, csak mikor izent, hogy gyereket vár, menjek segíteni. Olyankor el is mentem, de még a betegágybul is csak azt nézte, hogy el ne gyugjak valamit haza. Hát Julcsa jányom mit csinál?

— Ne kérdezze, édesanyám, nincs azoknak még falni való kenyerek se.

Édesanyám jajszóval sírt.

— Jaj Istenem, Istenem, én teremő Istenem, mi-nek kellett neki olyan hamar férhe menni, de mán azt hitte, sose lesz senki kérője, pedig be szép jány vót, be természetes, kerek arcú szép kis jány vót. De mán tizenhét éves korába meglepte a vágyakozás, hogy az első legényhez menjen, aki jött. Más faluból való béreslegény vót ez a Józsi, eccer keresztülment a falun, mert szekérrel Szatmárra ment, akkor itt megállott, megittott, ökrökkel vót, az ökrök ettek, addig ez a Julcsa belehaborodott. Mikor harmadnap visszafele jött Csen-gődi Józsi, mán azt mondta, kútba ugrik, ha hozzá nem adom. Jó jány, azt se tudod, kellesz-e neki. Hogy ü tudja, mán üneki meg is tette az ígéletet. Itt hált a Józsi, osztán mikor három hét múlva meglett az esküvő, mán az én jányom azt mondta: fia lesz. Ó te bolond, honnan tudod. Hogy ő tudja. Az is lett, az igaz, Csupa fia van.

— Igen — mondtam. — Öt.

— Öt. Még azt se izente meg, hány gyereke van. Eccer vótam nála, mikor nagybeteg vót, tüdőgyulladás. Akkor láttam, hogy milyen szegénységbe van.

— Hát édesanyám, most még nagyobb szegénységbe van, mert ott vótam náluk, kapáltam vele egy napig, még kenyere se vót ebédre, valahol kölcsön kért, hogy szégyenbe ne maradjon.

Édesanyám sírt.

De én azt mondtam:

— Ne sírjon édesanyám, én nem engedem elárve-reztetni a fődet, akármi lesz is. Nagy fiú vagyok én mán, kikeresem az árát.

Édesanyám osztán másnap elment az ügyvédhez és megegyezett vele, hogy a kamatot ezután fizetni fogjuk, csak ne árverezzenek.

Az ügyvéd megígérte, akkor én olyan boldog lettem, hogy azt el se lehet mondani.

TIZEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy mire tanítgatja a fiát a jó édesanya

Mikor édesanyám az ügyvédtől hazajött, má mondta:

— Fiam, én nem tudom mi van velem, én olyan rossz vagyok. Fejem fáj, lábom fáj, derekam fáj, mindenem fáj. Nem való nekem ez a sok bánat. Vigyázz magadra, ne gyúts eleven szenet a fejemre. Én ebbe belebetegszek. Minek kellett neked azzal a Salánky tekintetes úrral olyan nagyfennyen beszélni, jaj Istenem, még a tudómet is kisírtam annak az üdvégynek, míg megszánt, de a jó ember mégis megegyezett velem.

Én meg hallgattam. Aj szegény édesanyám, bizony most miattam lesz beteg.

Ő meg megfőzte a kis vacsorát, elkészítette nekem másnapra a tarisznyát. Néztem, hogy kukoricakenyert tett bele, meg is vakartam a fejem, mert aztat sose szerettem. Adjon az Isten kukoricát minden kőszálon, de nekem meg ne süssék, mer nekem az a halálom, ha málékenyeret kell enni. Azér is szerettem vóna elmenni inasnak Pestre, mert hallottam már Gedeon bátyámtól, hogy ott színit se látják a málékenyérnek.

Édesanyám lefeküdt hamar, osztán mikor reggel mentem elfele, mondtam, hogy ne köjjön fel. Majd a kis kertünket csak bekapálom én, ne törődjön vele. Mert abba mán tőtogetni kellett akkor a kukoricát, meg a krumplit.

— Tán nem lesz olyan nagy bajom — vigasztalt.

Kimengyek a mezőre, dógozok. De mindétig csak azon járt az eszem, hogy vajjon mi van most szegén édesanyámmal. Tán csak átjön hozzá egyik vagy másik szomszédasszony. Úgyis annyit ápolt világéletébe, hát neki is csak lesz segítsége.

Hazajövök este, ott ül szegény a küszöbön, gurnyaszt.

— Még beteg?

— Nem tudom fiam, valami lappang bennem, nem tud kitörni. A hátamba, derekamba, meg kivált a két nagylábom ujjába érzek fájást.

— Nem feküdt?

— Feküdtem én mostig, de felkeltem, hogy neked vacsorát főzzek.

— Nem kell nekem semmi, majd eszek egy kis kenyeret hagymaszárral.

Bizony, nem mozdult a küszöbről.

— Nem vót itt senki?

— Nem.

— Mér nem hítt valakit?

— Kit?

— Iszen maga annyit gyógyét, csak magát is meggyógyétja valaki.

— Ó fiam, nem azért segíték én másom, hogy osztán terhére legyenek a másnak. Mindenkinek megvan a maga dóga-baja.

Én osztán lefektettem az ágyba. Úgy kellett bevinni, ölbe, nem vót annak jártányi ereje. Hidegvizes ruhát raktam rá, ahogy ő mondta, de egész éccaka olyan forrósága vót, hogy el se mertem aludni, ahogy egyik ruhát rátettem, már egy kis idő múlva tüzes lett rajta a ruha. Nem értettem én a betegséghez, mert én még nem gyógyétottam, ő meg olyan lázas vót, hogy félre is beszélt. Azt se tudtam én akkor még, mi az, hogy láz. A szegény ember nem készül a betegségre, mer neki nem szabad beteg lenni, mer a mingyárt pénzbe kerül, de ha megvan, akkor nem lehet ellene zúgolódni, az Isten adta, el kell azt is viselni.

Reggel hajnalba mentem Krósznéhoz. Mondom neki, hogy édesanyám beteg, nem is merek kimenni a mezőre. Mondja, hogy csak menjek, ő majd átnéz hozzá, jobban tud ő segíteni rajta, mint én.

Igy kimentem a mezőre, de egész nap nem vót nekem kedvem még szólani se. Mindig csak magamat szidtam, hogy minek is kellett nekem olyan mérmondónak lenni avval a Salánky tekintetes úrral. Nem vóna most semmi baj, édesanyám nem ijedt vóna meg, írást se küldtek vóna, meg nemis lett vóna beteg.

Mikor este hazajövök, édesanyám nagyon beteg. Krószné ott vót nála tízszer is, hogy nagy láza lett, egy béresasszonyt odaültetett mellé, a kocsist meg elküldte a kocsiival Gacsályba a kerületi orvosér, az meg

is jött és orvosságot rendelt, még azt is lóhátas fiúval hozatta ki Ujlakról a patikából. Valamilyen sárga kenőcsöt hoztak, avval kenték be szegény édesanyámnak a derekátul lefelé, mind a két lábát és csepüvel kötötték be. Nem tudta mi a baja, azután se tudtuk meg, csak soká tartott nagyon.

Mondom másnap, hogy én nem megyek a mezőre, otthon kell maradni. Ott a béresné. Éppen azért nem mertem elmenni, mert az az asszony nagyon hamis körmű vót, nem lehetett arra ráhagyni a házat, mind elprédálta vóna a mi szegénységünket. Inkább elhíjtam keresztanyámat. No az egész faluba híre szaladt, hogy Jó Jánosné nagy beteg.

Jöttek is már másnap a nézők. Hoztak egyik egy kis levest, másik egy kis tésztaébtelt. Édesanyám meg se kóstolta, meg nem is tudott magáról semmit. Így én ott vérrasztottam mellette, amit mondtak megcsináltam, de nem tudtam segíteni rajta.

Sose láttam én addig semmi betegséget, mert sokan meghaltak ugyan a mi házunkba, édesapám kétféle nap alatt, István bátyám utána belefult a Batárba, hóttan hozták haza, Emma néném is egy-kettőre végzett, nem szoktunk mink sokat ápolni. De édesanyám csak nem akart meggyógyulni.

Egész nyáron beteg vót. Én nem lehettem mindig vele, mert ha nem dógoztam vóna, nem lett vóna enni való. Otthon bekapáltam a kertet, a magunk fődjét, feles fődet mindet megdógoztam, meg napszámba is jártam. Hanem hun egyik, hun másik nénémasszony vót a beteg mellett.

Igy elment a nyár, jött az ősz. Kellett szedni a szilvát. Sok szilva vót abba az időbe, eladtam vagy huszónhét mázsát. Julcsa néném is eljött és megnézte édesanyámat, itt is hagyta a legnagyobb fiát, hogy segítsen szilvát szedni. Mondta is a kisfiú, hogy bár az Isten egy szemet se adott vóna, hogy ne kellene annyi szilvát szedni. Mondom neki: jófiú, akkor mit ennél. Mert enni meg szerette a gyermek a szilvát.

Hát elkezd édesanyám gyógyulni lassacskán, akkor mi történik, megint jön a kisbíró, hozza az írást, hogy ekkor meg ekkor árverezik a házat.

Jóságos Isten, hát ez meg már micsoda? Hiszen édesanyámnak az ügyvéd megígérte, hogy nem csinál semmit. Szaladok a jegyző úrhoz.

Szaladok, szaladok, de a kapuba megállottam. Nem mertem bemenni. Mi lesz, ha most is ott fog állatni a tornácon délig.

Ott ácsorgok, hát jön Fitos Bálint helyettes bíró.

— Te mit akarsz itt?

Mondom neki, hogy édesanyám beteg, osztán milyen hosszú levelet kaptunk.

— Eredj be a jegyző úrhoz.

— Nem merek.

— Mért?

— Csak félek, hogy megint pofonvág.

— Gyere csak be velem, majd én megmondom neki.

Bementem osztán, úgy kullogtam utána.

Bemegy a hivatalos szobába, én meg maradok az ajtó előtt.

Mit beszéltek, mit nem, azt én nem tudom, de nemsokára kijön a kisbíró Orbán bátyám, hogy gyere be.

Bemegyek.

— Tekintetes jegyző úr, — mondom — hosszú levelet kaptunk, édesanyám meg beteg, nem tudjuk minek árverelnék a házat, mikor az ügyvéd úr Ujlakon megígérte, hogy nem lesz semmi baj.

— Nem is az ügyvéddel van baj, hanem az adóval.

— Milyen adóval?

Hát rámförmed, hogy milyen adóval! Nincs más adó, csak az adó, édesapám még adós maradt olyan sok adóval, hogy az azóta behajthatatlan, mit képzelünk mi, hogy adót se kell má fizetni. Adóba árverelik a házat.

No evvel én hazamegyek, hogy adóba viszik el a házat.

Sír édesanyám az ágyba. Már annyira jól vót, hogy legalább lehetett vele beszélgetni. Én meg szomorodok, hogy ez is csak a Salánky Sámuel tekintetes úr miatt van. Ha mán egyik ódalon nem tudták elérvelni a földet, akkor a másikon kezdik el, a házon. Nem hiába mondta szaporaszavú, hogy nem sokáig marad a mienk a ház.

— Hiszen apád csak huszonöt forinttal maradt adós, — mondta édesanyám. De hiába 25, mikor 25 krajcár se vót a háznál. Még a tehenet is eladtuk má a betegség mián.

Így mi nagyon szomorúak lettünk, nem tudtuk mit kell itt csinálni. Teltek a napok, nem vót semmi segítség, akkor éppen kötözni akartak hazafele méltóságos Kerecsen László úr, meg a felesége.

Szólít a méltóságos asszony, hogy nem vagyok olyan víg, mint azelőtt való esztendőn, kérdi mi a baj. Mondom, hogy édesanyám beteg, a házat meg árverezik.

— Mért árverezik?

Elmondom neki. Szól a méltóságos úrnak, az is meghallgatja.

Azt mondja, hogy ő nem akar beleavatkozni, de ez nem jól van. Majd azért meg fogja tudni, hogy áll a dolog. Utána is járt, egy pár nap mulva mondja, hogy azért árverezik a házat mert a bíró olyan jelentést tett az árvaszékhez, hogy Joó Jánosné nagybeteg, halálán van, a házon, földön meg annyi az adósság, hogy semmi ingóság nincs, tehát nem lehet remélni, hogy valaha valaki kifizeti az adót. Ezért tüzték ki az árverést, de még az árvaszék beleegyezését is kérték már, csak az még nem egyezett bele, mert a föld mind édesapámé vót, így kiskorúakra maradt az egész, az anyának csak haszonélvezeti joga maradt.

Itt nem lehet mást tenni, mondta a méltóságos úr, csak el kell kérni az árvaszéktől, hogy szabad kézből le-hessen eladni a földet, akkor annyit lehet érte kapni, hogy abból minden adó és minden adósság kitelik, a ház megmaradhat.

Mondom otthon édesanyámnak, ő meg csak sír. Mán kezdett felkelni néha az ágyból, de olyan gyenge vót, hogy nem bírt még sokat járni. Keresztanyám meg unokatestvére vót Fitos Bálintnak, hát beszélt vele, hogy csináljon valamit, az jó is vót mihozzánk, azt mondta, menjen be édesanyám az árvaszékhez. Más nem mehet, ha nagykorú volnék, akkor én is mehetnék, de én még csak tíz esztendő mulva leszek nagykorú, addig nem lehet várni.

Édesanyám el is szánta magát a nagy útra, mert az árvaszék Nagykárolyban vót akkor és az mitülünk nagyon messze vót, még messzebb sokkal, mint Szatmár. Ott vót a megyeháza, oda kellett menni az árvaszékre. Végre mikor annyira erősödött, én Krószné tés-asszonytól elkértem a kocsit és ő meg is ígérte, hogy

elküldi édesanyámat a nevetleni állomásra, hogy elme-
hessen Nagykárolyba.

Szegény édesanyám fel is ült a kocsiba, de olyan
gyenge vót, hogy én is elmentem vele. Mikor a vonat
megjött, idegen emberek fogták karon édesanyámat,
úgy tették fel a vonatba. Igende azt nem tudta meg-
mondani, mikor jön haza és mikor kimentek a kocsival
a vonathoz elibe, akkor nem érkezett, hanem az éccakai
vonattal. Úgy hált meg az állomáson, mikor megérke-
zett a bakternál és másnap egy véletlen akadt szekér-
rel jött el Uszkáig, onnan meg gyalog jött haza.

Mikor én este hazajövök a mezőről, csak otthon
találom másnap este, megint az ágyba.

Mondja, hogy az urak kegyelmesek vótak hozzá,
mindenkinek kezetsókolt, még a hajdúnak is, így meg-
engedték neki a szabad kézből való eladást. Az árve-
rést meg felfüggesztették addig, míg el tudja adni az
erdőfődet.

Mi aztán megmondtuk mindenkinek, híre ment
annak, hogy eladjuk az erdőt. Legelőször a szapora-
szavú mondta, hogy ő megveszi, ígért érte nyolcvan fo-
rintot. Annyiért nem adtuk oda a negyedfél köblös fő-
det, így Ábrahám Jósep bátyám százhuszat ígért érte,
de azér se lehetett odaadni. Utójjára Sarkadi Imre bá-
tyám vette meg száznyolcvan forintér.

De a jegyző meg mégis kihozta a deputációt, hár-
man vagy négyen jöttek ki az urak; mihozzánk csak
egy jött el, a többi a jegyzőnél maradt. Akkor aztán
tudomásul vették a szabad kézből való eladást, de ad-
dig számoltak, hogy a végin csak három forintot ka-
pott édesanyám a kezéhez, azt is orvosságra kellett
fizetni, mert még mindig beteg vót.

Így mégis elperelték tőlünk az erdőt, de nem Pe-
reszlényi kapta meg. Annak az öröme nem lehetett
meg, hogy édesapámnak az utolsó földjébe is bele-
akassza az ekéjét.

A ház megmaradt, szaporaszavú meg rettenétes dü-
hös lett ránk, hogy nem adtuk neki a fődet. Azt
mondta, ha neki adtuk volna, mint bíró kicsinálta
vóna, hogy a nyócvan forintnak legalább felét megkap-
tuk volna, mert a többit törölte vóna.

Mán mindegy, a haszonélvezet ki volt kötve, úgy
azt gondoltuk, hogy a fődet legalább édesanyám életébe
használhatjuk, de az se úgy lett, mert Sarkadi Imre

bátyám sose adott belőle többet, csak egy köblöst felébe. E vót a haszonélvezet, hogy magunk földjére jártunk ezután felibe kapálni kukoricát.

Karácsony lett, mire kitisztázódott az egész, akkorára már édesanyám is egészen meggyógyult, hála Istennek, olyan fürge lett, amilyen vót vagy még egészségesebb. Csak hát nem vót többet nekünk földünk, se tehenünk nem vót, így a tavasznak avval mentünk elébe, hogy nincsen többet semmink. Csak éppen egy disznónk vót, amit karácsony előtt egy héttel vágtunk le, mert odáig vót kukoricánk. Ez is még a magunk földjén termett. Nem tudtuk mi lesz jövőre. Nem lesz föld.

A szent estén szólt először édesanyám nekem még eccer arról, hogy kár vót Salánky Sámuel úrnak nem köszönni.

— Ebből tanulhatsz, — mondta mikor a szent énekeket elénekeltük, a bibliát megolvastuk és ketten vótunk — jófiú, a lóval is csinnyán kell bänni, ha rúgós, mert összetöri a szekeret, meg a tehennel, mert kirúgja a zsajtárt a kezedbül a friss tejjel. Hát még az urakkal. Mert az uraknak a kezébe van a hatalom, ölhet, eleveníthet a bíró, meg a jegyző, meg minden úriember, aki csak van a világon. Azok közt is van türödelmes, de keves. Inkább azt kell mondani, fiam, mihent úr, mingyán vigyázni kell rá. Hallgatni kell előttük, mert az úr úr, ha még olyan kicsi is, mint egy csü tengeri. Akkor is hatalommal bír a szegény felett. Könnyen tud bosszút állani. Ó uram Isten, egy Salánky Sámuellel, egy ilyen nagy tekintetes úrral perbe szállani az ucca közepin egy gyermeknek. Nem túri az azt el. Ha mán arra méltat, hogy megszólít az úton, le kell venni a süveget és akármit mond is, arra nem szabad egy szovat se felelni, csak azt, hogy: Igenis, tekintetes úr... Elég nagy vagy má hozzá, lehet eszed, hogy vigyázz. Látod, milyen bajt hoztál a fejünkre. Ránk uszétottad az urakat mind. Kicsi vagyunk mi ahhoz, nem tudunk mi velök elbänni, mert az ő kezekbe van a törvény.

Azután még így tanított:

— Kirántották a lábunk alól a kicsi földet. Elvittek a tehenet. Semmi se maradt, csak a kisház. Hova mégy most már, jó gyermek? Mi lesz belőled? Kimégy a világból, ha nem akarsz urakkal verekedni? Bár-

hova mégy is, akkor is az urak kezébe vagy. Úr mindenütt van, a szegény ember csak az urakból élhet. Bárha iparra mennél is, akkor is feletted van a mester, a felett meg az adószedő urak. Meg akiktől munkát kap a mester, azok is mindig csak urak. Gyárba mégy, annak is úr a gazdája. A meg szeret parancsolni, az előtt a szegény embernek hallgatás a neve. Mi akarsz lenni, útszéli csavargó? Mert ha az urakkal nem jössz ki békességbe, akkor csak a lesz a vége, hogy a járókelőtől kell kenyeret kérni, meg szállást a mezei boglyáktól, de annak is úr a gazdája. Fel van a föld osztva, jófiú, az urak közt. Itt is ebbe a kisleluba ezer hóld van az urak kezén, a gazdákén meg összevissza vagy háromszáz. Egy van nyolcvanhóldas, Pereszlényi. Hogy jutott hozzá a semmiből, úgy, hogy nagyon tudott mindig az uraságoknak hízelegni, meg tőlük csalni, lopni, meg a szegényeket nyúzni. Tudta azt mondani, hogy »alázatos szolgálja, méltóságos uram«, meg hogy »csókolom kegyes kezeiket«. Ezt kell megtanulni. Nem olyan nehéz azt kimondani. Szó az egész, az ember szája mondhatja a szót, akár így, akár úgy. MÉR ne mondja azt, ami neki javára válik?

Mondtam édesanyámnak, ne búsuljon, erős vagyok, ha nagyobb leszek nem félek, vállalok minden munkát, munkájáért megbecsülik az embert. Megyek zsidóknak dógozni, azok nem kívánják a nagy kézcsókolást.

— A zsidók is urak, fiam, — mondta édesanyám — csak azokba az a könnyebbség, hogy azok rosszba vannak az igazi urakkal, hát jobban rá vannak szorulva a szegény ember munkájára. Az ő szavukra nem is ítélik el a szegényt. De azok is tudnak ártani, ha valaki nem köszön tisztességesen, mert kiszámítják, ha egy óráig eső van, nem lehet dógozni, mán lehúzzák a napi számból. Ott is vigyázni kell, mert nagyon kevés van olyan jó asszony, mint a Krószné tésasszony.

Igy beszélgetett velem egész karácsony estéjén. Mikor másnap, karácsony első napján a templomba mentem és megláttam a karból az urakat, úgy megijedtem tőlük, mintha harapós kutyák ülnének ott, hogy mertek bejönni a templomba? Nem félnek az Istentől? El is kerültem én azontúl őket, hacsak tehettem. Ha meg mégis szólani kellett előttük, bizony levettem a kalapomat és hallgattam.

Igy tanítottak meg engem tizennégy éves koromba arra, hogy az embernek hogy kell viselnie magát.

Mikor vasárnap a templomból kijöttünk, láttam Mártácskát, ahogy ment a gyönyörű rózsaszínű ruhájában. Olyan vót, mint mikor kivirágzik a rózsza a jegyző kertjében.

De én még a rózsától is féltém má, urak virága, szegény embernek nem való a. Ott kerülgetni a ház előtt, mikor szénásszekérrel jön be az ember a keskeny udvarra. Még leharapná az ökör a virágát. Nem is ültetem én vadrózsát, maradjon az uraknak.

TIZENEGYEDIK BESZÉLGETÉS,

arról, hogy nem baj, ha szegény az ember, a szegény is hóttig él

Vagy három esztendeig jártam Mojzes Pál bátyámhoz tavasszal szántani. Jól kihajtottak azok is, de én nem bántam, mert én mindig rettenetesen szerettem dógozni. Én csak akkor éreztem jól magamat, ha kedvemre dógozhattam és örültek a munkámnak.

Ugy elláttam én Jusztin nénémet is, megettettem a tehenet, kihordtam az ólat, vizet húztam, vittem neki a konyhára, még ő nem is szólott, mán én megcsináltam amit kellett. Szeretett is, mindig adott enni. Nem sajnálta tőlem. Meg jókedvű vótam.

Vót nekünk odahaza egy régi porcollán hosszúnyakú begrénk. Abba szoktuk tenni a pénzt. Ha én hoztam, édesanyám csak dugta bele. Nem is tudtuk, mennyi van benne. Mikor má gondoltuk, hogy elég sok van, kivettük, megszámloltuk. Eccer csak, hogy számoljuk, mondom édesanyámnak:

— Édesanyám, ne tartsuk itt ezt a pénzt, ezen má lehet venni egy üszőbornyút. Az megnő, abból tehenünk lesz jövőre.

— Jót mondasz, fiam.

Igy vettem én egy bornyút az ujlaki vásáron. E vót az első vásár, ahova egyediül mentem el. Tetstett nekem nagyon, hogy én má olyan gazda vagyok, hogy magam megyek a vásárra. Vótak falubeliek is, de meglátom én a vásáron a beregszászi nevelőapámat, Bognár Imre bátyámat. Kérdi, hát te mit keresel a vásáron? Mondom, egy nevelőbornyút szeretnék

venni. Néztél-e mán? Néztem, de nem merem megvenni, jöjjön, ő is nézze.

Jött velem. Még azt mondta: Jól kiválasztottad te ezt. Ezt megveheted, ebből jó tehen lesz.

Akkor láttam, hogy hogy kell alkudni:

— Mit akar kend evvel a fiatal fiúval, — mondta a tehenes gazdának — rá akarja nyomni a rossz bornyút? Sose lesz abbul tehen.

— Akkor ne vegye meg.

— Nem is venném magamnak, de ez a szerencsétlen gyerek beleháborodott, mint egy szép jányba. Tudja kend, hogy a gyerek gyerek, nem szabad avval visszafele élni, kihasználni... Csimbókos a lába, nagy a füle, nem lesz rendes formájú szarva, miféle tehennek a bornya ez?

Az ember meg dícsérte, hogy ennek a bornyúnak az anyja húsz liter tejet ad még most is, csak azér adja el, mert adóba kell az ára.

Igy nevelőapám lealkudott nekem még hetvenöt krajcárt, akkor kifizettem az árát. Az is egy napszám Ujj de boldog vótam, hogy meg vót elégedve a választásommal. Mikor a bornyú kötőfékjét a kezembe vettem, azt hittem én mingyárt kiugrok a bőrómből. No lesz mán nekünk tehenünk. Nem fogunk mink sokáig tej nélkül kóduskodni, mert mi mindig hozzá vótunk szokva a friss tejhez.

— Osztán hun vetted rá a pénzt? — mondta nevelőapám.

— Kerestem, napszámmal. Édesanyám meg össze gyűjtötte.

— De jó anyád van. Nem iszik pájinkát?

— Az én édesanyám? Sose ivott az egy csep pet se.

— No hát akkor te is jó ágybul köttél. Emlékszel-e még Csobán Zsuzsikára?

— Emlékszek.

— Ha eccer Beregszászba jársz, gyere el.

Igy elbúcsúztunk, hazahajtottam a bornyút.

Micsoda, úgy megbámulták a falubeliek, hogy milyen egy gyönyörű bornyút hajtok hazafele, hogy még irégykedtek is. A legszebb rúgott bornyú vót a vásáron.

Igy már lett nekünk egy kis gazdaságunk. Akkor tavaszon édesanyám sok tyúkot ültetett, vót csirke. Ha jött a tyúkos, mindig vót eladni való egész eszten-

dőbe. Vót pénz, újra csak raktuk a begrébe, én meg számoltam, hogy mikor lesz má megint egy jó csomó.

Nem is féltém én semmi munkától. Mondja eccer egy nyári vasárnap délbe, templom után, Mojzes Jósep bátyám:

— Gyere csak te legény, — mán tréfából legénynek híjtak abba az időbe, pedig még csak tizenöt esztendőös vótam — itt van egy juhász, megvette a birkáimat. Százkilencven darab, el akarja hajtani Beregszászba, de segítség kellene neki, jól megfizet, ha elkíséred.

— Elmegyek én, ha megfizet.

Megyek a juhászhoz, nagy csavartbajuszú ember vót, olyan alföldiesen beszélt.

— Legyüsz-e velem Beregszászba?

— Mit fizet?

— Nyócvan garajcárt.

— Mán azér nem megyek.

— Hád mit kérsz?

— Egy forint huszat.

Nem vót mit tenni neki, mer nem vót más, hát megígérte. Ugy vót az egyesség, hogy a beregszászi piacon megáll a juhval, akkor engem kifizet.

Én mentem szívesen, mer Csobán Zsuzsikát akartam látni.

Hát édesanyámnak mondom, hogy hamar adja a tarisznyámat, megyek juhót hajtani Beregszászba. Ő meg betarisznyázott. De mit, egy kis málékenyert tett bele. Nem úgy vót az akkor. Szalonnát? Egy szegény családnak jó ha egy hétre jutott egy félkila szalonna, nem vót más, csak egy kis málékenyér.

Mán én szaladtam is. Megindultunk a juhval.

— Itt vagy, kiskomám? — mondja a juhász.

— Itt vagyok, bácsi, gyerünk.

Elindultunk. Azt mondja a juhász:

— Megájj csak egy pettyet, — azt mondja — van-e itt egy jó kocsmá?

— Itt van szembeformán — mondom.

Bement a kocsmába, osztán vót egy literes üvegje, olyan lapos üveget se láttam addig, szűkszájú üveg vót. Megtöttette pájinkával félig.

— No igyál.

— Nem iszok én, — mondom — mer még elesek. részeg leszek.

Hát mentünk, ballagtunk, végighajtottuk a juhok a falun. Lesütöttem a szememet, hogy ne lássák, hogy juhászok. Örültem, mikor kiértünk a falun, mert nekem addig ott kellett állni, míg a juhász a kocsmába vót. Ugy vótam, mint a nóta mondja, hogy

Mikor a juhász bort iszik,
szőke számár szomorkodik.

Hát most én vótam a szőke számár. Nem vótam én pásztornak szánva, ember vótam én, falusi ember, a falusi ember szégyelli a pásztoréletet, mert a pásztor az kint csatangol esőbe, viharba, mikor a gazdaember ágyon alszik. Meg mind olyan hite nélkül való, szegények is nagyon. A pásztor mán utóssó, ha valaki odajut.

Megyünk hát, ballagdogálunk Uszka felé. Térítgettem a nyáját, hogy kárba ne menjen, úgy kocogtunk az úton. A juhász meglát egy másik juhászt, ahogy legeltet, mingyán kiát neki:

— Hé, komám.

A meg kijön, elkomáznak, isznak, isszák a lapos üvegből a pájinkát, én meg ezalatt terelgetem a juhok. Csak a falu alatt ér utól. Azt mondja:

— No kiskomám, mennek a juhok? Van itt egy jó kocsmá?

— Nem tudom, mer e nagyon kicsi falu.

— Mőglelem én, ha a föld alatt van es.

Meg is lelte, újra megtőttette a palackot félig.

Megint megyünk, dudorásztat hegyesen, meg ki is ereszti a hangját, be jó juhásznótákat tudott. Újra meglát egy legeltető pásztort, kiált neki:

— Hé, komám. — Azt is kihíjja az útra, újra eldiskurálnak, megint megisszák a pájinkát.

Mán akkor beértünk Újlakra. Lefekszik a nyáj a piacon. Ő meg elmegy a nagyvendéglőbe pájinkáér. Aszongya:

— Ne, itt a szeredás, — így mondta a tarisznyát — vigyázz rá, van is benne valami. Ha ehés vagy, ögyéé. Ha nem utárod.

Elment, én meg nézem a tarisznyát, vót benne sült-hús, feje kenyér. E kell nekem. Jó befalatoztam. Ittam rá jó kúti vizet.

Jön előfele osztán:

— No kiskomám, — aszongya — igyál egy kis pájinkát.

— Nem iszok, meleg van. Még felbukok az úton. Ahogy kimegyünk Újlakról, megint van egy pástortor, aki legeltet.

— Jónapot, komám.

Én meg csak nézem, ennek mindenki komája. Még akkor nem tudtam, hogy a pásttorember az országba minden pásttort komájának szólét. Nagy azok közt a barátkozás. Osztán valamennyit leitatta, a vót az ő becsülete, hogy mindenkit megtötött pájinkával.

Beszélgettek, én meg hajtottam a nyáját. Csak Benébe ért utól.

— Hallod-e, kiskomám, nem fázol?

Evvel még a szűrt is a nyakamba akasztotta. Én meg felvettem, mán tetszett nekem, hogy egészen juhászos forma vagyok. Még a kalapját is a fejembe nyomta, ő meg úgy jött mellettem, mint egy gróf, csak úgy dalolászott.

Hát kivel találkozom Benébe. Szeker jött szembe, azon meg Komáromi Julcsa néném ült. Fordítottam én elfele a fejemet, hogy ne ismerjen meg, de a nagyon nézte a juhokat, engem is megismert.

— Maga az, György?

— Én vagyok.

— Mi az, juhász lett?

— Juhász.

— Mikor?

— Mán két esztendeje.

— Hova hajtja ezt a juhot?

— Beregszászba, onnen meg a jánosi tanyára.

— Meddig maradnak ott?

— Nem tudom, meddig lesz legelő.

Így tréfáltam vele. A juhász meg újra vett pájinkát. Ej, ez minden faluba pájinkát vesz, oszt egyik falutal a másikig megissza, de mindig csak féllitert vett a literes évegbe. Ha valahon látott embert, mán az úton menőnek is kiátotta, hogy: Hé, komám! avval is itatta a pájinkát.

Aszongya nekem:

— No, kiskomám, eljössz-e velem a jánosi tanyára?

Nem megyek én, gondoltam, csak eccer Beregszászba eljussak. Nem megyek én evvel. Fejemre üt a nagy bottal, oszt nem fizeti ki a pénzemet.

Hát mikor Beregszász alatt vagyunk, csak téríti le a nyáját egy másik útra, dülőútra. Mondom neki:

— Hé, nagykomám, nem erre kell menni Beregszászba.

— Kiskomám, megfizetek. Adok még egy koronát.

— Nem megyek én, vár édesanyám, haza kell nekem menni reggelre, mer napszámba vagyok.

De nagyon szeretett a juhász. Mennyek el vele bujtárjának, jó szemem van, meg jó kezem a juhoz.

Én nem mentem, azt mondtam, fizessen ki. Ha nem akar bemenni Beregszászba.

Neki nincs pénze.

Ez nem becsület. Pájinkára van, rám meg nincs.

Igy oszt mégis bejött Beregszászba a juhval. Megállottunk a nagypiacon, a juh mingyán lefeküdt, ő meg elment, azt mondta, pénzér. Mán setét vót, kilenc óra este.

Jön osztán nagysokára vissza.

— Hát jösz-e velem, kiskomám, ojan életöd lesz, hogy még a csellagok is irégyölnek.

— Nem megyek én, — mondom — fáj a lábom.

— No itt a pénzed.

Adott egy forint húsz krajcárt.

— No igyál egy kis pájinkát.

— Most má iszok, — mondok — mán nem megyek tovább, ihatok.

Avval ittam. Megveregette a vállamat, megölelgette, azt mondta bűnös ember vagyok, hogy nem maradok mellette, ojan juhászt faragna belőlem, hogy Vársárhelytül Dorogmáig megállanám a helyemet.

Én elhattam, mentem haza Bognárékhoz, nevelő-apámhoz.

Gende alig mentem én tíz lépést, csak elszédültem. Úgy berúgtam a pájinkátul, olyan részeg lettem én, mint Timpók Andris karácsonkor.

Asse tudtam má merre megyek, kimentem a városbul, úgy kerültem vissza a kertek alatt. Meglelem a kiskaput a kert felől, a meg be vót zárva. Zörgetek, nem szól senki. Én meg nem tudom, hogy vót, nem leltem sehoh a kilincset, csak a sarkát tapogattam az ajtónak.

Kiabálok osztán, hogy nyissák ki.

— Ki az?

— Én vagyok.

— Ki az az én?

— Nem tudok bemenni.

— MÉR nem?

— Be van zárva.

— Nincsen a.

Há valahogy megeltem a kapu nyitját, bemegyek. De csak úgy szédelgek a lábamon.

Mentem mingyán a kútra, jót ittam. Jólesett.

— Mán gazduram, — mondok — én velem mámma ne beszéljen, mer juhot hajtottam egy juhásznak, jánosi tanyára megy, de én csak Beregszászig jöttem vele, hát itt a piacon pájinkát adott, én meg olyan részeg lettem, hogy asse tudom, fiú vagyok-e vagy jány. Be vagyok rúgva nagyon. Én megyek, lefekszek a szénába, de engem reggel felkötsenek, mert nekem a hét-órásival menni kell haza.

Mentem is mingyán a szénatartóba, belemásztam, elaludtam. Nem is tudtam reggelig magamrul, de hat órakor felverték.

Még akkor is ojan vótam én, mint a kerge bárány. Jaj de bántam, hogy pájinkát ittam. Minek tettem én azt.

Elmentem a Vérke-patakra, belementem nyakig; megmosdottam, megfiridtem, olyan friss lettem, hogy na.

Aután osztán felötöztem, mentem a vasútra. Hazamentem. Eszembe se jutott Csobán Zsuzsika.

Még a kenyeret is hazavittem, akit édesanyám a tarisznyába tett, hozzá se nyúltam. Délbe mentem ki a mezőre kapálni, jön szembe velem Komáromi Julcsa néném. Néz.

— Maga az, György?

— Én.

— Hát má vége a juhászkodásnak, kitőtt az esztendő.

— Mijen esztendő?

— Hát nem juhász?

— Nem vót nekem semmiféle fejemfoka juhász.

— Néte, én meg azt hittem, magával tanálkoztam tennap este Benébe.

— Ha csak a lelkem nem vót arra.

— Nahát, megesküdtem vóna, hogy két esztendeje juhász, azt mondta.

— Ajnye, Julcsa néném, mult vasárnap is lattam

a templomba, még azt is láttam, hogy megbotlott, mert belenézett a Tőke Jani szemébe.

Elveresedik Julcsa néném, mer csakugyan megbotlott, azt nem tudom mitül.

— Menjen, — azt mondja — rossz lélek lakik magába.

TIZENKETTEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen boldog is az ember, ha nincs baja

Aután osztán, hogy megmenekedtem a birtoktul, én úgy éltem, mint a pacsirtamadár.

Nem vót nekem abba a három esztendőbe semmi bajom a kerek ég alatt. Köttem, feküdtem, enni-inni-való megvót, egészség megvót, munkám vót, ahun vótam mindenki szeretett. Még sajnáltak is, de nem irégykedett rám senki az égvilágon.

Fiatal vótam, erős vótam, virtuslegényke vótam, nem félttem én mán megint senkitül. No az uraktul félttem, de mástul nem. Még az urak elvehetik azt a kis rossz házat. Még arra lehet, hogy foga vót valakinek, de hát nem tudtam, kinek, nem tartottam tőle. Még én vótam a legény, hogy kifizettem a világot, elvették az utóssó földemet, jóllakhattak belőlem.

Azt nagyon szerettem, ha a faluból el lehetett lépni erre vagy arra. Menni kellett vásárra, fuvarba, kocsisnak, bezzeg én vótam az első, aki jelentkezett. Mán az is jól esett, ha megláttam egy más falu határát. Hogy én olyan fákat lássak az út mellett, amilyeneket otthon nem látunk. Minálunk nincs az útfélen, csak egy-egy rossz ákácfa. De vannak olyan utak, arra a nagyobb város felé, hogy eperfa van kétfelől. Kérdem, minek ez a sok eperfa. Hun van az a sok baromfi, aki felszedi alóla az epret. Hogy selyemhernyónak van az. A levelét eszi az, az apró bogár.

Ugy örültem én ennek, ha ilyeneket láttam.

Sokat jártam fáér. Mert minálunk mán csak neve van meg az erdőnek, kivágták azt mán régen. Szántóföld a, még pedig a legjobb szántó, azért fájt arra a foga Pereszlényinek, a mi erdőnkre. Mert neki sok van arra, csak éppen hozzá lehetett vóna csapni a miénket. Mert a mi erdőnk úgy vót benne az ő földjébe, mint

egy ék. Kettéhasította, mindig körül kellett kerülgetni neki, ha át akart menni ekével, egyik partról a másikra. Persze. Hiszen az is mind a miénk vót.

Hanem a fát úgy veszik minálunk, úgy híjják, hitelfa. Hitelbe veszik. Vették a nagypaládi erdőn Hermántul, meg a vári erdőn Vári várostul. Meg a salánki erdőn, meg a pataki állomásra hozta egy zsidó, Fekete Patakon. Ugocsa megyébe, Verbóc mellett van a.

Eccer is akkor télen Gedeon bátyámmal vótunk a kökönyösdi erdőn.

Szánon mentünk, engem magával vitt, hogy legyen segítsége. Guba vót rajtam, még megvót a kis fejér gubám, de bizony nagyon kegyetlen hideg vót. Szépen sütött a nap, de hideg vót. Nem vótam én soha fázós, de szél vót, átfujt. Vacogott a fogam.

Azt kérdi Pali bátyám Nagypaládon:

— Nem fázol, te fiú?

— Fázok én.

— No gyere, megiszunk egy porció pájinkát.

Bementünk a kocsmába, Sovány Jóskához, megittunk egy kis pájinkát, három krajcárér.

Visszaülünk a szánra, hát még jobban fázok. Csak úgy vacogott a fogam. Rámnéz Pali bátyám:

— Még most is fázol?

— Még jobban.

— Szájj le, gyere egy darabig gyalog a szán után, megmelegszel.

Leszállok a szánrul, de úgy megyek utána, hogy fogom a bérfát.

— Ereszd el — azt mondja.

Eleresztem.

Arra ő közécsap a lónak, elszalad a szán. Én meg kiabálok, hogy ne hajtson úgy, nem érem utól, de vissza se néz, hajt, én meg szaladok mérgesen utána.

Haj, melegem lett nekem hamar. Még a guba is meleg lett. Nem bírtam a hóba szaladni a szán után. Kiátok neki, ájjon meg, mert itthagynom a gubát.

Le is löktem.

Igy megcsendesedett. Felülök. Megyünk tovább.

Megérkeztünk Csedregbe, nézem, a ház ódalából jön a füst. Nem vót annak egynek se kéménye. Még ilyet se láttam, ott jött a füst, ahol tudott.

— Nézze mán, — mondom — nem gyullad az meg?

— Látod, hogy nem.

Beérünk a kocsmáig. Azt mondja:

— Megájj mán, ájjunk meg, vigyünk a kerülőnek egy kis pájinkát.

Be is mentünk egy kicsit melegedni. Ott tanított meg arra, hogy ha fáér megy az ember az erdőre, mindig vigyen a kerülőnek egy koronát, meg egy kis pájinkát, akkor szabad választása van, ojan fát rakhat fel, ami jól esik.

Felülünk a szánba, kimegyünk a kis falubul, azt mondja:

— Most meg én fázok, megájj mán, hagy szállok le, fogd a gyeplút.

Leszáll, jön a szán után, de nem ereszti el a rakoncát. Félszemem rajta vót, látom eccer, hogy fújja az orrát, egyik kezével a gubát fogta, a másikkal meg az orrán dolgozott, hát egy kicsit el kellett neki eresztetni a szánat, észre se vette.

Én is közé vágok a két lúnak, gyerünk.

Hüj, de kiabált utánam, hogy ájjak meg, mert agyonver.

Nem álltam én meg, csak a falu végén, Kökönyösdön,

— No az apád — azt mondja.

Jó kis szánkázás vót, hó, jó szánút, csak úgy füttyült a szán, csikordult a hó. Olyan bajusz fagyott Pali bátyám szemire.

Eccer meg a nagy Krósz cselédje, Tar Gyula hívott, hogy menjek vele fáér. Jó van. Mentem. Nap-számba. Szívesen.

Ez a Tar Gyula, e meg olyan fagyos vót, mindig fázott egész életibe. Dugta a kezét a hóna alá, mindig olyan vót a keze, kék meg lila.

— Juj, de hideg van, — mondta — de fázik a kezem.

Két szánnal vótunk, egyiket ű hajtotta, a másikat én.

Kiérünk az erdőre. Evvel nem állottunk ám meg sehun, egy kocsmánál se.

Odaérünk, mondom neki:

— Van-e kendnek pénze, adott a Krósz?

— Nem adott a, csak ami a fára kell.

Nem is rakodtunk ott mi úgy, mint Pali bátyámmal, csak ahogy a kerülő parancsolta. Láttam én, hogy

mi a. De mikor magamnak mentem fáér, későbbi időkbe, vittem is mindig a kerülőnek. Hivatalos embernek mindig adni kell valamit, ha az ember jól akar járni. Raktam is én osztán mindig olyan fákat, hogy ölből válogattam ki a szépit, javát. Egy öl helyett másfelet raktam, amennyit csak megbírt a szán. De most nem. Tar Gyula meg nem bánta, mer aszongya, mér nem adott a gazda.

Megyünk hazafele, nagyon zord lett az idő.

— Megfagyunk, jóember — aszongya. — Igyunk egy kis pájinkát.

— De nincs kendnek pénze.

— Azér iszunk.

Megállott Sovány Jóska kocsmája előtt. Bementünk.

Bevittünk a zsidónak vagy hat darab fát, mingyán adott pájinkát.

Mondom neki, most osztán vigyázzon kend, nekem ne hajtson ezen a csúszós úton.

Hát vót egy kishíd az úton, nyáron is szoros vót, nekem hajt, felfordul a szánja, le róla a fa.

Én csak napszámos vótam, neki kellett vóna eszének lenni. Aj, de meg vót ijedve, hogy most fel kell rakni. Én meg mondtam:

— Rakja fel kend magának, én nem rakom azt a havas fát.

Megsajnáltam osztán, mer olyan vót, mint egy rakás szerencsétlenség. Megfordultam a szánnal, félreállottam az útból, hogyha szeker jön, vagy szán, bele ne akadjon. Mentem, segitettem, raktuk a fát, de mán mozdulni se bírt. Pedig a kocsmába is mondtam neki, hogy jó lesz vigyázni, melegbül hidegbe, lefagy a keze. Hát mire felraktuk a fát, meg vót fagyva keze, lába.

Nekem nem lett semmi bajom. Mentem haza, édesanyám kérde, nem fáztam-e meg, mondtam, hogy nem.

Másnap megyek Tar Gyuláékhoz, kérdem a feleségét, hogy van Gyula bácsi.

— Ó, hadd el, — azt mondja — megfagyott annak keze, lába. Meg a file.

Olyan kék a füle, mint a kék posztó.

Nekünk nem vót fánk. Mán nem vót erdő, mert ott még tavaly is vágtam ki fát. Most nem vót hun vágni. Mi szárral tüzeltünk a kemencébe, meg szalmával, de mán szalmánk se vót, nem tudtunk fűteni. Vót

még egy kicsi, de vigyázni kellett, mert még jöhetett a nagy tél, megfagyunk. Mondom édesanyámnak, én elmegyek fáér.

— Hova, fiam?

— Megyek a kúriára.

Vót még egy régi, nagyon jó kis gyalogszánkóm, befogtam magamat elibe, mentem. Átmentem a Batáron, be vót fagyva. Nem kellett messze menni, vótak ott vén ficfák, vittem jó baltát, jól megköszörültem má előző való nap, nekiláttam vágni.

Kivágok egyet, odajön az a vén kosárkötő.

— Mit csinálsz?

— Ezt hazaviszem e.

— Azt nem viszed, mert én megvettem az egész Batárt. Itt másnak ficfát nyesni nem szabad, csak nekem. E mind az enyém.

— Én nem nyesem, én kivágtam.

— Mindegy. Hadd ott.

— Ejnye, hát ha mán kivágtam, ne legyen olyan pogány, hagy vigyem el.

— Ereggy kökénybokrot vágni. Jobb is tűzre.

Ott kellett hagyni a kivágtam fát. Be keservesen hattam. Még meg is izzadtam benne, neki meg jó vót, ú vitte haza. Én meg megyek egy kicsit bejebb, a fődek szélén akkor még sok kökényfa vót, azt vágtam. Megraktam a szánkót jól, viszem haza. Hát ahogy megyek át a Batáron, a parton lefele, felhemperedik a szán. Hinnye, e még korcsolyázni akar. Újra felrakom a kökényt. Mán a kezem majd elfagyott. Megyek fel a másik parton, újra felfordul a szán. Úgy kellett felhordani az egészet, osztán a parton raktam rá.

E nem jól van, mondom, ide kötél kell, erős, hogy át tudjam kötni.

De hazavittem.

— Mit hoztál, fiam?

— Kökényt.

— Ó, fiam, ez a legjobb a tűzre.

De sok fát elhordtam akkor a Kúriáról, akkor még szabad vót. Eccer mán olyan sok vót, hogy jött Piper, a csordás, cigánycsordás vót a nálunk, jött, hogy a nyáron még nem adtuk meg egy kenyerét. Azt jött behajtani. Most adtuk meg, mikor má nem is vót tehenünk. Meglátja az udvaron a sok fát, azt mondja:

— Be jó nektek, hogy ennyi fátok van, én meg pénzér se tudok kapni.

— Pénzér? Vegye meg.

— Hogy adod?

— Öt forintér odaadom. De vót az egy jó szekkerrel.

Soká nézte, elment, meg visszajött, újra nézte. Varkarta a fejét. Aszongya, négy forintja van.

— Aggya ide.

Így eladtam neki négy forintér a fát. Ű meg elvitette, egy nagygazda megtette neki, elvitte ingyen, de úgy, hogy két jószágát fizetetlen fogja őrizni érte a jövő nyáron.

Mi vót a nekem, mentem újra a szánkómmal, hoztam helyette újat. Akkor jobban lehetett, hatták. Akkor még nem olyan világ vót. Most minden legkisebb darab földnek gazdája van, de az úgy vigyáz most, a gazda, hogy még egy gyufaszálat se enged ki a birtokáról. Akkor? Elment az ember Nagypátagba Csolnoknál, lehetett hozni. Nem a Csolnoki földjérül, mert annak kerülője vót, hanem mellette vótak az irtásfödek, onnan akármennyit lehetett. Csak éppen szekkerrel nem vót szabad járni, akkor megfogták az embert a kösség kerülői.

Akkortájba jó világ vót nálunk. Vót munka mindig. Vagy a magtárba kellett forgatni vagy lúherét gépeltek. Nem vót olyan sok garnitúra, mint most.

De kapós vótam. Nagyon szerettek engemet mindenütt, ahun dógoztam. Mojzes Jósep bátyám is, a nagygazda megesmert Mojzes Pál bátyámnál, látta a munkámat, mert rokonok vótak, szomszédos vót a földjük sok helyen, elhívott, mikor a szántásból kikerültem, menjek neki nyári munkára. Mentem is szívesen, mikor Krószné eresztett. De ott nem szerettem lenni. Jósep bátyám nagyon fősvény vót, még vizet se adott.

Vót egy kis füleskorsó, bütykös.

— Jósep bátyám, elmegyek vizér.

— Ne igyál vizet.

Nem engedett vizet inni. Ha ebédeltünk, akkor se engedett. Egy korttyal meg kellett érni.

Mikor ment a nagy aratás, mondom neki, a többiek meg uszítottak, mert nem mertek szólani, azt mindig rám hatták.

— Jósep bátyám, vegyen egy kis pájinkát.

— Nincs most a zsidónál.

Én meg mentem hazafele a mezőről, útba esett a kocsmá, odaállottam az ablak alá, benéztem. Hát a zsidó éppen mérte a pájinkát az öreg Máli néninek. Ű maga vót ott pájinkáér. Már nem vót, akit küldjön, mert vót nekünk szembe két öregasszony, az öreg Máli, meg a vén Bábí, azok nagyon szerettek iszogatni; mikor kisfiú vótam, annak az unokájával vótam játszópajtás, együtt jártunk iskolába, hát mindig mondta: ereggy el, fiú, hozzál egy kis pájinkát. Vót is akkor belőle egy jó tragédia.

Úgy vót, hogy jön eccer Misike, a vén Bábí unokája, azt mondja:

— Te, nagyanyámnak megleltem a tojását a csónárba.

Vót nála egy kosárba egy pár tojás.

— Gyere, — azt mondja — menjünk a zsidóhoz, adjuk el.

Mentem vele, mint kis gyermek. A zsidó nem adott érte pénzt, hanem cukrot adott nekünk.

Estére, ahogy játszunk, mondja a vén Bábí:

— Tudod mit, elmécc Misukával, hozol pájinkát.

— Elmegyek, Bábí néni.

Megy a kosárér, hát jön vissza nagy lélekszakadtan:

— Misuka, Misuka, nem láttál egy kosárt, kicsi fiam?

— Nem láttam, nagyanya.

Jajjaj, óbégatott, nem lesz pájinka. Hanem Máli mama írt egy kis cédulát, menjünk avval. Elmentünk. Kaptunk egy kis pájinkát, hoztuk.

Azt mondja Misu:

— Igyunk.

— Nem iszok én, még megérezik rajtam.

— Nem érzik meg, én ittam, osztán még harmadnap se érezték meg.

Hát ő ivott most is, én nem.

Másnap megyek hozzájuk játszani, felmentünk az eperfára, osztán valamin összekaptunk. Misu leszállt, el kezdett hajigálni görrel. Mikor lejövök, ő meg összeszedte a cimborákat, hajigált. Csak mondtam, hogy ne hajigáljatok, annál jobban hajigálnak.

Eccer felkapok egy röget, oda hajítom.

A szeme felett vágtam meg. Folyt a vér.

Szalad be Misu, ordétva.

Lett visítás, a vénasszonyok egyik jobban, mint a másik, jaj Misukám lelkem, jaj kisfiam, ki gyilkolt meg?

— Megütött Jó Gyuri.

— Jaj az az átokravaló, megvakétotta a gyermeket. Majd adok én neki.

Én meg hazaszaladtam, elbújtam a góréba.

Jöttek a két vénasszony a vén szógállóval, kerestek a házba, az udvaron, édesapám még élt, de nem vót otthon, kinn vótak a mezőn, benéznek a kasba, meglátnak.

Elszaladtak rúdér. De mind a hárman. A vót a szerencsém. Mondták, hogy majd a rúddal kipiszkálnak.

Én meg kiugrottam a góréból, felszaladtam a nagy boglyára. Ma se tudom, hogy tudtam én annak a tetejére felmenni.

Hát megjön a három vénség, keresnek, meglátnak a boglya tetején. Járnak körül, körül, hogy tudjanak onnan lepiszkálni. Döfködtek a rúddal, de nem igen értek fel. Mondták, hogy gyere le.

— Azér, hogy megverjenek engem, améért nem én hajigáltam, hanem engem hajigáltak, én csak egy követ hajítottam.

Hát szurkálnak a rúddal, én meg felállottam a boglyán és elkezdtem őket le vizezni.

Mentek egyik ódarul a másikra, én meg utánuk fordultam, úgy kergettem őket.

El is mentek, de mi Miskával már másnap együtt játszottunk, hanem sokáig nem mertem elmenni hozzájuk.

De eccer elfelejtettem, hogy mi vót, elmentem Misukával haza hozzájuk zsendicét enni. Adtak egy nagy csuporral. Azután mentünk a ribizlibe, szemelgettünk. Nem is vettük észre, hogy a vén Bábi a hátunk megé settenkedett és hátbaütött.

Hajjó! Elszaladtam haza.

Egy pár nap mulva meglát a vén Bábi, rámszól:

— Gyere csak, hozzád pájinkát.

— Nem megyek én, megütött.

— Nem ütlek többet, csak hozzád. Nem szeretem, ha Misuka megy, mert megissza, de te nem szereted.

Addig csalogatott, hogy elmentem, hoztam neki.

Hát ez mind eszembe jutott most, ahogy nézem a kocsmába, hogy a zsidó egy vénasszonynak valamit tót az üvegbe, tudtam, hogy csak pájinka lehet, hát én visszamentem Jósep bátyámhoz és mondom neki:

— Jósep bátyám, van pájinka a zsidónál!

Ott vót éppen édesanyám, mert szeretett Jósep bátyámékhoz járni, mert a szegény asszony minden háztul él. Mondja nekem, hogy vegyem fel a kis Zsófikát, sír.

Jósep bátyáméknak akkor vót a legkisebb jányuk Zsófi, Pók Pálné, olyan szopós gyerek. Fel kellett venni, dajkáltam. Hurcoltam a nagy udvaron. Mondta Irma néném: dajkáld, csak dajkáld, éppen főzöm a vacsorát, mán a puliszka megvan, de nincs tej, megyek, fejek.

Míg ő fejt, én csak hurcoltam a kicsi Zsófit, a meg egyre jobban bömbölt. Azt mondom neki:

— Az anyád csillagát, úgy váglak az eperfához, hogy széjjelszakadsz.

Arra a gyerek, mintha csak megértette vóna, elhallgat.

Kijön a tehentül Irma néném, azt mondja:

— De jól elhallgattattad a kicsit, mit csináltál vele?

Mer az mindig sírt, az a köjök, nagyon sírós vót.

Másnap mikor este hazamegyünk a mezőről, újra a kezembe nyomják a gyereket, pedig akkor nem is sírt. Hát ahogy meglát, elkezd visítani.

— Mit csináltál te evvel a gyerekekkel, úgy fél e tüled, mint a tűztül.

— Én nem csináltam semmit, csak azt mondtam neki: az anyád csillagát, elhallgass, mert úgy váglak az eperfához, hogy mingyán széjjelszakadsz.

Nevetett nagyon Irma néném.

— Nohát mindig téged foglak híjni dajkálni.

De én nem akartam menni a jövő héten hozzájuk. Jött hétfőn hajnalba József bátyám, gyere dógozni.

— Nem megyek én, Jósep bátyám vizet se ad.

— Hiszen te meginnál egy viderrel.

— Meg én, ha szomjas vagyok.

— No csak gyere, kapsz vizet.

— Pájinkát is vesz?

— Azt is.

Nagyon nevetett rajtam, mert tudta, hogy én nem iszom a pájinkát, csak a többi helyett kérem.

De azért nem adott az azután se vizet. Nem tudom, mért haragudott a vízre, mindig azt mondta, munkás embernek nem kell sok vizet inni, mer megpuffad tőle.

Nagyon szép világ vót a. Meg akkor mindenkinek jókedve vót.

TIZENHARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy ha az ember észreveszi, hogy lányok is vannak a világon, akkor már egyébre nem is tud gondolni

Én még ebbe az időbe nem jártam a faluba. Ott-hon voltam, édesanyám mellett. Az első szomszédunk voltak Vasék, a hátulsó szomszéd meg egy szegény csordásember, Fencák. Vas Berti bátyámékhoz sokat jártam, mert muszáj is vót, nem vót kutunk, hát minden veder vízer hozzájuk kellett menni. Nagyon jó emberünk is vót. Mikor édesapám meghalt, az öreg Vas Bálint, Berti bátyámnak az apja, nagyon jó vót hozzám. Mikor a temetéskor nem fűtöttünk a házba, éccakára hozzájuk küldött el édesanyám aludni. Mondja az öreg Vas Bálint bátyám:

— Sírész, fiam?

— Sírok, Bálint bátyám, nincs mán nekem édesapám, nem lesz mán, aki pártomat fogja. Bánthat már akárki.

— Ne féjj fiam, míg én élek, apád helyett apád leszek.

Oda is fektetett az ágyba maga mellé, lábtul. Jó vót, hát szerettem. Egy hét mulva meghótt. Olyan egy-idős vót édesapámmal.

Igy nem vót osztán nekem apám helyett senki. Berti fia is jó vót, de a fiatal vót, csak azután házasodott három hónappal, hogy az apja meghótt, meg kellett neki házasodni, mert anyja, Julis néném is le-esett a lábáru, nem vót asszony a háznál. Akkor hamar elvette Kis Emi nénémet, avval élt osztán, de nem szerették egymást, néha három hónapig se szólottak egymáshoz. Azér együtt éltek, míg Berti bátyám a háborúba el nem esett. Azt mondják, meg is akart halni, mert nem vót az életbe semmi öröme. Pedig két gye-

reke is maradt, nem tudom, hogy lehet, akinek gyereke van, ne szeressen élni. Azt se tudom, miért nem szerette Emi nénémet, mert az nagyon rendes asszony vót, tiszta asszony, elég dógos asszony. Tán azért nem szerette, mert muszájbul vette el, nem vót éppen más, akit elvehetett volna.

Ennek a Vas Berti bátyámnak a testvérnénje vót Kovács Antal bátyám felesége, Mari néni. Ezeknek két gyerekük vót, István, meg Mária. Ez a Mária vót, akit én szerettem, pedig sokkal idősebb vót nálam. De sokat ültem náluk. Ha este lett télen, mán csak mentem át hozzájuk, mindig ott lebzseltem, fejtettem a kukoricát, kisszéken, aminek az élibe kés vót beleverve, annak a fokán dörzsöltem le csutkáról a kukoricaszemet. Meg ellestem az orsóját, ha font. Meg is csókolgattam, mikor lehetett, hátulrul, ahogy a kiskutya tanulja, hogy kell a nősténnyel játszani. Nevetett rajtam, hatta, úgyse vót a semmi. De sokat ültem az ölébe.

Mondják eccer nekem a pajtásaim, ne menjek Kovács Mariékhoz.

— Mér?

— Megkapod a tetüt.

Figyeltem azután, hát csakugyan a file mellett megláttam a serkét. Azután osztán nem nagyon ölelgettem én, de sose kaptam pedig tőle semmi bajt.

A hátulsó szomszéd a nagy Krósznál vót csordás, Fencák. Ennek az apja vót az öreg Fencák Márton, az is csordás vót, de falu csordása. Ezek oroszok vótak, orosz vallásuk is vót nekik. Az öreg Fencák mán vén korába újra megházasodott, az orosz papnál vót egy cselédjány, Katya nevű, azt vette el. A lakodalmon én is ott voltam, mint kisgyerek, sose láttam ojan szegény lakodalmat. Csak egy kis pájinka vót, nem vót ott még harapni való se. De vót neki az első házasságából egy fia, az is Márton vót. Ez mikor megszületett, az anyja azután egy héttel meghalt és a bába firisztgette a gyereket. Mikor firisztette, pipázott a bába és a pipából beleejtette a gyerek szemébe a parazsat, így ez megvakult a félszemére.

Ezekhez nem jártam, mert nem is vótak otthon, meg ojan szegények vótak, hogy majd meghaltak. A Katya néni ott is hagyta osztán őket és visszament az orosz paphoz tovább szógálni Bökénybe. Akkor elkerültek lakni valami tanyára és odavótak vagy hét

esztendeig, ott az öreg meg is hótt, annak a halála után jött vissza Fencák Márton, a félszemű és csordás lett mán akkor nálunk. A nagy Krósznál.

Hátulrul harmadik szomszéd vót egy pusztá telek, az is urasági vót, azontúl meg az iskola vót, Piri tanító úrék.

Azután lakott Berky Bertalan, rokonunk, a nemes család, annak a nagyanyját feleségül vette az én nagyapám, úgyhogy Berky Bertalan bátyám anyáruul testvér volt édesapámmal. Néha el kellett menni hozzájuk, édesanyám küldözött, de én nem szerettem hozzájuk menni, mert nem vótak olyan beszédesek, mint kellett vóna lenni. Csak hallgattak, én meg ültem, még munkát se adtak. Ha valamihez nyultam, mindig csak azt felelték, hadd, még kiöntöd azt a moslékot. Ezér nem sokat zavartam osztán őket. Bertalan bátyám, az öreg, még csak jószívvel vót hozzám, de a fia már nagyon hidegséggel nézett rám, így ki is maradtam tőlük.

Azután lakott Kánya Lidi néném, azután Fitos Bálint nagygazda, a helyettes bíró. Tovább már nem ismertem igazán a többieket.

Messze ezen az ódalon laktak Váradí Piroskáék, de oda eccer se mentem el a kaláka óta vagy három esztendeig.

Szembe velünk lakott Kis Mári néném, aki megijesztett kisfiú koromba a mesével, ezek mellett a vén Bábí meg Máli néni. Azután Paládi Józsiné, Julcsa néném, aki kenyeret adott, mikor mentem először Beregszászba dógozni. Azután Klán, aki elébb kocsmáros vót, osztán megvette ezt a házat, földet vett és dógozgatott, ennél se jártam. Azután a szaporaszavú Csorba Jósep nagygazda, bíró.

Visszafele meg a templom iránt lakott Mojzes Pál bátyám, akihe kiskocsisnak jártam három esztendeig szántani.

Amellett vót a jedzőház, Máriási, a nagy kerttel. Azután Onódi Jóska, meg a papilak. Meg utánuk Mojzes Jósep. Mán azután sok kisebb ház vót, de azokat alig ismertem.

Igen, szembe velünk vót a templom, akörül meg a vasas Krósz rettenetes nagy telke. Urasági vót, azért maradt olyan nagy. Ide kellett vóna kastélyt építeni.

Ismertem én mindenkit a faluba, mert egész faluba csak hatvanegy ház vót, hogyne ösmertem vóna

mind. De nem törődtem velük, ők se énvelem. Felőlük meg is halhattam vóna.

A felvégre nem szerettem menni, mer ott vót a Salánky Sámuel tekintetes úr nagy telke, tízholdas kert, az nagyon idegen vót, mintha ellenség lakott vóna arra. Inkább az alvégen vótak ismerősök, pedig ott meg a Szopányos-parton ott lakott a Pereszlényi, attul is féltem, hogy ha meglát, bekap. De ott vótak jó emberek, Péter Ignácné, Kis Martella néném, aki almáér küldött és azután is megtartotta a barátkozást. Kőmives József bátyám, akinek a kisjánya vót Kőmives Erzsi.

Aután jött egy nagygazda, Vas Gedu. Aután a kisbíró, Orbán Gyuri bátyám, meg Füles Gyuriék. Meg egy csomó szegény ember házacskája.

Tudom is én, olyan nagy vót abba az időbe a mi falunk, hogy be se tudtam járni.

Hát eccer kaszálók a Batár-parton. Magamba vótam, még nem igen tudtam kaszálni, abba az időbe kezdtem tanulgatni, a kasza hegye minduntalan belevágódott a földbe. Én meg örültem, hogy senki se látja. Mérges is vótam, meg nevettem is. Majd megtanulok, gondoltam, mert az a legnagyobb mesterség egy falusi gazdamunkán nőtt fiúnak, a kaszálás.

Nagyon szép nyári idő vót, június. De nagyon meleg vót.

Ott folyt a Batár.

Eccer csak észreveszem, hogy a füzes megett fürdik egy kis jány. Ej mondom, meglesem.

A bokorba bújtam, néztem. De mán szép kis jány vót, egészen meg vót annak mán mindene.

Én is levetkezek, be a vízbe, utána a jánynak. Nem falubeli vót, hanem a túlsóparti falubul, Bökénybül.

A jány el kezd egy kicsit sikítani, én meg utána, elfogom.

— Ne visíts, mondom neki, mert beleduglak a Batárba.

Megöleltem. Nem akarta hagyni magát, de azt mondtam, hogy úgy le nyomom a víz alá, megfullad.

E vót az első jány, akit úgy megöleltem én.

Osztán még nevetett is, hogy azt mondja, ha elmegek a falujukba, megveret a bátyjaival.

Mán én akkor igen jól tudtam úszni. Úgy úsztam, mint a kutya, paskoltam a vizet.

Hogy a jányt eleresztettem, a kiment, a másik parton, felötözött, én meg egy jót úsztam, lefeküdtem a parton a jó fűbe és elaludtam.

De nem nagyon tudtam aludni, mert azon gondolkoztam, hogy milyen jó, hogy megtudtam, milyen a jány.

No attul kezdve nem vót nekem nyugodalmam, attul kezdve én mindig csak azon törtem a fejem, hogy egy szeretőt kell keresni.

Otthon nem mertem, mert féltem, hogy baj lesz. A jány pletykanyelvű mind, még eldicsekszik vele, osztán akkor valaméknek az apja vagy bátyja, attyafia agyonver, hanem addig spekuláltam, hogy eccer halom Kőmives József bátyámtól, hogy Forgolányba nagy házat építenek. Ű akarta felvállalni, de nem kapta meg, pedig azt mondja, hogy ott sok munkásra van szükség.

Nagyon pezsgett a vérem, én elmegyek Forgolányba, hátha ott felvesznek munkára, osztán valahogy tanálok egy szép kis kedvest.

Egy vasárnap este mondom édesanyámnak:

— Megyek reggel Forgolányba.

— Minek?

— Munkára. Építenek ott egy nagy házat, mondta Kőmives Józsi bátyám, menjek oda munkára.

Édesanyám nem akart eresztetni, mer itthon is vót munka elég.

— Én nem dógozok hatvan krajcárér, ott többet kapok.

Olyan ákációzus vótam, muszáj vót eleresztetni. Elmentem.

Megyek Forgolányon végig, meglelem az új házat, amit építettek.

— Kell-e munkás?

— Kell.

— Akkor beállok.

— Jó van.

Nem is kérdeztem mit fizetnek. Ott vótam egész héten.

Jó vót. Hordtam a követ alapnak, meg a vályogot a falhoz. Este beszélgetni kezdtem. Mondták van ott egy kovács, nagyon jó mester vót, nagyon jó baltát tudott csinálni. Elmentem a kovácshoz, csinálna-e ne-

kem egy jó baltát. Csinál, csak vigyek kaszát. Abból lehet a legjobb baltát csinálni. Az élit a baltának.

Hát ahogy beszélgetünk, kijön a házból egy kis jány. Olyan nekem való forma vót, feketeszemű kisjány, Etelkának szólították.

No mondok, jó van mán, van itt jány.

Hozzáfogtam hát szíveskedni, segitettem a mesternek, etettem a malacát, vizet húztam a tehenének. A meg megszeretett mingyán, hogy ilyen jó segítséget kapott, mondta, hogy menjek el máskor is.

Én egész éccaka nem tudtam aludni, mert csak az Etelkán járt a eszem. Ha az engem eccer megcsókolna. Mint a bökényi lány. E vót a legnagyobb kívánságom.

Másnap este, ahogy fájront lett, mert a kőművesek nem dógoznak olyan soká, mint a parasztok, csak hét óráig akkor még világos van, megyek a kovácsnál, kezdek megint vizet húzni.

Kijön a kisjány, nevet rajtam.

— Mit nevensz, mondom neki.

De a csak nevetett.

— Ne nevensz, mer megfirisztelek a vályuba.

— Nincs húsvét.

— Ha nincs, lesz.

Így el kezdtünk beszélgetni, jó nyelves kisjány vót, de a szeme olyan vót, mint a parázs az apja keze alatt a kohóba. Mert fujtattam is osztán sokat a mesternek.

Mán másik este meg is fogtam. Nem vette észre senki, megszorongattam. Tudtam én, hogy kell jánynyal bánni. Vót mán nekem jánynyal dógom. Sokat tanultam és különösen Piri Mártátul, meg a tanyán Gógán Juliskátul még többet. Tudtam, hogy jányoknál legfőbb, hogy az ember merjen. *KT SK.*

A kovács meg szívesen látta, hogy ott felejtettem a szemem a jányán. Szeretett az a kovács éngem. Mondta is eccer, hogy felvesz inasnak.

— Á, mondom, nem leszek falusi kovács inasa, mert én hamá inasnak megyek, csak Pestre akarok menni, ott van a bátyám, Gedeon, a mán három éve inas, mán fel is szabadul.

Ez is tetszett a kovácsnak.

— Igazad van, — mondta — nem érdemes ezeknek a бүdös parasztnak dógozni, mert ezek megmérik a vasat, elhúzzák a kovács bérét, meg nem szeretnek a kovácsnak fizetni.

Hát elég szegényesen éltek, ahogy láttam.

No kitelik a hét, kérem a fizetésemet, hát ötven krajcárjával fizetnek ki.

Hű megijedtem, hogy nem alkudtam ki előre. Ilyen az ember, az esze jányon jár, akkor mán csizmaszárba szalad az ész.

— Nem jövök többet magukhoz dógozni, — mondtam — ha ilyen kicsit fizetnek.

— Há mennyit akarsz?

— Nálunk hatvan krajcárt fizetnek, én itt idegenbe hetvenen alul nem dógozok.

— No jó, hát a jövő héten megadják a hatvan krajcárt.

— Az is kevés, — mondom — mert meszirül kell nekem jönni gyalog.

Csak jöjjenek el, majd meglátják. Szeretett a mester is, mert én nem loptam a napot, hanem dógoztam, mintha magamnak csinálnám. Nem kellett nekem sose kiáltani, hogy:

— Maltert.

Mire kellett a kőművesnek, mán én ott is vótam vele. Még a kollégámat is szorítottam, hogy ne kiabáljon a mester. Oda is vett az engem maga mellé.

Nem ad többet. Harmadik héten majd ad.

Jó van. Akkor nem jövök.

El is mentem a kovácshoz búcsúzni, hogy nem jövök többet. De a kovács azt tanáta mondani, mire én búcsúzkodtam vóna, hogy a jövő héten hozzam el a kaszát, olyan baltát csinál, amelyet még nem is láttam.

— Nem tudom, — mondtam — édesanyám elereszt-e?

De mikor hazamentem, mondom édesanyámnak, hogy kibabráltak velem. Ó meg azt mondja, mért vagyok olyan buta. Kell nekem Forgolányba menni, mikor otthon is van munka. Megettem a keresetemet.

Ez igaz vót, de azért, mintha tüske ment vóna a lábomba, nem bírtam megnyugodni. Mindig csak az vót az eszembe, hogy Etelka, ha még egy hétig körülötte legyeskedek, biztosan megadja a szerelmet. Meg a kisbalta is nagyon fúrta az ódalamat. Elő is kerestem a pallásrul édesapámnak a régi csorba kaszáit, kiválasztottam egyet, hogy azt reggel viszem.

Mondom édesanyámnak, el kell mennem, mert van

ott egy kovács, az nekem olyan baltát csinál, amilyent még szemmel se láttam.

— Mit kér érte?

— Én nem kérdeztem.

— Nohát — azt mondja — akkor nem is mégy, mert elkéri a heti keresetedet.

— Nem olyan ember a.

Szóval nem lehetett velem bírni, hiába szidott édesanyám, hogy hová tettem a fejemet, én bizony azt mondtam:

— Jóvan, ha édesanyám nem ad kenyeret, megyek magam kenyerén.

Igy szegény mit tegyen, csak betarisznyázott nekem, de azt mondta:

— Tán jány van a dologba?

— Ó édesanyám, minek vóna még nekem a jány, mikor tudok én még házasodni.

— De ördögöt a kisbűrödbe, nem tudom mi bajod.

Én nem bántam, akármit mondott, elmentem.

Mán másnap este a kovácsnál vótam megint, ott meg úgy fogadtak, mintha hazajöttem vóna. Még a kovács felesége is, pedig különben rosszkedvű asszony vót, az is nevetett, mikor a vizet húztam a tehenének. Már Etelka meg úgy viháncolt, hogy a szívem majdnem kiugrott a lajbizsebbül.

Nagyon szépen eltött a hét. Etelka mindig hajlandóbb lett hozzám. Mentünk a kertbe meggyet szedni. Hát mondhatom, megszédtem osztán a meggyet, nem haragudott érte.

De a kovács az én kaszámat csak nem vette kézbe. Hogy mindig más dóga van. Mán itt vót a szombat, a kasza meg úgy van, ahogy hoztam.

— Majszter uram, mi lesz mán a kaszámmal?

— Úgy is itt leszel a jövő héten. Úgy sincs most neked otthon fát vágni valód.

— De én mán nagyon szeretnék otthon dicsekedni avval a kisbaltával.

— Majd meglesz. Mire megjössz, talán meg is lesz.

Engem bizony szombaton hatvan krajcárjával fizettek ki. Mérges vótam, mer még serényebben dógoztam, mint a mult héten. Mondja a kőműves mester, hogy nála az a szokás, hogy lassan megyünk messzire. Jöjjenek csak el, jövő héten megkapom a hét hatost.

— Nem jövök én, a tűz égesse meg a kend építését.

— Ne mondj ilyet, mert befalazlak a falba.

Hát édesanyámtól vót nekem mit elszenvedni, hogy én így potyázom el az időmet. Itt a nagy nyár, idegenbe dógozok, miből élünk a télen. A szegény embernek nyáron kell megkeresni amiből télen kenyerez.

Mondhatta nekem, mán hétfőn reggel vettem a tarisznyámat, mentem Forgolányba. Szárnyon mentem én. Etelka vót az eszembe. Még ingyen is elmentem vóna tán, mert vót még meggy a fán.

Aj de szép hetek vótak. Hat hétig jártam én akkor Forgolányba. Míg csak az egész ház készen nem lett. Még sajnáltam is, hogy nem tartott tovább, mer az utóssó két héten mán nyócvan krajcárt kaptam, ételt meg nem kellett semmit fogyasztanom, mert vacsorára mindig a kovácsnál ettem, délbe meg a kőműves szíveskedett nekem bográcsgulyással. Mán a harmadik héttől mindig az ű kosztosa vótam, mégis megatta a nyócvan krajcárt.

Etelkával meg mán úgy vótunk, hogy azt hittük ásó kapa választ el bennünket. Úgy szerettük egymást, mint galamb a párját. Ha ő erre szaladt, én utána, ha én arra mentem, ő utánam. Úgy megértettük egymást, hogy még a szívünk is repesett az öröms gyönyörködésbe.

Vót eccer, mikor mentem hétfőn reggel Forgolányba, magamba, nem vót nálam semmi, csak egy rossz kapa, azt is azér vittem, hogy a kovács megélezi nekem. Mindig vittem valami javítani való szerszámot, mindig megcsinálta, sose kért érte semmit, csak nevetett, mikor mondtam, mit fizetek, hogy majd a végén megmondja a számlát.

Megyek Forgolányba. E vót mán az utolsó hét. Mondom a kovácsnak, meg van-e már a balta.

Ott van, — azt mondja nevetve — próbáld ki. Vágd bele az ülőtökébe.

Belevágom, nem lett semmi baja.

Vót ott egy régi, kerítésből való tőgyfa oszlop, abba nagy görcs. No kovács, most kibabrálok veled. Belevágom, lepattant az acélja.

Elveszi a kovács a baltát, megnézi, belevágja az üllőbe.

— Nem baj, — azt mondja — most jön rá a dufla acél.

Megacélozta újra. Másnap megyek hozzá este.

— No majsztram, megvan a balta?

— Végd bele.

Belevágom az ültőkébe, nem lett semmi baja. Belevágom a tőgyfába, szikrát hány, nem lett semmi baja. Szét lehetett vele hasogatni az egész gerendát, nem lett semmi baja. Olyan kisbaltám lett a nekem, amilyent soha szememmel se láttam, míg el nem lopták.

Én meg ezt a hetet elcicáztam a kis Etelkával. Még sírt is, mikor elbúcsúztam tőle.

Kérdem a kovácsot, mivel tartozok.

Azt mondja:

— Nálatok sok dohány terem. Hozzál nekem, ha erre jársz, egy tekeres szűzdohányt.

— Jó van, majsztram, hozok.

Kezet fogtunk becsületesen. Azt mondom neki:

— Megengedi-é, hogy az Etelkát megcsókoljam?

— Ha ű akarja?

— Akarod-e Etelka?

A meg nem szólt egy szót se, hanem a nyakamba ugrott és úgy összenyalt, mint a kisboci.

Így vót Forgolányba.

TIZENNEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy mindenki úgy él, ahogy tud, nem úgy, ahogy szeretne

Mán a másik tavaszon hiába hijtak, nem mentem Mojzes Pál bátyámékhoz szántani. Nem fogok én mindig másnak szántogatni.

Meg aztán nagyon is kurtán bántak el velem. Mán akkor okosabb voltam, nem lehetett mán velem úgy kibabrálni, ahogy ők akarták. Tavasszal nekem, ahogy nyílt az idő, mán menni kellett hozzájuk és egész májusvégig úgy dolgozni, mint egy nagy kocsis, vagy napszámos. Úgy megkövetelték, se játszani, se egy kicsit megállani, vagy kimaradni. Azt nem szerették. De fizetni meg az ég világán semmit nem fizettek. Hogy űk megszántják a mi földünket. Mi vót az? Mán csak a kert. Meg az egyháztól egy hold. Ennyit ért az én munkám két vagy három hónap alatt. Még annyit megtettek, hogy ha vásárra mentek, elvitték édesanyámat is. Meg a termésünket behordták. De most már

nem vót fődünk se, mondtam: én felszabadultam. Ha nincs főd, nem kell érte raboskodni. Á, nagyon ki tudnak a nagygazdák használni egy fiatal fiút. Mert az a gondolatuk, hogy ott tanul a gyermek. Igaz is, de mán eleget tudtam, hogy ez nem jól van.

Meg aztán nem is szerettem hozzájuk jární már, mert Mojzes Pali bátyám elvette Kerekes Fáni nénémet.

Ebbe halt bele Mojzes Pál bátyám, az apja, az öreg. Olyan kornyadozó lett az akkor tavaszon, hogy édesanyám meg is mondta: nem éri meg az újat. Nem is.

Mer Kerekes Fáni nénémnek harmadik ura lett ez a Mojzes Pali bátyám. Pedig minálunk nem vót szokás, hogy egy menyecske egyik ura után másikat keressen. Igende Fáni néném még jány korába elrúgta a patkót: gyereket kapott a szaporaszavú fiától, Csorba Marcitul.

Mer Kerekesék szomszédok voltak Csorbáékkal. A gyerekek nagyon szerettek együtt játszani már kiskorukba is, de az öregek nem szívelték egymást, még meg is ölték volna egymást egy kanál vízbe. Mért? Mert Csorba Jósep bátyámnak hatvan holdja vót, de Kerekeséknek csak harmincnégy.

De ez a szaporaszavú Csorba Jósep, ez csak ojan juhász familiából való vót. Ennek az apja, az öreg Csorba Márton, akit én má nem ismertem, mer agyonverték, még azelőtt, ez még juhász vót.

A Salánky uradalomba lopkodta össze a vagyonját. Úgy csinálta, hogy mint juhász, a bárányoknak a szépit, javát mind a maga nyájába szedte, az uraságnak csak a hitványát hagyta. Így meggazdagodott nagyon, mert abba az időbe még a juhnak minden szőreszála arany vót a jó juhász kezébe. Még mikor a szaporaszavú házasodott, még akkor olyan juhászlakodalmat csaptak, hogy csak juhász, harminchárom család vót meghívva a lakodalomra. De mikor a lakodalom legjobban állott, jöttek a pandúrok és elfogták az öreg Csorbát, elvitték. Sokat ült az osztán, de nem tudtak rábizonyítani semmit, hanem a pandurok úgy elverték vót az öreget, hogy abba halt vóna bele, nemsokára azután, hogy hazajött. De még annyi ideje vót, hogy a sok pénzin megvette az egyik Salánkynak az örökségét, ötven holdat. Mert vót egy másik Salánky is, aki ötven holdat örökölt a határba, mint a Sámuel tekintetes,

meg a Polixénia méltósága. Osztán ez a Salánky csak azért adta el a tolvaj juhásznak a maga örökségét, hogy olyan úrrá tegye a juhászt a faluba, mint az unokatestvérjei. Tíz holdat meg a szaporaszavú vett ehhez, így lett neki hatvan.

Szerették is Kerekes Imre bátyámék, ha a Fáni jányuk meg tudta vóna csipni a Marcit. De az apja azt mondta, inkább agyonveri a fiát, de nem engedi, hogy egy harmincholdas gazdához csapjon be kocsisnak. Mer az ijen nagygazdáknál az új férj csak kocsisnak számít, kinn hál az istállóba. Hát hogy az ő fia nem kötözik át a Kerekesék óljába hálni.

Így nem lett a házasságbul semmi, hanem a Fáni azt hitte, akkor lesz valami, ha sikerül neki a Marcival az egyesség, hát gyereket fogot tülle. De hiába lett gyerek, az öreg szaporaszavú mégse adta oda a fiát.

Fáni osztán szégyenébe férhe ment más faluba, Tiszabecsre, egy jógazdacsaládba, Bimbó Pistához.

Kerekes Imre bátyám meg mind azt kiabálta falu szerte, hogy ő nem engedi, hogy a jányát egy fűsűs juhász ivadéka elvegye, mert az öreg Csorba Márton még csontfűsűt hordott a válligérő csimbókos nagy hajába. De az új apja meg má negyvennyócba is igaz jobbágy gazda vót, hogy a rovásfák még most is ott vannak felakasztva a szelemenen. Meg hogy neki kell bírónak lenni, ha Pereszlényi leköszön. Nagy választás is vót akkor, de bizony szaporaszavú győzött, ő lett a bíró, erre még nagyobb lett a harag, akkor ment férhe Bimbó Pestához Fáni néném.

De nem soká vót Tiszabecsen. Hiába ment a nagy faluba a kicsibül. Meg hiába ment a híres Bimbó familiába, mert a Bimbók mán akkor nagyon a végin vótak. Bimbó Pista meg nagyon ivott és eldorbézolta a vagyon maradékot. Haza is jött Fáni néném egy félesztendő mulva, odaveszett a hozomány. Elment a gyerekével, haza is hozta, akkor danolták a faluba, hogy:

Tiszabecsi kert alatt,
Fáni jányom elszaladt,
Bimbó Pesta utána,
Kötőfék a nyakába.

Hiába danoltuk a kötőféket a nyakába, nem jött az utána, pedig nagy per lett belőle. Sose kapták vissza

a pézüket, Bimbó Pesta meg elment Amerikába, odaveszett a móríng.

Akkor azt mondta Marci bátyám, hogy megtréfálja Kerekes Fánit, amért elment. Meg is tréfálta, mert még egy gyereket csált neki. Fáni néném meg örült, mert azt hitte, hogy akkor most mán elveszi. Nem vette el, arra újra férhe ment egy orosz cselédemberhez, Murza Gergőhöz. Csorba Marci bátyám azt mondta, nem nyugszik míg tizenkétszer be nem ótja Fánit. A meg segítséget akart. Vót akkor Ábrahám Pál bátyámnál egy orosz kocsis, rettenetes erős ember vót, ruthén vót, orosz vallása is vót. Ezt vette férjnek magához, hogy evvel agyonvereti Csorba Marcit. Így ment másodíkszor két gyerekekkel férhe Fáni néném.

Igende amíjen erős vót Murza Gergő, ojan puja vót. Egy köblös zsákot úgy hajított a fel a vállára, mint a semmit, de csak bámult a nagy világba, soha senkire nem emelte fel az ujját. Jó ember vót szegény, mint a málé. A mellett tanult meg Fáni néném káromkodni. Mer ojan csúnya rempes nyelve vót, hogy még hallani is iszonyú vót. Nem szégyelt a végig menni a falun és a tulsó végén megállani az utca közepin és elordétani magát, hogy:

— Gergő!... Gergő, a fene egyen meg, gyere haza...

Mert Murza Gergő nagyon szerette a pájinkát. Meg tudott az abból inni egy félakóval eccerre. Úgy hozta haza néha Fáni néném sokszor tökrészezen, hogy fogta a filít.

Ez a Murza Gergő osztán akkor tavaszon kaszáláskor megemelte magát. Fogadásbul maga tett fel egy nagy tőkefát a szekerre, megszakadt benne valami és hirtelen kaszálásnál meghalt. Özvegyen maradt a Fáni.

Alig halt meg, Mojzes Pali bátyám feleségül vette. Még mondták, hogy siet, míg harmadik gyereket nem kap a Fáni Csorba Marcitul. Mer az ojan vót, hogy egy urától se vót soha gyereke, azt mondják mert egyik urát se szerette, csak most is még Csorba Marcit.

E vót a szegény, ebbe lett beteg Mojzes Pál bátyám.

Nem vót mán akkor fiatal Pali bátyám, vót vagy negyven esztendőös formán. Én nem is tudom há tette a szemét, elég a hozzá, hogy az apja nagyon elkesere-

dett és csakugyan nem érte meg az ujjat. Szüret tájon meghótt.

Akkor tavaszon én mán nem jártam hozzájuk. Jusztin néném pedig ahun látott, mindig édeskedett, hogy menjek hozzájuk, nem mentem, hanem magam kezére kezdtem dógozni.

A kisbornyú nagyon szépen nőtt, édesanyám úgy kegyelte azt, mint egy kisasszonyt, csak rajta vót mindig a szeme. Nagyon szerette, hogy mégegyszer megérte, hogy lábas jószág került szegénynek az udvarába.

Én meg jártam dógozni Krószéknál. Most kezdtem csak el a dohányos jányok körül a mókázást. Sok jó időt töltöttem a pajtába.

Meg a pajta mellett, hátul a kertbe, a jányokkal. A mogyoróbokrok alatt. A vót a szép idő.

Akkortájba dohányyal vót tele az egész falu. Néha jöttek fináncok, felkutatták az egész falut, minden házat felforgattak tilos szűz dohány után.

Jön eccer át Vas Berti bátyámnak a felesége:

— Gyere má György, nincs itthon az uram, én meg dagasztok, add oda ennek az asszonymnak a szapulókádat.

— Mér ne. Szívesen, Emi néném.

Átmegyek, megyek a színbe, ott vót a szapulókád. Felemelem, hát alatta egy nagy rakás dohány.

Hű mondom, és hamarosan szalmát löktem rá, hogy az asszony, aki ott ácsorgott, meg ne lássa. Egy béresasszony vót az urasági házakbul.

Este jön haza Berti bátyám, mondom neki; kacsintottam egyet:

— Berti bátyám. Dohánt leltem.

— Hun?

— Nem mondom meg, maga vagy tudja, vagy nem. A maga portáján.

— Én nem tudok semmiféle dohányrul.

— Akkor osztozunk rajta. Fele a magáé, fele az enyém.

— Jó van.

Megmutattam neki: ott vót a szapuló alatt. Ű nem tudja, ki tette oda.

Igy megosztotunk, neki is jutott hét kila, nekem is hét kila.

Mondta, hogy adjam neki mindet, én nem dohányozok.

Nem lehet, mondtam, mer eligértem én ezt má régen.

Jó lesz a nekem Forgolánba, gondoltam, mer még nem tudtam megadni a kovácsnak a dohányt.

Legközelebbi vasárnap fel is ötöztem szépen, ódalamra vettem az édesapám tarisznyáját. Jó szőrtarisznya vót a még akkor is, meg a hátamra egy vászontarisznyát. A kettőbe belefért a dohány.

Elindultam Forgolányba. Átmegyek a Batáron, Csatóházán két finánc jön szembe velem. Ismertek, mert ezek jártak mindig hozzánk is. Azt mondja az egyik:

— Mit viszel Jó György?

— Dohányt — mondom nekik.

Azok meg nevettek:

— Megájj, azt mondja az egyik, majd megfogunk eccer benneteket.

Azt mondja a másik:

— Aggyál egy szál masinát.

— Azt nem tudok adni, mert én nem pipázok, — mondom.

Erre eleresztettek, eszükbe se jutott, hogy megszolják a tarisznyámat. Pedig azt mondták minálunk, hogy a finánc egy kilométerre megérzi a szűzdohány szagát. Hát ez nem igaz, mert akkor megsajdították vóna.

Megérkezek aztán nagy vígan Forgolányba. Megyek a kovácshoz. Hát ott meg nagy vendégség van. Kérdem mi a. Hát épen akkor vót az Etelka kézfogója.

No jókor jöttem.

Mondom a kovácsnak, minek adja férhe ilyen hamar a jányát, nincsen a még tizenhét esztendő se. Azt mondja arra való a jány, ha kéri, oda kell adni.

Megmondtam neki titokba, hogy elhoztam a dohányt.

— Jól tetted fiam, — mondja — úgyszincs egy pipára valóm se. Mindenemből kifürdetett ez a házasság, pedig még nincs is kész a kelengye. Éppen le akartam mondani a dohányzásról, hogy avval is spóroljak.

Eldugta a dohányt a műhelybe a nagy kád alá.

Mondom neki: csak úgy ne járjon vele, mint aki mán eccer eldugta. Elmeséltem, hogy szereztem a dohányt.

Nevetett, hogy ű rajta nem fog ki senki. Meg ott nem is keres senki semmit, a kovácsműhelybe.

Mondom neki:

— Kedves apámuram, mer én mán csak úgy híjtam űtet a régi időbe, küldje ki ide igy kicsit Etelkát, szeretnék egy pár szót váltani vele.

— Jól van fiam, beszélgessetek.

Hát én ott maradok a műhelybe, egy kis idő mulva jön Etelka.

— Mit akarsz?

Megölelem szépen, megcsókolom, mondom neki:

— Etelka, csak azt akarom megkérdezni, van-e még meggy a fán?

Hát osztán mondta szegény, hogy ő nem akart férhe menni, parasztleány veszi el, valami bunkóparaszt, de hozzá adják, mert az apja már öreg, gyenge, fáznak a lábai, nem meri tartani, hogy mi lesz belőle.

Olyan szép vót az a jány, hogy majdnem szikrát vetett a műhely is tüle. Még a vas is meglágyult, olyan forró vót annak a pillantása. De ű maga is olyan gyenge olvadás vót, hogy egy cseppet se örözte a megygyet. Megszedtem a szép fát szapora csókokkal.

Aután el akartam menni, de nem engedett, úgy könyörgött, hogy maradjak még, olyan rosszul érzi magát ezek közt a bukó parasztok közt.

Én meg maradtam. Pájinkát ittak, de tudták hogy én azt nem iszok, hát egy üveg bort is hozattak. Abból iszogattam.

Egész estig maradtam, akkor jön be a kovács hogy: gyere csak.

Kimegyek. Visz a műhelybe.

— Né csak mán, hun a dohány?

Hát nem vót a kád alatt.

Kisült, hogy valami lány ment a műhelybe egy legénnyel, osztán egeret kergettek. A nagy löködésbe felborították a kádat. Azok lelték meg a dohányt.

Megy a mester a házukhoz a nagy kalapáccsal. Etelka meg utánunk jött, hogy mi a?

— Gyere csak, valamit mutatok. Magyaráztam neki, mi vót a nagy kád alatt, osztán szegény jányt elővette a sírás, hogy látom-e ilyenféle emberek közé kell neki menni.

— Ne sírj, mondom, én rám úgyis hiába várnál,

kell annak még hét esztendő, míg én házasodhatok. Addig te meg elszáradnál kedvesem.

Így vígasztaltam, ő meg ráborult az üllőre és én újra megcsókoltam... Akkor leakasztottam a tarisznyám a szegről, ott volt a műhelyben és elmentem keservesen haza.

Nagyjőisten, gondoltam, milyen a jány sorsa. Milyen jól jártam én, hogy nem jánynak születtem. Most engem is férhe adna édesanyám, ha valaki kérne. Így meg folytathatom az én szép legény életemet, ami még csak most kezdődik.

Édesanyám meg csudálkozott, hogy olyan hamar hazajöttem.

De én nem sokat beszéltem, hanem búnak eresztettem fejemet.

— Mi vót Forgolányba, mind el mán. Úgye valami jány?

— A vót, édesanyám, de mán nem jány, hanem menyasszony, ma vót a kézfogója.

— Aj fiam, — mondta édesanyám — a jány hamar kész. Elvirágzik, mint a tavaszvirág.

Enni adott, de nem izlett az étel. Nem is gondoltam vóna, hogy így el tudom sajnálni a feketeszemű kisjányt.

— Én is fiam, — mondta édesanyám — tizenhét esztendő vótam, mikor férhe adtak. Muszály vót menni, mert nagy szerencse vót. Mi szegények vótunk otthon Csécsén, meg árva is vótam. Osztán jött egy nemes, a te apád. Még akkor földje is vót, pedig Pereszlényi má akkor kifosztotta. De még vót vagy huszonegyköblös földje. Igaz, sok vót rajta az adósság, mert hat évig vót oda katonának, azalatt felgyűlt... Mikor engemet idehoztak, olyan árviz vót fiam, hogy nem lehetett az ország útján jönni, a Karikázón hoztak, a szántóföldeken, ahol partos vót. Egy hétig tartott a lakodalom, de mán harminchat esztendeje tart a bőjtje.

Édesanyám sírni kezdett, én meg hallgattam.

— Jaj milyen sokon kellett is nekem keresztül menni, mondta, mikor édesapám a nagy kolerába meghótt, úgy emlékszek, mintha ma is látnám. Én akkor kilenc esztendő kisjány vótam. Haltak az emberek, minden háznál, szegény édesapám meg egyházfia vót, de ott olyan kicsi a falu Csécsén, hogy neki kellett harangozni is. Hát ő járt a pappal, Nyilas tiszteletessel,

temetni. Ahogy mentek temetni Magos Józsefékhez, alig tudott bemenni a kis házba az ajtón. Nem is ment be, hanem ki kellett hozni a testet az udvarra. Én mint kisjány messziről kísértem édesapámat, Bálint öcsém még csak hároméves vót, a karomon vittem.

Meglátja édesanyám, be megharagudott szegény, hazakergetett bennünket. Édesapámnak is odaszólt, hogy:

— Mihály, ne igyál.

— Ó, — azt mondja rá édesapám — nem árt a, most inni kell. Korela van.

Hazajön a temetésről, kimennek kapálni a mezőre, délután rájött a korelabetegség. Még mondta neki édesanyám:

— Te beteg vagy Mihály, eredj haza előre, elég lesz a neked.

— Nem vagyok én beteg.

— De csak eredj haza.

Édesapám olyan jókedvű kedves ember vót. Megcsípi az édesanyám arcát:

— Ha meghalok, férhe menj — azt mondja neki.

— Ó bolond, — mondta édesanyám — elment az eszed, eredj mán haza. Csak aggatsz a munkába, még egy sort kapálok.

Hát édesapám elment csendesesen, láttam, hogy egy búzaszálat leszakított és a kezébe morzsolgatta. Nézte, hogy tejesedik a szeme. Mi még ott maradtunk, én Bálint öcsémmel játszottam, a vót a dógom, ők meg kapáltak. Este mikor setétedett, mi is hazamentünk, mert édesanyámnak fejni kellett.

Igende mikor édesapám hazaért, nem tudott bemenni. Vót ott egy forgóláb kapu, ott ment be, ott esett össze a diófánál.

Megyünk haza édesanyámmal, kinyitja a kaput, bemegyünk.

— Mihály, Mihály — kiáltja.

Édesapám nem szólt.

— Ugyan hon van az az ember, tudja, hogy fejni kell.

Vót egy rúgós tehenünk, azt csak úgy lehetett megfejni, ha valaki tartotta. Béklyóba kellett tenni, úgy hogy az első lábát édesapám mindig felkötötte a fejéhez. Hát nem tudtunk fejni.

De jöttek a kapások haza, akik nekünk vótak kapálni. Jönnek fel a kerten, meglelik a diófa alatt.

Felemelték, bevezették a házba.

Nagyanyám látja, hogy vezetik édesapámat.

— Jaj, mi van veled, Mihály?

— Végem van, nem tudom mi lett velem.

Lefektették, osztán Csécse kis falu, mingyán végigszaladt a hír.

Másnap vitték az orvosságot neki. Azt mondja szegény:

— Nem kell! Én még nem akarok meghalni.

Addig készítették, hogy vedd be, vedd be lelkem meggyógyét, azt mondja tréfásan:

— Látom szabadulni akarsz tőlem.

— Jaj lelkem, az életemet odaadnám érted. Csak vedd be.

— Beveszem, ha megmondod, kihez akarsz menni.

Édesanyám meg odaborult rá és sírt keservesen, hogy minek bántja. Mer nagyon szerették egymást, de olyan ember is vót, a szegény édesapám, szerette azt mindenki, mert mindig tréfára állott a szava. Ó be jó ember is vót, soha a mi házunknál más szó nem vót, csak: édes lelkem, kedves angyalom.

Hát beveszi szegény az orvosságot, mingyán mondta:

— No Zsuzsi, most mán osztán végem.

Meg is halt.

Mérget adtak be neki. Olyan fejér orvosság vót a, mint a tej. Még pezsgett is. Akkor azt adták a korelásoknak, hogy vagy kihajtja belőle, vagy ha meghal, másra ne ragadjon a betegség.

Így halt meg a te szegény nagyapád. Ó be kis egyenes ember vót, olyan mint a folyóvíz. Olyan mint az én jó testvérem, Bálint, aki most is ott szenved és küzd Budapesten a Nyilas pap unokájával, akit elvett. Meg a sok gyerekkel.

Szegény öcsém, asse vót nálunk azóta. Eccer elmentem Csécsére, Bálint öcsém akkor még kisfiú vót, velem jött, két nagy ökre vót, micsoda ökrök, itt nem is láttak olyan ökröket, még az uraságnak se vót olyan. Málét hoztunk, meg krumplit, édesanyám szegény adott egy szekervel. Bálint az ökröt hajtotta, mellettek ment, én meg a szekerbe ültem, csápoltam az ökröket, kiabáltam rájuk, hogy netene. Azt mondja Bálint, az is olyan

tréfálós ember volt már akkor is, mintha csak szegény édesapámat hallottam volna.

— Ne kiabálj annyit, megesznek a farkasok.

Mikor ideértünk, nem vót aki a kaput kinyissa. Apádat felfujta az orbánc, beteg vót.

Bálint rendbe szedte a ház tájékát, mert dógos vót, mint a tűz, úgy égett a kezén a munka, csak harmadnap ment haza a nagy ökrökkel.

Így beszélgettünk édesanyámmal. Nevettünk is, meg sírtunk is.

Azt mondom neki:

— Mondja meg édesanyám, ha én jányinak születtem volna, kihez adna maga most engemet feleségül?

— Ó, te félkótyó, — azt mondja — te is olyan vagy mint nagyapád. Mán te is tréfálsz.

TIZENÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy rúgós tehénnek egy az orvossága: el kell adni. A szép üszőnek meg az, hogy el kell venni

Édesanyám úgy elkényeztette a mi tehenünket, a Hegyest, hogy mán tejjességgel nem lehetett vele bírni. Első borja is vót, rúgott, döfött, ugrált, szóval nem lehetett egy öregasszonyra hagyni. És úgy megnőtt, hogy ritkaság. Olyan csontjai vót, hogy ökörnek lehetett volna használni, de abba az időbe még nagy szégyen lett volna tehenen szántani, azt csak a háborúba tanulták meg az asszonyok.

Eccer is jövök haza fejés idején, még ugyan siettem, mert gondoltam, hogy szegénynek baja lesz a Hegyessel. Hát azt mondja, mézd el mán, megvérezett. A kezesára csupa vér vót, nem engedte magához közeledni, mingyárt döfött, így is döfte meg.

Rettenetes mérges lettem.

Neki megyek a tehénnek:

— Hát ezért nevelt fel édesanyám, te átkozott. Ezér etetett a tenyeréből sós darával, meg minden jóval.

Azt mondja édesanyám:

— Ne bántsd azt a szegény állatot, üzekedhetnék a mán.

— Még csak most ellett, mán is?

Éccaka osztán kigondoltam, hogy eladom a tehenet.

Mondtam is édesanyámnak, de ő nagyon sajnálotta, hogy abból ritka szép jószág lesz. Hiszen fiatal még, növésben van a még most is.

— Én nem bánom — mondom — akármi lesz is. Mire nő mán, templom akar lenni? Még a végén be se fér az istállónkba, de még ha eszébe jut, feldöfi az egész házat. Eladom én.

— Most választottuk el a fiát, azér olyan a.

— Nem bánom, még egy pár napot várok, majd megkérdem, mék napon lesz vásár a közelébe. Ha meg nem gondolja magát, elhajtom, eladom.

— De a bornyát nem adod el, hadd maradjon a fajtája. Hátha a nem lesz olyan hamis.

Kérdeztem osztán kint a mezőn, hogy hol lesz vásár mostanába. Mondják, hogy Nagypaládon, jövő kedden.

No Hegyes, addig élsz. Elviszem, de ha más meg nem veszi, mészárosnak adom el. Azt nem mondtam meg senkinek mér haragszok rá, mer hátha a faluba megveszi valaki... Kénlódjon vele más.

Ismerték a tehenet, hogy milyen szép formájú, mingyán mondta is egy asszony, hogy megvenné azt Sarkadi Imre bátyám, mer a most keres egy tehenet. Akar venni, mer az övé mind meddő. Bejárós vót Sarkadiékhoz.

— Jó van, — mondtam — ha elkomendálja, adok magának egy szép ajándékot.

A meg vasárnap szólt Imre bátyámnak, a meg nekem mondta, hogy eladó-e a tehén.

— Áráér.

Nevetett. Majd megnézi.

Hétfőn nem vót otthon, kedden hajnalba jött, hogy megnézi a reggeli fejést. Hát az a kutya tehen éppen akkorra tartogatta a nagy parádét. Hogy idegen ember is vót, úgy elkezdett táncolni, mint egy tanyasi a csárdába. Szegény édesanyám megint megütötte magát miatta, Imre bátyám meg nevetett:

— Nem kell nekem ez a tehén, hallod-e, hiszen e nem tehén, hanem sárkány.

Elment, én ott maradtam a tehennel.

Bemegyek hozzá, megveregetem a nyakát, beszélek hozzá szépen:

— Netene, Hegyes, Hegyees. Mit akarsz. Velem akarsz te kibabrálni?

Nem tudom, mi baja vót, vérrel forgott a szeme és nekem jött. Öklelt.

Nohát akkor méregbe jöttem.

— No Hegyes, ütött az órád, vizlek a vásárba.

Bemegyek, mondom édesanyámnak, adja ide a tiszta gatyámat, megyek a vásárba.

Felötözök, kihozom a tehenet, de a mán akkor meg vót vadulva, a csordás is tutult, épen hajtották kifele a csordát, el kezdett bomlani. Neki a nagy tőgyfának, odaszorétott, a gatyámat laskára tépte, a sódaramat is odanyomta, még vérzett is. Fél gatyaszár oda.

Megverem a tehenet, megkötöm a tőgyfa ágához. Mondom édesanyámnak, hozza csak ki hamar a kötöző-gatyámat. Nem is vót akkor több gatyám, csak ez a kettő. Egy vasárnapló, meg egy munkába való. Felvezem, úgy mentem egy felkötött szennyes gatyába vele a vásárbafele.

Mikor eleresztem a tehenet, akkor ott vót a sövény, egyenesen át a rekeszen, én is, hasraestem az árokba.

Megfogtam akkor a tehen orracimpáját, beletettem a kötelet a szájába.

— Megájj, nem jösz többet az udvaromba.

A tiszteletes úr jánya, az öreg Málcsi kisasszony meg kinn állt a kapuba, kiabált:

— Eressze el György, megöli magát.

Dehogy eresztem el.

Vitt a Cserig. Felvágva, mint a tüzes ördög. Futni kellett vele lélekszakadásig.

Ott megcsendesedett.

Megyek vele a vásárba. Hát ott meg úgy áll, mint a bárány. Mingyán eladtam én kilencvenöt forintér. Ingyen se gondoltam, hogy annyit kapjak érte. Legfeljebb nyócvanöt, kilencvenet, de hetvenötér is odaattam vóna mán.

Tele vótam pénzzel. Örültem.

Jön Péter Ignác, adjak neki tíz forintot kőcsön, malacot akar venni, nincs elég pénze. Arra jön Tamburás Jankó, adjak neki öt forintot, gubát akar venni, nincs elég pénze.

De mán engem megtanítottak. Ha odaadom, járhatok a pénzem után; nem adtam. Mióta a per vót, azóta keményebb lettem. Meg tudtam tagadni. Mán elmúltam tizenhét esztendő, tizennyócadikba jártam, má emberül kezdtem gondolkozni. Tudtam én mán, hogy az

ilyen szegény féle emberek csak kérni szeretnek, megadni nem. De nehéz vót először megtagadni. De nincs nekem rakott sifonérom, nagy pénz nekem öt forint, meg tíz forint. Hát elmentek, nagy vót a harag, hogy fiatal létemre olyan kemény vótam.

Elindultam haza. Igen de Paládon vagyok, gondoltam, mán bemegyek Eszter nénémékhez, azóta se vótam itt, hogy az örökségrül megkérdeztem. Még meghajják, hogy it jártam és azt gondolják, haragszok, pedig nem haragszok én, mindenki maga tudja maga baját, Birta Gábornak is biztosan van elég a jóból.

Otthon vótak:

— Hát te hun jársz itt?

— Vásáron vótam.

— Mit vettél?

Mondtam neki, hogy jártam a Hegyessel. De olyan figyelmetlen vótam, hogy elfelejtkeztem a vigyázásrul, megmondtam, mennyit kaptam a tehénér.

— Jó nektek, — azt mondja Eszter néném — könnyen éltek. Százásokat raktok élire, mert kettecskén vattok, semmi költségetek nincs. Édesanyán mán nem is eszik, nem fogyaszt, te meg ott eszel, ahun dógozol. Ottmaradt neked az egész birtok, minden. De én nem kaptam otthonrül még semmit.

— Ugyan Eszter néném, — mondom — maga panaszkodik, mikor nagygazda felesége.

— Mi a nekem, csak a sok dolog. Leszakad a kezemszára, egész nap annyit kell munkálni. Ez a sok föld, ez a sok jószág, ez a sok puja. Égedelem az én életem csak.

De azér, hogy nem segítségér jöttem, hanem pénz vót a zsebembe, egészen másképen beszéltek ám velem. El kellett mondani az egész pert, elmondtam, hogy a földet elvették, az árából kifürdettek, de mán azóta is harminchét forintot fizettem kamatra.

— Még derék ember lesz belőled, te fiú, — mondta Eszter néném. — Mondok én neked valamit. Itt van egy jány, jóraivaló ksigazda jány, Sárosi Annus, jó vón a neked. Fiatal még, az még megvárna.

— Aj, Eszter néném, — mondtam — egy szennyes gatyaszárba vagyok, nem mehetek én jány után, kinevet.

— Nem olyan jány a te. Elmegyek én veled.

Még nevetett rajtam.

— Úgy teszel, mintha te vónál az eladó jány, a szokott így szemérmeskedni. Nem szégyen a, hanem tisztesség. Egy olyan tehennel nem is szabad másképp elmenni, csak kötözőgatyával. Nem a gatyát nézi a jány, hanem aki benne van. Nem a kosár a fő, hanem a tojás benne. A szüléi, azok meg ha megtudják, mér vagy szennyesbe, csak még jobban megszeretnek.

De én nem mentem, hanem ő, hogy hogynem, kicsinálta, hogy elhivatta Sárosi Annát, hogy valami beszélni valója van vele.

Jön a jány. Hüj de megtetszett nekem rögtön. Szőke jány vót, nekem még szőkével nem is vót dógom, mert én mindig csak a barnákat szerettem. De ez olyan szőke vót, hogy nagyon megtetszett nekem.

Mondtam is neki mingyán:

— Magának olyan a haja, mint a sárga arany.

A kisjány olyan hosszúkásképzű vót, fejez bőrzű. Kék szeme vót, de olyan kék, mint a nefelejts virág. Úgy nevetett, hogy felkapta a két kis vállát a fileig és még a mejje is táncolt, mikor nevetett, de nagyon jól illett a neki.

Eszter néném meg olyan ügyes vót, hogy magamba hagyott vele.

— Tik csak beszélgetsetek, nekem dógom van odaki. Gyertek puják, segítsetek, a kis csirkéket be kell terelni, mert elviszi a kánya.

Igy ketten maradtunk a szobában Annussal.

Én is mingyár bátrabb lettem.

— Hát maguk itt laknak, Annuska?

— Itt, — nevetett a jány.

— Nem is vót még ki a falubul úgy-e?

— Nem még.

— Lássa, én mán nagy földet bejártam, vótam Bereg megyébe, Ugocsa megyébe, meg Szatmár városába. Meg jártam a kökönyödsi erdőn, meg vótam Fekete Ardón, nem is tudom, hol jártam már életembe. Itt is vótam mán egypárszor Nagypaládon.

Annuska csak nevetett.

Mondom neki:

— Annuska, mondjon meg nekem bizodalmasan valamit.

— Mit?

— Van i szeretője?

Hüj, olyan piros lett a kisjány, mint a bazsarózsa.

Lesütötte azt a két gyönyörű kék szemit és elfordította az orcáját.

— Nem is vót?

Csak rázta a fejét.

Akkor megöleltem úgy nagyon szépen, csendesen.

— Hát engemet elfogadna?

Nem rázta le a karomat, abbul láttam, hogy nem idegenkedik tőlem.

Erre meg is csókoltam egy kicsit, de nagyon vigyáztam, hogy el ne hessentsem a kismadarat.

Így elbeszélgettünk, de annyira, hogy észre se vetjük, hogy bejött Eszter néném.

A meg látja, hogy mán közel ülünk egymáshoz, nevetett.

— Annus, — azt mondja — tudod-e, milyen legény az én egy öcsém? Maga hozta a vásárra az egyik tehenüket, eladta, mert nagyon hamis vót, de olyan vásárt csinált, hogy száz pengő forint van a zsebibe.

Bánta is azt Annus, ő csak csiklandósan kapkodta fel a vállát a kis füleig és nevetgélt.

Mikor kiment Eszter néném, azt mondom neki:

— Azt megmondom magának, hogy Eszter néném csak tréfált. Nincsen nekem több tehenem csak az az egy vót. De azt is azért adtam el, mert csakugyan nagyon hamis vót. Ma is odaszorétott engem nagy tőgyfához, mer van az udvarunkba egy rettenetes nagy tőgyfa, olyan nagy, hogy maga még olyat nem látott. Az azaz Égigérő fa, améken a mennyországba lehet besétálni. De a tiszta gatyámat meg leszakította rólam, azért kellett felvenni a kötözőgatyát.

Mindegy vót, mit mondtam, mit meséltem, a kis Annuska csak nevetett azon. Fiatal vót még, bánta is az, van-e nekem több tehenem vagy nincs.

Én se bántam, mert úgy ültem én a mellett, mint a hidegbe a meleg tűz mellé. Nagyon jól esett a szívemnek, hogy ebbe a nehéz életbe így megkönnyebbülhettem. Mert olyan vót az a kisjány, mint a rozmarynbokor. Csak az a jó szaga, meg az a szép apró levele. Sudár jányka vót már akkor is, szép kis rekli vót rajta. Fehér csipkével vót.

Meg fogom a kis csipkét a mejjin.

— Maga csinálta eztet, Annuska?

Intett nevetve, hogy igen.

Avval én ott hattam a kezemet a mejjin. Mán

éreztem, kezd jó formás lenni és nem vót ideges, nem lökte el a kezemet a kis mejjirül.

Erre újra megcsókoltam. Mondtam neki:

— Hát maga nem ad nekem egy kis csókot. Egy olyan kicsit, mint egyik galamb a másiknak?

De ő csak elhúzta a fejét és nem akart adni.

Hát így csak én csókoltgattam a kedvest. Úgy bujt az az én kezem alatt, mint a kismadár, ahogy eldugja a csőrét a szárnya alá.

Jön be Eszter néném:

— Hát György, téged nem eresztünk el, itt maradsz, velünk ebédelsz. Azután kimegyünk egy kicsit kapálgatni, estére meg elmegyünk Annuskáékhoz.

— Én nem mehetek Eszter néném, mert ilyen loncsosan nem lehet.

— Ó bizony, majd megmondja Annus otthon, minek vagy ilyenbe.

Annus csak nevetet, nem szólt.

Eszter néném azért jött be, mert eljöttek Annuskáért hazulról, hogy menjen haza.

Haza is futott mingyán, úgy szaladt az, hogy olyat még nem is láttam, minden porcikája szaladt. Mint mikor a szél viszi a kisvirágot.

— Hát itt maradsz, György?

— Én itt.

Istenem uram, ha meggondolom, hogy mikor utójára vótam Eszter nénéméknél, úgy bántak velem, mint a fájósfoggal. Most meg olyan vagyok nekik, mintha Árgirus királyfi jött vóna haza.

Estére átmentünk Sárosiékhoz.

Azt láttam, hogy nem valami nagygazdák, de vót két elég jó lovuk az istállóba. Éppen akkor fogták ki, mikor odamentünk. Vitték be az ólba.

Vót Annuskának egy bátyja, Ignác. Elég derék gyerek vót, nálam egy kicsit öregebb, de nem vót olyan magas, mint én. Nem magas emberek vótak, apja se, anyja se. De nagyon szívesek vótak.

Mondja Eszter néném:

— Restelkedik az öcsém, hogy kötözőgatyába van, de mér? Van egy rúgós tehenük, azaz vót, nagyon hamis vót, azt hozta el a vásárba, hát kémelte a jobb gatyákat. El is adta a tehenet, de olyan jó áron.

Nagyon sértett, hogy mindig úgy beszélt rólam, mintha odahaza még Isten tudja hány tehenem volna,

meg hány gatyám, pedig most má nem vót több, csak ami rajtam van. Osztán hogy én megmondtam Annuskának az igazat, hát szégyeltem, hogy biztosan már ez itthon mindent elmondott rólam, mit gondolnak felőlem.

De nem akartam kezdeni a siránkozást, meg nem is igen tudtam vón hozzájutni, mert Eszter néném eccerre olyan beszélős lett, hogy nem lehetett megállítani. Igaz, nem rólam beszélt, hanem hogy a repce hogy sikerült a földjükön, meg a káposztát hogy eszi az a vereshátú féreg, meg ilyeneket. Én meg csak ültem, mint egy kuka.

Annuska is ült. Úgy elbújt a kisszékre a patka mellett és suskát kötözött. Tán szőlőjük van, azt szokták avval kötni. De nem nagyon ment a kezébe a munka, mert ha rám nézett, mingyárt elnevette magát. Felrántotta a két vállát, lesütötte a fejét és nevetett.

Bort hoztak és ittunk. Elég jó borocska lett vóna, csak nagy vót neki a hordószaga.

Elég soká vótam ott Eszter nénémmel, pedig tudtam neki mennyi dóga van otthon, a gyerekeket sincs aki lefektesse, de mintha nem is én miattam lettünk vóna itt, hanem ő miatta, ő úgy elbeszélgetett, mint akibe beleszorult a beszéd vagy két hónap óta most egyszerre kifolyna, ami a begyébe gyült.

Felállok eccer, mondom kimegyek egy kicsit megnézem a csillagok állását, de mikor elmentem Annuska mellett, kacsintottam neki, hogy jöjjön ki utánam.

Hát a kisjány nagyon értelmes vót, megértette, kicsi idő mulva kijött.

Ott állottunk az eperfa alatt, ahogy megláttam, mingyán derékon kaptam és felemeltem. Úgy forgattam meg körül, körül, hogy csakúgy repült a kis szoknyája.

— Jó vót? — kérdeztem.

Nevetett:

— Jó.

Erre osztán rögtön újra felkaptam, felemeltem magamhoz, a számig és megcsókoltam, hogy majd megfúlt.

— Jaj, — azt mondja, — milyen hamis maga. Magát kéne eladni a vásáron.

— Engem? Ki venne meg engem?

Csiklott, úgy nevetett.

— Maga megvenne? — kérdem.

— Nekem nincs kilencvenöt forintom, — azt mondja.

— Pég nem is annyi az ára, hanem száz. Egy tehen kilencvenöt. A bika drágább.

Úgy nevetett az, hogy még a porcikája is mind táncolt. Csak annyit tudott mondani, hogy:

— Bika...

— Ne huncotkodj velem, — mondom neki — mert megdöflek.

Erre elszaladt. Ott kergetőztünk osztán egy kis ideig, nem igen sokáig, mert féltem, hogy odabe megsajdítják, mi van ideki, osztán még rosszat gondolnak. Úgy vélem elveszem ezt a kisjányt. Ez olyan, akit kedvem lesz nekem elvenni egy pár esztendő mulva, hát kémélni kell.

Mikor megfogtam, erőttette, hogy nem hagyja magát, de egy pár csókkal megszelidítettem. Így mentünk osztán be, elébb én mentem, egy kis idő mulva Annuska is bejött.

De a vót a bökkenő, hogy eccer csak elfelejtkeztem arról, hogy először vagyok itt, azt mondom Annuskának:

— Ne dógózz mán annyit, mer lekopik az a szép kis ujjad.

Egy kis csend lett. Eszter néném is rámnéz. Hüntésedtünk mi meg?

Én is veres lettem, odanyultam, ahun még semmi se vót, osztán úgy csináltam, mintha semmi se történt volna.

Kis idő mulva újra megszólítom a kisjányt, de most már erősebben.

— Annuska, adjál nekem egy pohár vizet!

Azt mondja rá nevetve:

— Szomjas vagy a borra?

Ejha, ez már aztán valami, hogy még a jány is tegez.

Az apja nevetett, az anyja takarta. Még nem tanították meg rá, hogy a jánynak nem illő a legényt tegezni, még az asszonymnak se, de a kis Annuska csak úgy mondta, ahogy a szívből jött.

A fiúval is nagyon összebarátkoztam ott akkor este, nem vót idő sok beszédre, de láttam, hogy ő is jó hozzám, meg én is a vótam ühozzá.

Mikor másnap virradáskor hazafelé mentem, befogta a két lovát és szekeren vitt el egészen Kispaládon túl, a határig.

Onnan osztán gyalog billegtem haza.

De jó kedvem vót. Mán rendben vót a dógom. Most van csak egy olyan szeretőm, amelyet még álombomba se vártam.

Mondom édesanyámnak:

— No édesanyám, eladtam a tehenet.

— Jól van fiam, jól adtad el?

— Jól. Kilencvenöt forintér... De még egy kis üszőbornyúra is alkuszok...

— Én meg egy új gatyát varrtam neked fiam a helyett, amit a tehen lenyúzott rullad.

Akkor mán jó nekem, ilyen szép napom se vót még az életbe.

TIZENHATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy semmi se tart örökké, még a lányhűség se

Egyszerre nagy legény lettem én, hogy nekem mán titkos menyasszonyom van. Még a fejemet is máskép hánytam én, még a csizmába is máskép billentem én. Tizennyóc esztendőös vótam, még ugyan csak elkezdtem, de mán úgy számítottam, mintha meg is vónék. Mán tizennyócesztendőös legénynek bálba lehet járni. Ha engedély van a katonaságtul, akár meg is lehet házasodni. Azt éppen nem kaphattam, mert nem vót mire. Mert azt csak olyannak adják meg, teszem akinek van harminc hold földje, apja meg nincs, fenn kell tartani a gazdaságot, anyja beteg, meg kell házasodni. Én ilyenre nem száméhattam, nem is számítottam, nem is akartam megházasodni, hamar még, még nem is éltem világot.

De boldognak boldog voltam.

Megyek az uccán nagy fittyel, még azt se tudtam mán, hogy a lábomat földre tegyem-é, vagy a levegő-égbe járjak, jön szembe rám Grünfeld tisztartó a nagy Krósznál. Azt mondja hogy:

— Tud e kaszálni György?

— Én ne tudnék?

— Jöjjön fel hozzám, vegyen maga mellé két társat és vállalják fel a Garázdát.

Hm, a Garázdát. Ott van csak nagy fű. Éppen látam valamék nap, abba jó vóna kaszálni.

— Mikor lelem tisztartó urat?

— Akármék este, csak hamar. Például ma este.

— Jó na, ott leszek.

Felmegyek este, hát ott vannak mán harmincnégyen. Hú a fáját, e mind velem akar kaszálni? Megértettem osztán, hogy negyven emberre van szüksége a tisztartónak. Harmadába adta a kaszálást. Így én nekem egy kicsit leesett, nem én vótam a vállalkozó, csak bevettek kéméletbül a bandába, mert az igazat megvallva, még nem vótam jó kaszás, mint azok a nagy kaszások, akik mán tízesztendeje, meg húszesztendeje kaszáltak.

Megnyugodtam benne, hogy hát én még csak otthon vagyok legény. De kívül még csak kislegény vónék. De még féltem is, hogy mi lesz.

Ha a kasza hegye beleakad a földbe, kinevetnek, de még ki is vetnek maguk közül ezek a híres kaszások.

Kimegyünk kaszálni a Garázdára. A bion nem egykét-három embernek való hely. Elfértünk ott harmincnyócan is, annyian verődtünk össze. Csak ép a legnagyobb gazdák nem jöttek, de még Sarkadi Imre is ott vót, meg Ábrahám Jósep bátyámnak az öccse is.

Úgy vót kiosztva, nyilasba, hogy öten hatan vótunk egyrótába. Az én bandámban első kaszás vót Gulácsi Jóska bácsi, én meg második kaszás lettem.

Beállunk. Indult. Nem lett semmi baj.

Mán én akkor nagyon jól tudtam kaszát kiverni. Arra még szegény Mojzes Pál bátyám tanított meg. Ha nem jól vertem ki, hé szidott. Szegény Pál bátyám, a vót az én tanétómesterem, de sok jóra tanított.

— Ha valakinek szántol, meg vetel, meg kaszálsz. Sose kérdik meddig csináltad, hanem azt, hogy ki csinálta? Ha rossz a munka: fi, ígyis lehet?

Meg megnézte a kaszámat, azt mondta:

— Hogy tudsz evvel kaszálni? Nézd meg az enyémet. Mikor belevágok, körülfordulok rajta.

Így tanított engemet:

— Öcsém, ahogy kalapálsz, úgy kaszálsz.

Azt mondta:

— Csak arra vigyázz, egy helyre üss, mikor kalapálsz.

Nézte, mikor az első kaszát meghabosítottam:

— Éppen úgy kell kaszát verni tudni, mint írni, meg olvasni.

De tudok én ma is kaszát verni. Ha otthon vagyok, én verem ki a sógoromnak. Ha ú veri, nem tud vele kaszálni. Mer annak sok fortélyja van.

Mán akkor egy kicsit jól ment nekem, de azért be vótam fogva, a második kaszást egy előlről húzza, három meg hátulról sarkallja, ugyan vigyázni kell, hogy az ember helyén haladjon. Se elmaradni nem szabad, se rámászni arra, aki elől megy. Nem lehet ott aludni, ott ébren kell lenni, nem úgy mint a templomba. Meg símán kell kaszálni, hogy úgy menjen, mint a beretva az ember képin, mert ha nem vigyáz, úgy kiveri a gaz a kaszát, mint a sallót, olyan lesz, mint a csipke, nem tud vele kaszálni.

Mentünk szépen, mint a vonat. Kimérték a mesgyéket, hogy egyenes legyen. Vót, aki elfitult, de a mi bandánk úgy ment, mint az árviz, előre.

Két hétig tartott a kaszálás, mert közbe eső esett három nap.

Akkor esett Paládi Gyurinak baja.

Früstököltünk, ő meg nagyon csendesen ült. Még viceltünk vele, hogy:

— Gyuri bátyám, nem iszik pájinkát?

Mer az is nagyon szerette a pájinkát.

Ez egy olyan boszorkányos ember vót, ez a Paládi Gyuri bátyám. Tudott ráolvasni, verni, ódani, azt mondták, hogy be van avatva. Meg tudja lovagolni a tehenet, meg a seprűt. Szerelembe nagy mester vót, akit akart, összeszerelmesítette, vagy megútáltatta egymást az illetőkkel. Bűbájos vót, na.

Én nem láttam soha semmi tudományát, de a halála fertelmes vót.

Mikor mi früstök után felállottunk, mentünk a rendre, ő azt mondta, gyomorgörce van, egy kicsit még pihen.

Nem a mi bandánkba vót, hanem a szomszéd bandába kaszált. Utolsónak hatták a helyet neki akkor.

Eccer csak kiabálnak neki, hogy: Gyuri bácsi, Gyuri bácsi, ateremtettét kendnek, mégis fája a hasa?

De messze vót a früstökhely nagyon, nem hallatszott, hogy felelt-e valamit, vagy nem.

Hát Krajcár Gábor, az én barátom még ostoros ko-

rombul, az is ott kaszált, a vót vóna pedig az utóssó, elszalad, hogy megnézi.

Jön vissza lelkeszakkadtan, hogy:

— Gyuri bácsin most veszekednek a fekete kutyák.

Összeszaladunk, Krajcár Gábor meg esküszí, hogy három nagy fekete kutya veri a port Gyuri bácsi körül, de olyan fel, hogy magasra rúgják, mint a felleg.

Megijedtünk, ezek a boszorkányok biztosan kutya képébe, mert azt mondták, Gyuri bácsi összeveszett mán a boszorkányokkal, kiadta őket, hát azok bosszút állanak rajta.

Visszamegyünk, nézzük Gyuri bácsit, ott feküdt elnyúlva, nem vót annak már emberi formája se, mán úgy kékült, hogy iszonyodás vót ránézni. Nem tudom hogy lehetett, de olyan fekete kékség vót az egész ember, mint a fekete szűr.

Szaladnak az ispánér, hogy Gyuri bácsi halálán van. A meg befogatott a szekerbe, hamar vitette Gacsályba az orvoshoz. Mire odaért a szekér, mer mitőlünk messze van Gacsály, akkorára meghótt, de még azt mondják, úgy folyott is, hogy lecsorgott a félemler az úton.

Nem tudom mi vót, hogy vót, de én azt mondhatom, hogy én nem láttam a tett helyen semmi nyomát semmiféle kutyának. Nem vót ott felkaparva egy szál fű se. Mondták, hogy a boszorkányoknak megvan a hatalma, hogy elsimítsák, ha kárt tettek. Hogy meg ne ismerésék a lábuk nyoma.

Igy szegény Gyuri bácsival kevesebb vót a kaszás, mán csak harmincheten vótunk.

De nagyon szépen nyertünk a kaszáláson. Mikor eladtam a részemet, nyócvanhat pengőt kaptam érte. Nekem nem kellett a széna, mer a mi bocinknak mi kellett? Vót szár. De annyi vót a kukoricaszár, hogy édesanyámnak mondtam, hogy veszek két bikabornyút, abból nekünk esztendőre ökrünk lesz.

Vettem is az újlaki vásáron két nagyon szép kis bikabornyút. Olyan egyforma vót az a kettő, mint két tallér. Még maradt is a széna árából nekem huszonhárom forintom.

Betettük a kasszába, a porcolán csuporba, a többihez.

Igende, mikor a kaszáló versenynek vége vót, mert

Gulácsi Jóska bácsival még versenyt is állottam. Azt mondta, hogy nem tudom megkaszálni egy zsombékos partot. Úgy megkaszáltam, hogy egyszer se akadt bele a kasza hegye semmibe, megnyertem tőle tíz liter pájinka árát.

— Gyer a bálba, — azt mondja — este megfizetem.

Mert bálát csináltak a kaszálás utánra a kocsmába. Mentem a bálba.

Vót ott sok jány, sok legény, de én nem éreztem jól magamat, hanem elkértem Sarkadi Imrétül a sárga lovát, hogy elmegyek rajta Nagypaládra. A meg szívesen ideadta, mert ott volt a bálba Váradi Piroska, osztán szívesen vette, hogy én nem leszek akkor ott. Pedig nekem akkor Váradi Piroska annyi vót, mint semmi. Bántam én már Váradi Piroskát, az én szívem a kis szőke jány után kalapált. Mi vót ahoz képes Váradi Piros.

No felülök a lóra, szép vágtába, hogy nagyon ki ne hajtsam, elléptettem Nagypaládra.

Még nem vót igen késő, gondoltam, én mingyán Sárosiékhoz megyek.

Leszállok a lóról. Szép bokkrétás kalapom vót. Nadrágba vótam. Bálbul jöttem. Még meg se ismernek, gondoltam, mert nem vótam ott, mióta a kötözőgatyába udvaroltam.

— Itthon van-e a kis Annuska?

— Nincs itthon, — azt mondja valami öregaszony.

— Hun van szombat este?

— Bál van a Sovány Jóskánál, odament az anyjával.

Tudtam mék a Sovány Jóska, a vót a nagy kocsmá, ahun Pali bátyámmal pájinkát vettünk, mikor fáér vótunk a kökönyösdi erdőn.

— Jó van, akkor utána megyek.

Ott vót a bátyja is, meg ú is, meg az anyja. Elmentem.

Kinn táncoltak az udvaron. Ott vót szála csinálva ágból leveles szín.

Sokan vótak rettenetesen. Bilétás bál vót.

Megváltom a bilétát, jó drága vót, egy koronás. Uri bál e.

Bemegyek az udvarra, húzza a cigány, nézem a táncolókat.

Nézem, nézem, nem látom. Egyik se az a. Sok jány vót. Nem vót a táncosok közt, se a kerítésnél ácsorgók közt. Hun lehet.

Osztán az anyját megismertem. A többi vénaszszonnyal együtt ült a tőkéken. Sok szálfá vót egymásra rakva az udvar egyik ódalába. De nem mentem hozzá, kíváncsi vótam, ha az anyja itt van, akkor a jányának is csak itt kell lenni. Megláttam a bátyját, annak se mutattam magam. Majd megismer, ha akar.

Hanem eszembe jutott valami. Mikor én a kisjány-nak kacsintottam, az ecceribe megértette, mit akarok. Szeret ez az Annus kifele menni. Hát én is kezdtem körül körül nézni a boglyák felé, mer vót vagy három nagy boglyája a zsidónak.

A biz a.

Meghallom eccer azt a kis csilingelő kacagását. Odasettenkedek, hát az én rózsámat, akiér én olyan sok álmodt, meg nappal is annyit kóstolgattam az ízit, szagát, éppenúgy ölelgeti egy legény, ahogy én szorongattam akkor este ott náluk az udvaron, az eperfa alatt.

No mán jól vagyunk. No öcsém, szólédom meg magamat, itt mán elfelejtették a te kéméletes szép csók-jaidat.

Néztem őket, azok meg olyanok vótak, mint mikor a juh bereg, se láttak, se hallottak. Burrogtak erősen.

— Ejnye, — mondom — nem nézem soká, még fislatnak ezek.

Elszégyeltem hát magamat onnan, mentem nézni a táncosokat.

Nemsokára visszakerülnek, a kisjány, meg a legénye, ott táncolnak előttem.

Mán nem megyel el, míg meg nem lát, mondom magamba és néztem a kisjányt. Táncolt, meg nevetett, de éppenúgy nevetett az, ahogy én nekem nevetgált. Fel kapogatta a két kis vállát az álláig, úgy vihorászott.

Rám néz eccer. Néz, nem lát.

E nem ismer meg.

Közelébb állok.

Újra néz rám, de nem vótam eszébe, hát nem is ügyelt rám, csak azt hallgatta, amit a filibe suttogott

az a legény. De jó nagy erős legény vót a, nagy bajsza vót mán.

Intek egy ujjal a jánynak.

Meglát, most megfigyelt. De forgós vót a tánc, nem igen nézegethetett. Nézem, hagyja-e magát vinni.

Húj, nagyjóisten, még ezt se tapasztaltam, mióta megvagyok, hogy engem így kiejtsen a szívbül egy jány.

Vége van a muzsikának, leteszik a jányokat, azok meg hátra mennek. Annuska megy az anyjához, mutogat rám.

Akkor csak odaszalad hozzám, azt mondja, menjek az anyjához.

— Minek?

— Beszélni akar magával.

— Az anyád?

— Az.

— Velem?

— Magával, magával.

Hát ez még azt is elfelejtette mán, hogy tézett.

— Mondd meg anyádnak, hogy érted jöttem negyedik falubul, lóháton, de elmegyek.

— Hova?

— Haza megyek, kedves.

— Minek.

— Várnak.

— Kicsoda?

— Nálunk is van bál. Ott vannak a jányok, nem tudnak mulatni, ha nincsen táncosuk.

— Akkor minek gyüttél.

Azt mondja: Gyüttél... Aha; tegez már.

— Én: érted, de neked van táncosod.

— Ó, — azt mondja — az nem vesz el engem, annak van már menyasszonya.

No még e kellett nekem. Hát én arra kellek egy jánynak, hogy feleségül vegyem a téfeles számmal?

— Hát, kurittyolni az is jó.

— Ne mondja mán.

— Ott a félboglya alatt.

Piros lesz a jány.

— Maga szoktatott rá, — azt mondja.

— Hát babám én nem is szoktatlak le róla. Csak kurittyolj, ha jól esik.

Avval megcsíptem az arcát, kicsit pofonütöttem s s ott hattam.

Ültem a lóra, hazamentem.

De nagyon restelltem, hogy így meg tudott szégyeníteni. Nem érdemeltem tőle, mert azóta én mindig úgy gondoltam rá, mint egy kedves angyalra, amilyen nincs is több.

Hát most elhittem, hogy szép jányak hinni nem lehet, mert a szépnek szabad a vásár. Annak mindenki kedvébe jár, szépeket mond, mert a szépet minden férfi kívánja. Nem tudja azért az igazi szép, hogy ki-nek higgyen a sok hízelkedő közt. Mindenik csak azt akarja tőle. Hogy értse meg, mék az ő valóságos rendeltje.

Etelka is szép volt, az is úgy szeretett engem, mint a gerlice a párját, mégis el tudott menni egy bugris paraszthoz. Már azóta talán gyereke is van tőle.

Hát bizony én nekem se szabad még egy jányt lekötni, se magamat nem szabad eladni. Ki tudja, ki az, akit nekem szánt a jó Isten. Szegénynek, ha valaha megházasodok, el se merem majd mesélni, milyen dógokat míveltem én már.

De hát vajjon ő el meri-é nekem mondani, hogy ő miken ment keresztül.

Elfutotta a fejemet a vér, ahogy arra gondoltam, hogy talán nekem egy olyan jányt kell eccer elvennem, aki mással kacérolt, ölelgetőzött és Isten tudja, mit nem csinált. Pedig ha én már eddig is annyi jányak csókoltam meg a szemit, száját, biztosan a többi fiú is azt csinálja a többi jányal. Hol van akkor az a harmat, amelyiket én fogok legelőször lerázni a rózsáról?

Úgy vertem a lovat, hogy félannyi idő alatt hazáérttem, mint amennyi alatt Nagypaládra mentem.

Hazavittem a lovat a Sarkadiék kertje alá, lecsuktoltam, kipányváztam a többi közé és egy kis ideig hallgattam, ahogy hersegeti a jó füvet. Mán ennek jó, de én most mit csináljak?

Menjek a kocsmába táncolni? Vagy jobb lesz hazamenjek, lefeküdjek?

Még ez vóna legjobb, de ki teszi azt, ami jó. Mentem a bálba.

Legelső, akivel tanálkoztam, Váradi Piros vót.

- Hát te már visszajöttél?
- Honnan?
- Nagypaládrul.
- Hunnen tudod?
- A verebek csiripolták.
- Hamis verebek vannak errefele.
- Mér jöttél haza?
- Megmondjam?
- Meg.
- Eszembe jutottál.
- Piros elhúzta az orrát, nem hitte.
- Tán nem hiszed?
- Nem.

Belenéztem a szemébe kutyamódon.

— Gyere csak ki a boglya mellé, majd bebizonyítom.

Elfordította a szemét és olyan hideg lett, mint a zuzmora. Aj, de tud egy jány komisz lenni, ha egy szót se szól is, ha nem akar.

— Menny előlem, — azt mondja.

— Te Piros, — mondom neki — te nagyon csalódsz.

— Ugyan mibe.

— Fogsz te még én utánam sírni, ahogy én má sírtam utánad.

— Mikor, na?

— Hogy én mikor sírtam? Akkor mikor én még hittem benned, meg a szeretetedbe... Meg hogy mikor fogsz sírni? Majd ha elveszítesz engem örökre. Mer az ilyen magaviselettel csak azt éred el.

— Nincsen nekem hozzád semmi közöm, — azt mondja.

— Van. De még azt merem mondani, hogy más-hoz nincsen közöd, csak énhozzám. Mert járhatnak utánad akárhányan, nem kellesz te azoknak csak egy kisidőre. De ha én velem fogóznál, akkor én nem járnám a világot, hanem maradnék és építeném a fészket.

Erre Piros egy kicsit elhallgatott. Úgy láttam, hogy komolyra vette a szavamat. Biztosan nem mondott még neki senki ilyen komoly szót.

De én is megijedtem, éppen most fogadkoztam a lovon, hogy nem kötöm le magamat és milyen könnyen kiszaladt a számon a leánykérés.

De akkor kijött Sarkadi Imre utána, osztán mikor meglátta velem beszélni Pirost, rettenetesen elbámult.

— Hát te itthon vagy?

— Itthon.

— Mikor jöttél?

— Most.

— Minek jöttél?

— Csak. Eszembe jutott, hogy eccer van ilyen kis bál nálunk a faluba, arra visszafordultam, hazajöttem.

Piros meg csak a cipője orrát nézte, tépegette a kiskendőjét.

Imre nagyon meg vót zavarodva. Hun a jányt nézte, hun engem.

— Hallod-e, — mondja keményen. — Tudod, hogy öregebb vagyok?

— Tudom.

— Te csak taknyos vagy hozzám képest, én az őszszel bemegyek katonának.

— Igen.

— Csak azér mondom.

Evvel derékon fogta Pirost, vitte táncba. Igende Piros meg visszánézett, de úgy nézett a rám, mintha azt mondtam vóna: Ne búsulj, én evvel csak táncolok, hanem szeretni téged tudnálak.

Csakhogy én má nem hittem a jányoknak. Elég vót nekem ma megtanulni, hogy minden jány tud táncolni minden legénnyel, ha annak menyasszonya van is.

Hozzáfogtam inni. Bort. Megittam először egy félлитert, a többire nem emlékszem.

Akkor elkezdtem komandérozni a cigányt. Annak azt a nótát kellett húzni, akit én parancsoltam.

Sarkadi Imre meg dettó.

Gondolkoztam, hogy nincs kés a csizmaszárba, mer még eddig nem szoktam bicskát tartani benne, pedig úgy láttam máma, Sarkadi Imrével összeakasztjuk a tengelyt.

Mikor mán nagyon se így, se úgy nem vótunk, honnan, honnan nem, odajön hozzám Kőmives Erzsi. Azt mondja komoly szemmel:

— György.

— Mit akarsz.

— Édesanyád beteg.

— Beteg?

— Mikor ott jöttem el a házatok előtt, kinn állt a

kiskapuba, azt mondta nekem: Kisjányom, olyan rossz-
szul érzem magam. Ez a fiam, György, meg elment.
Nem szeretem, hogy bálba ment máma.

Leszállott bennem a vér. Ha beteg, a más.

Nézem a Kőmives Erzsi szemét, nem süti le, úgy
láttam, nem hazudik.

Megfordultam, osztán haza mentem.

Mikor még hallottam a muzsikát, mindig csak azt
gondoltam, hogy ha hazudott Kőmives Erzsi, akkor
visszamegyek és szétverem a bandát. Beszakítom a
bögőt.

De mikor hazaértem, édesanyám fenn vót és ott
ült az asztal mellett és bibliát olvasott.

— Beteg? — kérdeztem tőle.

— Megmondta a kisjány?

— Maga mondta neki?

— Hát ki, fiam?

— Akkor mér nem fekszik le?

— Féltem magamba.

Egy kicsit állottam, nem tudtam most mit csi-
náljak.

Akkor odavágtam a kalapomat.

Lefeküdtem, kinyújtózkodtam. Nem ér ez a világ
semmit. Egyik kocsmába táncol az egyik szeretőm, a
másik kocsmába táncol a másik szeretőm. Mindenki
mással táncol, én meg járom a bolondjukat.

Befordultam a falnak. Elaludtam.

Reggel aludtam vóna délig. Édesanyám felkötött.

— Hő fiam, menni kell munkára. Aki éccaka le-
gény, mappal is legyen az.

TIZENHETEDIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy mennyi baja van a férfinak nő miatt ok
nélkül*

Nekem ehez a Sárosi Annuskához semmi közöm
nem vót. Egyszer megcsókoltam. Mi az.

De azért annyi kesergésem nekem soha semmiféle
jány miatt nem vót, mint e miatt a kis Annuska miatt.

Nekem ez a kedves kis Annuska, ez mindig úgy tá-
madt fel, mintha én vónék a bűnös. Hogy az nem is tud
bűnös lenni. Iszen szép jány, de az nem olyan szép, mint
más szépek, az olyan ártatlan, mint a ma született bá-

rány, vagy mint a verbéna virág. Kinyitja a szemét és kacag. De mindenén kacag. Akárki, akármit mond neki, az úgy kacag, hogy csilingőz, mint a csengővirág tavasszal az erdőben a zöld fű közt.

Még szántam is sokat. Hogy azt mondta, hogy én tanítottam meg. De ezt nem úgy mondta, mint egy hamis jány, aki csak vissza vagdal, mint Váradi Piroska, akinek fel van vágva a nyelve. Az ember tudja, hogy csak azért mond valamit, mert visszájára akarja fordítani. Hogy mindig neki legyen igaza.

De ha eszembe jutott annak a kis kedvesnek a hangja, hogy az hogy mondta, hogy »maga tanított meg rá«, abban nem vót semmi kevélség, semmi hamisság, az a cseppentett tiszta színméz igasság vót. Azt úgy lehetett beinni, ahogy az ember a jó levegőt beszippantja a virágos kertbe.

Mér kellett nekem olyan vadnak lenni, hogy mingyárt elszaladtam.

Ha ott maradtam vóna, az sok okból jó lett vóna, már csak azért is, mert akkor nem ígértem vóna Váradi Piroskának házasságot. Mert úgye Váradi Piroska is ottmaradt a bálba, tovább táncolt más legénnyel, meg Isten tudja hánnyal. Fogdostatta magát, ölelgettette. Pedig én ennek a Váradi Piroskának soha egy szavát se hittem, hogy ő szeretne engem. Nem is mondta, hogy szeret. Sose mondta életébe, inkább mindig úgy mutatta, hogy nem szeret. Hogy néha kedveskedett, az csak tisztára kapzsiság vót, hogy én is hadd bolonduljak utána. Ki tudja, hátha mindenkiből kikopik, hadd legyek akkor én még neki tartalékba. Hadd legyen neki egy jó bolond, aki nem is tud kisebbet mondani, mint-hogy fészket akar rakni neki.

Most már úgy vótam evvel a Pirossal, hogy ha vele vótam, az még most is olyan vót nekem csak, mint más jány, nem vót semmi bajom, de ha nem láttam, akkor meg mindig szidtam, kárhoztattam, böcsmölttem. El vótam keseredve, mint a megkeseredett ecet.

Ha most választani kell a kettő közül, a kedves kis Annus, vagy Váradi Piros, akkor én nem tudtam választani. Én arra a jó kis Annuskára úgy gondoltam, hogy szégyeltem magam. Én bántottam meg, én vótam a sértegető. Mert olyat fogtam rá, amire az nem is gondolt, nem is tudott vóna gondolni. Hiszen mit tudom én, mit beszéltek ott a boglya alatt? Én csak a kis csicseső

kacagását hallottam, attól ment a vér a fejembe, de hogy min nevetett, azt én nem tudtam. Hátha csak arról beszéltek, hogy milyen görbe a hódnak a szarva? Mert az azon is úgy tudott nevetni. Hiszen egy nagylegény, akinek menyasszonya van, az nem is mondhat egy ilyen kisjánynak semmi rosszat. Hamár menyasszonya van.

Ő meg olyan egyenesen kimondta nekem, mintha a hitet tenné le, hogy az nem veszi el ütöt. Hiszen ebbe már minden benne vót. Ez azt mutatta, hogy nem vót neki semmi rossz szándéka avval a legénnyel. Ha lett vóna, nem is tartóztatott vóna. E mind csak azt mutatta, hogy nem valami kitanult.

De sokszor gondoltam, hogy elmegyek mégeccer hozzájuk. Nem tudtam rászálni magamat. Éccaka úgy gondoltam, hogy vasárnap elmegyek. Örökké csak azon törtem a fejemet, hogy milyen okkal móddal toppanjak be. Már vót, hogy édesanyámnak is mondtam, hogy el akarok menni Eszter nénémhez, nem tudtam elmenni. Az utóssó percbe megint kitanáltam valamit, hogy ma nem lehet.

Mán láttam, hogy nem könnyű kitalálni a jányok gondolatát. Nem lehet könnyű, egy nővel elélni egy életen át. Mert ha ilyen kis dologba se tud eligazodni az ember, akkor a házasság után is hány olyan adódhat elő, amin nem tud soha igazságra jutni. Valami ilyen lehet az, hogy Vas Berti bátyám, a szomszéd, avval a kedves kis Emi nénémmel, a feleségével, nem tud még szovat se váltani. Mind a kettő olyan jó ember, mint egy falat kenyér, mégse tudnak meglenni egymással, pedig együtt esznek, együtt alusznak, gyerekeik is vannak.

Nem tudtam a titkára jutni, mi lehet az oka közöttük ennek, de én se tudtam úgye avval a kedves Annuskával többet találkozni, pedig hiszen szerettem vóna, tán ő is. Nem is vót olyan nagy a sértés, mert szerencsére nem mondtam neki semmi gorombaságot. Mégis csak tejjességgel lehetetlen vót, hogy én valaha többet az életbe, avval a kisjánnyal szembe nézzek.

Kicsiségeken nagy dolgok fordulnak néha. Egy ilyen dógot észrevettem én akkor.

Az az Ondódi Jóska bátyám, akinek a sorozásán danolgattam, az amék Váradi Piroskát táncba vitte eccer, abba az időbe, mikor hazajött a katonaságtul,

megházasodott. Bökényből vett el egy jányt, Madár Julit.

Mingyán egy esztendő házas korába elment ez Amerikába és két esztendő mulva hazajött sok dollárral. Bányába dógozott és megsiketült.

Hát ahogy hazajött, nemsokkal azután elkergette a feleségit.

Az egész falu csak arról beszélt, hogy az asszonyt azért kergette el, mert ellopott neki egy százdolláros bankóját.

A mi falunkba tán sose vót, hogy egy fiatal gazda elkergesse a feleségét. De az úgy kergette, hogy még az asszony retyerutyáját is mind kihajigálta az uccára. Úgy kellett szegény asszonynak szekeret fogadni, úgy vitette el a bútorát haza, a szüleihez.

Hát most, egy pár nappal ezután, hogy én így jártam a kedves Annuskával, híjják édesanyámat, hogy beteg a vén Ondódiné. Ő meg ment, mert az vót az ő dóga, ha valaki beteg vót, csak ő ment ahoz ápolni.

Jövök haza egy este munkából. Lemosódok, vacsorázok, édesanyám csak jár szótlánul, mint az orbánlelke. Kérdem, mi baja édesanyám? Megint beteg?

— Nem, fiam, nem vagyok beteg, de nagy baj van.

— Mi az istenért.

— Nem nekünk, hanem ennek a szegény Ondódi Jóskának. Meghalt az anyja.

— Közsors, mondom, mi is csak meghalunk.

— Nem az a baj fiam, ha nem mondanád el, megmondom neked.

— Nem mondom meg senkinek.

— Kivallotta a halálos ágyon az öreg Ondódiné, hogy ő lopta el a száz dollárt. Nem a menyé.

Nagyjóisten, nagyot néztem. Úgy. Osztán az a szegény asszony szenvedett meg érte. Pogány egy teremtés vót az öregasszony, hogy nem vallotta meg.

— Nem tudott meghalni, míg meg nem mondta.

Gondolkodtam. Most mit fog csinálni Ondódi Jóska?

Kérdem:

— Tudja mán Jóska bátyám?

— Tudja.

— Mit mondott?

— Mondtam neki, menjen el a feleségéér, hozza el a temetésre.

— Hát osztán?

— Azt mondta, nem megy. Nem akarja azt az aszszonyt többet látni.

— Mér?

— Férfi.

— Hát osztán?

— Szégyelli magát.

Nagyot nyeltem. Minden férfi ilyen?

Én is.

Én is szégyellem magam, hogy megsértettem a kedves Annust. Nem vóna szemem, hogy mégeccer a szemelibe kerüljek.

E mán így megy.

Szerencsére annyi munkám vót, hogy nem sokat törtem a fejem a jányokon. Az ember inkább csak akkor szeret szerelmeskedésen gondolkodni, mikor hever és jó kosztan van. De ha aratás van, akkor nem igen van kedve senkinek jányután szaladgálni. Örül az ember, ha setétedésen levetheti magát az ágyára.

Azt mondja nekem a vasas Krósz öccse, kössünk keresztet neki, minden keresztér fizet tíz krajcárt, meg minden tíz keresztér egy félliter pájinkát. Files Gyurinak az apjával, a csonka Filessel összefogtunk, még nem vót öreg ember, harmincötéves, Gyuri első gyereke vót. Kötöttünk avval a csonka emberrel, mert a bal kezén csak két ujja vót, a gép levágta a többit. Kötöttünk naponta harminc-harmincöt keresztet. Kaptuk a sok pájinkát, összegyűlt.

Csak azér vót rosszabb a zsidónál szolgálni, mert ott nem kaptunk kosztot, mindenki a maga kenyerén dógozott. A gazdáknál jobb vót, mert ott jó ebédeket vacsorákat adtak, jó kaszásleveket, nagy darab csülökkel disznósódarrral, jó paprikáscsirkét vacsorára, meg túrósderelyéket, früstökre is kiadták a nagy darab szalonnákat, meg aki szerette, tejet nagy csuprokkal, de ott nem fizettek. Míg az ember dógozott, jól élt, de utána üres maradt a komora. Én nekem ez nem vót jó, mer én nekem keresni kellett, mert nekem csak örökké fizetnivalóm vót. Nem tudom hogy, hogynem, de az édesapám adóssága csak nem akart letisztázódni, meg szaporítani is akartam nagyon. Mán vót az istállóba megint egy szép kis üszőbornyú, meg két fiatal bika, Sarkadi Imre bátyám, az öreg, herélte ki, abból olyan ökör készült, én avval dógozni akartam, keresni már a

jövő tavaszon. Pénzt kerestem, meg részt, búzát én akkor nyáron, arra fordítottam a gondomat, békén hagytam a jányokat.

Vót feles földünk is, egy hold, akit a magunkébul kaptunk az erdőn felébe, meg másfél hold, akit az egyháztul vettem fel. Az édesanyám kapálgatta egy öregasszonnyal, vót neki egy Csukáné öregasszonya, olyan szegény asszony, jó kis asszony vót. Együtt kapálgattak édesanyámmal, mindig mondta:

— Mi elkapálgatunk, te csak eredj.

Kapáltak, én meg mentem munkára, kétszer annyit kerestem, mint az ő napszámja vót, kifizettem.

Olyan szépen dalolgatott a két öregasszony, most is szinte hallom:

A csécsei sugártorony,
Beleakadt az ostorom...

Mán édesanyámnak csak Csécse maradt a szívébe haláláig, ott töltötte a gyerekségét, a vót neki a kedves.

Akkor vót, hogy a régi jegyző, Gedeon birtoka, az utóssó darab is zsidó kézre ment.

Gedeon jegyzőnek, aki a nagy házat építette, vót egy öccse, Gedeon Aladár. E meg beleszeretett a szakácsnéjukba és eladta a birtokát a vasas Krósznak. Megosztozott a bátyja özvegyével. Még akkor is sok vagyon vót ott, csak búzán, mikor elmérték, huszonegy—huszonegy mázsa jutott egyiknek egyiknek. Aladár elment tőlünk és a salánki grófnál lakott egy ideig, olyan tisztartóféle vót, ott élt Hitves Juliskával. Így pusztult ki tőlünk az egész Gedeon jegyző család, pedig de nagy urak vótak, mikor én kicsi vótam.

Nagyon pusztultak ebbe az időbe mifelénk az urak. Mán nem vót a Salánky Arvéd méltóságos úrnak semmije. Azt mondták, hogy olyan szegénységbe él a mán Budapesten, senki se ad neki semmit, pedig be sok vendégséget adott az, de sok embert, urakat jól lakatott főispán korába. Sámuel tekintetes úrnak is csak a nevében vót a birtok, de más tartotta ott a zsákot, a bankok, meg az ügyvédek.

Kerecsény László méltóságos úr is abba az évbe vót utójjára nálunk nyaralni. Ő már öreg vót, megunta, nem vót kedve többet kijönni a faluba a kis házba szorokodni a méltóságos lila feleségével, a földjét, ami

kicsi vót, megvette a nagy Krósz. Mindig is átkozta osztán Mojzes Pali bátyámnak a felesége, hogy nem nekik adta, mert ők is megvették volna azon az áron. De Jusztin néném hamar elöregedett, hogy az ura meghalt és a fiatalasszonyt nem szerette meg a méltóságos asszony, hogy olyan nagynyelvű vót. Azér nem adta nekik a földet, mert félt, sose látja az árát.

De a nagy Krósz is megbukott. Nem szeretett gazdálkodni, bankigazgató vót, nem vót kedvére a gazdálkodás, a tisztartói meg a veres Gutman, meg a Svarc, egyik jobban lopta, mint a másik. Megvette a birtokot egy munkácsi lengyel zsidó, aki egy szót se tudott magyarul, de azér olyan jól gazdálkodott a, hogy csak úgy ömlött a pénz a zsebibe.

Mán aba az időbe tizenkilenc zsidó lakott nálunk. Míg a birtok a Salánkyaké vót, addig csak egy zsidócsalád vót, a bótos.

Akkor láttam, hogy az emberek leghamarább a vagyonon vesznek össze. Mégis úgy törekszik mindenki a vagyon után.

Mikor a Salánky-birtokot eladták, a gazdák is vettek belőle, de nem vót azon a birtokon istenáldás. Aki abból vett, az mind tönkrement. Adósságra vették, kapkodtak utána, abba az időbe meg a bankok adtak kölcsönt szívesen mindenkinek, nem úgy, mint most. De mit ért, ha a kamatokat, költségeket nem lehetett kifizetni a fődbül. Nem termette be.

Olyan forduló világ vót a, mintha a föld le akarta volna rázni a hátárul a népeket. Megunta a föld a sok istentelen népet és új világot akart mán. Ha a háború nem jött vóna, tán egy gazda se maradt vóna meg a bőribe. Vót olyan, akire három árverés is ki vót mán tűzve.

Igy még a nagy Krósz is megbukott, takaréké lett az egész birtok, így jutott az egész egy ügyvédnek a kezére, a szalkai Májer doktor vágta zsebre az egészszet ügyvédi költségbe. A meg osztán nem is akart gazdálkodni, csak adta elfele a birtokot. Hun ezt a darabot, hun azt a darabot. Csakhogy annak meg a vót a baja, hogy kínálta, bízatta az embereket, hogy vegyék meg, de mikor már valaki meg akart venni valamit, akkor meg nem adta, mingyán fejjebb csapta az árát.

Hogy osztán nem gazdálkodtak, elloptak ott mindent. A házokról még az ajtót, meg az ablakot is lelo-

pogatták a dohányosok, meg a szegény emberek. Kidült, bedült a ház, ő meg azt mondta:

— Nem baj, a földnek megy az ára feltele, nem potyázza el.

Gedeon bátyám meg sorozásra jött haza, akkor eljött édesanyámat megnézni. Ő már nagybajuszú fiatalember vót. Hő, vót nagy látvány, mikor megérkezett, mindenki látni akarta. Szép ruhája vót, nyakkendője vót, a nyakkendőjébe arany tű vót. Mindenki mondta, hogy ennek érdemes vót elmenni Budapestre inasnak. Úr lett belőle, már szóba se áll a kis falusi emberekkel. Se jányokkal.

Gedeon bátyám is nagyon elcsodálkozott rajta, hogy itt ilyen változások vannak, mióta ő elment hazulról.

— Hallottak ilyet, — mondta — hát ez már nem is az a falu, ahol én születtem, gyerekeskedtem.

Mondtam neki, hogy én is jobb vólna, ha elmenék vele.

— Ej öcsém, — azt mondja — ne gyere Pestre. Pest az nem neked való. Maradj te csak idehaza, hátha valami szerencsét ad az Isten, elveszel majd egy jógazdajányt, mindig boldog leszel. Én is most Szatmáron majdnem megházasodtam. Majdnem elvettem Tatár Juliskát. Csudaszép jány, az igaz, gondolkodom is rajta. Az apja együtt vót édesapámmal. De én nem akarok dunnát venni, hát ha falusi volnék, jó lenne, boldog lennék vele, szépen élnék. Te is majd szépen élsz egy ilyen Tatár Juliskával, maradj csak itthon, öcsém.

Nem akarta, hogy én is Budapestre menjek, nem tudom miért. Aki a faluból kiment, az azt akarja, hogy aki itt van a falun, az csak maradjon meg falusi bunkónak. Ők azért nem akarnának visszajönni, de aki beleragadt ebbe a sárba, azt nem engedik kimászni belőle.

Én nem mondom, én jól éreztem magamat odahaza. Édesanyám is mindig csak öregebb lett, még nagyobb szüksége vót a segítségre, de azért néha fájt a szívem, hogy én egész életembe csak a másét kapálgassam, kasszálgassam. Nem juthatok én hozzá soha az én apám, meg a nagyapám földjéhez. Hiába vót az a miénk valaha, nem tudom én azt soha magam alá gyűrni.

Ha meg nagygazdajányra számítok, azt se tudtam, hogy kell azt elgondolni. Az igazi nagygazdajányoknak én kicsi vagyok, azok fel vannak fuvalkodva, nem is

látnak meg engem. Még Váradi Piros is, pedig alig van vagy két hold földjük, már lenézi az én szegénységemet, pedig az öreg Váradinak is több az adóssága, mint a hajaszála, hát még a nagyobb gazdák...

A kis kedves Annuska után is fájt a szívem, ha eszembe jutott, az se valamilyen nagyon nagy gazdájány, de azért az jó lett volna. Hozott is volna valamit. Úgy gondolom, jutott volna neki vagy hét hold föld örökség, azt is elszalasztottam.

Majd csak lesz valahogy, fiatal vagyok én még, három esztendő mulva megyek csak sor alá.

TIZENNYOLCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a kutya is tanul abból, ha megverik, csak az ember nem

Öcsém, — mondta Gedeon bátyám, mikor este hazajöttünk a faluból és édesanyámmal hárman maradtunk. — Öcsém, — azt mondja — én most a sorozáson megösmérkedtem egy nagy derék fiatal úriemberrel, Szobotka Mihály betétszerkesztővel. A telekkönyvnél olyan hátramoszdító, egyszóval azt akarom mondani, hogy mindenhez ért, ami a telekkönyvre tartozik... Elmondtam én neki, hogy hogy húzták ki a párnát az édesanyám feje alól. Hogy perelték el ezek a gazemberek a ti negyedfélköblös földeteket... Hát azt mind meghallgatta rendesen, akkor azt mondta, hogy nincsen e még elveszve... Meg kell nézni a telekkönyvbe, hogy az a föld kinek a nevében van, mert a kiskorúak nevére nem lehet azt olyan egykettőre kitéblázni. Az még a mi nevünkön kell legyen, mán az édesanyámén, mint haszonélvezet, és az Eszter nénémén, Julcsa nénémén, mint nagykorúak és az én nevemen, meg a te neveden, mint kiskorúakén... Eszter néném, úgy vagyok értesülve, nem reflektál az örökségre, akkor ű adjon egy írást, hogy lemond minden apai és anyai jussáru. Ugyancsak így kell aláíratni Julcsa nénémel is. Akkor a föld a mi kettőnké marad... Mi pedig öcsém, vissza fogjuk perelni... Ez tiszta sor, mert kiskorúakat nem lehet megrövidíteni. Sarkadi Imre, a tűz égesse meg a dógát, azóta háromszor is kivette a fődből a száznyócvan forintját. Negyven forint egy hold földért, az csak rablás. Ha nem termett neki rajta több évente csak

holdanként öt mázsa búzája tisztán, az is megéri nyolc forintjával a negyven forintot. Három esztendő elmúlt, minden évben megkapta az árát az utolsó krajcárig... Tekintetbe veszik ezt a törvényen; ez öcsém egy biztos per. Maga ez a Szobotka Mihály is vállalkozik arra, hogy a pert elintézi, mert ő éppen ott van annál a telekkönyvnel Szatmáron, ahol ez be van táblázva, ki is vette már a telekkönyvi kivonatot.

Erre Gedeon bátyám előhúzta a belső zsebéből a nagy bugyellárisát, abból kivette az erdőfőd telekkönyvi írását. Abba megmutatta, az egész föld ma is még Jó János nevén és utána kiskorú gyermekeinek a nevén volt.

Édesanyám csak hallgatott, én meg arra gondoltam, hogy Sarkadi Imre azt fogja gondolni, hogy én azért perlek az apjával, mert Váradi Piroska miatt akarok vele ujjat húzni.

Azt mondja édesanyám:

— Édes fiam, de mi eladtuk azt a földet Sarkadi Imrének szabadkézből. Ű ki is fizette az árát.

— Kapott édesanyám valamit kézhez?

— Kaptam fiam, három forintot. A többit az urak elszámolták az adóba, meg adósságokba, meg a költségekbe.

— Na lássa, — mondta Gedeon. — Ez az. Maga nem kapott semmit, magát kisémmizték a vagyonból. E nem maradhat ennyibe. Mi még gyermekek voltunk, nem tudtunk semmit beleszólani, de most már megnőtünk, már nem engedjük.

Azt mondom én:

— Én nem perelek.

— Nem perelsz, — azt mondja Gedeon. — Nem perelsz. Mért nem perelsz? Neked olyan sok van, hogy neked má nincs is szükséged az apai vagyonra.

— Ha akarsz perelsz, mondom, én nem perelek. Nekem már elég vót. Míg gyerek vótam, mertem ujjat húzni az urakkal, meg is ütötték érte a körmöm. Egyszer nem köszöntem Salánky Sámuel tekintetes úrnak, már három hónap alatt el is árvereztette minden birtokunkat, én nem akarok még egy pert.

— Jaj de bugris paraszt vagy, — mondta Gedeon bátyám. — Ne legyél mán olyan ostoba, értsd meg, ha eladtad, akkor a föld már be is van táblázva annak a nevére, aki megvette. De nincs betáblázva, nem is lesz,

míg huszonnégyéves nem leszel és akkor alá nem írod neki az engedélyt, hogy betáblázhassa. Mán csak az, hogy a haszonélvezet édesanyámé, úgy adtátok el és mégis mi haszonélvezetet engedett Sarkadi Imre? Semmit. Az a haszonélvezet, hogy a tulajdon maga földjéből egy holdat ad felesnek. Haszonélvezet ez? Hiszen ezt megkapja akárki mástól is. Ez nem haszon... Az vóna a haszonélvezet, így csináltátok meg a szerződést, hogy míg él édesanyám, az övé a föld minden haszna, ő műveli, mint sajátját. Ha meghal, csak akkor megy át a Sarkadi Imre kezére, akkor aztán szánthatja, vetheti, de addig neki kuss attól a földtől. Ha még ezt se tette meg, akkor nincsen Isten, hogy az a földet el ne vegye tőle a törvény, mert nem tartotta be a szerződést, hanem megszegte. Tudod te, mi az a szerződésszegés? Nahát ez így van.

Nagyon csudáltam Gedeon bátyámat, hogy az ilyen fiskális lett Budapesten, de én csak azt hánytorgattam magamban, hogy a földet eladtuk, három esztendeje már más szántja veti, nekünk semmi közünk hozzá, ha én most egy új perbe megyek, akkor itt engemet felfalnak.

— Könnyű neked, — mondtam — te hónap elmégy Budapestre és három esztendeig újra nem jössz ide. De én itt maradok és nem veszem fel, hogy az egész falu mind csak engem rágjon, hogy az eladott földet, aminek az árát is kifizették már a mi adósságunkba, adónkba, én most újra visszapereljem. Engem nem fog a jegyző többet megpofozni.

— Ne is hagyd magadat öcsém, — mondta Gedeon bátyám. — Ne is hagyd magadat, ha meg merészel ütni, akkor gázolj keresztül a lelkin is, ahun egy jegyző van a világon. Hogy jön ő ahoz, hogy a falusi polgárokat üsse verje, a keze szakadjon le nekie.

— Én nem perelek, mondtam, én nem perelek. Én nem tudom, igaz per-é vagy nem, de én nem perelek.

Gedeon bátyám hozzáfogott újra, meg újra elmagyarázni nekem, hogy milyen igasságunk van, hogy ezt a pert nem lehet elveszteni, hogy Szobotka Mihály ötöt hogy megtanította. De én nem hagytam magam rábeszélni, én csak amellet maradtam, hogy aki akar, pereljen, én nem perelek.

— No jól van, — mondta a végén Gedeon bátyám — ha nem perelsz, nem perelsz. Majd perelek én.

— Azt megteheted, de azt megmondom, hogy ha baj lesz, énram ne hagyjátok a kötséget, mert én nem fizetem ki. Örülök, hogy már kezdek kimászni az adósságból. Mán én azóta fizettem az édesapám adójába első évben ötven forintot, a másodikban negyven forintot. Vettem egy üszőbornyút, azt eladtam egyesztendő korába, maradt egy másik kis üszőbornyú utána, vettem két bikabornyút, most már lesz nekem két ökröm jövőre. Ennivaló van, ruha van, szerszám van. A ház fedelét megköttem, az ólat megcsináltam magam, én nem akarok új adósságot, én nem akarok perkötséget fizetni. Mert te nem leszel itt, te nem küldtél egy krajcárt se édesanyámnak, mióta elmentél, csak a magunk szegénységében élünk, én nem perelek, én nem perelek.

— Jaj, — azt mondja — de besült paraszt lett belőled, édesöcsém. Hát ne perelj, senki se mondja, hogy perelj. Én holnap elmegyek Eszter nénémhez, aláíratom vele az írást, beadom a pert. Szobotka Mihály azt nekem megcsinálja egy liter borért, majd én elintézek mindent.

Édesanyám szegény, mindig csak azt hajtogatta, hogy ő eladta a földet, ha eladta, most hogy teheti azt, hogy Sarkadi Imrétül visszakövetelje.

Nem értette meg szegény ő se, hogy neki haszonélvezete van kikötve, meg nem is vót semmi szerződés a kezébe, mert a szerződés az árvaszéknél vót, a másik meg Sarkadi Imrénél.

Vót mán reggel is, mikor egy kicsit lefeküdtünk.

Másnap reggel Gedeon bátyám gyalog elment Nagypaládra. Eszter nénémhez ment, azt mondta.

De én nekem nem ment a fejembe, hogy ebbe a perbe belemenjünk. Megöl a jegyző. Hogy lehetne azt, hogy mikor má ők eccer elárverelték, mikor már három esztendeje Sarkadi Imre szántja azt a földet, mink csak úgy visszaköveteljük. Mondom édesanyámnak.

Ő meg azt mondja:

— Fiam, Gedeon már nagy, ő már budapesti úr, ő má odatartozik közénk, tanulja azoknak a lyukait, mert a rókának két lyuka van, de a törvénynek sok. Hátha meglelt egyet, ahunnen kibújik az igazság?

Ebbül láttam, hogy édesanyám is szeretné, ha meg vóna a föld újra.

Nem is szoltam én többet egy árva szót se az egész perről.

Csinálják, ha akarják.

Nekem abba a hétbe nehéz munkám vót. Rigoliroztunk. Szőlőt akart ültetni a szép Krószné téaszony, annak hatvan centire meg kell fordétani a földet. Még az ősszel el akarták rakni a vesszöt, hát sietni kellett. Az igaz, jól megfizették vóna, mert egy forint húsz krajcárt ígértek, kaszás napszámot, de meg is kellett dógozni. Még akkor megvót a kis Krósz tésúr, beteg vót, de egy kis kurta vasbottal ott járkált, ott üldögélt a hantokon, mindig szurkálta a földet, hogy megvan-e a hatvan centi. Az enyim mindig megvót, de a másoké nem mindig, mert ha elment a kis Krósz, mingyán behamisítottak egy-egy darabot, hogy csak nem szúrja bele minden ásófordításba a botját.

Este, mikor hazakerültem, olyan vótam én, mint az ígás lú. Habzott rólam a tajték, úgy le is soványodtam, hogy mán csak a csontom, bőröm vót.

Megjön Gedeon harmadik este.

— Hej, — azt mondja — de nehéz ember ez az Eszter néném. Két napig megkapáltatott. A fene egye meg azt a kapát, de elszokott a derekam tüle. Minden csontom fáj.

Nevetett, de nagyon tapogatta a derekát.

Én meg néztem: jófiú, mit csinálnál, ha itthonmaradtál vóna, oszt egész életedben csak ezt kellene csinálni.

— De azér aláírta a végén az írást — mondja Gedeon bátyám.

— Mit mond a perhe? — kérdi édesanyám.

— Hogy gondolja édesanyám, — nevetett Gedeon bátyám — nem mondtam én el neki, mer ha elmondom, akkor nem írja alá. Magának kell az a föld, nem Eszternek, van annak elég, azt se győzi bedógozni. Nem árútam én el neki egy betút se, inkább azt mondtam, hogy azér kel az írás, hogy ha fizetnie kell még valamit a perre, ne zaklassák ütet. Úgy oszt aláírta.

— Hát Julcsa jányom?

— Az is aláírta. Tud is az valamit a világrul. Annak csak az a sok rossz gyereke van az eszébe, két pengő ötvenet elszedett tülem, mán alig maradt annyi, hogy haza tudjak menni Pestre, pedig itt ha elfogy a

pénz, nem tudom hol veszek helyette csak tíz krajcárt is.

Megvakarta a feje bubját.

— Ne vakard annyit fiam, — mondta neki édesanyám — mer kihull a hajad, kopasz leszel.

Gedeon meg nevetett:

— Ej édesanyám, van nekem elég gondom, ha attul meg nem kopaszodok, semmitül.

Én meg csak néztem, mi gondja lehet neki. Él úri módon, mint mesterek szoktak, lassan dógozik, sokat gondolkozik. De én nekem nem lehet gondolkozni, ha én dógozok, én csak vágom a csákánnyal a fődet, hányom a lapáttal.

— Hát te öcsém, — szól hozzám nagy nevetve Gedeon bátyám — meggondoltad e már a pert?

— Én nem gondolkodok, — mondtam — hanem lefekszek.

— Hát csak feküdj le édes öcsém, — mondta haragosan Gedeon bátyám — én majd elintézem a pert, te aztán élvezd a birtokot.

Én bizony lefeküdtem, el is aludtam abba a szent nyomba. Nem is tudom én, hogy csinálta, hogy nem csinálta.

Én csak azt hallottam másnap este, hogy a tiszteletes úr itt volt. Mit akart? Csak meglátogatta Gedeont.

A tiszteletes úr meglátogatta Gedeont? Akkor már a nap is visszafele kel fel. Ezt nem gondoltam volna, hogy a tiszteletes úr, aki csak akkor jön el az emberhez, ha haldoklóhoz hijják, csak így meglátogasson bennünket. Már kezdtem bízni benne, hogy Gedeon csakugyan úr lett, bevették az urak maguk közé. Hiába, tanult ember lett belőle, ipart végzett, avval mégis máskép beszélnek az urak.

Már én akkor régen nem is gondoltam arra, hogy vannak urak, vagy nincsenek urak. Mióta úgy megtanítottak, azóta nekem nem volt gondom rájuk más, csak hogy vigyázzak magamra, meg ne harapjanak eccer. Ha én egyet láttam valahol közülük, úgy elhúzódtam, hogy elbujtam vóna az egerlyukba is. elvették az egész apai örökségemet, negyedfél hold erdőmet, mert nem köszöntem köztük egynek...

Vigyék, legyenek boldogok vele. Elszámolták az

árát, adóra meg deputációra. Én mán többet az édesapám utóssó földjéből nem élveztem, csak hogy Sarkadi Imre bátyám minden évben felesnek hagyott egy holdat. Én még ennek is örültem, mert mikor abba a földbe belevágtam a kapát, mindig úgy gondoltam, hogy az én jó apám, nagyapám, meg az Isten tudja milyen öregapám földje szól hozzám. Kaptam én földet felesnek akárkitül, akárhol, de én ennek az egy holdnak egészen másképp örültem. Ha az egyház földjén kapáltam, akkor csak arra gondoltam, hogy milyen lesz benne a termés. De ha itt még ezt az egy holdat is elvették volna tőlem, ezt a felibe valót, én tán beteg lettem volna, mert akkor azt éreztem volna én, hogy nekem mégcsak hozzá se szabad nyúlni az én őseimnek a birtokához. Hogy én olyan alávaló rühes kutya lettem, aki-nek még odaszagolni se szabad ahoz a helyhez, ahol az édesapám még gazda vót.

De ha az öreg tiszteletes eljött Gedeont megvizitelni, akkor mégis lehet tán bízni benne, hogy az urak megbánták már, hogy olyan pogányok voltak velünk szembe. Sokat elgondolkoztam rajta, hogy tán összeültek, osztán megbeszélték, hogy ennek a szegény Jó Jánosnének mégse kellett volna elvenni a földjét, meg ez a szegény fiatal fiú, Jó György is ember lesz még valaha, avval se kellett volna úgy bánni.

Gedeon bátyám még egy estét töltött nálunk. Mikor én másnap este hazajöttem a mezőről, a földforgatásból, ott ült az asztal mellett és a nemeslevelet nézegette.

Ez a nemeslevél, ez egy nagy tokba vót mindig. Pirosasbarna fatokja vót. Azt mondják, kutya bőréből vót és olyan pecsét vót rajta viaszból, mint az öklöm. Az meg egy kisebb katulyába lógott róla, zsinórral vót jól összekötve. Szép vót, nem vót azon semmi hiba. Sose kapott a nedvességet, mert a mindig a legjobb ládafiába vót eltéve. Olvasni nem tudtuk, mert deákul volt írva, de aztat ki tudtuk belőle nézni, hogy Miháél Joó nevű vót az az ősünk, aki kapta Nos Lopoldos királytúl.

— Ezt elviszem öcsém, Pestre, — mondta Gedeon.

— Elviszed?

— El. Megmutatom a múzeumba, megbecsültetem.

— Minek?

— Minek te bolond, hogy tudjuk, mit ér. Hátha megint adnak rá egy birtokot.

Nekem nem tetszett ez.

— Ó fiam, — mondta édesanyám is, aki látta rajtam, hogy nem szeretem, hogy Gedeon bátyám elvigye — minek adnának, nem adnak arra semmit. Mondta azt már a tiszteletes úr régen, hogy erre mán nem adnak semmit, csak tisztesség.

— Nohát, majd meglátjuk, édesanyám. — Így mondta Gedeon és nevetett. — Csak nem sajnálja tőlem édesanyám, én vagyok az öregebb fiú, úgysis nekem van rá jussom.

Hát ez nekem keserűség vót. Már láttam, hogy Gedeon is csak olyan már, mint a többi úr. Elviszi amit érdemes.

Lefeküdtem, csinálja amit akar. Nem fogok vele öltre menni.

Édesanyám meg nem mert szegény szólani, hogy hátha Gedeon mégis kicsinálja, hogy visszakapja a kis földjét, de ha megsérti avval, hogy nem adja oda az édesapám nemeslevelét, akkor majd azt mondja Gedeon, hogy semmit se csinál.

Még egy hétre való forgatás vót, kímélni kellett magamat, mert fiatal vótam én még ilyen erős munkához. Azt a kutya kemény földet forgatni. Hatvan centit fel a födből és muszály vót vele sietni, mer a tésúr mindig ott ült és csak azt mondta, hogy sietni, sietni, mert jön az eső.

Mikor Gedeontól elbúcsúzkodtam hajnalba, ő még ágyba vót. Sose kelt fel nyóc óra előtt, de én már négykor, mert elébb az istállóba is el kellett végezni a munkát, trágyát kihányni, marhának enni adni, meg a malacoknak, meg mindent elkészíteni, hogy édesanyámnak ne legyen annyi baja. Az ólban csak a kis olajmécses égett, annak a világánál dógoztam, hogy osztán ahogy virrad, mehessek abba a nehéz munkába. Ilyet se vállalok magamra egyhamar. Nehéz ez, egész nap csákányozni azt a kemény fekete szurokföldet. Régen vót eső akkor már, olyan vót a föld, mint a szikla, csak még rosszabb, mert nem hasadt, hanem beleragadt a csákány.

Mikor este hazajöttem, leültem a kisszékre, még mosdanj se vót kedvem.

— Elvitte? — kérdem édesanyámat.

— El fiam, kell a neki. Mondta, hogy avval jobban bele tud majd igazodni az urak közé. Vállalni akar most valami munkát egy nagyúrnál, hogy az is jobban odaadja, ha meg tudja mutatni neki.

Olyan vót a nekem, mintha a mi kisházunk még kisebb lett vóna. Üresnek látszott nekem, pedig se az ágyat, se az asztalt, se az ablaknál a kis karos lócát nem vitte el. Mégis mintha csak kiszippantotta vóna belőle az életnedvit. Mán csak annyi a mi életünk, mint az odvas fa. Megvan, megvan, de ha egy vihar jön, kiborítja.

Be nehéz vót. Csak mán ennek a vedlett rigolirozásnak vége legyen.

Másnap szombat vót. Szombaton hijnak be bennünket az irodára. Fizetésre.

De mingyán a vót a gyanós, hogy nem együtt hijtak be, hogy kifizessék a heti napszámot, hanem egyenként kellett bemenni. Én tán harmadiknak vagy negyediknek mentem be.

Odabenn vót a Krósz úr.

Nézi a cédulát, mikor bemegeyek. Azt mondja:

— Tíz korona nyolcvan fillér.

Leszámol az asztal sarkára tíz koronát meg nyolcvan fillért.

Mondom neki:

— Mi a tésúr?

— A fizetése.

— Milyen fizetés?

— Milyen fizetés — és elkezd kiabálni. — A heti fizetés. Hány nap vót?

— Hat.

— Nahát akkor egy korona nyolcvan fillérjével az tíz korona nyolcvan fillér. Nem tud számolni?

— Hát mennyivel számolja a tésúr? Mit számol egy napra?

— Egy korona nyolcvan fillért.

— Kilencven krajcárt?

— Annyit.

Úgy. Néztem a nagy fekete embert.

— Hát akkor tésúr, tegye oda a pénzt a többihez. Nekem nem kell.

— Mér nem kell?

— Mer én nem kilencven krajcárér vágtam a fő-

det. A vót mondva, hogy egy forint huszat kapunk, mint a kaszálásért.

— Csakhogy a kaszálás ára is le van szállítva. Az is kilencven krajcár lesz ezután.

— Mán nem tudom, hogy e mennyi lesz, mert mán az idén nem igen kaszálunk. Hogy meg jövőre mi lesz a kaszálás, azt majd jövőre megmondjuk. Lehet, hogy nem egy forint húsz lesz, hanem egy forint ötven. Isten tudja.

— Hát csak vigye el a pénzét.

— Ez nem az én pénzem. Nekem jár hét forint húsz. Vagy ha a tésúr jobban érti úgy, tizennégy korona negyven.

Kiabál, hogy ne ordítsak, fogjam be a számat, vigyem el a pénzem.

Néztem ezt a nagy zsidót. Hát most bújik ki a szeg a zsákból. Itt akar megcsalni.

Nekem nem az a három korona hatvan fillér fájt, mert a felesége nem három korona hatvan árát adott nekem ajándékba három esztendő alatt, hanem tízszer annyit, vagy még többet, azt se felejttem, hogy mikor édesanyám beteg vót, kocsit küldött az orvosért Gacsályba, meg mikor az ügyvédhez ment, akkor is kocsival küldte el. Meg az a tej, meg liszt, meg minden, amit kaptam, hogy vigyem el édesanyámnak. De az az asszony vót. E meg az ember. Jól tudta ez, hogy kilencven krajcárért bele se vágta vóna senki a csákányát az ő szikkadt földjébe. Az ember ott robotol, lenyúzza magát, és most ki akar fizetni hamisan...

— Nézze tésúr, — mondom neki — és nem szólok egy szót se. Tegye el azt a pénzt a többihez, én meg azt mondom, áldja meg az Isten.

Elkezdene nek németül handrákolni az öccsével, akkor utánam szól:

— Várjon csak, Jó György. Felemelem a maga fizetését tíz krajcárral. Egy forintot fog kapni, ha már ez az én szerencsétlen öcsém felbízta magukat.

— Nem kell tésúr, engem vagy kifizet, vagy Isten áldja. Egy szegény egy házzal kevesebbül is megél.

Nem engedett ki, odaállott elibem, magasabb vót nálam egy félfejjel, de nagyon jó vót, ha nem haragszok meg, mert akkor úgy levágtam vóna, ha arra kerül, mint egy bikát, ha ott döglök is meg.

— Értse meg, — azt mondja — hogy én itt min-

denre ráfizetek. Nekem így nem érdemes gazdálkodni.

És ordított, hogy ő ennyit meg annyit fizetett rá a dohánypajtára, meg az adóra, meg a kamatra.

— Én arrul nem tehetek. Szegődött bér vót.

— Hogy ű akkor abbahagyja a gazdálkodást, elmegy innen, sose jön többet ebbe a faluba, mert itt csak kinyúzzák belőle, amit a bóttal keres. Neki nem arravaló a bót, hogy azt ráfizesse a mi falunkra.

— Ne kiabáljon a tésúr, mondtam, avval a harminc krajcárral nem leszek gazdagabb, itthagynom az egészet. A tésaszony mindig jó vót hozzám, nem is fogok haragudni, csak Isten áldja.

— Várjon.

Megint elkezdett handlírozni az öccsével, láttam, hogy szidja, mint a bokrot, még a szeme is véres vót. A meg csak összehúzta magát, mint a sün, úgy feleselt neki, mintha töviseket szurkált vóna bele.

Akkor azt mondja csendesen:

— Jól van, magának kifizetem az összeget. Itt van a tizenégy korona nyolcvan fillér, de arra kérem, meg nem mondja másnak.

— Ha én ki vagyok fizetve, harcolja ki magának más is — mondom.

Avval ideadta a pénzt, én meg elvettem, eltettem. Megyek ki, de nagyon égett az arcom.

Jön Paládi Estván, utánam.

— Mennyit kaptál?

— Maga mennyit kapott?

— Tíz korona nyócvan fillért. Hát te mennyit?

Nem tudtam hazudni.

— Ami jár.

— Há mennyi jár?

— Hét forint húsz.

Azt mondja:

— Nekem meg ötforint negyvenet adott.

Káromkodott osztán, hogy ő öregember, ötöt így becsapta.

Mondom:

— Mindenki harcolja ki magának.

Hogy ű visszamegy, megmondja neki a magáét.

— Menjen csak, menjen.

Vissza is fordult, de nem mert bemenni, csak ott ácsorgott egy darabig a kapu előtt, azután elkullogott.

Hanem akkor éccaká kigyúlt a ruhás Krósznál

egy boglya, de még bent az udvarba. Meggyúlt róla az ól, alig tudták a lovakat kihozni. Én is ott vótam, szaladtam ótani. El is ótottuk, a házba nem ment bele a tűz.

Mikor megvót az ótás, má reggel vót. Kérdi tőlem a vasas Krósz, mit gondolok, ki csinálta?

— Nem tudom tésúr, nem tudhatom.

Azt mondja:

— Maguk mind összetartanak.

— Én nem tudok semmit.

— Nem is gyanakszik?

— Nem tésúr. Én hazamentem az este, lefeküdtem, mert nagyon fáradt vótam. Mondhatom, olyan fáradt még nem vótam életembe, mint az éccaka. Nehéz munka a nagyon, azt a kemény fődet fordítani.

Másnap csendőrök jöttek.

Vasárnap vót, mindenki otthon vót. Szép nap vót. Süttőnap. Jó őszidő vót, békanyál vót má a levegőbe, októberidő vót. Én tököt vágtam a bornyúknak, mikor bejön a csendőrőrmester.

— Aggyonisten.

— Aggyonisten őrmester úr.

— Jöjjön csak be a házba.

Édesanyám meg iszonyatosképen megijed. Sose vót még csendőr a házba.

Bemegyünk, ő meg szegény be akart jönni, de az őrmester azt mondta neki:

— Ne féjjen nénémasszony, nem eszem meg a fiát, csak beszélni akarok vele.

Olyan emberséges hangon mondta, hogy édesanyám kicsit alábbhagyott a jajveszéköléssel.

Bemegyünk. Leül az őrmester.

— Maga Jó György?

— Igenis.

— Mondja, maga udvarol Sárosi Annusnak?

Elveresedek.

— Vótam már eccer náluk.

— A bálba maga vót ott?

— Én.

Nevet.

— Hát én vótam, aki vele a boglya alatt beszélgettem.

Nézem. Nem csendőr vót a.

— Civilbe vótam — azt mondja.

A lehet. Ilyen bajszos legény vót.

— Mán meg is házasodtam. Annusnak az onokanénjét vettem el, Surján Julist.

— Igen.

— Mer akkor hallottam, hogy maga eljött lóháton, osztán csak egy kicsit vót, visszafordult, elment. Hát én csak azért jöttem be magához, hogy megmondjam, hogy nem csináltam én annak a kisjányynak semmit. Beszélgettem vele, mert sógornémnek vót mán szánva, Julis felől érdeklődtem.

Kicsit hallgatott.

— Hallom, itthon vót a bátyja. Testvére?

— Igen.

— Hallom, elvitte a nemeslevelet.

— El.

— Minek?

— Megnézeti a múzeumba.

— Aha.

A csendőr cigarettát sodort. Nekem is adta a pikszist, de csudálkozott, hogy én nem dohányozok.

Mondtam, hogy néha dohányozok, mert pipát kaptam ajándékba, de nem kedves nekem a dohány íze.

— Jó a pedig, — mondta. — Julis meg nem szereti, hogy én dohányos vagyok, de nekem muszály, mer erős szolgálatom van. Sokat kell gyalogolni.

Néztem én ezt a csendőrt. Sose láttam én még csendőrt közelről. De ez olyan vót, mint egy nagy vas-tag gyermek. Pedig nagy bajsza vót, nagy öklei. Az ember azt hinné, mingyán üt.

— Nem is vóna semmi baj, — azt mondja a csendőr — csak hogy nem kap a Julis semmit, míg a szülei élnek. Nem is akarták ideadni, mert én nem lehetek otthon nekik a gazdaságba, több gyerekük meg nincs, így osztán tovább is csak rájuk van hagyva az egész gazdaság. De nem hagyhatom ott a csendőrséget. Akkor is azért vótam civilbe, mer titkon mentem át a bálba, nem akartam feltűnést csinálni. Nem is szeretik a bálósok, ha csendőr van köztük egyenruhába, mingyán azt hiszik törvénybe jár, elromlik a kedv. Meg nem is szabad. A szolgálat tekintélye miatt.

Igy beszélgetett a csendőr. Lassan osztán én is

hozzászoktam, hogy csendőr. Mán nem féltem. Ez is ember.

Inkább nagyon tüzes lett a vérem, hogy a kedves kis Annuskát említette. Hát úgy látszik nem felejtettek el azér.

— No mán elmegyek, — mondta a csendőr és felállott és azt mondja: — Hát csak gyűjön el mán egyszer Nagypaládra, de olyankor, mikor én is otthon vagyok. Úgy vóna jó.

Mikor ki akart menni, azt mondja:

— Mond csak öcsém, nem tudod ki gyujtotta fel a zsidó boglyáját?

— Nem tudhatom őrmester úr. Én nagyon fáradt vótam, nehéz vót a rigolirozás, hazajöttem, mikor a fizetést megkaptam, lefeküdtem, aludtam, míg csak a veres lángot édesanyám meg nem látta az ablakon. Akkor felugrottam, szaladtam ótani.

— Igaz, hogy baj vót a napszámfizetéssel?

— Igaz, de én nem mondhatok semmit. Engem kifizettek rendesen.

— Hát kit nem fizettek ki?

— Azt nem tudhatom, mert mindenkit külön fizettek. Ki hogy tudott velük megharcolni.

Mosolygott.

— Nem akarsz kárt tenni senkinek. Jó van no. Látom, tisztességes fiú vagy. Hát majd megmondom Annuskának: mit üzensz?

— Tiszteltetem, — mondtam lángveresen.

Evvel a csendőr kezefogott és ment kifele.

— No nénémasszony, — mondta édesanyámnak — úgye nem ettem meg a fiát?

— Jaj csendőr úr, — mondta édesanyám — harminchatesztendős házas vagyok, de még a házunkba csendőr nem tette be a lábát.

Nevetett a csendőr.

— Az én házamba meg mindennap bejár legalább egy, — mondta tréfálva. — Mégse ijed meg a feleségem. De még akkor ijed meg, ha már két napig nem jön hozzá csendőr.

Igy elment.

Nem tudtak semmit kinyomozni.

De én vótam tűzbe az Annuska miatt.

TIZENKILENCEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy annak nem való a per, aki csak egyszer tud esküdni egy életben

Nem is szeretek visszagondolni rá, hogy abba az időbe mennyi baja, szenvedése volt szegény édesanyámnak amiatt a bűdös per miatt.

Novemberben jött meg az első írás, hogy Gedeon bátyám csakugyan megtette az első feljelentést. Irta levélbe, hogy megcsinálta és édesanyám legyen nyugodt, minden rendbe lesz, de a hivatalos írás csak november közepén jött meg.

Édesanyám olyan izgatott lett, hogy se feküdni, se állni nem tudott. Jött, ment, gyüszmékelt szegény, hogy órála mit gondolnak most az emberek, pedig mindig mondta, hogy csak az Isten segítse meg Ge-deont, hogy sikerüljön.

De úgy van a, hogy a szegény ember könnyebben el tudja azt viselni, hogy veszítsen, mint azt, hogy keresse az igazát. Mert ha a gazdagok megnyúzzák a szegényt, akkor mindenki sajnálja és ő maga is belenyugszik, hogy az ő keserves igazsága elveszett. Olyan e, mintha valami gazdagságra tenne szert a szegény, amibe megnyugszik, hogy ha lehúzták a napszámját, vagy kisemmizték, vagy ellopták a holmiját, vagy megdöglött a tyúkja, tehene, leégett a háza, szóval ha baja van, minél nagyobb baja, annál jobban ki tudja magát sírni, kipanaszzkodni, jól kiadja a begyéből a mérget, akkor aztán vigasztalják, csillapítják, hogy a jó Isten majd megfizet a gonoszoknak, majd elveszi mindenki a maga büntetését, majd a másvilágon másképp lesz, ott a szegényekből lesznek a gazdagok, a gazdagok meg a pokol tüzén sülnek. Ez azután úgy meg is nyugtatja a szegény embert, hogy újra tud dolgozni, kínlódni, szenvedni, van ereje, mert tudja, hogy mindenki csak jóakarattal van hozzá.

Igende most mi lettünk a támadók és a gazdag Sarkadi beszélt az egész faluba, hogy nicsak ezek a kódu-sok mit akarnak. Hogy ő megvette a földet, amit már úgyis elárvereztek vóna, mert nem vót akkor azoknak még tetűjük se, kihúzta az adósságból az özvegyasszonyt. A meg most felülre kerül és nagy igaz-talanul pert támaszt, de hiszen ő fogja megbánni, mert most nem lesz, aki kifizesse a perköltséget, s majd rá-

megy még a ház is és az egész Jó család pusztul a falubul.

Mi lettünk az békebontók és édesanyámnak csak magyarázni kellett úton-útfélen, hogy igen mert nem vót igazság, amit cselekedtek akkor vele, a szegény beteg özvegyasszonnyal, akinek kiskorú gyermekei nem tudtak segítségére lenni. Elmondta szegény szórul szóra, hogy hogy hijták őt akkor a jegyzőhöz, hogy szidta le őtet a jegyző, hogy fenyegette a bíró, a helyettes bíró, meg a Pereszlényi, akit ott vót a község-házán. Azt is, hogy kellett neki a törvénybe menni Szatmárra, a megye székhelyére, hogy vitette ki a jó Krószné tésasszony a nevetleni állomásra, hogy segítettek idegenek a vonatra, meg hogy Szatmáron kivel mit beszélt, milyen szépen bántak vele a törvényes urak, mégis elvették a földeket és elárverelték a deputációba és három forinttal fizették ki negyedfélköblös föld árát, azt a patikára kellett adni.

De most az emberek, asszonyok, akiknek beszélt, csak hallgatták, csak hümmgettek, nem bíztatták, csak csudálkoztak, hogy mégis ilyen bátor, hogy mégegyszer neki mer menni ennek a nagy útnak.

Jöttek a jóismerősök, Csukáné, Turbukné, meg a többi szegényasszony, aki semmit se tud segíteni, csak a száját tátja és vót beszéd, meg beszéd.

Eljött Berky Biri néném is, Berky Berti bátyám jánya vót, özvegy akkor, aki újfent kikérdezte édesanyámat mindenről. Ennek vót egy jánya, azt szerette vóna Gedeon bátyámhoz adni, azért kész vót a sok beszédet elhallgatni. E vót aztán aki a legnagyobb bajt csinálta, mert rábeszélte rossz tanáccsal édesanyámat, hogy menjen el Újlakra Treitz Vilmos doktorhoz, az ügyvédhez, hogy az ilyen jó ügyvéd, meg olyan jó ügyvéd, az ennek is, meg annak is kiódta az igazságát.

Édesanyám el is ment Berky Biri nénémmel ahoz az ügyvédhez, a meg azt mondta, hogy tisztaszínigazság minden, amit mi akarunk, ez egy olyan per, amit nem lehet elveszíteni. Ez is azt mondta és leszidta a sárgafődig a jegyzőt, hogy ő jól ismeri és így kitöri meg úgy kitöri a nyakát. Örül, hogy ha egyszer a kezébe kerül. Egy krajcárjába se kerül nénémasszony, a tavaszon már maguk fognak szántani a földbe.

Hát édesanyám meg is nyugodott egy kicsit és karcsony előtt megvót a tárgyalás Szatmáron. Én is ott

vótam, hallgattam ahogy vallatták édesanyámat meg Sarkadi Imrét.

Akkor a nagy Sarkadi Imre is összébb húzta a nyakát.

Kérdezték tőle, hogy adja-e haszonélvezetre a földet édesanyámnak?

A meg tagadta, hogy nem kötelessége.

De kihirdették az ítéletet, hogy Jó Jánosné megnyerte a pert, a földet vissza kell adni a jogos tulajdonosának. A szerződést megsemmisítették.

Édesanyám belebetegedett a nagy örömbbe. Úgy hoztam haza, hogy alig vót élet a szegény asszonyba. Még a vonatot is végigsírta, de nem ám az örömtül, hanem azért, hogy most mi lesz. Hogy ő nem mer kimenni abba a földbe, mert Sarkadi Imre agyonütteti a kanászával.

Aután meg megjött az írás, hogy a Sarkadi megfizetett ügyvédje megfellebbezte a pert. És úgy kicsinálták, hogy az új tárgyalást csak május 27-ére tűzték ki.

No jött a tavasz. Sarkadi Imre, mintha semmi se történt volna, beleakasztotta tavasznyíláskor az ekét a földbe és mikor be vót szántva, izent édesanyámnak, hogy menjen el hozzá.

Édesanyám nem mert elmenni.

Hát ő az uccán szólította meg és nagy flegmával mondta neki, hogy csak azér hívatta, hogy ha akarja, az egyköblös földet felibe most is odaadja neki.

Édesanyám meg szépen megköszönte a jóságát Sarkadi gazdának és azt mondta, hogy akkor ő azt elfogadja.

Én azt mondtam:

— Hát édesanyám, ha elfogadja, elfogadja, én nem megyek bele a földbe, míg a pernek vége nem lesz. Így az első kapáláson nem is vótam kint. Én dógoztam meg a többi földet, amit felvettünk, de az erdőföldet édesanyám kapálta be Csukánéval ketten.

Igende az vót a baj, hogy a mi ügyvédünk Treitz Vilmos doktor úr ekközben a jegyzővel a tárgyaláson összeismerkedett és mikor a jegyző bement Ujlakra, mindig együtt ittak a nagyvendéglőben.

És azt izente Treitz Vilmos úr, hogy menjen be édesanyám Sarkadi Imrével egyezkedni az ő irodájába, Ujlakra.

De a kisbíró, Orbán Gábor bátyám olyan hitetlen vót, hogy nem mondta ezt meg édesanyámnak, csak Sarkadi Imrének.

A meg bement Treitz Vilmos ügyvéd úrhoz és ott megegyeztek, hogy Sarkadi Imre megfizeti az összes ügyvédi költséget és kötelezi magát, hogy míg édesanyám él, addig az egy hold földet mindig odaadja neki felébe használatra.

Mi azt nem tudtuk, hogy mikor Sarkadi Imre olyan szívesen megajánlotta édesanyámnak, hogy csak menjen ki az idén is az erdőre, mívelni a hold földet, akkor mán megvót neki az egyessége Treitz Vilmos ügyvéd úrral, aki mint meghatalmazott ügyvéd, aláírta a megegyezést édesanyám nevében.

Igy vót, mikor elmentünk a második tárgyalásra. Ott kisült a turpisság, még rá is pirított édesanyámra a szatmári Medve ügyvéd, hogy ha megcsinált egy egyességet, mért nem tartja meg. Hiába mondta szegény, hogy ő erről nem tud semmit, mert neki ezt nem mondta meg senki. Hogy őneki haszonélvezet jár, az ügyvéd úr is elismerte.

Én csak hallgattam, ahogy Treitz Vilmos ügyvéd úr mindenfélét beszél nagy bőségesen a bíróság előtt.

De a bíróság úgy látszik nem hitt Treitz Vilmosnak, hanem azt mondták édesanyámnak, meg mer-e esküdni arra, hogy a haszonélvezet az ő szerződésébe benne vót, mert a mi szerződésünk nem vót meg, nem találták az árvaszéken, nem lehet tudni, hova lett.

Jaj, elkezdett édesanyám sírni, hogy ő csak egyszer esküdött életébe, mikor az urának örök hűséget esküdött a pap előtt. Ő nem veszi a lelkére, hogy egy darab földnek is hűséget esküdjön.

Hiába bíztatták az urak, hogy csak esküdjön meg bátran, ha érzi, hogy igazsága van, ő egyre csak azt hajtogatta szegény, hogy ő nem esküszik örök hűséget az erdőnek. Az neki nem ura, nem istene, ő mán nem emlékszik annyi idő mulva szóról szóra, hogy ki mit mondott, ő nem esküszik, ha kettőbe vágják se.

Igy elítélték édesanyámat, hogy fizesse meg az ügyvédeknek a költséget. Treitz Vilmosnak meg a Sarkadi ügyvédjének, a szatmári fiskálisnak, Medve András ügyvédnek.

A mi tanunk vót Mojzes Jósep bátyám. De nem neki kellett vóna tanunak lenni, mert ő nem ismerte

az ügyet. Mojzes Pál bátyámnak kellett vóna tanunak lenni, de az már akkor meghalt. Az mindent úgy tudott, ahogy vót, mert édesanyám mindig úhozzájuk járt fonna, de mit tehattunk, ha már meghalt. Mojzes Jósep bátyám meg egy követ fújt Sarkadival, mert ő is nagygazda vót, meg az is nagygazda vót és olyan feleleteket adott, hogy se hideg nem vót, se meleg nem vót.

Ez a Mojzes Jósep bátyám mindig olyan kemény vót mihozzánk. Jó gyerekekhez. Mikor Gedeon bátyám beleesett a Batárba és vagy két óra hosszúig tartotta magát a jégen, akkor is ott ment el a Batárparton és mikor bátyám kiáltott neki, hogy beleesett a vízbe, csak azt felelte rá:

— Minek mentél oda. Senki se küldött.

Nem is dobott neki kötelet, vagy csáklyát, vagy rudat, vagy egy darab deszkát, pedig ott történt az eset az ő kertje alatt, könnyű lett volna neki valami segítséget hozni, csak azzal nevette bátyámat, hogy:

— Ki mondta, hogy odamenjél. Senki se küldött.

Most is csak olyanokat mondogatott, hogy:

— Hallottam, hogy szerették vóna! Jó lett vóna nekik, ha örök haszonélvezet lett vóna! De azt nem tudom, hogy ki mit felelt rá. Én is meg akartam venni azt a földet, de akkor is mondta, hogy úgy szeretné eladni, hogy a haszonélvezet az övé legyen, de én csak nevettem rajta. Jó vóna magának, azt gondolom, de nem vettem meg. Sarkadi Imre hogy vette, hogy nem, azt nem tudom, de többet adott, mint én ígértem, mert én csak százhusz forintot ígértem örök áron, ő meg száznyolcvan forintot adott, hát nem tudom, ígért-e haszonélvezetet. Csudálkoznék rajta, ha még azt is ígért vóna, de iszen még az idén is csak felébe van náluk egyköblös föld belőle. Ha olyan nagyon tartják magukat a haszonélvezethez, minek vette felibe?

Ilyeneket beszélt, azért kellett vóna megesküdni édesanyámnak, de hogy ő nem akart örök hűséget esküdni a földnek, megítéltek Medve András ügyvédnek 45 forintot.

Még a vót a jó, hogy Treitz Vilmos doktor úrban vót annyi becsület, hogy azt mondta, ő nem kér pénzt édesanyámtól.

Elég vót neki biztosan, amit Sarkadi Imrétől mán kapott.

Jöttünk osztán nagy búsan haza a vonaton Szatmárról. Édesanyám szegény most másképp érezte magát, mint mikor megnyertük a pört. Most tudott szegény tiszta szívből siránkozni, hogy elvették az urak a birtokot. Sajnálta is mindenki, de mit ért, mikor én tudtam, hogy nekem kell majd kifizetni a negyvenöt forintot is a szatmári ügyvédnek.

Ahogy hazaértünk, írtam Gedeon bátyámnak, hogy elveszett a per, fizesd ki.

Ő meg azt válaszolta, hogy minek vesztettük el a pert, mikor az már meg is vót egyszer nyerve. Ő nem fizet semmit.

Mikor fizetni kellett, mindenki félreállott. Eszter néném azt izente, pedig még nem is kértem tőle pénzt, hogy egy krajcárt se fizet, mégha a házat elárverezik is, akkor se. Ne fizessen. Julcsa néném is izente, hogy őneki egy krajcárja sincs, őrá ne számítsunk. Ezt úgylis tudom, nem is számítottam rá.

De az ügyvéd meg szorított, hogy ha nem fizetem ki a perköltséget, amit a bíróság megítélt, akkor pereli, de akkor duflumosan kell majd fizetni, vagy még többet.

Vót annyi készpénz a porcolánba, amit a munkából tettünk félre, kivettem belőle a negyvenöt forintot és elmentem Szatmárra Medve András ügyvédhez. Csak azt kértem tőle, hogy a vasúti költséget engedje el, hatvan krajcárt, még azt se tette meg, ki kellett az utolsó krajcárig fizetni a 45 forintot.

Igende most már megint kiszámították, hogy mennyi adó és mennyi adósság van a házon.

Mit csináljak. Mondom édesanyámnak:

— Én nem bánom, kifizetek mindent, de csak ha tudom miért fizetek. Ha a nevemre megy a ház.

Azt mondta rá:

— Igazad van, fiam. Legyen a tied a ház. Egyezz ki a testvéreiddel.

Irtam hát Gedeon bátyámnak, hogy belevittek a perbe, nekem kell fizetni mindent, meg az adót, az adósságot, mindent. Irja alá a szerződést, hogy lemond az örökségről.

Azt felelte, hogy fizessenek neki száz forintot, kétszáz koronát, akkor lemond minden követeléséről.

Irtam, hogy felét kifizetem most, a másik felére várjon jövő idénig.

Azt felelte, vagy fizessem ki most az egészet, vagy ... Olyat írt, valami csúnyát, hogy nem akarom megmondani.

Akkor én behajtottam a vásárra az üszőt, eladtam ötvenöt forintér.

Igende Julcsa néném is előállott, maga jött el. Édesanyám elpanaszolta neki, hogy Gedeon tőlem száz forintot kér, arra azt mondta, hogy ő is megelégszik száz forinttal.

Nem engedett belőle. Én hát eladtam a két ökrömet is, már jó kihasználható ökrök vótak. Százért. Ezt odaadtam Mari nénémnek. Hogy Gedeont kifizessem, bementem a bankba, felvettem ötvenöt forintot. E vót az első bankos köcsönadósságom. Így ki tudtam csinálni, hogy Gedeon bátyámnak is megküldtem a kétszáz koronát.

De a postán a tanácsos úr kitanított, hogy a pénzt úgy adjam fel, hogy Gedeon csak akkor vehesse fel, ha előbb aláírja a szerződést. Ha ilyen testvér.

Így is vót. Gedeon aláírta, most már a kezembe vót minden írás, át lehetett táblázni.

De akkor meg előállott Treitz Vilmos ügyvéd úr, aki a szerződést fogalmazta nekem, hogy neki is fizessek harminc forintot, akkor is ingyen csinálta a sok munkát.

Mit vót mit tenni, Berky Biri néném-től vettem fel a harminc forintot, akkor osztán a nevemre ment a ház kilencszáz öl telekkel és kerttel.

Így lettem én tizenkilenc és fél éves koromban telkes gazda.

Eszter néném meg tudta az egészet, pedig én eccer se mentem el Nagypaládra. Még a kis Annuskáról is lemondtam, csak ne kelljen Eszter nénémhez elmenni, mert úgy nem tudtam vóna elmenni a kedves Annuskához, hogy el ne menjek a testvérnénémhez.

Jánki vásáron találkoztam néném-mel ősszel, bornyút venni mentem oda, mert azt mondták, ott jól lehet venni.

Meglát, odajön hozzám, mondja nagy keservesen, hogy ő az egy, aki semmit se kapott az apai örökségből. Legalább egy bornyút adjak neki, hadd tudja, hogy vót az apjának valamije.

— Ugyan néném — mondtam neki — lássa ez az

egy kisbornyúm van, akit most vettem ezen a vásáron, ezt adjam oda?

— Nem, — azt mondja— majd megnő a, ha bornya lesz, ő avval is megelégszik.

— Hát nem égerhetek semmit, inkább azt tette volna meg, hogy legalább harminc forintra kezes lenne, hogy kifizethessem Berky Biri nénémet, mert sürget, hogy menni akar ősszel Budápestre, hogy mint özvegy-asszony három gyerekével ott keres magának valami szógálatót, hát szüksége van a pénzére.

Ü nem adhat semmit, ü nem tehet semmit. Neki is négy gyereke van, ötöt az ura agyonütné, ha csak egy krajcárt is hitetlenül kiadna a háztul. Pedig én ismerem az urát, az mem szólott volna neki semmit, hiszen az is olyan vót a saját birtokába, mintha fizetett cselédje lett volna Eszter nénémnek, csak hajtotta, dógoztatta, még az ételt is szúken adta ki neki, mert azt mondta: a cselédnek enni kell adni, mer otthágy, de a gazda muszály, hogy a magáéba hóttig dógozzon, akár van enni, akár nincs.

Mikor osztán látta Eszter néném, hogy semmi ígérteket nem tud kiszedni belőlem, mondja:

— Emlékszel még a kis Sárosi Annuskára?

— Mér?

— Jaj, a nagy szerencsét csinált. Meghalt Amerikába az apjának a testvére, sok dollárt hagyott, csak a temetkezési pénze ezerkétszáz dollár. Milyen kár, hogy sose jöttél el többet, pedig még a sógorával, a csendőrőrmesterrel is izent, hogy gyere.

Nagyon elveresedtem, szégyeltem magam, de gondolatba mindig gondoltam rá, a kedves kis Annusra, csak szégyeltem ilyen sok baj és bánat közt, peres időkbe utána szaladni.

— Hát azt mondja Eszter néném, most már akár ne is gyere. Nem tudott tovább várni, a szülei erőltették, most hogy pénze lett, tanítóhoz adják feleségül.

— Tanítóhoz, — mondom — akkor még jó. Legalább nem lesz olyan nehéz élete, mint egy szegény legény mellett lett volna.

Meglöki Eszter néném a mejjemet.

— Milyen buta vagy te György. Halt utánad az a jány. Egy esztendeig várt, nem lehetett vele szólni se, nagyon beléd szeretett a, mikor egy éccaka csak ott

termettél lóháton és ott hattad. Nagyon imponált neki a te úri viseleted.

— De én úgyse házasodhatok még. Mikor megyek én még sor alá.

— Ū is fiatal, mindig azt mondta, hogy elvár rád még három esztendeig, még most is csak alig múlt tizenhét éves.

Nagyon megkeseredtem, annyit mondtam Eszter nénémnek.

— No Eszter néném, vagy igaz, amit beszél, vagy nem, de magába is lehetett vóna annyi testvéri szeretet, hogy ezt nekem megmondhatta vóna.

— Akartam öcsém, minditig vártalak, de ha nem jöttél.

— Maguknak szekerük, lovuk van. Esős idő is van, mikor nem lehet dógozni, eljöhettek vóna eccer azt a rossz anyjukat megnézni, de az is jó vót maguknak, mikor gyereket szült és odarendelhetette segíteni, de mikor az egy öccsének tehetett vóna valami jót, akkor nem mert eljönni, mert attól félt, hogy tíz krajcárt kell adni a sok perkötségbe.

Erre Eszter néném megharagudott.

— Jobban szeretlek én téged, — azt mondja — mint az életemet.

— A lehet, — feleltem, mert már nem voltam azért olyan semmi kis legény, aki nem meri kimondani a gondolatát, — lehet hogy engem jobban szeret, mint az életét, de a garast még énnálam is jobban szereti.

Jaj, neki menni kell mán, azt mondja, mert eltrécselte az időt, sietni kell hazafelé.

— Hát Isten áldja, Eszter néném, legyen boldog.

Még azt se mondta, hogy elvisz Nagypaládig, pedig arra közelebb lett volna hazamenni nekem is.

Elment, én meg ott maradtam a kisbornyúval, amit vettem.

Szekerrel vótam én. Fitos Bálint bátyám, helyettes bíróval mentem vót. Őtet megkértem, hogy vegye fel a kisbornyút, én meg gyalog mentem haza Jánkrul.

Csak másnap reggel értem haza gyalog. De kellett nekem, hogy azt az éccakát végiggyalogoljam, mert meg kellett nekem hányni vetni magamba, hogy milyen nehéz az élet. Hogy milyen kicsiségeken fordul az ember boldogsága. Sohase fogok én úgy szeretni senkit a

kerek világon, ahogy azt a kis szőke Annuskát, a kedvest, ahogy szerettem, meg szeretem tán még most is.

Sírtam egész éccaka, ahogy eszembe jutott, hogy a sors mostohasága miatt el kellett nekem azt szalasztani, de nem tehettem a természetemről, mit csináljak, ha olyan bajok voltak a fejemen, hogy nem járhattam másfél esztendeig jány után, míg engem az én kedves bátyám egy olyan perbe kevert, amihez nem volt se testemnek, se lelkemnek semmi akarata.

HUSZADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy szegény ember mit csinál a gazdag városban

Huszadik éves koromban ott állottam, mint egy vén ember, hogy most mán nem tudom, mihez is kezdjek.

Vót ötvenöt forint adósságom a sonkádi bankba. Vót harminc forint adósságom Berky Biri nénémnél, pedig sürgős, de ahelyett nem tudtam sehun másikat kérni.

Üres vót az istálló, üres vót a disznóól, itt vót az ősz, még semmisse vót télire.

Most asse tudtam, mihe kapjak.

Venni kellene legalább két malacot, arra vóna egy kis krumpli, egy kis kukorica is lesz, azt ki tudja édesanyám nevelni.

Szénámat eladtam, másra nem számíthattam, csak a szárra. Nem vót búzám, nem vót rozsom, nem vót árpám egy szem se. Mindent el kellett adni a sok költségre. Vasút, ügyvédi bélyeg, meg a jóisten tudja, mi minden.

Mingyán vége az ősznek, télen nincs munka, örül az ember, ha hetenként két-három napot dolgozhat. De meg ha dógozik is, kilencven krajcár napszámból mit lehet csinálni? Még ha mindennap vóna is munka, ami nincs, akkor se tudok többet keresni egy héten öt forintnál. Nyócvanöt pengő adósságot egész télen nem tudok megkeresni. A ruha is lekopott mán rólam. Szó se lehet róla, hogy jányos házhoz elmenjek, lyukas csizmába a bütyökujj kacsingat, arra meg nagyon érzékenyek a jányok, mingyán elfordulnak.

Kire számíthassak. A testvéreim megmutatták,

hogy rájuk nem. A gazdáknál csak éppen hogy enni-
valót keres az ember. Az urak nem híjtak.

Az öreg tiszteletes, aki még legalább egy kicsit el-
fogadta a köszönésemet, nagybeteg lett, már ki se jár-
hat a házból, de ha ki is járna, mit tehet nekem.

Az urak jól megtanítottak. Most má láttam, hogy
milyenek. Az ujlaki ügyvéd úr, az olyan lakásba lakott
fiatal ember léte, hogy az valami. Olyan bútort csi-
náltatott, hogy megláthatta magát benne, ha tüköre
nem lett vóna, de az is vót minden szobába olyan
aranytükör, mint a szatmári nagyvendéglőben. Kertje
vót szép; annak is tele vót a kertje az úri virággal, a
rózsával. Még asse vót neki elég: ezüst, meg gyémánt
üveggolyóbisokat dugdosott közé, hogy még jobban va-
kítsa a szegény paraszt szemét, ha az bejön hozzá a
nagy bajába. Jaj, mikor má láttam, hogy egy falusi
bement hozzá és várakozott a pitvarába, mondtam ma-
gamba: jó helyre jöttél tésis. Majd megemlegeted még.
Mert a mindenkit olyan szívesen fogadott, mint min-
ket édesanyámmal ketten, mikor először jöttünk hozzá.
»Hej barátom, hogy hagyhatta így el magát, hűj de
csúnya dógok ezek. Az a baj, hogy maguk engedik,
hogy mindenki a hátukon szánkázzon.« így beszélt
nagyhangon, én meg mondtam magamba: »Majd ki-
egyezik a jegyzővel a te dógodra is«.

Tudtam én már, hogy bót ez ennek csak. Bánja is
ez, hogy mi az igazság, nem azt ügyvédeli ő, hanem
a maga zsebit. Nem azon töri ez a fejét, hogy hogy
lehetne a szegény bajos emberen segíteni, hanem azon,
hogy mije van annak a szegény bolondnak, aki hozzá-
jött, mit lehet rajta nyúzni. A juhász is azt mondja a
báránynak, hogy »kis báránynom, kis bolond bárá-
nyom«, mikor nyíri a gyapját. Mikor megnyírta, nem
szól, hanem kilöki az öléből, a meg mehet fázni a ta-
vaszi szélbe a többi nyírott közé.

Mind ezt csinálja. Ez az ő mesterségük.

De nem beszélek rulla, mert ha megtudják, hogy
én nekem ilyen gondolataim vannak, kiásnak azok még
a sírból is, hogy bosszút álljanak. Teszem fel, a Treitz
Vilmos doktor úr nagyságos úr, a most mán téstu van
a mi jegyzőnkkel, a Máriásival. Mi az neki, hogy egyet
szóljon a Máriásinak, hogy: Te, ez a Jó György nagyon
szabadszavú. Csendesítsd meg egy kicsit. A meg azt
feleli neki: kedves barátom, bízd rám. Akkor osztán

ki magyarázza meg, hogy mér fizetek én az idén kétszerannyi adót, mint tavaly, hiába nincs nekem semmi jövedelmem az idén?

Hagyjuk.

Elég a hozzá, hogy Berky Biri néném eljön eccer hozzánk és azt mondja:

— Ő megy hónap Pestre.

Tudtam, hogy pénzt akar, mondom neki:

— Én is megyek.

— Hova?

— Pestre.

— Mikor?

— Hónap reggel.

— Nohát akkor együtt megyünk.

— Együtt.

Mondom édesanyámnak:

— Édesanyám egy kicsit tarisznyázzon be nekem, hónap reggel megyek Pestre.

Szegény majdnem elesett, úgy megijedt.

— Hova mégy? Jaj, nekem végem. Jaj, mán nekem végem. Itthagyd mán engemet az én fiam, az utóssó is. Mit vétettem, hogy így vér az Isten.

— Ne keseregjen édesanyám, hamar visszajövök én onnen, mint mikor Beregszászba vótam munkára, meg Forgolányba.

— De onnen minden vasárnap hazagyüttél.

— Innen meg írok, majd küldöm édesanyámnak a pénzt.

Én bizony nem szóltam a faluba senkinek, majd észreveszik, ha nem leszek itthon. Kinek fáj az, itt vagyok, vagy másutt vagyok. Nincs énnekem senkim, csak az édesanyám, meg ez a kis házam.

Igende Berky Biri néném megvallotta, hogy nem hónap megy, csak vasárnap reggel. Annáljobb, — mondtam — akkor van még két napom. Addig elintézem, amit muszály.

Alkuadtam én Uszkába egy üszöbornyúra. Még azt meg kellett mondani, hogy ne adják el másnak, hanem tartsák addig, míg én pénzt küldök édesanyámnak, akkor majd ő megizeni, hogy elhozhatják.

Másnap reggel még elmentem Krósznéhoz, vót ott egy kis elszámolásom, azt is elintéztam. Annak se mondtam meg, hogy Pestre készülök. Meg a község-házára is felmentem, mert illetőségi bizonyítványt

akartam kivenni, azt mán hallottam, hogy anélkül elfogja az embert Pesten a rendőr.

Ebéd után vót, hogy a vállamra vetem a vászon-tarisznyát, anélkül, illetlen vót kimenni a falubul. Még pedig az úgy van, hogyha messze útra megy az ember, szőrtarisznya dukál, de ilyen közelútra csak egy kis vászontarisznya, mintha egy kis elemózsiáért mennék. Mer üresen gyalogolni, azt a falusi ember nem szokta. Ha ő kimegy a falubul, akkor annak láttatjának kell lenni. Indulok, hogy átmegegyek. Ott van Uszka, mellettünk, egy kis félóra járásra. Még annak is van rövidebb útja, ha az ember nem az ország útján megy, hanem a vetéseken keresztül a gyalogúton. Csakhogy az az út meg tilos vót. Csakhogy hát mi nem sokat tördtünk az ilyen tilossal.

Mer abba az időbe még nem úgy vót, mint most, hogy minden darab földnek gazdája van. Akkor is vót ugyan, de azért szabadon mentek keresztül a gyalogutak a földéken, kerteken, mert a régi időben a falu vót minden, úgy húztak nyilat, hogy ebbe az évben kié lesz egyik-másik darab föld. Igende két ember vót a faluba, akik nem szerették, hogy az ő földjükön átjárnak. Az egyik a keresztapám vót, Somos Pál, aki nekem is megmondta, hogy ha a földjére tanálok lépni, megver.

— Engem ugyan nem, — mondtam neki.

— De megraklak én, hogy a csontod is mind kiugrik a helyéből. Az én földem, az én földem, arra rá ne merjen senki lépni, vagy agyonvágom.

No jó, nekem menni kellett Uszkába, de a gyalogút ott ment keresztül a Somos-kert alatt. Abba az esztendőbe búza vót benne.

Megyek a tarisznyával, egy jó fiatal mogyoró-fabotra vót akasztva a vállamon, úgy mentem.

Kérdi Éva néném, — szomszédja vót Somos keresztapámnak — Serke András bátyám, annak a felesége volt Éva néném. Azt kérdi, hova megyek? Mondom neki, Uszkába.

Meghallja ezt a szomszéd udvaron Somos Pál keresztapám, mingyárt gyanút fog, kimegy a kert alá, mintha ott valami dolga volna. Mikor egy kis idő múlva arra megyek, rám kiált: be ne lépjek a födre.

Mér ne lépjek, ha ott a gyalogút? Nem én csináltam, ott van az, mióta emlékszek, még a nagyapám is

azon ment Uszkába. Éppen én legyek az első, aki lekerül a nagy országútra? Úgyse adott nekem a keresztapám soha semmit. Amerikába is járt, onnan se hozott még egy pakli gyufát se. Ennyi keresztapai ajándékot adhat, hogy a földjén keresztülmenjek, mikor mindenki arra jár.

— Itt van az út, — mondtam neki.

De arra elkezdett kiabálni. Olyan csúnya nagyszájú ember volt, nagyon sokat tudott kiabálni, ha megharagudott, és olyan szeszélyes ember volt, hamar meg tudott haragudni. Még ki is jött a kertből, hogy utamba álljon és semmiképpen ne eresszen át.

Én nem szóltam semmit, csak kezdtem ódani le a tarisznyát a botról és csak annyit mondtam csendesen, hogy:

— Jól van keresztapám, gyűjön ide, ha meg akar halni.

Erős fiú voltam már én akkor, egy zsák búzát fel tudtam vetni a vállamra, ő meg olyan Amerikába rokkant bányamunkásforma volt, még öltözködni is úgy öltözött nem parasztosan, hanem abban a ruhába, amibe a bányába dógozott a Mikes-parton.

Nem tudom mi lett volna, de tehetetlen ember volt már ő, nem jött az nekem, hanem visszament a kertjébe és onnan kiabált utánam sokáig. Már én felvettem a tarisznyát megint a vállamra és bementem a búzájába, nagyon szépen kelegetett már a búza, alig látszott ki a gyalogút. Jó messzire elmentem, még mindig hallottam a csatarászását.

No gondoltam, azér maradjak én itthon, hogy ilyen dógok legyenek velem, hogy még az úton se szabad járnai, a tulajdon keresztapám akar engem agyoncsapni miatta.

Mi szabad hát énnékem ebbe a kis faluba?

Szabad mindenkinek szógálatára lenni, szabad ingyen dógozni, szabad megengedni, hogy lehúzzák a bért, szabad túrni. No jó van, próbáljuk meg, hogy mi szabad hát másutt.

Nem megyek én idegenbe. Megyek én oda, ahol a testvérbátyámat már ismerik, ahol a nagybátyám van. Majd segít az énrajtam.

Uszkába megalkudtam az emberrel, adtam a bornyúra egy pengőforintot, felpénzt, hogy ha a bornyú árát két hét alatt meg nem fizetem, odavész a pengőm.

Ócsó vót a bornyú, tizenhét forint az egész. Két hét alatt majd csak kikeresem. Itthon is meg tudnám keresni három hét alatt, ha vóna munka, de Budapesten talán mégiscsak többet lehet pénzbül szagolni.

Szóval én vasárnap reggel Berky Biri nénémmel elindultam Budapestre. Jó vót, hogy nem magamba mentem, mert magamba tán el se indultam vóna arra a nagy földre, meg így őneki is segitettem a sok csomagjának a cipelésével.

Este kilenc óra tizennégy perckor érkeztünk Budapestre. Tizennégy perc késés vót. Mondja Biri néném, menjek vele, meghálok, hónap osztán majd elmegyek a rokonokhoz.

Jó van, megháltam nála. Aj de kicsi szobája vót. A vici vót az ismerőse, az egy tiszabecsi asszony vót és itt kapott vici állást egy lépcső alatt. Csak olyan lecsapott tetejű kis szobája vót. Nem süttött a nap be oda soha, mióta megépítették.

Úgy aludtunk mi ott hárman, hogy én a földön aludtam a magam gúnyáján. Mindegy, biztosan van ebbe a nagy városba olyan is, akinek jobb éjszakai szállodalma van.

Reggel felkeltem négy órakor, mondja a viciné, Piskótiné vót a, annak az ura ott elég jó gazda vót, de spekulált, megbukott. Azt mondja, aludjak még.

Nem tudok én tovább aludni, hozzá vagyok szokva, hogy adni kell a tehénnek.

Jaj, azt mondja, téhen. Itt nincsen téhen ezen a Budapesten.

— Hűj a kutya fáját, mit eszek akkor itt fröstökre, ha nincs tej.

— Ne beszélj sokat, hanem aludj. Öt óra előtt nem nyitjuk ki a kaput.

Hát egy órát még elszerencsétlenkedtem ott a földön. A fejem majdnem az ágy alatt vót, a lábom meg valami kisdívány alatt, ahun Biri néném aludt keservesen, mert rövid vót neki, ő meg elég testes asszony vót.

Mikor osztán kinyitották a kaput, kimentem Budapestre.

Nagyon kevesen vótak az uccán, csak úgy ketten, hárman.

Hogy lelem én meg itt Gedeon bátyámat?

Ahogy megyek, meglát egy úriforma ember, olyan kőműves lehetett. Azt mondja nekem:

— Mondja barátom, akar-e munkába állani?

— Azér jöttem Pestre.

— Nohát akkor jöjjön velem.

— Mit tetszik fizetni?

— Azt mondja: Harminc fillért.

— Hűj a teremtésit, azt mondom, a keves lesz.

Tizenöt krajcár.

Azt mondja rá:

— No megadom a tizennyolcat, krajcárba, ha maga azt jobban szereti, mert látom, jó erős gyerek, ha olyan szorgalmas is lesz, akkor megkapja, de egy szava se legyen.

— Tizenkilenc krajcár, mondom? Osztán mennyi időre? Egy hétre?

— Attól függ, lehet egy hónapra is.

Elkezdtem nevetni.

— Egy hónapra fizet nekem tizenkilenc krajcárt?

Azt mondja:

— Egy órára.

Hű, szeget ütött ez a fejembe. Nem tudtam én még akkor, hogy Pesten óráznak.

— Osztán hány óráig kell egy nap dőgozni?

— Lehet, azt mondja, tíz—tizenkét órát csinálni.

El kezdtem számolni. Mennyi az egy napra. Meg van ez az ember bolondulva. Tíz órára ez egy forint kilencven krajcárt akar adni?

De nem akartam megmutatni, hogy milyen bugris vagyok, azt mondtam, megpróbálom.

Vitt osztán magával. Elvitt egy házhoz, ott meg homokot kellett másodmagammal keverni cementtel. Egész nap azt csináltam. Betony vót. Én nekem nem kellett egyebet csinálni, mindent odahoztak helybe, csak lapáttal egy másik emberrel hánytam a homokot, meg a cementport egy rakásra és forgattuk.

Elébb csak mosolyogtam rajta, de azután elég nehéz munka vót, mert megállás se vót, reggeltől estig csak azt csináltam, amit reggel kezdtem. Amit mi kikevertünk azt megint mások hordták el taligával és hányták fel az emeletre lapáttal. Akkor még így ment a betonozás.

Se szállásom, se kosztolásom.

Délbe egy órai megállás. Nézem a többi mit eszik,

én is mentem, vettem egy üvegbögre aludttejet. Kukoricakenyerem vót a tarisznyába, avval ettem.

Nevettek. Megnézték, milyen a málékenyér. Még az egész csorda odagyült, úgy csudálta, milyen sárga annak a színe. Én nem bántam, az aludttej hét krajcár vót, elég rendes bögre vót. Otthon én hagymaszárat ettem hozzá, ez még jobb vót.

Éccakára meg, mondtam annak a munkavezetőnek, hogy hadd hájjak én itt az anyagnál, legalább vigyázok rá, hogy el ne lopják. Jó van, azt mondja, ha akar.

Így reggel kezdtük a munkát hat órakor, este végeztük hét órakor, csináltunk tizenkét órát.

Jaj, gondoltam, úristen, kifizetik ezek nekem ezt a temérdek sok pénzt? Két forint huszonnyolc krajcár ez egy napra.

De nehéz vót, még nehezebb, mint a rigolírozás, mert itt osztán nem a kis tésúr ült mellettünk, hanem meg kellett lenni mindig, mikor a ládákkal jöttek, pontosan, a betonynak. Mán azt hittem, kiszakad a vállam, a girincem kettétörök, a karom oda.

Nem baj, egy hétig kibírom.

A kenyere is elfogyott, szerencsére vót annyi pénzem, hogy kenyeret vehettem, meg inkább csak aludttejet. Húsrá sajnállottam a pénzt, pedig azok mindig mondták, hogy ehhez a nehéz munkához bő táplálék kell. Nem adtam én ki egy héten két pengőt összesen. Vettem egy darab szalonnát, meg kenyeret, e vót az egész.

Még a hazaiból is maradt pénzem, két forint negyven krajcár.

Szombaton ott a fizetés. Kifizetnek nekem egy summába napszámért tizenhárom forint hatvannyolc krajcárt, az éjjeli hálásért meg minden éccakára ötven krajcárt. Összevissza tizenhat forint tizennyóc krajcár.

Hej, nagyjóisten, mondom tizenhat forint tizennyolc krajcár. Harminckét korona harminchat fillér. Egy héten.

Megvan a bornyú.

Jött a vasárnap, de mán én akkor úgy ismertem Budapestet, mint a tenyeremet, mert én este hét órakor, mikor megmosdottam, mindig elmentem egy darab ideig sétálni, vagy egy órát jártam, bámultam, kérdezősködtem, merre van a Mihálkovics ucca, ott lakik

Bálint bátyám, meg merre van a Tömő ucca, ott lakott Gedeon bátyám.

De nem mentem hozzájuk, elébb meg akartam keresni a bornyút.

Vasárnap este megint a vicinéhez. Biri néném már nem vót ott, nem is látta azóta, de engem nagyon szívesen tartóztatott, hogy csak maradjak nála, jó ember a házmester, nem fog egy szót se szólani. Nem maradhatok, mondtam, mert nekem fizetnek a hálásért. Csak azt kérdeztem meg, hogy lehet édesanyámnak pénzt küldeni?

Megmagyarázta. Másnap reggel nyóc órakor mán ott vótam a posta kapujába, bementem, megmagyaráztam egy kisasszonynak, hogy tizenhat forintot akarok küldeni édesanyámnak.

Kaptam utalványt, megcímeztem, elvette a pénzt.

Nohát, nem vót nálam boldogabb ember. Mikor már nem vót a zsebembe a pénz, akkor olyat ugrottam, hogy mindenki csudálkozott.

Most osztán mentem végig az Üllei úton a Mihálkovich ucca felé.

Bálint bátyám még az ágyba vót.

Erzsi néném elébb nem ismert meg, mert sose látott, de megmondtam neki, ki vagyok. Akkor elhitte, beengedett.

— Hő, azt mondja Bálint bátyám, e meg a Jó János fia.

— Én vagyok, Bálint bátyám, György fia vagyok édesapámnak.

Ott vót Bálint bátyámnak a sok fia, mind körülállott, nevettek, nagyon csudálkoztak, hogy odataláltam hozzájuk.

— Hogy kerülsz te Pestre?

Én meg elmondtam, hogy el kellett jönni, mert odahaza nagyon nehéz most a világ.

— Jól tetted. Nem is kell ott száradni abba a rossz faluba. Énbelőlem is mi lett volna, ha én is ott ragadok a csécsi sárba? Itt vannak a fiaim, mind tanult, otthon meg mind húzná a kapát.

Erzsi néném osztán jó reggelit adott. Kávét, kaláccsal.

— Micsoda ruha van rajtad? — kiáltott rám Bálint bátyám — Nincs jobb ruhád? Hisz e rongyos.

— Nincsen jobb.

— Hamar adjatok csak neki egy ruhát.

Ott ült az ágy szélén, mintha most is látnám, le-
lógatta a kis takaros fejr lábát, egy ingbe gatyába.
Szép fejrfejr kis ember vót és úgy szeretett az en-
gem, minden szavamon nagyokat nevetett.

— Hát Borca megvan még, az én testvérem?

— Megvan szegény édesanyám, de nagyon gyenge.

— Szegény, sokat szenvedett az is életébe.

Odaültettek engem az asztal mellé, pedig már
azok mind urak vótak, úri ruhába jártak, ez vót első,
hogy ilyen úriforma emberek megbecsültek.

Hálát adtam a jóistennek, hogy nem fajzott el hát
mindenki, aki úr lett Budapesten.

Egészen felötöztetett engem kedves Bálint bá-
tyám, kaptam jó ebédet is, mán mikor én délután el-
mentem a Tömő uccába Gedeon bátyámhoz, magam se
ismertem magamra. Nem hittem, hogy én vagyok én,
hogy olyan csudálatos szép vót, hogy énbőlöm ilyen
hamar úr lett.

Meglát engem Gedeon bátyám:

— Haj, szerelmes öcsém, hát te hun az Isten csu-
dájába tekeregtél egy egész hétig. Ha még ma se jöttél
vóna elő az ördög fenekéből, bizonyisten feljelentet-
telek volna a rendőrségnél.

— Megkerestem egy bornyút — mondtam neki.

— Bornyút. Tán te vagy az a bornyú, úgy bá-
mulsz, mint a bornyú az újkapura. No nem bánom má,
csakhogy megvagy.

Mondtam neki, hogy munkába vagyok.

— Osztán mit csinálsz?

— Betont.

— Mi a fenét? Nem neked való az, ott elnyüvik
az embert. Nem mégy oda többet.

Megijedtem én ezen. Mi lesz akkor az én jó ke-
resetemből.

— De ott is hálok. Örzöm az anyagot.

— Hálsz a csudába! — és nagyon nevetett raj-
tam. Majd elhálsz itt velem. Én meg felvállaltam egy
nagy munkát, mit fizetek én idegeneknek, másoknak
egy forint negyvenet, meg egy forint hatvanat egy
napra. Jössz velem, dógozunk együtt. Dehogy enge-
dem én, hogy az én egy öcsém elzülljön itt Budapesten.

Nagyon szerettem, hogy Gedeon bátyám ilyen jó
testvér, de azért sajnáltam a jó keresztet.

HUSZONEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy Budapest az ország fővárosa, de azért Budapesten se jobb szegény lenni, mint a legkisebb faluban

Igy én akkor Gedeon bátyámnál kezdtem dolgozni. El is dolgoztam én ott teljes két hónapig. A Nyugati pályaudvar tetejét festettük, de Gedeon bátyám nem dolgozott velünk, ő csak vállalt és néha eljött úgy reggel, vagy déltájba, vagy estefelé, szerszámot vett a kezébe, egy keveset dolgozott, megbeszélte, mit kell itt mán csinálni, azután elment.

— Öcsém, vigyázz ezekre, mert ez mind pesti csirkefogó — azt mondta nekem mindig, ha elment.

Én vigyáztam, de mit ért az én vigyázásom. Ha akartak dolgozni dolgoztak, ha nem akartak, nem dolgoztak. Azok mind urak voltak ott, a segédek, negyvenhat fillért kaptak órabérbe, meg volt olyan, aki még ötvenet is kapott. Ügyesek voltak, jól tudták a mesterséget, én is megtanultam, hogy kell nekik a szerszámot kézbeadni, vagy a kis szénkályhába faszénnel tüzet rakni, abba mártogatták a forrasztóvasat. A szerszámok nevét is megtanultam, úgyhogy öröm volt velem dolgozni, már olyan voltam nekik, mint az inasuk.

Előbb sok bajom volt eggyel-mással, mert Budapesten máskép beszélnek, mint falun. Azt mondja Lieb úr:

— Gyuri, hozza csak kérem a kenderet.

Nézek körül, ki az a Gyuri, mert minálunk nem szokták gyurizni még a kisgyereket se, hanem megadják a nevét, de ez a Lieb úr azt hitte, én csak akkor értem meg, mit mond, ha ő nagybizalommal engem Gyurinak szólít. Azután meg azt néztem, hogy uramisten, hol van itt kender? A kender a földbe terem, mikor kikél a kendermagból és felnyöl, magzik, bokrosodik. Még akkor is kender, mikor kinyűvik, kévébe kötik, a kévéket lábraelállítják, hogy a gyerekek úgy tudnak alatta bujkálni, mint a kis házakban, vagy dinnyecsőszkunyhókban. Még akkor is kender, mikor eláztatják cserepcsépba rakva s kiszedik és újra felálgatják. De aztán megtörik, kigerebenezik, akkor már nem kender többet, hanem szösz.

Hát míg én ott téblálok, rámkiált a Lieb úr:

— Nem látja a szemitül? A paraszt mindenit! Ott van felakasztva!

Látom osztán, hogy egy nagy csomó szösz van felkötve.

Felveszem odaviszem, mondom neki:

— Kérem Lieb úr, e mán nem kender, e csak vót kender. E mán szösz.

— Mi a szösz, — azt mondja és nevetett rajtam.

— Nincs Budapesten kender, — mondom neki, magyaráztam — csak aszfald van az uccákon, meg kű, ott meg se teremne a kender.

— Jaj, azt mondja, maga prima egy földmunkás.

— Munkás vagyok, a földön dógozok, mondtam.

— Kell maguknak még húsz esztendő, míg felvilágosodnak. Nem is lehet a földmunkásokat megszervezni.

— Nem kell minket szervezni, mondtam, meg vagyunk mink szervezve, mert mi faluban élünk, mindenki ismeri a másikat. Nem kell ott más szervezet. Elhijnak dolgozni, akkor szombaton kifizetnek, a másikat héten, vagy odahijnak ahol voltunk, vagy más helyre. Minek ott a szervezkedés.

— Osztán azt fizetnek, amit akarnak.

Nevetett rajtam.

— Megvan a napszám, tavasszal kisebb, ha a nap bő, akkor már nagyobb lesz.

— Igen, de ki állapítja meg a napszámot?

— Az meg van állapotva. Az kialakul.

— Mennyi az órabér maguknál?

— Nálunk tudja nem úgy van, mondtam, mert minálunk igazi napszám van. Egy napra fizetnek ennyit, vagy annyit, de nem órázunk.

— Rablógazdálkodás, csendörgazdálkodás, — azt mondja.

— A csendőr nem szól abba bele, a csendőr abba szól bele, hogyha valahol gyujtogatás történt, kivaltatja az embereket, ki tehette. Ha sikerül neki megfogni a gyujtogatót, azt beviszik, ha nem sikerül, akkor nem.

— Addig meg sorra pofozza az egész falut, igaz-e?

— Azt nem mondhatnám, mert nálunk is volt egy ilyen gyujtogatás, senki se tudja ki csinálta, minálunk is volt a csendőr, de nem pofozott; eszébe se vót, csak leült és elbeszélgetett.

— Nohát akkor az a csendőr nem is jól végezte a kötelességét, vagy sógora volt magának.

— Nem volt sógorom, de majdnem.

— No lássa, — úgy Lieb úr és megmagyarázta, hogy a csendőrökkel gazdálkodnak a birtokosok, a csendőrszuronyra támaszkodnak, a szolgabíró is csak az ő szolgájuk, azért nem lehet a szervezkedést megkezdeni a magyar vidéken.

De én nem hattam. Mert a főszolgabíró úr nem szokott mihozzánk jönni. A mi falunkban nem szokott se verekedés lenni, se lázadás. Nem kell oda szolgabírónak jönni.

— Igen, — azt mondja — de csak egyszer próbálnák meg, hogy az egész falu összefogna, hogy nem elégszenek meg a napszámmal, akkor majd eljönne.

— Csakhogy mi megelégszünk a napszámmal. Mert mi örülünk, ha munka van és nem törjük a fejünket azon, hogy békét bontsunk. Míg gyermek voltam, addig én is merőbb voltam és megtettem, hogy nem köszöntem valakinek, de meg is ütöttem a bokámat miatta.

— No lássa, pedig maga gyermek volt.

Hát én nem vitatkoztam vele, higyje amit akar, én nem akartam a falumat szégyenbe hagyni, még mit gondolt volna rólunk. Ne dicsekedjen az ember a szennyesével, a budapesti szocialisták úgyse tudnak segíteni mirajtunk. Csak annyit mondtam neki:

— Kérem Lieb úr, mink örülünk, ha élünk.

— Örülnek, ha éhezhetnek.

— Mink nem éhezünk, mert az embernek kicsi kell.

— Tudja maga, ki volt Dózsa György? — kérdezte Lieb úr.

— Nem tudom kérem, mert én kevés iskolát végeztem és akkor se sokat tanultam. Nem is voltam valami jó tanuló, azt elismerem, de az első tanítónk, Kallós tanító, mikor édesanyám elvitt az iskolába, azt mondta: ez nagyon ügyes gyerek, és mingyárt kiküldött a libáit őrizni a többi kis iskolással. Mikor meg a másik tanító jött, a Piri tanító, akkor már a malacokkal, meg a tehenekkel volt dolgom.

Lieb úr nagyon megharagudott és a közoktatásról kezdett nekem beszélni, de én azt mondtam:

— Minálunk elég, ha a gyermek mettanul egy kis írás olvasást, számolást, nem kell egyéb.

— Mikor tanult meg maga olvasni, Gyuri, — kérdezte.

Nem szerettem, hogy én már mindig csak Gyuri legyen neki, hiszen utóvégre az én Gedeon bátyám ad munkát neki, de azért nem akartam civódni.

— Minálunk csak a nagyobb gazdák gyereke, meg az úrigyerekek tanultak meg hamar írni, olvasni, mert azokat már otthon megtanították. De az én édesanyámnak nem volt ideje minket írásra tanítani, mert neki is vakulástól vakulásig dolgozni kellett, így osztán én két esztendő alatt tanultam meg egy kicsit az összes írást olvasást.

— Budapesten már karácsonyra minden gyereknek tudni kell az összes betűt írni is, olvasni is — mondta Lieb úr.

— Budapest más, de minálunk csak azért küldik a szülők a gyerekeket iskolába, mert ha nem küldenék, akkor megbüntetnék őket.

Kezdettem engem Lieb úr tanítani, hogy ez nem jól van és ha én hazamegyek, akkor lázítsam fel a falut a tanító ellen, hogy jobban tanítson.

— Nézze Lieb úr, — mondtam neki — nekem erre nincs semmi szükségem, hogy maga engemet erre tanítson. Hagyjon békét, én nem akarok a tömlöc szalmáján megrothadni.

— Sötétek maguk mind, — azt mondja Lieb úr — olyanokat, mint az állatok, azt tehetik magukkal, amit akarnak.

— Én nem vagyok marha, kérem és én azt kikérem magamnak. Minálunk az az igazság, hogy az ember rendesen viselje magát, az uraknak előre köszönjön, ne verekedjen, ne lopjon, hibát ne tegyen, akkor neki se lesz semmi baja. Egyéb igazság nem kell, mi vallásigazságba vagyunk. Nekünk a pap minden vasárnap prédikál, mi nem járunk szakszervezetbe, nem olvasunk ujságot. Nekünk a kis faluba úgy kell élni, hogy egyáltalán hiba ne legyen. Én szegény ember vagyok, nekem jól kell tudni szántani, vetni, kaszát kalapálni, aratni, egyszóval minden mezei munkát. Mi nem okoskodunk, hanem élünk szépen, békességbe.

— Mert mind éhesek, soha sincsenek jóllakva.

— Dehogy vagyunk mink éhesek. Az embernek

kicsi kell. A barom az sokat eszik, tehén, ló egész éccaka zabál, s az ember kicsivel beéri. A szegény ember avval halad előre, ha nem eszi meg minden keresztét.

— Maga most is úgy él, mint a barom, — azt mondja — elnézem, hogy mit eszik, itt is kenyeret, szalonnát.

— Ez kérem jó eledel. Fejér kenyeret enni minden evésre, szép hentesszalonnával, paprikás szalonna, füstölt szalonna. Ez nem elég? Akinek ez nem elég, akassza fel magát. Hát ha azt látná, hogy otthon egy kaszás, aki maga kenyerén kaszál, kukoricakenyeret eszik hagymaszárral, mégis megvan. De még vacsorára is mit tud neki főzni a felesége, vagy az anyja, egy kis lét. Rántottlevest, vagy krumplilevest, paszujlevest, lencselevest, ciberét. Annál csak mégis jobb a kenyér, szalonna. Hogy képzeli maga azt, hogy én minden keresztemet megegyem? Akkor miből küldök én haza pénzt az édesanyámnak, hogy kifizethesse az adósságot, malacot, meg belevalót vegyen, meg egy szóval akkor én minek jöttem Budapestre, ha csak azért jöttem vóna, hogy a magam belét tömjem, arra meg nem gondolnék, aki otthon hattam.

— Maga egy megrögzött paraszt, — azt mondja Lieb úr.

— Igenis az vagyok, mert annak születtem és abba akarok maradni.

Igy nem tudott velem semmire se menni, nem is szeretett osztán velem sokat beszélni, mert nem mondtam rá minden szavára, hogy áitabéne.

Mikor este hazamentem, megmosdottam, lefeküdtem, pihentem.

Néha kimentem evés után még az uccára és egy darabig elnézelődtem, hogy szaladnak az emberek a budapesti uccán. Itt nem szokás megállani, leülni a kiskapuba, elbeszélgetni, hanem az a sok ember, aki van, csak szalad mint a bolond, mintha kergetnék.

De legtöbbit elbeszélgettem a háziasszonnyal, Veresvágásinéval.

Ez a Veresvágásiné mosóné volt, kis kövér, jó asszony volt, nagyon szeretett beszélgetni. Az ura nap-számos volt egy nyomdában, valami zólyomi kovácsnak a gyereke volt, de a testvére méltóságos úr volt, igazgató a múzeumba. Az ember testvére, a Veres-

vágásié. Az apját még valami Brockának hijták, csak megmagyarosította a nevét, mikor diáknak adta a fiát, így a többi gyerek is Veresvágási lett, az igazgató testvér úrnak ott volt a névjegye az arckép alatt, üvegbe, az úgy írta Veressvágássy. Pedig Brocka volt a. Vagy Trocka, már nem tudom. Nagyon furcsa ember volt ez a mosóné ura, nem szólt az soha egy szót se. Jó későn jött haza, mert mikor a nyomdából eljött, meg se mosdott, hanem úgy olajosan beült a sarki kocsmába, aminek az volt a neve, hogy »Gyuri bácsihoz« és ott ült későig. Nem volt nagyon ivós, egy fröccs mellett el tudott ülni esti tíz óráig. A testvére tette be abba a nyomdába, de különben sohase találkoztak. Mikor az első gyerek megszületett, a Juliska, aki ebbe az időbe már jó kis bögyös jány vót, akkor el kellett menni nekik hozzá, megmutatni a gyereket, mert keresztapának hijták, a feleségét, a méltóságos asszonyt meg keresztanyának. Igende a Veresvágási csak a kapuig ment a feleségével és akkor azt mondta, mingyárt jön, elment, de nem jött vissza, így a felesége maga ment fel a gyerekekkel a palotába. Nagyon szép fényes lakás volt, de nem sokat beszéltek vele, csak egy pár szót, adtak neki tíz forintot, avval kész volt. Többet sose mentek el hozzá, azok se jöttek, se nem írtak.

Így ebből megtanultam, hogy a szegény embernek mindegy a, ha a gyerekét kitaníttatja, vagy nem. A méltóságos úr nem segített se a testvérén, se az édes szülein soha semmivel. A szegény gyereke se segített a szülőknek, mert ennek meg nem volt miből, Csak annyi haszna volt tán az apjuknak, hogy elmondhatta, hogy van egy fia, amék méltósága.

Elmondtam ennek a Veresvágásinének, hogy azért van valami igaza a Lieb úrnak, hogy nem jó élet az, ahogy én ezen a Budapestén élek, mert bizony sokat szédül a fejem fent a magasba, biztosan azért, mert nem vagyok hozzászokva, hogy hétszámra mindig csak száraz ételen élek. Még attól is féltem mán, hogy eccer leesek. Ez osztán főzött nekem teát, mikor a lakója későn jött. Mert kétszobás lakásuk volt ezeknek. A nagyobbik szobába laktak ők, a kisjányával, meg az urával, a kisebbikbe mink ketten Gedeon bátyámmal, a konyhába meg vót egy ágyrajáró lakója, aki mindig csak éccakára jött haza. Nappal ő mosott a konyhába,

de ha lakója hamarabb hazajött, akkor bement a szobájába és vasalt, mert sok munkája volt, nagyon szépen tudott mosni, meg vasalni, még kemény úri ingeket is.

Ez az aszony tanyán nevelkedett, hát jól ismerte a szegény ember életit, elmondta, hogy mikor gyerek volt, ő is főtt tőkön nőtt, meg sült tőkön, meg tőkmaagon, mégis mijen kövér tudott lenni.

— Hát bizony — mondom neki — a szegénynek csak az az élete, a nélkülözés. Aki nem tud nélkülözni, az ne is legyen szegény ember. Mer a szegény embert a munkába bizon sokszor csak a kapa viszi előre, meg a kasza. Mikor maga kenyerén megy a kaszás, akkor lendül a kasza, viszi maga után a kaszást és az az ember mindig számolja, hogy mikor lesz már dél, mikor hozza ki a gyereke, vagy a felesége a főtt ételt. Vagy este mikor mehet már haza, megenni a ciberét. Húst?... Azt ritkábban, mer a hús drága. A zsír is drága. Legtöbbször csak egy kis pirított liszt van benne a levesbe, meg egy kis krumpli, azt is spórolva, mer kevés van. Könnyű a Lieb úrnak tele hassal vitatkozni, mikor ötven fillér az órábére, akkor ehet pörköltet, meg gulyást a vendéglőbe.

Így éltem én Budapesten. De le is soványodtam.

— Nézze tésasszony — mondtam Veresvágásinének. — Minálunk egy főzötökér ha egy fillért lehet kapni, a sok, mer annyit se lehet kapni, mer nincs ki-nek eladni. Nem is igen termel senki, mer a tők ojan portéka, hogy csak csalja a gazdasszonyt, mer ha nem tesz bele egy kis tejet, vagy téfelt, vagy savót legalább, akkor mosléknak se való. De ha itt bemegyek bár a legkisebb vendéglőbe, akkor is legalább harminc fillért kell adni egy tökfőzelékért. Hát nekem fáj a szívem érte, hogy így kihányjam a pénzt. Majd eszek odahaza, mert főz nekem karácsonyra édesanyám ojan ételeket, hogy mán most is csorog rá a nyálam. Nagyon tud főzni az én édesanyám. Úgy megtudja adni az ízét, hogy még ha bár soványan van is főzve, akkor is csak úgy töti az ember magába.

Veresvágásiné mondta is, ő is csak akkor evett igaz jó ételeket, mikor gyerekkorába az édesanyja főzött neki. De most már az édesanyja beteg, vak és guta ütötte, hát most neki kell viszonzni. Az ura, a Veresvágási, nem engedte, hogy ő magához vegye, de

a testvérénél lakik és ő mindennap visz neki valamit, hogy segítse, mert a testvére is ojan szegény asszony, hogy alig tudja magát is eltartani.

Szerettem, hogy ijen jó asszony, és dógos kegyetlen. Éjjel-nappal mindig csak dógozott és mégse vót soha pénze. Sokon kellett neki segíteni. Láttam akkor, hogy a testvérek közt is úgy van, mintahogy mondják, hogy mind arra a lóra raknak legtöbbet, amék legjobban húz. Neki is soha egy testvére se adott semmit, ő meg mindig adott mindnek. Az ura pedig nem sokat hozott haza, egy az, hogy keveset keresett, meg aztán el is költötte, ha nem is volt ivós, mégis elment tőle a pénz, csak a házbérre segített, a többit az asszonynak kellett meggyőzni.

Meg azért is derék asszony volt, hogy mindenki-ről mindent tudott. Így én az egész házat megismer-tem, pedig de nagy ház volt. Nyolcvankét lakás volt benne, több mint ahány ház a mi kis falunkba összesen volt.

— Lássá, mondtam, ez a mi bajunk, hogy mi ojan kis falu vagyunk, mégis papot kell nekünk tartani, meg jegyzőt, meg tanítót. Hogy lehessen akkor megélni. Meg adót fizetni, údadót, mindent.

Hát mi a hátulsó udvarba laktunk Gedeon bátyámmal, a szomszéd lakásba lakott egy fiákkeres a feleségével és három kisgyerekével. Ezek mindig veszekedtek, ahogy a fiákkeres hazajött, már kezdődött a happaré. Vékony fal vót, minden szó áthallatszott, néha nem is tudtunk aludni tőle, akkor Gedeon bátyám megverte a falat és átkiabált, hogy hallgassank már, mert nem tudunk aludni, ojankor néha elcsendesedtek egy kicsit. Nem tudom mért haragudott a gyenge kis feleségére ez a fiákkeres, néha úgy verte, hogy még a csattogás is áthallatszott. A másik lakásba meg szembe velünk egy kisasszony lakott, amékhez egy főhadnagy úr járkált. Ez a főhadnagy vidéken vót állomáson, csak néha jött fel. Ojankor a kisasszony majd belebújt, látni lehetett a nyitott ablakon, mert az ablak mindig nyitva volt nála, csak akkor csukogatta befele, ha a főhadnagy megjött. Ojankor mingyárt kicsípte magát és mentek káváházba. A főhadnagy úrnak volt itt civilruhája és mihint megjött, mingyá átöltözködött és elmentek.

Veresvágásiné, ha hazajöttem, mindig mondta:

— Itt van a főhadnagy.

Mintha hozzá jött volna, úgy érdekelte. Nem tudom miért. A pestiek nagyon kíváncsiak.

Szembe velünk egy suszter lakott, sok apró gyereke volt és olyan munkás volt, aki otthon dolgozott, a gyárból kihozta a bőrt, azt szabta, varrta egész nap és mindig nagy kofferral vitte be a kész munkát. A középlakásban egy özvegy nagysága lakott a két jányával, nagyon szép kisjányok vótak, a nagyapjuk ezredes úr volt, az apjuk meg százados, de elváltak. Ez a nagysága is Vörösvágásinéval mosatott és így az asszony mindent tudott róluk. Hogy a nagyobbik lánya színésznő lett.

De az egész házról tudott. Nem történhetett olyan, hogy ő azt mingyárt meg ne tudta volna. Jóbarát volt a cselédekkel és örökké trafikált velük.

Na, mondtam, hát ez Budapest. Minek jönnek ide az emberek olyan szívesen. Mink csak elég messze lakunk Budapeستől, mert négyszáz kilométerre vagyunk innen, de már mitőlünk is mennyien jöttek fel Budapestre, mintha itt tejbe-vajba fürösztének az embereket. Az igaz, hogy itt mind jobban él, már annyiba, hogy többet esznek, meg kevesebbet dolgoznak. Hát csak a heréknek való Budapest.

Egy reggel nagy sivalkodás volt, kinézek, a főhadnagy áll a tornácon és veri a kisasszonyt.

Mikor este hazajöttem, mondta Vörösvágásiné, hogy a főhadnagy kiadta a kisasszony útját. Nem fizet érte többet a házbérért. A főhadnagy az éccaka lerészegedett és így történt.

— Most mi lesz a kisasszonnyal? — mondtam, mert sajnáltam, elég szép kisasszony volt.

— Bemegy — azt mondja Vörösvágásiné.

— Hova?

— Hát oda.

Ilyen az élet Budapesten. De mintha az egész ház megbolondult volna a főhadnagy viselkedésétől, akkor reggel a bérkocsis is megverte a feleségét és a pujjakkal együtt kizavarta éccaka őket. Arra a suszter is kedvet kapott, az is elkezdett patáliát csapni. Akkor meg letről, az alsó emeletről hallatszott nagy veszekedés.

Én mondtam, sohase tudnák Pestre jönni lakni. Inkább leszek szegényember otthon a mi szép kis falunkba, de én nem akarok ilyent.

Nem törődtem velek, se ingem, se gallérom, még a neveket se tudom, mán leesett a hó, nem sokáig lesz munka. Mikor Gedeon bátyámnak elfogyott a munkája, azt mondtam, haza megyek.

— Jó lesz öcsém, — mondta Gedeon — mert nekem is szándékom van már.

— Tán házasodol?

Csak nevetett.

— Jó fiú, — mondtam neki — hol fogsz te itt lakodalmat tartani?

— Nem kell itt lakodalom — azt mondja. — Elmegyünk az előljáróságra, azután elmegyünk egy kis vendéglőbe, megebédelünk, délután egy kávéházba, megvan.

Nem fért a fejembe, hogy lehet így esküdni.

— Tán még édesanyám se lesz itt a lakodalmadon.

— Öcsém, a csak kötség — mondta Gedeon bátyám.

Hát ennyi a Pest.

— Mit gondolsz, — mondta Gedeon bátyám — itt is úgy van, mint odahaza, hogyha Jó György házasodik, arról még a paládiak is beszélnek? Meg az uszkaiak, bökényiek, becsiek? Nem olyan nagy dolog az. Itt mindennap háromszázharminc házasság van.

No nem is kell nekem a budapesti házasság. Ezér jöttél ide, hogy még egy becsületes lakodalmad se legyen.

De ő csak nevette, hogy paraszt vagyok. Földmunkás, azt mondja. Harminc esztendő kell még annak, míg a falusi földmunkások felvilágosodnak. Már ő is megtanulta, amit a szocialista segédje mondott.

— Tán még bokréta se lesz a vőfélyed kalapjánál, meg pántlika a boton?

Erre még jobban nevetett, hogy: nem. Egy csepp se lesz.

Csóváltam a fejem, hogy lehet az akkor.

— Majd lesz a te lakodalmadon, — azt mondja — de oda meghíjj, mert ott táncolni akarok.

— Ha én nem táncolok a te lakodalmadon, — mondtam neki — akkor legalább te táncolj az enyémen, de még a feleségedet is elhozod.

— Azt mán nem ígérem, mert a sokba kerülne.

Egészen megváltozott ez a Gedeon, mióta Pestre

került. Má nem olyan, mint otthon volt, mert otthon ő is éppen úgy ment ácsorogni a lakodalmas házakhoz, az ajtó mellé, mint én. Akkor még puja volt. A pujának meg ott a helye az ajtó sarkában, onnan nézi a nagy lakodalmakat. Tyúklábát adnak neki a kezébe, azt rágja. Meg mikor a tánc jön, akkor szabad neki is táncolni kint az udvaron, vagy ha nagyon hideg van, a pitarba.

Osztán még ezek akarnának megtanítani bennünket a szabadságra. Mért, arra akarnának szoktatni, hogy nálunk is kávéház legyen. Vagy mindenki Pestre jöjjön? Akkor mit esznek, ha mi nem szántunk, vetünk. A szegény falusi nép koplal azért, hogy nekik jó kenyerek legyen. Minekünk kell megenni a kukoricakenyeret, hogy ők olyan fehér kenyeret egyenek, mint a hó.

Alig vártam mán, hogy elmehessek haza.

Ennyit tanultam én Pesten.

HUSZONKETTEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy milyen az első nagy verekedés. Nem rossz az, ha erős az ember karja és pénz van a zsebébe

Mikor én vonatra ültem, nem bántam akkor már Pestet. Hogy a vonat megindult, maradhat Pest, mondtam.

Még a füstjít se szerettem meg. Mennyit dógoztam benne, atyaisten, de meg menyit koplaltam.

Nem baj. Az ember kibírja. Hálaistennek, hogy egészségesen vittem haza a testemet. Nem volt nekem semmi bajom, ép voltam, mint egy jó edény. Megmenttem magamat Budapest csábításától, úgy mentem haza, ahogy jöttem. Szeretőkre mégcsak nem is gondoltam. Féltém én attól a sok kaszírától. Budapesten minden nő úgy volt öltözve, mint Szatmáron a vendéglőben a kaszírő. Utáltam is.

Még a beszédjüket se szerettem, még a szavuknak sincs meg az a jó íze, mint otthon nálunk a Tiszaháton. »Kapsz egy meleget...«, »frászt bele...«

Nem bántam már én, csakhogy házmestert nem látok. De nagyurak. De tudják adni. Mindenki fizet nekik, ha éccaka megy haza, még a legnagyobb úr is. Engem is megfizettetett eccer. De haragudtam.

Mer akkor nem tudtam én, hogy tíz órakor punctum, becsukják a kaput és Bálint bátyáméknál voltam, ott meg nagyon elbeszélgettük az időt, mert a fiai kikérdezték, hogy van nálunk falun az élet, én meg beszéltem, szerettem beszélni, egész héten belém is vót ragadva a szó, hát szívesen eregettem ki a többijét, meg Bálint bátyám nagyon kedves egy jó kis ember vót szegény, a meg mindenkit ismert mifelénk, el kellett mondani, ki él, ki halt arrafelé, ki ment tönkre a régiemből.

Szóval mán mondogatták, hogy menjek haza, aludjak, nem tudtam mire gondoljam, talán tanulni akartak a fiúk, elmentem. Hát az ő házukból kimentem én rendesen, nyitva vót a kapu, nem gondoltam semmire, de mikor a Tömő uccába értem, ott meg be vót zárva a ház kapuja.

Nagyot néztem. Nagy kapu vót, nagy vasalt kapu. Nézem, hol fogok én itt bemenni, jó Isten. Kerítés nem vót sehol. De még ablak se, mert csupa vasajtó volt a házon, üzlet volt mind. Vakartam a fejem, na itt kint hálász Jó György... Vót a kapun két kis ablak. Kocogtatom, veregetem, nem szól senki. Ott állok egy darabig, az emberek futnak, én meg nézem a kaput, mint az újbornyú.

Eccer csak meghallom, hogy az első emeletem még fenn vannak, szól a zongora. Az ablak is nyitva vót. Várom, hogy csak kinéz valaki. Hát csakugyan kipislant egy szép kisasszony. Kiáltok neki fel, hogy:

— Kisasszony.

A meg elkezd nevetni és lekiált, hogy:

— Mit akar?

Nevetett, mert biztosan azt hitte, hogy hozzá akarok bemenni udvarolni.

— Nem lehetne kinyitni valahogy ezt a kaput? — kiáltom neki.

— Nem szól a csengő? — azt mondja.

Csengő?... Hun van itt csengő, te magasságbeli jó Isten.

— Ott van egy fejtér gomb, — azt mondja — nyomja meg.

Keresem, meglelem, megnyomom, nem szól.

Nyomkodom én, egy cseppet se akar szólani.

— Nem szól e, — mondom neki.

A meg erre elkezd kacagni halálosan. Jön egy úriember az ablakra.

— Minek akar maga ide bejönni? — azt mondja.

— Hát itt lakok, — mondom — hátulsó udvar, második emelet 43 lakás.

Odajön a rendőr, azt mondja:

— Minek nyomkodja maga a gombot?

— Én nem tudom rendőr úr, azt mondták nyomjam meg.

Igy vitakoztunk, még meg is ijedtem, hogy baj lesz, akkor jön kifele a házmester úr. Nagy, hasas kövér ember volt, nem tudott jól még magyarul se.

— Jaj, — mondom — házmester úr, de jó, hogy jön. Mongya mán a rendőr úrnak, hogy itt lakok én október huszadika óta. Azóta lakok itt Gedeon bátyámnál. Mán egy órája itt állok, nem tudok bemenni.

Igy osztán beeresztett. Bezárta utánam a kaput.

— Nagyon szépen köszönöm, — mondom neki — hogy beeresztett.

— Tíz krajcár, — azt mondja.

— Mi az a tíz krajcár?

— Fizetni, fizetni!

— Fizetni?... Még fizetni is? Minek?... Nem adott nekem semmit. Mér fizessek.

Megmondta osztán, hogy a kapunyitásért fizetni kell.

— Na, — mondom — a teremtetted, otthon ócsóbb.

— Micsoda?

— Mert otthon átlépek a kapun, ha bezárták.

De még neki állott fejebb, hogy másszor ne csengetsek annyit, mert fogy az áram.

Foggyon el a levegőd.

Gedeon bátyám magyarázta osztán meg azt is, hogy becsapott a vén zsvány, mer éjjelig csak tíz filéért kellett volna fizetni, csak éjjél után huszat.

Igy jártam én, nem is késtem el többet.

De a vonaton megismerkedtem mindenkivel, aki ott ült. Volt ott egy kofaasszony, amék csirkét hordott Budapestre. Elmondta, hogy mennyi pénzt keres. Ha mi is úgy tudnánk eladni az aprómarhát, de mitülünk messze van Pest.

Egész setét este vót, mikor az ujlaki állomásra értem. Mentem haza. Nagy sár volt, csak úgy cubukkolt

a csizmám a fekete sárba. Térgyig dagasztottam benne. Abba a jó mifelénk való agyagos fekete sárba.

Nem baj, hazaértem, édesanyám fenn vót, várt, mert megírtam előre mikor megyek. Vót jó paprikás csirke. Istenem, be jól esett. Nem ettem én ilyet egész Budapesten.

Ej, még beszélni se vót kedvem. Nem tudtam én mit mondani édesanyámnak. Tíz hete nem vótam itthon. Épen a tizedik hétnek az utolsó napján értem haza. Lefeküdtem, aludtam másnap tíz óráig. Akkor felkeltem, körülnéztem a kis házat. Hát malac van az ólba, kettő. Bornyú van az ólba, de egy ojen szép kis bornyú, hogy majd megcsikant a szívem az örömtül.

— No édesanyám, most má nem sajnálom, hogy ott szenvedtem Budapesten, a nagy kővárosba.

Érdemes vót elmenni, mert ha itthon vagyok, semmi sincs. Hallottam osztán, hogy a zsidónál lejobbították a fizetést, mán csak nyolcvan krajcárt fizettek, meg nem is vót munka, mert három hét óta csak az eső esett. Pesten is esett, de ott lehetett dógozni, fedél alatt dógoztunk.

Vasárnap vót, mentem a templomba.

Új csizmába. Új ruhába. Hogy megbámultak engem. Krajcár Gábor, Orbán Gyuri. Boldog Isten, de irégyeltek. Könnyű nekem, hogy bátyám van nekem Budapesten, mehetek. Vigyem el őket is, ha mégeccer megyek.

— Jó fiúk, nem mektek való a. Azt se tudnátok mék lábatokra ájzatok. Nagy város az a Pest. Meg osztán Pest feketére fest.

Igy szólogattam nekiek.

De még a Piri tanító is megnézett, mikor meglátott az új ruhámba, a Bálint bátyám kis téli kabátjába. Úgy állott rajtam, mintha rám öntötték vóna, csak egy kicsit rövid vót. Annál szebben látszott a csizmám, mert az egész hosszú lábomszára kilógott belőle. Nem szólt Piri tanító hozzám egy szót se, csak megnézett. A jánya nem vót templomba, de tudom, mikor hazament, megmondta neki, hogy Jó Györgynek miben csizmája van.

Ebéd után átmentem beszélgetni Vas Bálintékhoz. Azután meg Kovács Mari is átjött. El kellett mondani mindent. Úgy hallgatták, mint a szentírást.

De még akkor fáradt vótam kegyetlen. Hamar le-

feküdtem este, és én azon a héten egész héten aludtam, Ettem, aludtam, ettem, aludtam, ettem aludtam. Mán azt mondta édesanyám:

— Te fiú, még hétalvó lett belőled.

De nem bánta, biztatott, csak egyek, aluggyak. Eleget szenvedtem Budapesten. Csütörtökön leszúrtam a nagyobbik süldőt. Lehetett benne 42 kiló, vagy 45. Leszen karácsonyra egy kis disznóság.

Mán úgy pénteken kezdtem én érezni, hogy támad bennem felfele a virtus. Jól éreztem magamat. Megjött a hideg is. Vót az udvaron fa. Hozatott édesanyám azt is. Csibráltam a kis baltával, vágtam a rőzsét. Raktam a tüzet. Olyan szerencsém vót, hogy a hó is megjött karácsonyra. Nagyon szép fejer karácsonyunk vót, csak úgy szikrázott.

Szombat este itt vót a karácsony. Jöttek a gyerekek kántálni. Adtam nekik krajcárokat.

De szép vót. Elgondoltam, hogy én Istenem, még egy pár esztendővel ezelőtt én jártam az ablakok alá énekelni, most meg én vagyok a gazda. Még tíz krajcárt is adtam némék gyerekeknek.

Jött karácsony első napja.

Mán akkorára olyan vótam én, mint a fürj. Megállottam a legények sorába, a Krósz kerítése mellett. Mindenki csak rám nézett, csak rám hallgatott.

— Mi vót Pesten?

— Pesten?... Tudjátok hun dógoztam én?... Nézd meg ezt a tornyot. Ha erre rátennétek még egy tornyot, meg arra még egyet, olyan magosba vótam én. A nyugati pályaudvarnak a legeslegtetején. Alattam meg füstölt a vonat. A sok mindenféle vonat. Az uccán meg ojan aprók voltak a népek, mint a hangya.

Mikor bementünk a templomba, fel a karba, a legények közt, akkor is én mán nem állottam a falhoz, hanem mingyárt ott voltam másodiknak a tanító mellett és mikor a felállót énekeltük, hogy:

Imbé jöttünk nagy örömmel
Felséges Isten ...

Úgy fújtam én, mintha még az édes jóisten is külyön hallgatna rám a felséges füleivel.

Hát ahogy elfújjuk az éneket, osztám kezdjük a karácsonyi szent énekeket, jönnek be a jányok. Jön Piri Márta, meg Éva.

Piri Márta mingyárt csak rám néz. Újra rámnéz. Még el is mosolyodik. Akkor lesüti a szemét, osztán újra csak rámnéz.

Majd kiugrott az én szívem az új ruha alól. Még a Bálint bátyám prémes kabátját is kigomboltam, szétvettem magamon, hogy az új ruhám jobban látszon. Pedig kegyetlen hideg vót a templomba, hűj, de kegyetlen hideg vót.

Látom eccer, hogy a Váradi jány is pislog felfele. Körülnézek vigyázva, hogy megbotránkozást ne tegyek, merre van a Sarkadi gyerek. Nem vót sehol. Még addig észre se vettem, hogy nincs itthon. Csak azután jutott eszembe, hogy elment. Katonának ment el.

Akkor jó. Észre se vettem, hogy én vagyok mán a falu eleje.

Húsz esztendő vótam. Hogy én olyan Isten kedveltje vótam, hogy az én születésem épen karácsonyra esett, mert karácsonyi ajándék vótam én, mint Krisztus urunk.

Még édesanyám is ott vót szegény a templomba, ott ült a hátulsó padba csendesen. Onnan hallgatta a szent prédikációt. De nem az öreg pap prédikált, hanem a légátus. Az úrvacsorát meg egy fiatal pap osztotta; mondták, hogy a segédlelkész, mert az öreg pap már régen beteg, hát fogadni kellett nekik egy újat. Olyan kis görbe ember volt a segédlelkész. Én is felvettem az úrvacsorát.

Mikor lementünk az asztalhoz, ott kellett nekem állani Piri Márta előtt. Szép szelíden belenéztem a szemébe, ő is az enyémbé. Uramisten, úgy megdobogott az én szívem. Mégis ilyen jány nincs több a világon. Budapesten? Híre se vót ijennek. Pedig aztat az egyet nem szerettem, hogy már ez is ojan kaszírñösen vót füsülve. Kisasszony e mán.

Váradi Piroska is meresztette rám a szemét. Intettem neki, hogy jó van. Arra lesütötte a szemét, ahogy illik.

Ahítattal haraptam a kenyeret, akit a kispap adott. Ott bent állott az asztal mellett, de olyan kicsi vót a, hogy nem is tudom, hogy eresztettek ilyen csepp embert a papi palástba. Mikor a bort adta, gondoltam, meginnám én az egész arany pohárral, de csak éppen egy kortyintást ittam, attól is megrázkódott bennem az egész természet.

Ott vót a Máli kissaszony is a templomba, a pap jánya. De öreg vót, de sok ránc vót az arcán, de szívesen nézett. Csak azután hallottam, hogy a kis papot megbolondította. El is vette ütét még a farsangon, míg az öreg pap élt. Azt hitték, akkor megválasztja őket a falu papnak. De nem választottuk osztán meg, hiába halt meg az öreg papunk. Szebb szál papot kerestünk, no.

Mikor hazamentünk ebédelni, feltette édesanyám a tötött káposztát az asztalra.

— Jaj édesanyám, de jó tötött káposzta.

Igende valami cigányok jöttek, és meghallották, hogy itthon vagyok, vagy megérezték, hogy egy kis pénz van a zsebembe, eccóval odaállottak az ablak alá és kezdtek cincogni.

Mondom édesanyámnak, hijja be ezeket a morékat.

Behijta.

— Aggyon ezeknek is egy kis tötött káposztát, hagy egyenek.

Adott nekik. Jó bőven. Vót elég. Nagy hordó káposzta vót a pitarba. Arról is gondoskodott szegény. Minden vót ott akkor. Liszt, a nagy lisztes ládával tele. Hús. Kolbász, hurka. Szép karácsony vót.

— Fiam, mióta apád meghalt, nem vót ilyen szép karácsonyom.

— Nem baj édesanyám, mán ezután ez így lesz.

A cigányokat osztán elzavartam, menjenek a kocsmába, majd estére találkozunk.

Jókedvem vót. Édesanyám szerette, ha jókedvem van. Fialat vagy, azt mondja, most kell élni.

Ebéd után elmentem Kovács Mariékhoz. Az akkor menyasszony vót. Ott lógott a vőlegénye, Balog István. A kacska kezű Balog fia vót. Jó idős legény vót mán. Jóravaló csendes ember vót, nem sok vizet zavart.

— Evvel boldog leszel Mari, — mondtam neki — ezt az ágy alá dughatod.

— Nem iszik, nem dohányzik, — mondta Mari csendesen.

Úgy láttam, boldog. Hát legyen boldog. Megérdemli. Mindenki legyen boldog, ha én a vagyok.

Mondták, hogy a Piri tanító újesztendőbe elköltözik a falubul. Jánkra megy tanítónak.

Jánkra. A nagy falu. Akkor szerencsét csinált. Ott

legalább kétszer annyi fizetése lesz. Kántortanítónak hijták, első tanítónak. Most aztán igazán kisasszony lehet a jánya.

Nem örültem neki. Elmegy akkor az én Mártám, vagy látom többet, vagy se. Vége az én kisasszony szeretőmnek. Most mán osztán igazán vége. Mer Jánkra nem mehetek utána kvekkolni.

Mit tagadjam, meg is háborított. Nem vót tovább nyugodalmam, azon járt az eszem, hogy tegyem emlékezetessé.

Hogy a mi falunkba is vót valaha. Meg hogy vót egy Jó György is, aki sokat járt utána.

Estére hazamentem. Megvizeztem a hajamat, jól megfűsültem.

Mondja édesanyám:

— Egyél valamit.

— Mán én nem vagyok éhes, édesanyám.

Szegény nézett rám alórül, gondolta, hogy mán hallottam, hogy Piri tanító elmegy. Ű nem mondta meg. Ismerte mijen érzéssel vagyok a Mártácskáért.

De ettem azér, hogy ne romtsam a kedvét, hogy megvetem az ételét. Vagy két tötéléket, meg egy darab húst. Nagyon szeretem a tötött káposztát. Azt még éfélbe is megeszem, ha van.

Megyek a kocsmába fele. Hallom mán messzirül, hogy húzzák az én cigányaim. No csak húzzátok.

Ahogy a kocsmá előtt vagyok, jön Fűles Gyuri, azt mondja:

— Te, a tanyasiak itt vannak.

— Legyenek.

— De nem engedik huzatni, hogy az én libám az este.

— Nem engedik?

— Nem.

— Hát ne engedjék... Űk tartották jól délbe a cigányokat tötött káposztával? Űk nem engedik?

— Sokan vannak, — azt mondja — nem engedik.

— Mán nekem mindegy, akár sokan vannak, akár kevesen, az az üdóguk. De az én cigányomnak majd csak én parancsolok.

Oda jönnek még ketten vagy hárman. Orbán Gábor, Ábrahám Jósepnek a fia, a nagygazdáé, a József, az is olyan korunkbeli, meg Nádor István, ez jó marokos gyerek vót.

— Tik csak legyetek mellettem. Azt csináljátok, amit én.

Jó van. Bemegyünk az ivóba. Leülünk szépen a külső asztal mellé. A belsőt elfoglalták a tanyasiak. Jó van.

Rendelek egy félliter bort. Csak annyit mondtam:

— De el ne menjetek.

Megisszuk a bort. Jó kis savanyú bor vót. Megint Ábrahám Józsefka rendel egy féllitert. Kitőtik.

Akkor azt mondom:

— Anti, húzd csak rá.

— Hadd el, — azt mondja a cigány.

— Húzd rá, — mondom én.

— Hadd el, — azt mondja.

— Húzd rá...

Egy ezüst koronást adtam neki a markába.

— Húzd rá, az anyád keservit:

Az én libám az este,
Azt a prádét megtette.
Térdig érő nagy hóba.
Nagy hóba.
Felmászott a tojóra.

Danoltam pogányul.

Odajön egy fiatal ember.

Meg alkart ütni.

Én meg az orracimpáját kaptam el.

Hüj, lett nagy kavarodás. Eccer csak magam vagyok a gyűrűbe.

Fordétom a kezemet.

Összegabalyodtunk.

Egy idős legény, Kis Bálint mellém áll.

Leszakad a nagy lámpa.

Lett nagy muri.

Kivertük a tanyasiakat, tizenhatot.

Hozzáfogtunk mulatni. Eccer szétnézek, az én cimboráim közül egy sincs, a tanyasiak meg visszajöttek.

Megint összebomoltunk.

Szék, pad, minden gurult. A kocsmáros, Surján Péter meg gyertyát gyujtogatott, amellet újra kiver-tük a tanyasiakat.

Akkor osztán leültünk a nagy asztal mellé, a belső asztalhoz és el kezdtünk mulatni.

így vót.

De e még semmi, most mást mondok.

Mi akkor reggelig elmulattunk a kocsmába. Szépen, nem vót semmi. Nem is ittunk olyan sokat, csak daloltunk, meg táncoltunk, mert azután, hogy híre szaladt a faluban a nagy legényeskedésnek, jöttek ám a fiúk, meg a jányok. Vót táncosné elég. Én nekem nem vót senkim, mert én csak arra gondoltam, hogy Piri Márta úgyse jön el, a többi meg nekem nem számít.

Hanem eccer úgy tizenegy óra tájba eszembe jut, hogy evvel a Váradi Piroskával mégis számolni kéne. Hiszen úgy hattam itt abba az időbe, majdnem mint menyasszonyomat. Elizentem hát érte a kocsmáros kisebb fiával, hogy jöjjön el.

Azt izente vissza, hogy mán lefeküdt. De a gyerek megmondta, hogy nem feküdt le, csak izente. Azt mondta, hogy mondja meg a Péterke, hogy ő már lefeküdt.

Én meg, valami bolond szél ütött, azt mondom a cigányoknak:

— Anti, menjetek oda, ahova a gyerek vezet, osztán húzzátok el jány ablaka előtt, hogy:

Jaj de bánom egy dógomat,
Hogy így megcsaltam magamat.
Virágok közt rózsa voltam,
Választani mégse tudtam.

Választottam, de nem tetszik,
Most is a kocsmában iszik.
Érte mennék, de már késő,
Esik előttem az eső.

Én is vótam valahára,
Virágok közt majoránna,
Olyan kertészre találtam,
Nem öntözött, elhervadtam.

Minden temetőn megállok,
Úgy is tudom, hogy meghalok,
Rózsa nyílik temetőmben,
Rozmaringszál sírkertemben.

— Ajnye, — azt mondja a cigány — nem tudsz szebbet?

— Nem, — mondom — ezt húzzátok.

Evvel elmentek a cigányok. Mink meg ott maradtunk. Hát egyszer csak jön Váradi Piros.

— Itt vagy?

— Lehetek. Valaki azt húzatta az ablakom alatt, hogy »Csak egy kis jány van a világon...« Hát eljöttem, — azt mondja — hogy ki húzatta.

Nagyot néztem.

— Anti. Ezt parancsoltam én neked?

Azt mondja a primás:

— Mán én kórónótával nem megyek jányt köszönteni karácsonyba.

Így megcsalt engem a cigány.

— No mindegy, — mondtam — ha mán itt vagy, táncolj.

Megforgattam osztán Váradi Piros.

Kérdi, hogy vót Pesten?

— Ott nagyon jól, — mondtam neki.

— Szépek é a budapesti jányok?

— Micsoda? De még mijen engedelmesek.

— Nem ojanok, mint az itthon valósiak?

— De nem ám.

Hát a Pirosba mán megint valami ütött, észre vette, hogy kapós gyerek lettem, mer a jányok csak velem akartak táncolni. Csak úgy kérezkedtek a kamarra, így osztán neki se kellett több, sose vót hozzám ojan szíves, mint akkor éccaka.

De nem ez a fő, hanem az, hogy most mikor ott vót nekem a Váradi Piros, nem vót nekem semmi izem hozzá. Nem tudom mi bujt belém, de az eszem mindig csak Mártácskán járt. Ölni tudtam vóna, hogy engem az Isten így elkárhoztatott, hogy nekem itt kell táncolni a parasztok közt, cigány mellett, Váradi Pirossal és nem is mehetek el arrafelé, amerre az én szép szeretöm lélezkik.

Csak kérdezte Piros csak kérdezte, hogy mi lelt. Még ki is vitt a pitarba, meg az udvarra is kijött velem, úgy mondta:

— Neked valami bajod van, György.

— Nincsen nekem semmi.

— Akkor mér nem szólsz, nem beszélsz, tán Pesten maradt a szíved?

Megcsókoltam a szemit, a száját, megfogtam a mejjit, szóval mindent megtettem neki, amit az ember

mán a szeretőjének szokott, de azért csak nem tudott megnyugodni, hogy valami bajom van, nem ojan vagyok, mint máskor.

Sóhajtottam egy nagyot és megvertem az öklömmel a mestergerendát.

— Tán az a bajod, hogy Piri tanító elkötözik a faluból.

— Nem járok én mán iskolába.

— Tán az a bajod?

Nagyon tudott nyelvelni Piros.

Nekem osztán eszembe villant valami. Mikor nagy szünet volt, mert jól belefáradt már mindenki a táncba, félre szólítom eccer az Antit.

— Anti, a nyú essen a dühödött marha fejedbe. Kapsz tőlem két ojan pofont, hogy az egyik füled a becsi toronyra ragad, a másik meg a paládira. Nem megmondtam, mit húzz te gaz cigány, ennek a Váradi jánynak. Most mit huzassak ott, ahova most akarlak elküldeni, de még én is veled akarok menni.

— Van, aszongya, több nóta is.

— De mi, te bűdös csóré, a kutyák nyúzzanak le.

— Hát aszongya a Rákóczi induló.

Ilyen egy vadmarha vót ez az Anti cigány.

— Hát mondom, most szedd össze az eszed, meg a tudományod. Gyertek, de úgy gyertek, mint az árnyék, hogy még a hó se hersegjen a talpatok alatt. Úgy gyertek be, mint a késértet, hogy észre se vegye senki, hogy elszállt a párátok, mert ha észreveszik, osztán valaki velünk jön, dögszagú lesz a karácsony.

Elvittem őket. Elmentünk az iskola ablaka alá. Az uccára vótak a lakásbeli ablakok, megállottunk a kis ablak alatt, mert két szoba vót az utcára, a nagyobbikban háltak a tanítóék, a kisebbiknek csak egy ablaka vót, ott hált a két jány, Márta és Évácska.

No most húzd rá azt, hogy:

Temetőbe láttalak meg először...

Nem tudom, hogy jutott eszembe ez a nóta, de biztosan arra gondoltam, hogy Piri tanító újesztendőbe elmegy a faluból, hát búcsúztatni kell.

Mikor azt a jó anyádat temették...

Bizon nem bántam vóna, mer a vót az oka, hogy a tanító ojan mérges vót rám vessző-koromba; mert az a sovány tanítóné sose szeretett, pedig a tanító még eleinte szívlelt valahogy.

Úgy néztél ki fekete gyász ruhádba,
Mint liliom setét erdő ajjába...

A kis ablakba meggyúlt egy gyufa és ott állott egy szál ingbe egy szempillantásig Mártácska, mint egy igazi karácsonyi angyal.

Én is elővettem a kis pipámat, rágyútottam, hogy ő is hagy lássa, hogy én vagyok, meg ha akarja, az apja is hagy lássa. Hogy ha lüni akar, tudjon hova célozni.

De nem lőtt, nem vót semmi.

Kérdi a cigány, még mit húzzon?

— Húzd el az apádat kötélén a dögtérre, — mondem neki — avval elvittem őket vissza a kocsmába.

Ennyi vót az egész.

Hej a fene egye meg, tele vót a szemem könnyel, de nem ezt akarom mondani, hanem másnap cigánylakodalom vót.

Vót a faluba egy korcs cigány, olyan kovácsféle vót. Patkót csinált, meg vasazta az ekevasat. Ez a cigány, Páva Gyuri vót ez, éppen akkor házasodott és a cimboráim meg vótak hijva vőfélynék. Híjtak engem is, hogy menjek el, táncoljunk.

— Karácsony van, — mondtam — lehet.

Hazamentem egy kicsit megmosódni, mert nagyon be vót mán ragadva a szemem. Mondja édesanyám:

— Jól mulattál, fiam?

— Még csak most fogok, édesanyám.

— Hun fiam?

— Cigánylakodalomba.

— Ó, feküdj le egy kicsit.

Le is feküdtem úgy ruhástul az ágyra és aludtam egyet. Csak akkor ébredtem fel, mikor ebéd után jöttek, hogy menjek már.

Hát a magyarok nem mentek enni a cigányokhoz, csak táncolni. Az eskető délelőtt vót, mink meg ebéd után mentünk. Igende a putriba nem lehetett bemenni, füst volt ott, hanem a műhely meg vót csinálva, hogy kihordtak belőle mindent és ott lehetett táncolni. Nagy hó volt, olyan puha hó, hogy csak úgy hullott. Akkor is esett, de nagyon csendesen.

Anti dógozott a bandájával, mi meg hozzá fogtunk táncolni. De nagyon szép menyecske volt a Páva Gyuri

felesége. Aj, nagyon szép menyasszony vót, cigányba se láttam többet ojan szépet.

Indítottuk a menyasszony táncot.

Természetesen fizetni kell azért, hát a magyarok vótak az elsők. Én is letettem a koronát a tányérba s jártam a menyasszonnyal. De a bolond Páva Gyuri, nem tudom, má ojan részeg volt, egészen be vót rúgva, biztosan maga itta meg, amit csak lehetett a lakodalmi borból, de még jókor elkezdhette mán az ivást, mert félteherre vót akkor is, mikor én odamentem, pedig nem vót több még egy óránál ebéd után. Hát mikor én legjobban táncolok a feleségével, felugrik az asztalra, a műhelybe, a satu mellett és el kezdi huzatni azt, hogy:

Van itt cigány elégséges,
Itten magyar nem szükséges,
Ki magyar, ki!...

És cigánynótákat utána, cigány nyelven.

De nem mentünk el, hanem tovább táncoltam a menyecskével, forgattam, szorongattam, a meg nem bánta.

Megharagszik erre a Páva Gyuri, meg a többi cigány, beszaladnak a házba, vót olyan félig földbevált putrijuk, és kalapácsot, vasdarabokat kezdenek hajigálni belénk.

— Te Bálint, — mondom Kis Bálint barátomnak — mink még ne is mulassunk?

Felborítottuk a putrit. Összedült az egész. Ordítottak, hogy három halott, meg összetört az edény.

— Gyertek ki cigányok, rátok gyujtjuk a házat.

Nem mertek azok előbújni. Páva Gyuri lefeküdt a romok alatt, elaludt. Mink meg táncoltunk estig, akkor vittük a szép menyasszonyt, meg a cigányjányokat végig a falun, nótával, bandával a kocsmára és ott mulattunk velük reggelig.

Még most is emlegette a cigányné a nyáron, hogy mijen jó lakodalma vót. Az ura mán azóta meghalt részegen.

De szép karácsony vót az akkor, istenem. Budapest elmehet. Tudnak ijét örülni Pesten?

Még a jegyző úr is, mikor reggel mentünk hazafelé bandaszó mellett, kiállott a kapuba, azt mondta:

— No Jó György, látod így kell mulatni. Egy bicskázás se vót.

— Nem jegyző úr, mink tisztességesen mulatunk. Nevetett.

Most nem pofozott.

HUSZONHARMADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy az emberi természet esendő, de azért jó az Isten, gondot visel az édesanyákra

Kegyetlen fejem fájására ébredtem másnap.

Aludtam jó soká, két napos vót a mulatság, nem is vótam hozzá szokva, mer nekem még nem vót részem ilyenbe, korántse, mi volt még eddig az én mulatásom? gyermekjátszás, de most egész rendesen vót ez, meg éreztem én, hogy erős a karom, lábom, derekam, egész testem, a tanyasiak is megtudták, ki vagyok. Mán a cigánylakodalom a semmi se vót, ott más nem kellett megerőtteni magam, inkább az vót, hogy má ott úgy dirigáltam. Má akkor kipróbált voltam. Hogy tizenhat tanyasival, jóformán egymagam meg tudtam viaskodni, hát ez már csak pehely vót nekem, ráfújtam, ez az egész.

De a nagy dolog vót, az a nagyverekedés a kocsmába, ott nagyot tanultam. Mégis tizenhat legény: tizenhat legény. Nem lehet avval egynek kiállani, még ha Toldi Miklós is. Nem az erőmmel győztem én ott, hanem a nagy merő akarással. Otthon vótam, nem akartam hagyni, hogy megcsúfolják a falut olyan hitvány gyerekek. Csupa suttyó legényféle vót a, mégis le mertek ülni a falu kocsmáján az első asztalhoz. Osztán meg nem határozták huzatni az én ebédelt cigányaimnak az én parancsoltam nótákat. Hát én bennem a nagy becsület dőgozott, ők meg tudták, hogy nem vótak igazságba. Hát nem akarták beszakíttatni a fejüket. De én nem bántam, ha engemet minden darabomat külön agyonverték volna, se bántam volna. Nem én. Hát ezért győzedelmeskedtem, mert olyan akaratos voltam. Senki se akar megsántulni hibás gondolatáért, vagy fején egy lyukat. Hát elszaladtak. Neki csak tréfa volt az egész, de

nekem halálos. Mert ha én magamra vettem, már azér se hattam vóna a falu becsületét.

Csok most fájt osztán a fejem, vállam, minden lapockám harmadnap, mer most vettem észre, hogy én is kaptam eleget. A fene a бүdös kölykeit, megraktak azok engem istenesen, de én akkor észre se vettem. Tapogattam osztán most, de szégyeltem édesanyám előtt mondani. Még a hajamba is két vagy három dudorodást leltem.

Nem baj, mondtam, ebsont beforr. Hallottam én azt gyerekkoromba édesapámtól, hogy ez a katonadolog. Ő is soká vót katona szegény, meg az ősei is mind katonafélék vótak, mert nemesek vótak, hát nekünk tudni kell verekedni. De e csak most jutott eszembe, mikor fájt. Akkor még eszembe se vót, mikor belevágtam a közepibe. Akkor csak mentem én, mint a kis kakas, nem is tudom, hol szedtem, mert a többi parasztgyerek, aki velem tartott, egy se adta magát az ütlegnek. Én vótam az a jó bolond, aki se lát, se hall, csihé puhé...

Mikor felébredtem, édesanyám nem vót a házba, magam vótam. Leszálok az ágyrul, vót egy kis tükör a két ablak közt, leveszem, megnézem benne, a homlokomon is vót balfelől egy feketeség. Ezt is ott szereztem. De régen láttam magamat tükörbe, mert Pesten bizony nem igen vót alkalmam tükörbe nézegetni magam, mert ha beretválkoztam, azt egy ojan kis kerek tükörbe csináltam, meg tükör se kellett hozzá, mert az ember nem a szemivel beretválkozik, hanem az ujja bögyivel. Hanem most nagyon elcsudálkoztam magamon, mintha nem is én vónék én. Már egész rendes bajuszt leltem az arcomon, ráncok is voltak kétfelől, az orrom mellett leszaladt a szájam sarka felől. Egész megemberesedtem mán. Talán még házasodni is lehet, elmúltam húsz esztendő.

Hát ahogy nézegetem magam, benyit édesanyám. Megijedtem, lököm félre a tükröt.

— Megfázol kis fiam, — azt mondja szegény.

Mer mezítláb vótam a hideg szobába a földön.

— Nem fázok édesanyám, — mondom.

De valami feltűnt nekem. Szegény édesanyámon az új kendő vót a fején. Améket most hoztam neki Budapestről.

— Hun vót édesanyám, hogy a kendő a fején van?

— Ó fiam, — azt mondja — elfelejtettem. Ünnepe harmadik napja van, hát nem tettem még el.

Visszabujtam az ágyba egy kicsit megmelegedni. Néztem, ahogy leveszi a fejről a kendőt és szépen összehajtogatja, de láttam azt is, hogy nem teszi a kendőt a ládafiába, csak leteszi szépen rá a ládára.

Jó van, ha így örül neki, csak használja egészséggel, mondom magamba.

Ő meg tesz, vesz, tüzet rak. Aután meg takarít.

— Mondja édesanyám, — kérdem tüle — hideg van odaki?

— Jó fagyott.

— Osztán mit beszélnek a faluba?

Mer nem birtam mán, hogy egy szót se szól a virtusrul. Nem hallotta vóna? Hiszen az ijenről az egész falu beszél máskor. Akkor minek verettem én magam félhótra, ha még édesanyám se beszél. Még szégyeltem is mán, hogy én ojan nagyra vótam magamba, ű meg szót se tesz róla.

— Mirül fiam?

De ojan furcsa vót édesanyám, szinte zavarodott vót egy kicsit.

— Rullam.

— Te rullad?...

Néz rám, eccer csak azt mondja:

— Verekedtél.

— Bion verekedtem. De lássa édesanyám, nem engedték húzatni, hogy az én libám az este.

— Nem is kell azt húzatni, csúnya nóta a.

Hm. Hát csak ennyi ez édesanyámnak.

— Nem a nótaér.

— Tán jányér?

— Nem édesanyám, becsületér.

— Ó, becsület, — azt mondja és takarít a szobába. Még sepert is. — Ijenek vattok tik Jók. Apád is mindent eltúrt, meg se szeretett mozdulni, egész télen itt hevert nekem az ágyon, mint te. Épen ijen vót, csak egy kicsit öregebb, mer mán katonaviselt vót, de nem szeretett dógozni, még fát se vágott, tízszer is kellett neki mondani, hogy vágjál mán egy kis fát, mégse vágott. De az is ojan vót, hogy elnézte, hogy én kínlódjak a favágítással, eccer az is úgy elverekedett a kocsmán, hogy úgy jött nekem haza, csupa kék fót vót

a feje, meg dimbes dombos. Mikor megtapogattam a haja közt, olyanok vótak benne, mint egy lúdtojás.

Avval megsímogatja a fejemet és el kezd kiabálni.

— Iszen a te hajadba is van.

— Hij, — mondom — ne nyúljon hozzá, fáj.

— Fáj, úgy-e, kutyaellette köjke. Kellett neked a tanyasiakkal kiállani?

— Tizenhatan vótak, — mondok neki.

— Óvé, még mit. Tán álmodtad.

— Nem én.

— Ha agyoncsaptak volna. Most nekem nem lenne még ennyi se. Mire a?

— Becsület.

— Igen, becsület. Elmenni Pestre, tíz hétig híredet se hallom, akkor hazajösz nekem és itt agyonvered magad.

El kezdett sírni.

— Teszek rá egy kis téfeles ruhát, — azt mondja.

— Sose tegyen, majd beforr.

Ő aztán elkesergett mindent, hogy az apja is ilyen vót. Mert az csak úgy beházasodott hozzájuk Csécsére, mert Kóródról jött vót, ott született, csak házasodni jött a csécsi községbe. Osztán ott mingyárt meg kellett neki verekedni, mer Magos József azt tanálta mondani, hogy »gyütt ment«. Mert a Magosok mind csécsi familia vót, régi jobbágy familia, e meg ojan szegényféle vót, hát azt hitték, szánkázhatnak rajta. Csak két kis ökröt hozott hazulrul magával, a vót minden vagyona. Osztán a kösség kocsmáján történt az összezapás. Hát öregatyám Mihály, odavágta a pintes üveget a Magos Józsi veres homlokához. Azt meg előntötte a vér. Nagy ember is vót, lemosták a vért, akkor nekiment a nagyatyámnak, de ez úgy megrázta, megszorongatta a gégéjét, úgy megtapodta a nagy teméntelen embert, hogy avval jött haza éfélután, hogy: :

— Vess ágyat asszony, agyonütöttem Magos Józsit.

— Jó anyám meg el kezdett sivalkodni, mert ojan nagysíró asszony vót szegény, meg nagylármás, — mészélte édesanyám — fuss akkor, mert baj lesz.

— Nem futok én, — azt mondja — majd megvirrad reggelre.

Nem lett osztán Magos Józsefnek nagy baja, csak

az ágyat nyomta vagy egy hétig, legjobb barátja lett osztán apádnak.

Nevettem. Tán nekem is jóbarátom lesznek a tanyasiak, csak a neveket se tudom.

Így megnyugodtam osztán, hogy apai anyai ősök mind ijen derék mérmerő emberek vótak. Akkor nem szégyellem magamat.

Elmondta akkor szegény édesanyám azt is, hogy mijen mérges kis ember vót nagyatyám. Eccer nagyon összekapott a feleségével, mert unta, hogy ojan nyelvélő. Befogta a két kis ökrét a kis fakó szekérbe és visszament Kóródra. Az apjához, meg az anyjához. De csak két napig maradt otthon, mert nem szeretett otthon lenni, mert sok fiútestvére vót és kicsi birtok, hát nem tértek. Így oszt meggondolta magát, eccer csak befogta az ökröket, visszajött Csécsére. De a kapu be vót zárva. Megállott a szekerral a kapu előtt, bekiáltott, nyisd ki. Nagyanyám meg kinyitotta, ő meg behajtott. Hátrament a kerbe, ott vót a sütökemence. Azt mondja nagyatyám:

— Ezt meg én csináltam, letöröm.

Le is törte. Avval, hogy elkészült, menni akart visszafele.

Nagyanyám meg akkorára ebédet ütött, valami tojást, meg kolbászt aprított bele. Szólt nagyatyámnak:

— Mán elébb ebédejj meg.

— Megebédejjek?

— Meg, — azt mondja nagyanyám — ne menny éhesen.

Hát ű bement, megette az ebédet, jó vót. Így osztán otthon maradt.

De attul kezdve nem is vót köztük több veszeke-dés. Nagyanyám sose szidta többet, csak mindig ojan édesen mondta:

— Miháj, Miháj, a fene egye meg a sütőt.

E vót a legnagyobb káromkodása az urára.

Így elmondta ezt édesanyám, akkor el kezdett sírni. Azt mondja:

— Bezzeg apátok itt hagyott, meghalt, fiatalon itt maradtam, nincs nekem mán senkim.

Csak hallgatom édesanyámat, hogy siratozza magát. Sose hallottam még tőle, hogy ezen kesergett vóna. Meg nem is vót ő mán fiatal; mikor édesapám meghalt

akkor se, mert harminchat éves vót, mikor én születtem, hát most húsz éves vagyok, akkor neki most legalább ötvenhat évesnek kell lenni. De nem gondoltam én még akkor se semmit.

— Ne sírjon édesanyám, — mondtam neki — itt-hon vagyok.

— Tudom megint elmész, akkor aztán én itt meg is hallhatok.

Ránézek megint az új kendőre a ládán. Nagyon szúrta a szememet, hogy nem tette el édesanyám.

— Mér nem teszi el? — mondom neki.

— Majd elteszem.

Jó van. Nem szólottam.

Ő meg hozzám jön.

— Mutasd csak a hátodat.

Nem akartam, de muszáj vót, megmutattam. Hát elszőrnyedt rajta, hogy miben jól meg vagyok én becs-telenítve.

— Jaj, — azt mondja — ijed se láttam, hiszen te hejbe vagy hagyva.

— Tizenhatan vótak, — mondom neki.

Így osztán ő csakugyan téfeles ruhákat kötözött rám. Én meg kinyújtózkodtam az ágyba, elfeküdtem magamnak, elaludtam.

Nagyon jól aludhattam, csak arra ébredtem fel, hogy nyílik az ajtó, jön be édesanyám, újra csak az új kendő van a fején.

Mán nem szóltam, nem mertem szólani. Ennek oka van. Nem ojan asszony ű, hogy az új kendőt csak oktalan kösse a fejére. Néztem, ahogy újra összehajto-gatja, leteszi a ládára, nem vette észre, hogy ébren va-gyok, azt hitte, hogy alszok. Csak jó sokára mutattam meg, hogy ébredtem. Ű mán akkor ételt melegített. Még vót a tötött káposztából.

— No, egyél.

Felültem az ágyba, má jó meleg vót.

— Nem vagyok én beteg, — mondom — leszálltam az ágyrul, az asztalhoz ültem. Csak úgy.

Megettem a káposztát. Nagyon szeretem a har-madnapos tötöttkáposztát, nagyon jól esett. Kivált, hogy édesanyám főzte.

Ű meg szegény ott ült a kemence patkáján, ott evett. Mondom neki tréfásan:

— Mán megint a fejin vót a kendő.

Tán meg vagyok bolondulva avval a kendővel.

— Látom én, — mondom mer mikor letette, nem így vót hajtva, hanem a rózsájával lefelé.

— Hát a fejin vót no, mi bajom vele.

— Nincsen semmi bajom se, — mondom — csak mondom.

De mán nem vót kedvem feküdni tovább, mer nagyon megijedtem, hogy édesanyám csak hallgat és le-süti a fejét. A kék kendőjét is, amit mindig viselni szokott, úgy lehúzta a szemibe, hogy nem láthattam a szemit.

Úristen, itt valami baj van.

Ojan ideges lettem, hogy felötözködtem és elmentem hazul.

Nem akart engedni, hogy nekem még pihenni kell, sokat lumpótam, ne menjek ki a faluba.

De nekem mán az is gyanós vót, hogy nem akar engedni a faluba.

Mentem Kovács Mariékho.

Ott meg sokan vótak. Hogy Mari menyasszony lett, jártak hozzájuk. Mindenféle játék vót, meg beszélgetés. Sokat beszéltek nagyon az én virtuskodásomról, mán hallani se szerettem. Eccer csak bejön Marinak a nénje, Vas Bálintné, Emi néném. Úgy szó közt mondja valaki neki:

— Maj lesz még neked is egy Bimbó, ha meghal az urad.

Erre rámnéznek, nevetnek, hallgatnak. Nem tudom mi van. Még meg is zavarodtam, hogy mér néznek rám, meg minek takarják a nagy nevetést.

Igende az a Bimbó nem lehetett más, csak a két Bimbó testvér. Két öreg ember lakott nálunk a faluba, egy házba; az öreg Bimbó a ház felső végébe, az ucára, a kis Bimbó meg az alsó végébe. Az öreg Bimbó özvegy ember vót, a kis Bimbó, az öccse, a meg agglégény. Az öreg Bimbó más faluba házasodott, de hamar ott hatta a családját, hazajött. Mer ez ojan dőgozni nem kedvelő ember vót, ott meg nagyon befogták, nem szerette, ott hatta a három gyereket, hazajött. Mán ojan nagy gyerekei vótak, nagyobb mint én, de ő csak magába élt itthon. A vagyónát is mán elitta formán, csak még vagy két darab hat soros földje vót neki. E vót a Bimbó András. Az öccse meg Bimbó Mihály. A meg azért vót kis Bimbó, mer ojan csepp ember vót,

hogy ojan kicsi nem is vót több a faluba. Katona se vót, nem is házasodott meg soha. Elég jó gazda vót, szegény embernek, vót vagy tíz darab földje, de a legtöbb csak olyan hat soros, meg kilenc soros. Ezt úgy kell érteni, hogy hány sor kukorica vagy krumpli fér egy szélességbe.

Nem vót több szó akkor a Bimbókról, de nekem elég vót. Nem jól éreztem magamat, hát hamar elmentem.

— Hova mégy, hova mégy?

— Csak megyek mán.

Ahogy megyek, szembe jön rám Bimbó András bátyám. Szép nagy deres ember vót. Nagyon szívesen fogadta a köszöntésemet, még meg is állott.

— Mikor jöttél haza?

— Mán szombaton mult egy hete.

— Nem is mutatod magad.

Nem szoktam én nála mutatni magam. Sose vótam az udvarán életembe.

Evvel elment szíves mosojodással.

Megcsóváltam a fejem. Elmentem Orbán Gáborékhoz. Annak az apja kisbíró vót még akkor is, a mindent tud, majd a megmondja nekem. De csak ültem, csak beszélgettünk, ott is a tanyasiakról vót szó. Mondta Orbán Gábor bátyám, hogy a jegyző azt mondta: Betyár kölyök e... Szégyeltem a Bimbókat említeni. Így meg nem vót kedvem soká maradni, hát felálltam, elmentem tőlük. Ahogy jövök visszafelé az uccán, mikor a Bimbó ház előtt elmegyek, a kis Bimbó bent áll az udvaron és kiszól:

— Nite mán, György fiam.

— Aggyon Isten, Mihály bátyám.

— Aggyon Isten.

Megállottam.

— Magába van?

— Magamba, — azt mondja.

Bementem hozzá. Kezet fogtunk, osztán behívott a házba.

Elég jó kis ház vót.

Leültem az asztal mellett.

— Itt él maga?

— Itt.

— Egyedül?

— Egyedül.

— Mindig?

— Mindig.

— Hány esztendő?

— Hatvanadikat taposom.

— Hatvanadikat?... A szép.

— Hát tudod, van két ökröm, tyúkom, malacom, megvagyok. Eltelik.

— Felesége meg nincs.

— A nincs.

— Mégis megvan.

— Meg.

— Nem jó ez így, — mondom. — Én nem szeretnék így lenni.

— Hát fiam, te tetejesebb ember vagy, te kaphatol.

Néztem a kis embert. Olyan kedves bajuszos kis ember vót, nem vót nagyobb, mint egy kis iskolásfiú, de meg vót annak mindene, keze, lába, deres feje, nagy hajusza; nagyon jó vót, hogy mindig tudott nevetni, ojan jó kerek ábrázatja lett, mikor nevetett.

— Elöl meg András bátyám lakik?

— Az, a tűz égesse meg a szokását.

— Mér?

— Hát tudod mijen.

Tudtam, hogy ez ojan lopogató ember. De nem sokat tudtam róla.

— Most is hogy vagyok vele, — mondja. — Mikor az őszön törtük a kukoricát, mikor fosztásra került, fosztottam úgy tizenegy óráig, ő meg lefeküdt hamar. Hogy ű nem dógozik, fáradt. Hát tizenegykor én is lefeküdtem. Mikor reggel felkelek, nézem én, keves az én fosztott málém. Kimegyek, hát az eresz alatt fel van rakva az én málém az ű ereszibe... Azt meg lehet esmerni... Neki nem is vót ojan faj kukoricája, mint az enyém. Mind ott vót felrakva, az ű kollantyúján lógott... Ahogy nézem, jön felfele az ólbul... Mondom neki: András, e meg az én kukoricám... Hát jön rám, hogy agyonüt... Mán úgy vót, hogy leüt a karóval, ami a kezébe vót... Én meg a pince ajtó mellett állok, látom, hogy végem, hát tüzet kiátok.

— Tüzet?

— Tüzet... Mer édesapám még gyerekkorba megtanétott, hogy ha az ember nagy életveszedelembe van, akkor tüzet kell kajátani... Mer ha valaki csak

jajgat, hogy jaj, jaj, akkor még nem jön oda senki. De ha azt kajátja, hogy segítség, akkor se jönnek... Hanem ha azt kajátja, hogy: tűz van!... akkor mindenki jön... Tanuld meg tésis, hátha valaha hasznát veszed... Így én megszabadultam, mer behúztam magamra a pinceajtót, ű meg ott hagyott... hanem a kukoricámat nem adta vissza. Most meg van egy hordó káposztám, osztán rájár. Neki nincs semmije, egy fő káposztája se, mégis vót neki főzve karácsonyra... így vagyok.

Elgondolkoztam, nagy baj lehet így élni.

— Lássa, — mondom — azér kellett vóna megházasodni. Az asszony a legjobb lakat, meg a legjobb házőrző kutya.

— Ebbe igazad van, — azt mondja és nevetett.

— Mégse házasodott meg.

— Pedig lett vóna ajánlkozó is, — azt mondja. — Mer tudod, hogy engem az Isten ilyen csekély testtel látott el, én szemérmes vótam, nem akartam házról-házra jární, hogy mék jány venne fel... Hanem vótak nekem pajtásaim, azokkal elmentem. Hát mondja nekem egy jány, mikor a barátom ott hatta, hogy másat venne el, hogy: előzzük meg űket... Megelőzzük? — mondom... — ha ezt elébb mondtad vóna, mán régen megelőzhattük vóna, de most má nem kellesz, elmehetsz... így nem házasodtam meg. De még vagy kétszer így jártam. Vót amék azt mondta: ha nem vesz el a barátod, hozzád megyek... így nem kellett nekem osztán.

Nevettem. Azt nem is lehet. Velem is így gondol Váradí Píroska. Ha a Sarkadí fiú el nem veszi, tán hozzám jön... De akkor nem kell...

— Mér lettem én ijen csepp ember? — mondta Bimbó Miháj bátyám. — Mer én gyerekkoromba nagyon sovány koszton éltem. Mér énnekem ojan furcsa természetem vót, hogy én csak a vereshajmát szerettem... Édesanyám mindig mondta, hogy ha mán szópós koromba, ha letettek a földre, sírtam, úgy halgattattak el, hogy egy vereshajmát adtak a kezembe. Én meg azt szopogattam, oszt úgy megtanáltam szeretni, hogy azután mindig csak azt kívántam. Örültek, hogy avval el lehet hallgattatni, nesze vereshajma, játszál. Én meg ettem. De még mikor oskolába jártam, akkor is csak vereshajmát loptam. Mer akkor má nem akarták,

hogy csak azt egyek, de én már reggel loptam két fejet, iskolába menet megettem, délbe hazajöttem, loptam két fejet, elszaladtam a templomdombra, megettem. Főtt ételt meg nem akartam enni. Így vagy tizenhat éves koromig egyebet se rágtam, csak mindig a vereshajmát. Az osztán nagyon megabálta, megfőzte a béletem, meg a sok só. Mer ha az ember lop, hamar sóz, jó vastagon. Csak akkor hattam el, mikor megértettem, hogy nem tesz jót... Bizony véknyan kosztíroztam, mióta élek. Mer harminc éves forma vótam, mikor meghalt édesanyám is, azóta én nem sokszor ettem főtt ételt. Kis kenyeret ettem a szalonnához, evvel élek... De mán öregedek, hatvanba vagyok, most mán nem bánnám, ha főtt ételre jutnék.

Ahogy beszélgetünk, eccer csak bejön édesanyám az új kendőbe.

Azt mondja:

— A káposztát, Miháj.

Akkor meglát engem. Elhallgat. Aj szegény, nagyon elpirosodik. Lehúzza a kendőjét a szemire. Azt mondja nagy zavarodottsággal:

— Virágos a káposztája, Miháj, meg kell mosni.

Én meg csak nézem szegényt, ő meg megtörüli a szemét, kifordul a házbul. Mire utána mentünk, mán nem vót sehun.

— No gyere vissza, — mondta nekem Miháj bátyám, de én nem akartam. — Gyere csak, valamit akarok mondani.

Erre visszamentem, mert tudtam, hogy mit akar mondani, meg kellett azt nekem hallani.

Rakott a tűzre, jó nyers fát, a meg sírt, ő meg csendesesen beszélt: de nagy politikus vót, nem arról beszélt, amit én akartam hallani, hanem a politikárul. Mindig csak a politikárul szeretett.

— Látod, — azt mondja — így elmellékelnek minket szegény parasztokat a mi uraink. Most is írja az ujság, hogy megválasztottuk ezt a Ferjentsik nagyságos urat képviselőnek, a meg kilépett a Kossuth pártbul, mameluk lett, azt írja az ujság... Mindig csak így vót... Egy igaz vezére vót a magyarnak. Kossuth Lajos, senki több... Mer ez a Kossuth Lajos a Ferenc József nagybátyjánál, a Ferdenándnál vót a kancellárián. Ő vót a király alattvalója. Ott dógozott mindenféle levelekkel. De azér dógozott a ide Magyarországra is a

többi nagyurakkal, hogy elálljon a németektől, hogy egy szép magyar haza legyen... Mikor látta, hogy már több nagyurak vele vannak. akkor haza hozta a levelet. De aztat a németek nem szerették, erről kezdődött a háború. Mer a Kossuth Lajos azt akarta, hogy egy szép Magyarország legyen, hogy itt mindenki tisztességes életet élhessen. Még a robotot is eltörülte és ezáltal lettek neki haragosai, tudom itt is sokan haragudtak rá, meg haragusznak még most is. Berky bátyád is haragszik, mer az is nemes vót, fáj nekik, hogy Kossuth Lajos a nemességet eltörülte, mert hozzá vótak szokva a német nemességhe, hogy amit akartak, úgy legyen. De azért már van köztük, amék belegyőződött, hogy jó vót, hogy eltörülte. Én se hejeslem, hogy nemesek uralkodjanak. Tisztességes, becsületes dolog, hogy a nemesek ne szekérozsanak... Azér nagyon dicső munkát végzett ez a Kossuth Lajos, ha ijen nagyurak is hozzá álltak, mer nem himi humi apró emberek, hanem tábornokok vótak mellette. Mer az osztrák mindent elvitt innen haza és itt hatta a magyarokat... Mer te még fiatal vagy, hát tudd meg, fiam, hogy úgy kezdődött a, hogy a szerbeket fellovalta a német, hogy a magyarokat támadja meg és osztán a lett a vége, hogy az osztráknémet feljelentette a magyarokat, hogy itt vallásháború vót, pedig nem a vót, csak épen el akartak válni a magyarok a németektől, hogy maguk kezére dógozzanak már.

Tudtam én, hogy azért beszél szegény Miháj bátyám, mer nem tudja, hogy mondja meg, amit akar mondani, de azért szívesen hallgattam, hogy tanított, mer nekem hamar meghalt az édesapám, hát én nem igen hallottam ezekről a dógokról, pedig nagyon szerettem vóna megtudni az ország állapotját. E meg kortes vót, amijen kis ember vót, úgy tudott ez beszélni, mikor képviselő választás vót. Örültem, hogy most nekem mindent elmond.

— Csakhogy, — azt mondja — a Görgei elárulta a hazát. Mer ő azt szerette vóna, hogyha őtet tekintették vóna a magyarok fejjebbvalónak. De a Kosutlajos vót az első, mer ő szerezte meg a hazát. Görgei csak támogatója lehetett vóna. Mer a Görgei jó tábornok vót, de hamar fel adta magát, mer ő nem tudott maga mellett egyebet mondani, csak hogy ő az első tábornok, hát nem fogadhatta úgy őtet a nép, mint Kosutlajost. Úgy

vót a, hogy a Görgeinek meg vót mondva, hogy mikor Vácra ér, mennyen fejebb a Duna mellett, mer a többi tábornok hajtotta kifelé a németet Bécsig, hogy mán jöttek visszafelé, igende hogy egyenesbe menjen a beszéd, mikor a Görgei Vácnál vót, édesapám is ott vót vele, hát el kanyarította a sereget a fejer országútra, a csivirgós csavargós gyarmati útra. Mit tudta azt az alföldi magyar katona, mőre mennek, csakhogy mán megvót az egyesség az orossal, mint egy kapu. Úgy vitte be Görgei a seregét, osztán mikor bent vótak, felállította, azt mondta, barátaim, látjátok, hogy körül vagyunk zárva. Körül bizony, mert a fegyverbe vitte őket.

Úgy hallgattam én ezt, még reszkettem is a magyar hazáért.

— Igende akkor egy huszártizedes odaugratott a Görgeihez és a kardjával fejbe vágta. A nyakát akarta levágni neki, de a ló nem jól ugrott, mert ha be van is tanítva a ló, azér csak ló a, nem ojan pontos az ugrása, így a fejét érte a kard, a Görgei fején a bőr hátul felszaladt a tetejére. A huszártizedes mingyár mártírhálalt halt, azután meg a többi tábornokok, tizenhárman. Pedig azt mondta a tizenhárom tábornok, hogy még hírrel se ment vóna ki egy orosz se a hazából. Sirathatjuk mi, az ijen urakat, akik csak jót akartak a magyar országnak cselekedni.

Szegény Miháj bátyám, még a szeme is sírt, mikor ezt mesélte.

— Fel kellett vóna akasztani a Görgeit, a kellett vóna, — mondta — de nagy védelmére vót Ferenc József. Mer mikor e meglett, fel lett adva a Görgei, meg a Ferenc József, be lettek pörölve. De nem tudtak dönteni, mert a kirájt nem lehet elítélni, mert arra a pör nem dől. Így aztán megnyerték a pert annyira, hogy nem lettek büntetés alá hejezve. Akkor a Görgei kapott a feladásért ezerkétszáz pengőt, mikor meg a per ellett, felemelték még négyszáz vagy hatszáz pengővel. Ezerhatszáz vagy ezernyócszáz pengőt kap a honárulásér. Minden hónapba. Míg csak él. Haláláig. Kosutlajos meg ott szenved Turinba, nem szabad neki hazajönni, mer jót cselekedett. Ijen a világ, fiam.

Hát én nem tudom, kapott-é a Görgei ezerkétszáz pengőt, vagy nem kapott minden hónapba, de Miháj bátyám még azt is mondta:

— Mer édes fiam, mikor én a régi képviselő úrral

fenn vótam Budapesten eccer deputációba, tanálkoztam én ott egy ajtónállóval a miniszterijomba, a meg elmondta, hogy a Görgei csakugyan tettelegesen ott lakik Visegrádon, de csuda az, hogy él, mer a nemes érzelmű főurak sokszor elmennek hajóval oda, csak azért, hogy bekiáltsák neki hogy: hazaáruló, hazaáruló... Meg vót, hogy asszonyruhába ment oda valaki, — ennek a hivatalbéli szolgának az apja kertészember vót, szőlőkapás a Görgeinél, — a mingyárt látta, hogy férfi lépése van az úriasszonynak. Bementek megmondani a Görgeinek, hogy itt van egy nagyságos asszony, beszélni akar vele, de azt parancsolta, hogy nem szabad. Senkinek se szabad bemenni. Be kell csukni a kaput. Akkor azt mondta az asszonyruhás úr, »ezer szerencséd, mert az életeddel játszottál vóna«. Így osztán elhallgatott... De még a munkásemberektől is fél a. Mikor ennek az apja ment hozzá egy Málnási, vagy Szedresi nevű híres orvos komendálta be, hát mikor odaér, benyit a kapun, a meg valahogy épen nyitva vót, épen ment a reterátra, hát nem vót nála tévedésből a revolvere... Meglátja a munkásembert, mingyárt kaját rá: ájjon meg, ne gyűjjön hozzám!... A meg kajátja neki, hogy ötet az orvos küldte... De a nagy kiabálástul nem értette. Hanem azt tanálta ki az elméjében, hogy mennyen jó messzire, onnen mondja meg, mit kíván... Azt mondja a munkásember: nem azért jöttem én, ha mán eddig meg nem tették, én nem akarom megtenni, én csak a szőlőt akarom mívelni, ha kellek... Jó van, — azt mondja Görgei — mennyen arra körül a konyhára, ott megmutatják, hol van a szőlő. Így osztán az elment, de soká dógózott, a Görgei meg a szakácsnét meg a szobáját tudakozta, miféle ember. Csak mikor mondták, hogy jó dógos, szorgalmas, csendes ember, akkor bátorodott meg annyéra, hogy oda mert menni hozzá... De azután is nagyon szigorú ember vót, nem szólott az soha egy munkásához se, de aki nem vót jó dógos, az mán másnap ment. Huszonöt is cserélt nála egyhónapba. Ijen ember a még ma is.

Így beszélgetett szegény kis öreg bátyám én meg hallgattam, mint a szentírást. Így tanulja meg a szegény falusi gyermek mijen is a világ sora a hazában.

Kérdeztem, honnan tud ijen sokat. Mondta, hogy van neki egynihány vastag könyve, ha ideje van, azt olvasgatja. Említette nekem a költőket, a Jókai Mórt,

meg Petőfi Sándort, meg Deák Ferencet, e mind nagy költő vót. Mer azt mondja, az a nagy költő, amék szépeket tud előadni, minden jókat, ami legjobb a nép részére. Hagy hajják azt a szépet, ami megakaszt az újságba is, akkor má örül az ember, ha jót olvas.

— Mer fiam, hogy nekem nem vót sose feleségem, nekem vót időm tanulni mindeneket, de most má nem bánám, ha vóna nekem, aki főz, én el is venném anyádat, ha hozzám jönne.

Így jött ki a turpisság.

— Édesanyámat?

— Igen.

— A mán öreg asszony.

— Nem öreg a, fiam. Többet ér a még ma is, mint sok fiatal.

Akkor én felállottam és elmentem.

— Majd megkérdem tülle.

Hazamentem. Édesanyám még otthon vót. Soká nem szólottam neki semmi szót errül, de mikor feküdtünk lefele, mondom:

— Édesanyám.

— Mit akarsz, fiam?

— Ez a Bimbó Miháj bátyám nagy szót mondott.

— Bimbó Miháj? — mondta édesanyám.

— Igen.

— Mit mondott, fiam?

— Hogy elvonné édesanyámat.

Arra édesanyám el kezdett nevetni.

— Ó, — azt mondja — nem kell nekem fiam. Még ha a bátyja mondaná, az András bácsi.

Arra meg én nevettem, mer eszembe jutott, hogy hát miben furcsa. Ez a Bimbó Miháj bátyám most is úgy járt.

— De hát édesanyám, az a Bimbó András, a meg egy tolvaj.

— Bizony fiam, az a baj.

— Hát akkor minek köti fel háromszor egy nap az új kendőjét?

— Nem kötöm fel többet fiam, húsvétig; mán be is tettem a ládába.

Nézem, hát nem látom a kendőt sehol.

Szegény édesanyám, hogy neki is vót még egy nesze. De sose ment többet a Bimbó porta felé.

HUSZONNEGYEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy fiatalnak való a szerelem, de annak se igen

Farsangon még akkor nálunk farsangoltak. Én akkor nagyon kapós lettem, mert látták a szép bornyút, már fel is folytatott, olyan volt az, hogy csiklott az ember szíve, ha látta. Ezt én szereztem a magam erejéből, hiába vót az egész falu nagygazdáinak az összefogása.

Egyszóval elfogadtak már a falu eleje legénységébe. Vót jó csizmám, szép ruhám, új kalapom. Fiatal vótam, szép vótam, miért ne kapkodtak vóna rajtam.

Mondom édesanyámnak, adja ide a kék ruháját.

— Minek a, fiam?

— Felveszem. Felötözök farsangosnak.

— Ó fiam, öregasszony ruhába?

— Mindegy a, anyám maga nekem.

Így felvettem, a fejembe meg tettem egy nagy csuda happaré micsodát, nem is tudom má mi vót, de nagyon furi vótam, még a kutyák is visítottak és elbujtak a baglyába előlem. Így a többi legénnyel sorra jártuk a falut és táncoltunk, verset mondtunk, pájinkát itunk, mulattunk.

Paládi Józsinénál bemegyünk, ott vót felállítva az esztováta a házba, nem igen vót hely, mert kicsi a ház, ott nem is táncoltunk, csak egy kicsit ugráltunk az ajtóba.

— Gyertek mán be, — mondja Julcsa néném — avval be mentünk.

Nekem azt mondja Julcsa néném:

— Te György, itt van a testvérem jánya, a húgom, szórakoztasd egy kicsit, ne mondja, hogy itt nem lehet mulatni.

Hát egy szép derék nagy darab jány ül az ablak előtt, még úgy rá is sütött a nap az udvarfelől, nézek rá, azt hittem a szemem vetett lobbot, olyan fényes volt.

Odatáncolok elibe a szűk helyen, a meg csudára nevetett. Aj de szép derék fejeérseléd vót. Mondom neki, szabad-e leülni mellé.

— Szűk a hely, — azt mondja.

— Akkor ájjon fel.

— Minek ájjon fel?

— Ne kérdezze, hogy minek, csak ájjon fel hamar.

A meg ijedtibe felugrott, én meg leültem a székre, űtet meg megkaptam, az ölembe űtettem.

A meg nevetett nagyon, hát ezér kellett neki felállani.

— Ha szűk a hely, — mondom.

Mindenki nevetett nagyon, de a jány nem akart az ölembe űlni, hanem vitatkozott velem és felállott a tērdemrűl. De én ott maradtam a széken és nem hattam ott a helyemet, hogy ű űljön.

Igende a meg nem akarta, hogy űljek, hogy az az ű hejje. Ilyen udvariasság van mifelénk, hogy a fiúk kiszorítják a jányokat?

— Ilyen, — mondok — most ilyen farsangba. De kapáláskor szívesen ott hagyjuk nekik az első helyet, de akkor nem nagyon verekednek érte.

Nevettek borzasztó, Labanc Lidi meg, így híjták a jányt, azt mondta, hogy náluk más a szokás. Náluk farsangba táncoltatják a jányokat, kapáláskor meg leűltetik.

— űltetik, mint a krumplit, — mondok — na hát hogy ne fájjon a szíve, táncolni itt is lehet minálunk.

Evvel derékon kaptam és huzgáltam a szátva mellett. De inkább csak ölelgettem, markoltam, a meg belepirosodott és az igaz, hogy nagyon jól megfogtuk egymást. Mondom neki csendesen, hogy én most elmegyek a legényekkel tovább mulatni, mert kötelességünk van, el kell járni a jányos házakat, hanem visszajövök.

— Jó van, — azt mondja — csak jöjjön.

— Mit kapok?

— Van sűtötök sűlve.

— Nem arra vagyok kíváncsi, hanem magától mit kapok.

— Majd megkapja a magáét, ha nem viselkedik rendesen.

De nem mondta olyan sértően, hanem inkább kedves volt a hangja. Nekem nagyon tetszett. Mán én úgy ismertem ezeket a falubeli jányokat, nagyon tetszett nekem, hogy ez egy kicsit más.

Így elmentünk sorra a faluba, de mi volt, mikor Váradi Pirosékhoz jutottunk.

Itt is fel volt állítva a szövőszék, de a kisházba. Az uccai szoba űres volt. Oda kellett bemenni. De nem volt nagyon meleg, hát azt mondtam: fűtsünk.

Mingyár el kezdtünk táncolni, de nem volt több

jány, csak az egy Piroska. Nézem, ez a jány nem akar nőni. Ez most is ojan kicsi. Mondom neki:

— Te Piroska, te nem akarsz hozzámfele nőni, nézd csak én mijen magas vagyok, te meg mijen kicsi maradtál.

Nagyon felhúzta az orrát.

— Maga csak hallgasson, — mondta — kicsi maga nekem egy ujjamra is.

— Mér Piros, ojan nagy szeretőd van?

— Attul a maga orra foghajmás, hogy mijen van, mijen nincs.

— Eljöhetek este beszélgetni?

Erre elhallgatott.

— Kérdezd meg édesanyámat.

— Nem kérdem én, csak elgyüvök.

De míg vele táncolgattam, meg beszélgettem, úgy hogy le is kellett hajolni hozzá egy kicsit, eszembe jutott, hogy az elébb az az idegen jány, a Labanc Lidi, mijen más vót, nem győztem fogni a tenyeremmel, ez meg ojan, hogy az ujjam közt úgy áll, mint egy kis pecek. Igazán, olyan vót, mint a csík, akárhol fogja az ember, kisíklik a markából.

— Vigyázz, — mondtam neki.

— Mit vigyázzak?

— Tudod te jól, én csak annyit mondok neked Piros, hogy vigyázz.

Erre megaprehendált, hogy ne tanítsam én őtet.

De mán ki is vették a kezemből, mert a többi fiú is akart vele táncolni. Én odébb mentem és csak nézgettem, hogy táncol sorra mindenikkel. De mindhez olyan vót az, mint én hozzám, egyikhez se vót se szívebb, se hidegebb. Úgy meg tudta magát őrizni, hogy senki se bírja el magát miatta. Én meg néztem a házukat. Szebb hajlék mindenesetre, mint a miénk. Magasabb is, mert nem olyan régen építették. A bútorok is szebbek benne. Én nem mondom, — ha a jány olyan vóna, amijennek én szeretném! akkor én bizony eljönék ide.

Mán kezdtem úgy nézni, mint aki házasodni akar. Még én másutt nem igen gondoltam a házasságra, csak épen mint fiatal fiú jöttem, mentem, táncoltam, bolondoskodtam. De itt éreztem meg először életembe, hogy valami az, ha az ember egy idegen helyen gazda akar lenni.

Gondoltam magamba, az öregek most is a hátsó házba laknak, én meg evvel a Pirossal ellaknék itt az elsőbe. Magasra vetett ágy volt, kettő a szobában. Nagyon szép terítő volt az ágyon és az ágy végében kilátsoztak a szép magas párnák.

Ez volna az én ágyam, a vóna a Pirosé. E mellett az asztal mellett ennénk az ebédet, vacsorát. Van nekik egy kevés fődjük, van vagy kilenc darab, de mind apró, hat soros, meg kilenc soros fődek, az egész nincsen több két és fél holdnál. Épen meg tudnám mívelni magam is. Az apja olyan ember volt, aki nem számított, szolgálégy helyett az is megtenné... Az anyja meg dógozzon. Mink meg Pirossal itt hevernének az első szobába a két ágyon.

Így ábrándoztam én ott, felötözve farsangos ruhába és nagyon szerettem volna megtenni, amit olyan könnyen tettem meg az elébb Julcsa néniéknél, hogy az idegen jányt, akit sose láttam, első szóra felállítottam és ölbe ültettem. De ezt Piroskával nem lehetett volna megtenni. Nem is tudom, nem szólt volna semmit, nem karmolt, nem verekedett volna, csak épen nem lehetett vele egyebet tenni, csak amit ő akart.

Pedig ahogy ott ültem és láttam, hogy tíz vagy tizenkét legény sorra táncoltatja s valamennyien megölelik, a kis melle alatt rakják a tenyerüket, úgy elkeseredtem, hogy még a szívem is keserű lett, mint az epe. A fene egye meg ezt a jányt, ez nekem sohase fogja megengedni, hogy én úgy odaadjam magamat neki, mint ahogy én akarom. E nem ad nekem többet, mint bár a legutolsónak a kompániába, pedig annak semmit se ad.

Elővettem egy szivart és rágyujtottam.

A jobb csizmámat felvettem a bal térdemre, s úgy ültem, mint a gazda a maga házába, mikor nézi a vendégeket. Még hátra is dültem a széken és úgy néztem, mint mikor a gazda a vendégeibe gyönyörködik.

Keveset voltam én itt, de most valahogyan úgy éreztem, mintha mindig itt laktam volna és már nem is volnék fiatal ember, hanem régen férje volnék ennek a Piroskának és már gyerekünk is volna vagy kettő, odakint vannak a hátsó házba és az öregasszony dajkálja. De még milyen furcsát gondoltam, még olyat is, mintha már nem is fiatal gazda volnék én itt, hanem öreg gazda és ez a Piroska volna a jányom és én most örü-

lök, hogy a legények így kapkodnak a jányom után és ilyen első gyermek a faluba, hogy mind az egész társaság ide jött, hogy egy kis örömet szerezzen neki.

Mán csak vártam, hogy odajön hozzám a kisjányom, mán a Piroska és azt mondja, hogy:

— Édesapám.

Akkor bejött a Piroska anyja a szobába s én hirtelen megijedtem, hogy ez az én feleségem. Hűj, de fene vén boszorkány, mondtam, avval felugrottam s kivettem Piroskát annak a kezéből, aki éppen táncoltatta s el kezdtem ugrani vele úgy, hogy égett a szivarom és füstölt.

— Mennyi pézt keresett Pesten? — kérdezte hirtelen Piroska.

— Jó kereset vót, — mondtam neki csendesen.

— Hat hét alatt száz forintot küldtem haza édesanyámnak, vagy még többet is egy pár forinttal. Magamat meg felruháztam, meg ott is jól éltem, hát hálaistennek nem panaszkodhatom.

— Egész esztendőbe lehet ott keresni?

— Hát nem tudom, mert én többet nem voltam ott, de úgy gondolom, hogy ha valaki mindig ott lakik, muszáj neki mindig keresni. De minek kérde?

Nem felelt, hanem egy másik fiúval kezdett valamit kötekedve beszélni, azután meg indultak a farsangosok tovább és nekem is menni kellett velük.

— Hát eljőjtek este? — kérdeztem titkon Pirost.

— Minek? — azt mondja. — Erre úgy megfagyott a szívem, mintha a hideg ráfújt volna egy lehellettel.

El is fordult tőlem, hogy udvariaskodjon a többivel, én meg visszanéztem a szép kis szobára.

No nekem nagyon elment a kedvem az egész farsangtól. Késő is vót már, nem bolondoskodtam velük tovább, hanem hazamentem.

Otthon leraktam magamról a bolondságot és megmosdottam, mert be voltam maszatolva korommal. Nagyon nehezen jött le.

— No fiam, hát mán készen vagy?

— Készen vagyok édesanyám, talán az egész étellel.

Édesanyám elébb nem szólt, aztán azt mondja:

— Ó fiam, olyan az ember szíve.

Nem tudtam mire gondol, de lehet hogy már ő is

észrevette, hogy ahányszor én evvel a Váradi Piroskával összekerülök, abból még eddig mindig csak nagy szívfájdalom lett. Hát most ő is megpróbált valamit szegény, talán arra vélt, hogy neki is úgy van, mit ér, ha olyan embert szeret meg a szív, akit nem lehet, vagy nem érdemes szeretni.

Megettem az ebédet, utána lefeküdtem az ágy tetéjére, befordultam a falnak és aludtam egyet. Szegény embernek az az egy öröme van az életébe, ha aludni tud. Így télen nincs semmi dolog, az a kis tén, azt hamar el lehet végezni, hát inkább csak alszik az ember. Az a jó, ha alszik, akkor nem tud semmit magáról.

Nagyon szerettem volna, ha ez a Váradi Piroska nem ilyen hozzám. Én evvel a jánnal úgy meg tudtam volna lenni. Mostan is, mikor azt kérdezte tőlem, hogy mit kerestem Pesten... Ha más kérdi, akkor én nem felelek neki egyenesen, hanem valahogy azt mondom, hogy: mit kerestem? A tegnapi napot? Mit találtam? A holnapot. Vagy más ilyen tréfás szót vetek neki. Igen, de ennek a jánynak én úgy mondtam meg az igazat, mint ahogy az ember a hites feleségének mondja meg... De mér kérdezte ő ezt én tőlem?... Talán az apját akarná elküldeni mán hónap? Vagy... tán arra gondol, hogy ő maga megyen fel Pestre?... Ki tudná, mi van egy jány szívében, kivált ha nem mondja meg.

Ha az ember csak olyan kételenségből alszik, akkor mindik megfájul a háta, gerince, meg a feje, meg elromlik a szájíze.

Felkeltem, megvakartam a fejem, most mit csináljak.

Kihez menjek? Nem vót kedvem sehogyse.

Egy darabig gurnyasztottam, édesanyám nem vót otthon, biztosan átment valamék szomszédba. A szobába meg hideg vót, mert nagyon rossz kemencénk vót, meg nem is fűtöttünk olyan nagyon. Ásítottam vártam, hogy édesanyám haza jöjjön, kimentem az ólba, vetettem az üszőnek, megvakargattam a körmömmel a hátát, egy kis rózsét aprítottam, édesanyám még mindig nincs.

Akkor megijedtem, hogy tán megint elment Bimbóék felé... Arra felé indultam. A házat bezártam elébb, a kulcsot betettem az ereszbe olyan magasan, hogy édesanyám elérje, avval kimentem az uccára.

Jön velem szembe Csereklye Mihály.

— Hova mégy?

— Nem tudom.

— No gyere velem.

Elmentem vele. Tudtam, hogy Kőmivesékhez megy. Ez a Mihály olyan pirosképű kövéres fiatal ember volt. Egyetlen árvagyerek, mert az apja meghalt és az anyja úgy féltette Kőmiveséktől, mint a tűztől. Nagyon szeretett volna pedig házasodni is. Csak az anyja vót az oka. Mindenki tudta, hogy nem engedi.

Biztosan most is csak azért mondta, hogy menjek vele, mert akkor, ha az anyja kilesi, mer az úgy lesett utána, hogy minden lépésén követte, hogy tán én cipeltem be Kőmivesékhez. Csakugyan, mikor odaértünk, a kapu táján megállott az ucca közepén és olyan ügyesen csinálta, hogy ha valaki messziről nézte, azt hitte volna, hogy nem ő hij engem befele hanem én rángatom ütet.

Pedig én csakugyan nem szerettem Kőmivesékhez járni. Nem is igen mentem, mert mi tagadás, nem voltam náluk valami szívesen látott. Az apja, a kőmives nagyon büszke ember volt, az anyja detó. Erzsi kedves kisjány vót, de az is úgy vót, hogy inkább féltem tőle, mintha mindig szégyeltem vóna előtte még azt is, amit tíz esztendővel ezelőtt vétettem...

Az udvaron még megállottam, hogy nem megyek én be.

— De most mán gyere, — azt mondja Mihály — avval előre ment.

Hát bánom is én. Bementem.

Ott ült az asztal mellett a kőmives, a felesége meg a tüzet piszkálta, de Erzsit nem láttam.

Mihály nem szól, kezét fog, leül, mintha itthon volna, az ablak előtt a karoslócára.

— Hát te mit csináltál Pesten? — kérdezte a kőmives.

Így nekem kellett beszélni. El is mondtam mindent. Akkor bejött Erzsi. Kicsit kezét adott, aztán leült az anyja mellett egy kis székre a tűznél és hallgatta, hogy beszélgettünk. Én mindent elmondtam Pestről, azon nevettek.

Így eltelt az idő, de én nem nagyon jól éreztem magamat, mert úgy vótam, mint a túske a köröm alatt: mintha mindenki ki akart volna már toszítani innen.

Gondolom, ezeknek megbeszélni valójuk van, én elmegyek.

De azt mondja Erzsi, ne menjek. MÉR ne menjek, má eleget ültem. Csak beszéljek még Pestrül. ÉN elbeszélek mondom akármeddig, ha nem unják. Nem, azt mondja, hogy cseppet se. De nekem úgy tetszett, hogy elég szívesen mondja, mintha igazán nem akarná, hogy még elmenjek.

Így osztán elmondtam, hogy eccer moziba vótam, osztán valami fürdést játszottak, úgy csapkodott a víz, hogy a szememhez is kaptam, hogy bele ne loccsanjon.

Nevettek rajta, pedig ők sose láttak még akkor mozit, hát azt hitték, igazán beleloccsanhatott vóna.

Akkor felállottam és elmentem. Erzsi kikísért. Egy kis hárász kendőt vetett a nyakába, úgy kísért ki a kapuig. Kezet adott, nagyon jó meleg vót a keze. Azt mondja, hogy jöjtek el máskor is.

— Minek?

— Olyan közel lakunk.

— De hát sok a dolog.

— Ó, — azt mondja — azt hiszem meggyőzi.

— Meg, meg, — mondom — de azért...

— Ne húzza el magát, csak jöjjön.

— De Mihály nem fogja szeretni.

— De, — azt mondja Erzsi — szeretjük mink magát mind a ketten.

Evvel beszaladt a házba, én meg ottmaradtam, mint egy darab kapubálvány. Jól nézek én ki, ha mindaketten szeretnek. Ajaj, egyik helyen egyik se szeret, a másik helyen meg mindakettő.

Evvel mentem hazafele. Hát kint áll Julcsa néném a házuk előtt, kiált:

— György...

— Nő.

— Gyere mán be. Vár a Lidike.

No ha vár, akkor bemegyek. Csakhogy várnak valahol.

Be is mentem, ezek egy szobába laktak, mert náluk a hátulsó szoba az kamara volt, csak az elsőbe éltek. Ott meg az a büdös nagy szövőszék terpeszkedett, a kemence meg jó meleg vót. Hát nekem oda kellett ülni a szövőszékhez, vagy esztovátához, ahol délelőtt ültem. Labanc Lidi most is ott ült az ablak előtt, de ahogy én

jöttem nevetett és állott felfele. Azt hitte, hogy megint odáültetem az ölembe.

— Ne féjjen tőlem, — mondtam — ilyen nagy darab húst nem szeretek úgyse ölbe tartani.

Nevettek. Julcsa néném különösen nagyon nevette. Józsi bátyám is megveregette a vállamat.

— Megcsináltam mán, — azt mondja. — Egy-kicsit odább tóltam a szövömasinát, most már ketten is eltértek egy padon.

— De hátha nem térünk? — azt mondja Labanc Lidi.

— Hátha megharapjuk egymást, — mondom én.

— Nomo, csak szokjatok. Sok bolha elfér egy ingbe.

— Osztán egymást csipkedjük? Bolha bolhával nem harap.

Így elkezdünk tréfálgatni, beszélgetni. Én meg örültem, hogy mégis van egy hely a faluba, ahol én is szívesen látott vagyok.

Labanc Lidi olyan jól melegített az ablak sarokba, mert kívülről fújt befelé a hideg, de ez a jány olyan vót, mint egy jó meleg dunna, jó vót bele bújni.

— Osztán hun lakik maga? — kérdem tőle.

— Péterfalán, — mondja — még asse tudta?

— Még nem volt szerencsém megtudni, — mondtam neki.

— Hát legyen szerencséje, jöjjön el hozzánk, ha hazamegyek.

— Mikor megy haza?

— Még nem tudom, ha ki nem löknek, egy hétig itt akarok maradni.

— Maradj csak, maradj, — mondta Julcsa néném. — Van kukorica kenyér. Emlékszel még György, neked is adtam egyszer egy darabot.

Emlékeztem, mikor Beregszászba mentem, de nem gondoltam, hogy még ő is emlékszik rá. Úgy látszik nem felejtí, mert vissza akarja kapni.

— De jó kenyér volt, — mondtam — jó éze vót neki, mert szalonnát csepegtettem rá.

— Azt is adtam? — nevet Julcsa néném.

— Nem, azt nem maga adott, hanem a gazda, aki-nél kapáltam.

Elmondtam az egész beregszászi utamat, Labanc

Lidi nagyon nevetett, hogy a nevelőapám kisjányával olyan jól eljátszogattam.

— Mér nem jött Péterfalvára, — azt mondja — ott is lehetett vóna.

— Tán magával?

— Tán.

— Jobb így, hogy maga jött el.

— Mér?

— Mer itt van. Én még sose vótam Péterfalán, sose láttam vón, így meg látja, itt vagyunk...

Evvel egy kicsit megöleltem. Nem volt nagyon csiklandós, mintha észre se vette volna. Én meg olyan természetű voltam világéletembe, hogy én csak az olyan jányokat szerettem, akik hatták magukat ölelni, mer én az ojanokat nem szerettem, akik vadak vótak, mint Váradí Piros. Elég vót nekem abból, én már meg akartam egy kicsit nyugodni. Ott is hattam a kezemet a Labanc Lidi derekán. Talán nem látták a setétbe, mert nem akartak lámpát gyujtani, csak az ablak világitott egy kicsit, meg a hó.

Ugy ültünk ott a lócán, fent a tükör alatt, mint két szerető. A jány kövér vót, csak úgy belement az ujjam, de én szeretem a kövéret, még húsba se szeretem a soványat a tálba.

Így én annyira beleögyeledtem ebbe a dologba, hogy ott maradtam náluk egész sokáig. Mán láttam, hogy ezek vacsorálni akarnak, de előttem nem akarnak, hát felállottam, hogy haza megyek.

— Mér mégy el? — kérdi Julcsa néném.

— A tehénre kell gondolni.

— Ó, — azt mondja — vess elibe és gyere vissza.

— Mán nem tudom, hogy édesanyám megengedi-e?

— Hogyne engedné, nem kell mindig aludni.

— Maj meglátom.

— Mit látsz? Gyere mán Lidike, szójj neki, a te szavadra megjoházik.

— Én nem tudok szólani, — azt mondja Lidi — ha van esze, visszajön.

Hű, mondom, ide visszajövök, ha csak az a kérdés, ha van eszem.

Hát én hazamentem, a kis üszőt rendbeszedtem, édesanyám otthon vót a setétbe. Adjon valamit, mondtam, éhes vagyok.

— Ott van fiam a meleg paszuj a sütőbe.

Kivette, nagyon szeretem azt a jó kövér lisztes barna babot. A fejéret nem szeretem, annak az íze se jó. De ez a jó barna tarka bab, ezt úgy szeretem, mint a gesztenyét. Meg a sulymot. Csak úgy omlik az ember foga alatt. Vót egy kis káposzta is a paszulyba, úgy még jobban szeretem, hát én úgy belaktam, hogy a hasam is félre állott tülle.

— No édesanyám, most elmegyek.

— Hova?

— Julcsa nénémékhez.

— Tán a kövér jányhoz?

— Nem kövér, édesanyám, nem csúnya jány a.

— No neked is olyan szemed van, ahányat lát.

— Ez csak bolondság, édesanyám, ne gondolja.

— Akkor én is elmegyek.

— Hova megy, édesanyám?

— Megyek Mojzes József bátyádékhoz, ott ég a lámpa.

— Hát csak menjen. Én jobban szeretek ojan helyre menni, ahun nem ég.

— Mér?

De nem mondtam meg, mér, arra fordítottam, hogy Mojzes József nagyon kevély. Ha édesanyámnak vónék, akkor nem is mennék oda, mert a perbe is rosszul válaszolt.

— Fiam, nem szabad minden haragot megőrizni. Annál szívesebbek most, mert ők is tudják, hogy egy kicsit hamariak vótak.

Édesanyám elment osztán, én meg elébb mentem ki, de megvártam a Paládiék kapujába, míg megy. Mert azt akartam látni, hogy jobbra megy-e vagy balra. Hát jobbra ment. Arra megnyugodtam, hogy nem a Bimbóék fele ment mégse. Pedig hát én csak ütülle örökölkhetem ezt a sok szerelmeskedésre való vágyakozást, ő meg szegény özvegyen él már hány esztendeje és ötven is, neki is kellene valami, de ha nincs. Még én is soká Pesten vótam, elunta magát, feltámadt benne a kíváncsiság. Nehéz lehet öregasszony lenni.

Mikor bementem Paládiékhoz, még a kutya se ugatott, mert nem is tartottak kutyát télen, mert télen enni kell adni a kutyának, hát drága, Nyáron mindig volt kis kutyájuk, a meg egerészett, nyulászott, de nyá-

ron se igen adtak neki enni; meg kódukt. Minden szomszédba ott ácsorgott a Paládiék kutyája.

Még most is setét vót. Hanem egy kis tüzet raktak a sparhéldba, hogy hadd világítson. Épen a paraszat fujkálta Julcsa néném, mikor bementem, mert volt még parazsuk a hamu alatt.

Ujra leültem a helyemre, már úgy készítette nekem Labanc Lidi, mintha ez volna a kötelessége. Én meg mingyárt éltem az engedelemmel és áttettem a káromat a derekán és így maradtunk.

Nem is igen beszéltünk mink sokáig, mert égetett a testünk és ojankor az ember nem szeret beszélni. Inkább Julcsa néném panaszkodott, hogy e sincs, a sincs, nem tud olyan lenni, mit ahogy szeretne, de messze van még az új, addig nehéz kispórolni, hogy meg ne haljanak éhen.

Én meg fogtam a jobb kezemmel Labanc Lidi túlsó mejjit, balkezemmel meg az ölembe az ő balkezeit és hallgattunk. Pezsgett a vérünk.

Így mi jól elmulattunk, azután még mécsest is gyújtottak, akkor engem Labanc Lidi felötöztetett a maga ruhájába, maskarának, mert jöttek-mentek a legények.

Egészen úgy viselte magát ez a jány, akit akkor nap láttam legelőször, mintha régi szeretőm volna, vagy tán menyasszonyom. Ezt én sokszor láttam, hogy a jányok sokkal jobban szeretnek olyan fiút, akit frissibe ismertek meg, mint akit hosszasan láttak. Mert a jány egy perc alatt meg tud szeretni valakit és akkor úgy viseli magát hozzá, mintha egész életükbe egymásé volnának, mert ő nem a régi életre gondol, azt ő elfelejti, hanem a jövőéletre amit vár.

Szombaton hazament Labanc Lidi Péterfalára, vasárnap mán ott álltam meg.

Beteg lett. Megfázott az úton, vagy valamikor. Azt mondta, ha a ligeti vízből inna, meggyógyulna.

Másnap osztán vittem neki. Hogy újra elmentem, úgy megörült, hogy egész összeszedte magát. Fel is kelt, de tüzelt az orcája.

— Maga feküdjön le, — mondtam neki — úgyis tudok beszélni magával. Első az egészség.

Nem voltak gazdag emberek, valami két hold földjük lehetett, vót hozzá hat gyerek, de mán nagyok, csak ő volt odahaza, meg még egy kis húga. Az anyjuk

egy sovány kis asszony vót, görbe is vót, meg beteges, az apjuk egy hasas kis veres ember, jókedvű. A gyerekek meg olyanok voltak, mint az élet. Valamennyit kiállításra lehetett volna vinni. Ez olyan volt, mint a tenyészállatok, a fiaikat meg a lányukat termették, egyebet nem. Vagyont szerezni nem tudtak, de gyereket igen.

Mondtam is, hogy a királynak kellene megjutalmazni őket. Amér ilyen derék embereket adtak ki maguk helyett. Négy ilyen fiú, mint az erdőben a fák közt a szálfá és két ilyen jány. A jányok is meg tudták fogni a kaszát is, ha akarták. Én magasabb voltam Labanc Lidinél, de vékonyabb voltam, azt hiszem, meg mert volna birkózni velem. Én is vele... De tudtak enni! Nem voltak válogatósak, sült tököt ettek, de annyit, hogy egyik darabot a másik után nyelték.

— De szeretem én ezt, — mondta Lidi — és csak úgy falta a jó parázs ropogós tököt és nevetett hozzá nagyon.

Én is szeretem, de én egyebet nem láttam náluk. Tán nem is főztek. Náluk a vót a szokás. Főtt kukorica, sült tök.

Sose láttam ilyen népeket. Ezek olyanok voltak, mint a tehenek az istállóba. Szép nagyok voltak, kövérek, jókedvűek és mindig ettek. Vett Labanc Lidi a markába egy csomó főtt kukoricát és úgy csorgatta a szájába, mint mikor a libát tömik.

Mán úgy jártam hozzájuk, mintha hazamennék. Tudom is én, nem volt ott szó szerelemről, házasságról, csak minden szón mindenki egyet nevetett és így eltel az idő. Ha idő vót, nem vót senki a szobába, Labanc Lidit megcsókoltam, hatta, nem csókolt vissza, azon is nevetett. Akármit csinálhattam vele, ő avval nem törődött, csak nevetett. Úgy hetykén hátravetette a fejét és a szemembe nevetett.

Egész nyárig jártam hozzá, minden vasárnap. Jó vót náluk, mert ott nem érzett az ember semmi bajt. Azok úgy tudtak dőgozni, hogy csak úgy égett a kezükön a munka és mindenből pénzt csináltak. A fiúk jó gazdagabb jányokat vettek el és ott is beleszoktatták a családokat, hogy semmit se kell felvenni, nem kell búsulni a nagyvilágon semmin, felhányták a fejüket, mint a jó paripa és nevettek. De mindent hazavittek.

Küldözgettek a kis görbe anyjuknak, ameg csak tömte őket, etette, mint a hízókat, moslékkal.

Egyszer vagy három hétig nem mentem. Megyek egy vasárnap, mondom nem jöhöttem, mert mindig vasárnapi dolog vót. Vagy gyűlés, vagy az aratásra szerződött a banda, vagy temetés. Szóval nem jöhöttem. Nem kérdezte ott senki, hogy be kár vót, hun vótam, vagy ilyet; nevettek s megvan. Nem bántak azok mást, csak egymást. Egymáson se sokat búslakodtak, csak épen vígan megvótak egymás mellett.

Labanc Lidi rámnevet, ahogy meglát és bevezet a hátulsó szobába, ott leültet és kimegy. Nem tudtam hol van, várok. Nem jön. Azután jön az anyja, leül ott velem és beszélget, hogy sok a pajor a krumplibá, mert tavaly sok vót a cserebogár.

Beszélünk, beszélünk, egyik is jön, a másik is jön, a húga, meg a testvérek, mer azok minden percben hazaszaladtak, olyanok vótak. De hun van Lidi? Nem tudom hol van.

Eccer osztán felállok, kimegyek hátra, körülnézek a kis udvarba és mikor jövök vissza, nem a hátulsó házba nyitok be, hanem az elsőbe, az ucaiba.

No ebadta, hát ott vót a Lidi. Egy fiatal fiúval beszélgetett, úgy ahogy velem szokott. Úgyhogy ült a széken szétvetett lábakkal, a fiú meg ráhajolt és csendesen beszélt bele a szájába. Ő meg nevetett.

Mikor engem meglát, azt mondja, de még csak meg se zavarodott:

— Mingyá megyek, csak várjál.

Nekem se kellett több. Megállottam az ajtóba, jól megnéztem őket és ott hattam. Bementem a hátulsó házba, mondom az anyjának, küldje be egy kicsit a Lidi jányát. Minek? Csak egy pár szavam volna vele.

Jön Lidi nagy csatorászással, kacagva, mintha semmi se történt volna: mi kell?

Mondom:

— Van magánál nekem egy zsebkendőm, azt szeretném, ha ideadná.

Azt mondja nevetve:

— Mingyán megkeresem, talán még megvan.

Talán?... Hőj, elfutotta a vér a szememet. No iten jól kitótt a becsületed Jó György.

Ideadja a zsebkendőt, már az olyanformán vót cserélve, mintha jegykendő lett vóna, de hogy ők nem

sürgették, én se nagyon beszéltem róla, mert csak a jánynak, meg a jány szüleinek kell azt szorgalmazni, hogy: mit akar öcsém? Úgy jártam én má, mint bizonyosra.

— Pardon kérem, — mondtam — én most elmegyek.

— Osztán mikor jön?

— Azt má nem tudom megmondani, mert nem akarom megsérteni a tisztelt urakat és kisasszonyokat. Így elbúcsúztam és elmentem haza.

Mondja édesanyám:

— Hamar megjöttél fiam.

— Most hamar.

HUSZONÖTÖDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy azt sohase tudja meg az ember, mire él, csak él. — Azután egyszer csak huszonegyesztendő lesz

Hogy én ilyen pórul jártam evvel a Labanc Lidivel is, akkor nagyon elszégyeltem magamat. E mán mégis sok. Ilyen fiatal vagyok és annyi csalatkozáson kellett már nekem keresztülmenni. Nem tudtam elgondolni, hogy mi lesz velem; ha ennyi jányt megismerem és egyik a másik után csakúgy kiad rajtam, mit kell várni. Vagy tán még meg se született az a jány, amék nekem van szánva?

Benne voltunk a nagy nyárba. Én jártam napszámra, ahogy szoktam. De a vasas Krósz felesége már ebbe az esztendőbe nem jött el a faluba. A sógora meghalt, behalt a nagy rúgdosásba, amit kapott. A férfi ügyse szokott jönni, az asszonynak nem volt kedve tovább. Mind így van, aki a földbe a pénzét rakja bele. Ha megveszi, örül neki, köt rá, várja a sok termést, ha nem sikerül, vagy ha nincs ára semminek, akkor elkedvetlenedik és ott hagyja a földet. Csak mink maradunk ott mindig a földön, akinek semmiye sincs. Mer nekünk muszáj ott maradni, nem mehetünk sehova. Én elmentem Budapestre az igaz és el is határoztam, hogy ha az aratáson túlesünk, megyek újra, mert ott szépen lehet keresni, de azért én is csak itt maradok, itt is akarok és itt is kell maradni a mi kis falunkba. Mert nekem nincs más az életbe, csak az, hogy itt kapáljam

a földet és arassam a búzát. Másnak. Mert magamnak még egy csepp földem se vót.

Vajjon lesz-é valaha? Hogy lehetne? Hogy tudok én annyi pénzre szert tenni, hogy megvegyek egy darabot? Meg nem is adja el senki. Akinek uradalmi földje van, az inkább nem műveli, de kis darabot nem ad el belőle semmiképen. Azt mondják, hogy akkor elveszíti az értékét, ha megfélélik. Kis gazda meg nem ad el, ha csak mindenki ki nem hal a családjából, de akkor meg ott vannak a rokonok. Hát a mi határunkba földet nem vett senki, csak Pereszlényi, de az is csak úgy tudott venni, hogy elébb édesapámat elküldték katonának hat esztendőre, azalatt osztán tönkretették és elvették az özvegy édesanya földjét. Azóta se vettek, adtak, kisdarab földet, csak harmadéve, mikor a mi megmaradt földünket közakarattal a hatalmasok elrabolták tőlem. Hát én hogy fogok valaha szerezni? Én azt nem tudom megtenni, amit Pereszlényi, meg Salánky Sámuel, hogy én fogjak össze a jegyzővel, hogy az valakit forgasson ki a birtokából. Még önekik se úgy ütött ki a számításuk, ahogy szerették volna, mert utójjára is nem Pereszlényi vette meg a mi erdőnket, a negyedfél köblöst. Ezeknek pedig csak van pénze, mégse tudnak venni, mert nincs eladó.

Hát mért küzdök én akkor? Mi lesz velem?

Mikor megtanultam, hogy nem szabad a szegény gyerekeknek az urakkal ujjat húzni, akkor azt gondoltam, hogy arravaló a szegény fiú, hogy egy szép jányt elvegyen és avval szerez majd magának egy kis vagyont. De mán látom, hogy ez se lehet. Itt van ez a Váradí Píroska, nem akar szeretni, pedig nem is sok földjük van, hanem ő is úgy van, mint én, a maga szépségével akarna valahova beszállani, mint egy idegen madár a fészekbe, csak nem lehet. Nem fogja őt elvenni Sarkadi Imre, hiába gondolkozik rajta. Mert az ilyen gazdagabb fiú válogathatja a szeretőjit. Elvenné, ha nagyon meg volna bolondulva, de ahogy én látom, a nincsen kifordulva a sarkából. Biztos, hogy tetszik neki Píros, de hogy a nyakába vegye, azt nem hiszem, mert akinek sok van, annak még több kell. Olyan e, hogy léggel fogják a kis halat, a kishallal meg a tizenhét kilós csukát.

Itt az én többi pajtásom is, ezekből is mi lesz? Szegény ember. Orbán Gyuri, Krajcár Gábor. Kérem ezek olyan szegények voltak, hogy nem volt nekik ennivaló-

juk, csak ha ott ettek, ahol dolgoztak. Otthon nem volt más, csak egy kis málékenyér. Meg egy kis krumpli, meg főtt kukorica. Azt a kukoricát amit a disznónak termel az ember, megfőzik vízben, ez a legtöbb ennivalója ezeknek a nagyon szegény, fődszegény embereknek. Apja, anyja, fiúk, jányok mind azt eszik. Attól olyan csendesek, mert csendes ám a szegény ember. Csak áll, vagy ül, vagy hallgat. Ritkán szól, mert nem bír szólni, nincs neki kedve. Akkor is ástunk egy nagy gödröt az új tiszteletesnél, mert a régi meghalt és újat hozott a falu. Annál ástuk ketten a gödröt. Nagyon nagy vót, ketten három napig ástuk. Olyan mély vót, hogy ketten dobtuk fel a fenekéről a földet. Nehéz vót azt a kemény fekete földet csákányozni és kihajigálni. Mikor már végeztünk vót, odajön a tiszteletes úr, azt mondja:

— No hálaistennek, csakhogy vége van. Mán maguk is megunták úgye.

Megállottam a lapáttal, felnéztem rá. Könnyű neked, gondoltam magamban, beszélni, vónál csak ideleenn és kellene neked hajigálni a földet, akkor nem beszélnél olyan sokat.

Pócsi, a társam, akivel dógoztam, az még meg se állott, csak fogta a lapátot és hajította tovább a földet.

A pap elment, azután hallottam, hogy azt mondta, hogy nagyon büszkék vagyunk.

Nem büszke az ember, hanem fáradt. Ha meg fáradt, akkor nincs kedve még gondolkozni se. Nemhogy beszélni. Mert nem olyan a földmunka, mint a kőművesmunka, amellet lehet egy kicsit ácsorogni. De a földmunkával sietni kell, mert arra várnak. Az ember osztán azt se tudja, mit csinál, csak húzza az igát. Harangoznak délre. Leül az ember egy kicsit falatozni. Megeszi azt a kis kenyeret, hozzá valamit, vagy hagymát, vagy savanyú ugorkát, vagy egy kis szalonnát néha, ha van. Azután elfekszik és kialussza az órát, ami ebédszünet. Ritka az, hogy még beszélgetéssel is fáraszsa magát. Mer az is munka és nem fizetnek érte.

De csak az a furcsa, hogy minél nehezebb egy munka, annál kevesebbet lehet keresni vele. Akik már egy kicsit könnyesebb munkát végeznek, azok már is jobban keresnek. Mennyivel többet keres egy kertészember, aki csak jön, megy, nézi hogy nő a kalarábé, mint a napszámosa, aki nehéz munkával ássa a földet. Osztán ez úgy megy. Aki szegény, szegényül él, aki

szegényül él, az csak utolsó munkát kap. Mert nincs kedve a fejével dógozni. Mert aki fárad, az nem bír gondolkozni. Annak csak jár a karja, meg a kezébe a szerszám, de nem gondol közbe semmire. Az még azt is nehezen bírja kiszámítani, hogy mennyi jár neki egy napra. De még azt is elfelejti az ember, ha egész nap fődet talicskáz, hogy milyen nap van. Ha az a vasárnap nem volna, sohase lehetne neki kiszámítani, hogy hány napot dógozott egy héten.

Ezér vót a jó, hogy én elmentem Budapestre és onnan egy kis pénzt tudtam hozni. Ha a nem lett vóna, abba a hótt szegénységbe, amibe én ősszel beleestem, soha ki nem másztam vóna. De így vót egy kis tartásom, nem vótam úgy rászorulva, hogy mindennap csak húzzam az igát, mint az ökör, akitől senki se kérdi meg, akar-é, vagy nem, csak hajtják s neki hallgatni kell a járomba.

Mondták akkor is, hogy a fődet, amit kiástunk, el kell talicskázni, de én nekem már elég vót, nem lehet, mondtam, mert fáér kell menni a salánki erdőre.

Igaz is vót. Előtte való este hallottam, hogy fáér mennek, mert másnap, csütörtökön vót a fakiadás, a hitelfa. Hát nekünk is vót iratva, úgy hogy csak aratás után kell fizetni. Elkértem a szekeret, lovakot Mojzes Pali bátyámtól és másnap mentem én is az erdőre. Sokan mentünk, szekerek, még kispaládi, nagypaládi, meg istvándi szekerek is.

Ez jó, az ilyen munka, mert ott mégis pihen az ember, míg a szekér rázza. Én nagyon szeretem a szekerrázást, az úgy helyre zötyögteti az embernek minden csontját, hogy mikor leszálok a szekerbül, akkor aszondom, hogy e jó vót.

De nagyon meleg vót. Az ember meg olyan, mint a ló, kívánja a szomszágba a vízfélét. Télen pájinkát, nyáron meg a sert.

Akkor tanítottam meg a botpaládi bírót sert inni. A Klán kocsmán összetanáloztunk. A botpaládi bíró nagy, derék ember vót. Mindenkinek fizetett egy porcijó pájinkát.

— No igyál te is.

— Bíró úr, én nem vagyok pájinkás. Majd én egy üveg sert iszok.

— Sert? Mi az, te mán ijen gusztusos vagy?

Sokat nevetett rajtam, má nem tudom mit mon-

dott, de azt tudom, hogy akkor mondta, hogy »falu bírójának, falu bikájának, minden szabad«.

— Jó ez a ser? — azt mondja ahogy ittam a jó habos sert.

Nekem vót pénzem, azt mondom a kocsmárosnak:
— Klán úr, öt üveg sert.

Ittunk. Én a magam szakállára rendeltem, pénzem vót a pestibül.

— Ej, — azt mondja a bíró — te nem vagy ligeti ember, te világlátott vagy.

Megkóstolta. Még öt üveggel fizetett. Ezt is kifizette, az én rendelkezésemet.

Mondtam neki: Ne igyon pájinkát nyáron, a csak elkábítja az embert. A ser meg jólesik.

— Igazad van, fiam.

Nahát ezt csak arra mondom, hogy milyen kis dolog az, hogy ne igyen nyáron az ember pájinkát, mégis még a botpaládi bíró se tudta. Én se tudtam vóna, ha nem járok Pesten, ott tanultam meg. De hasznát is vettem. Igaz, hogy a ser drágább, nincs is olyan ereje, azér nem szeretik, de mégis csak az egészség az első.

Honnan tudott volna ijeneket Orbán Gyuri, aki sose vót ki a falubul, csak az apjának a pofonjaiból tanult.

Nem is nőttek ezek nagyra, mer nagyon gyengén ettek mind, kivált gyerekkorukba. A kukoricán a disznó meghízik, de az ember elsatnyul. Ezt én jól tudom, nem is szerettem én soha a málét. Mindig szívesebben megettem én a disznót, aki a kukoricát ette, minthogy én egyem el előle az élelmét.

Ezen pedig nincs segítség. Mert ezek a népek olyan buták lesznek osztán, hogy azt el se lehet képzelni. Mikor szombat van, csak jön a fizetés. Hát ne adj Isten, egész héten nem bírta kiszámítani, hogy neki mi jár. Ha félnap esik az eső és nem fizetnek, akkor mán tejjességgel nem lehet a fejükbe verni, hogy félnapszámmal kevesebbet kapunk. Mer vagy egész napszámmal gondol kisebbet, vagy mind az egész hetet akarja. Nagyon rossz vót az, hogy minket az iskolába nem tanítottak meg. De az is igaz, hogy még aki tanult is, mán jó tanuló vót, az is ha szegénységbe marad, akkor éppen olyan buta lesz, mint a többi.

Azon a nyáron már nagyon sokat beszéltünk arról,

hogy ősszel sor alá megyünk. Szatmárra kellett nekünk menni és ott a gubaszínbe vót a sorozás. Még attól is úgy félték a szegény fiúk, még a tetű is reszketett a korcukba, ha eszükbe jutott, hogy sor alá kell menni. Meg választás is vót akkor nyáron, képviselőválasztás.

Nem is gondoltam vóna, hogy az öreg Bimbó Miháj bátyám fog engem megtanítani arra, hogy mi a választás. Én odáig nem sokat törődtem vele, mert öt évvel ezelőtt még kis fiú voltam, nem értettem, meg már az édesapám nem élt, így senki se mondta el. Most már kezdtem kíváncsi lenni. Egyszer a Nagypátagba kapáltam a kis kukoricánkat, a szomszéd fődön meg az öreg Miháj bátyám kapálgatott csendesen. Délbe egymás mellé ültünk le ebédelni.

Azt kérdi tőlem:

— Mondjad édes gyermekem, mijen párt vagy? Nevettem, hogy én semijen.

— A nem szabad, — mondta — mert pártnak kell lenni, de csakis egy pártnak: a Kossuth pártnak. A többi mind hazaáruló, ez az egy az igaz párt.

Sokat tudott beszélni, mert ismert mindenkit és minden dolgot, sokat korteskedett, de mindig csak őszintén, soha egy krajcár az ő kezébe nem volt, ő csak ment az emberekkel és beszélt nekik nagyon szépeket, hogy dicsó dolog a hazáról gondoskodni.

Én akkor gondoltam először a hazára, de én nem tudtam úgy beszélni és nem is tanultam olyan sokat. Mondhatom, hogy az iskolában keveset olvastattak velem, de mióta kijöttem az iskolából, azóta én nyomtatott betűt nem láttam. Mikor láthattam volna? Ha az ember dógozik, akkor nem olvas, ujságot senki se adott a kezembe. Más könyv a mi házunkba nem vót, csak a Szent Biblia, de az meg olyan régi volt, hogy nem igen lehetett már olvasni az örejségtől, meg mit is olvassak belőle, elég, hogy templomba járok, mikor lehet. Vót egy énekes könyv is, abból sokat tudtam, de azt se kellett már olvasni, mert tudtam azokat az énekeket, amit a templomba énekeltünk. Meg vót egy fél imakönyv. Ez is nagyon régi volt, úgy volt beleírva, hogy »firáf«, az hogy sírás... Ki tudott azon eligazodni. Meg csak fél könyv volt, mert a bátyáim, akik meghaltak, gyerekkorukban kitepték és sárkányt csináltak belőle, olyan volt mán, mint a peleskei pap imádságos könyve, aki kifogyott az imádságbul... Ez úgy vót, hogy a gyere-

kek otthon ott is kitepték és mikor ő a katedrába olvasta az imádságot, egyszer csak vége volt, nem volt tovább, hát azt mondta: »Uramisten, Uramisten, a te... nincs tovább, Ámen.«

Bizony én megmondhatom, hogy én csak a harctéren tanultam meg olvasni, mikor hónapokig feküdtünk a lövészárokból és ott voltak, akik regényt olvastak, meg ujságot. A tiszturaktól kapták az ujságokat, meg vették is, ott unalmamban kíváncsi lettem én is, mi van a nyomtatásban és így kezdtem el olvasni, de csak sillabizálva. Most már nagyon jól olvasok, tegnap is egy fiatalember behívott az uccán itt Budapesten egy kapu alá és elmondta, hogy nagyon éhes és szegény s egy krajcárja sincs és megvettem tőle egy könyvet, nagyon jó könyv, a hercegnő titka. Ha munkán vagyunk, én az ujságot is szoktam hangosan olvasni az embereknek, szeretnek is érte nagyon.

De akkor, mikor Bimbó Mihály bátyám beszélt, akkor én még olyan voltam, mint egy bornyú, csak hallgattam az ő beszédét és csodálkoztam rajta, hogy lehet ilyen sokat tudni.

Abba az időbe sokat beszéltem vele és megkérdeztem tőle:

— Mondja Mihály bátyám, hogy lehet az, hogy maga már hatvan esztendő ember és magának sohase volt felesége? Hát lehet az, hogy egy férfiember asszony nélkül élje le az életét? Azért kérdelem én, mert én nekem már nagyon sok jánnal volt próbálkozásom, de egyik se akarja az igazságot. Én pedig már elmúltam húsz esztendő, karácsonykor huszonegy leszek, hát én kíváncsi volnék megtudni, hogy mi lesz a jövőm, fogok-e valaha olyan jányt találni, aki egészen megszeresen engemet, vagy nekem is lehet, hogy úgy kell leélni az életemet, ahogy maga élt.

Bimbó Mihály bátyám akkor nagyon komolyan gondolkozott és azt mondta:

— Nem mondom én, hogy nekem nem tetszett volna. Szép élet az, ha valaki párjával élhet, gyönyörű szép, de ha olyan ellentétek fordulnak elő, nem kell... Én ma is szeretek az asszonnyéppel beszélni, viccellek velük, de letettem a számításomat, hogy megnősülök. Rosszra meg nem kérem őket, teljesen letettem róluk.

— De az embernek a vérének nem lehet ám pa-

rancsolni, ha az ember vére megkívánja, mit csináljon?

— Meg az is vót benne, — mondta Mihály bátyám, — hogy vótak olyan csúnya szájú legények abba az időbe, hog megútáltam az asszonyféléket, olyanokat beszéltek róluk... Kapálás közbe. Hát onnan nem szaladhattam el, nem is foghattam be a szájukat. Nekünk kapálták, hát ott kellett maradni köztük, de olyan dolgokat mondtak el a nőkről, hogy én azt mondtam, no ha ilyenek a nők, akkor nekem egy se kell. Mert látod, itt van ez a Péter András is, a nagy kortes, amék mindig első kortese a hazafias képviselőknek, ez meg olyan ember, hogy az életivel csak bepiszkítja az igazságot. Ezt már meg is verték, mikor eladta az elvet. Mégis ezen az emberen úgy kapkodnak az asszonyok, hogy hiába van neki derék felesége, meg három gyereke, mégis van neki vagy nyolc asszonnyal olyan köze, ami nem illik. Mer mit csinál. Mikor muzsika van a kocsmába, a fiatalasszonyok odagyülnek a jányokkal a kocsmablaka alá, olyankor ő kimegy a kocsmából az udvarra és hol ezt a menyecskét, hol a másikat elhurcolja. De az a csudálatos, hogy az a szokása, hogy ha egy asszonyra szemet vet, akkor annak az urával elkezd nagyon jó cimboraságba lenni, hogy ne gyanakodjon. Jól megitatja, mikor aztán megrészezszik a barátja, akkor megy a felesége után és elvonszolja. Az embernek, az asszony férjének meg hiába beszél akárki, az azt mondja: Péter András? Az az én barátom! Nem olyan ember az!... Má meg is nyakalták egy párszor, de azért itt van most is az én rokonom, ismered, Mojzes István. Most ennek a feleségét nyúzza. Hiába mondják neki: »Te málé, nem veszed észre?« Mit ér, megitatja és elviszi haza, a feleségét meg elcsapja. Örül annak a kis itálnak... Hogy mennyi ilyen dolgok fordulnak elő többször, hogy ilyen hamis munkákat cselekszenek az ilyen férfiak.

Az asszonyt meg már sokszor szidták, ipa-napa, az előtt is kimondta az asszony, hogy ő bizony úgyse szereti az urát, csak azért ment hozzá, mert a felvégen a legszebb házuk van.

Gyenge ember az ilyen, mégis avval henceg, hogy:

— Há, nekem több eszem van, mint az egész falunak.

Az ű eszin nem jár túl senki. Nekem ha ilyen kis világosítást adnának, én bizony máskép csinálnám. Utá-

nanéznék. Könnyebb száz rókát megfogni, mint egy asszonyt. Az nagyon kitanulja, hogy hogy és mint áll a dürgés. Kevés idő kell neki, már az ura csuklik, ha van esze, mert a torkára szaladt a falat.

— Hát Mihály bátyámnak sohse vót nőfélével semmi dolga?

— Nem mondom, hogy nem vót. Vót több is, de én könnyen abba hattam. Ha egy kicsit félregondolt, akkor én is. Ha te így, akkor én is úgy.

— Azt tudom, — mondtam neki — elmondta a télen Mihály bátyám, de azért mégis mondja meg, egészen tiszta ember maga?

— Nem foglalkoztam ilyennel, — csak ezt felelte rá.

— Nem is ismert jányt vagy asszonyt, vagy egy szóval nőt?

— Tudod fiam, én már idős legény voltam, mikor az édesanyám meghalt, harminc éves.

— Még az nem késő.

— Késő a, fiam, mert én akkorára már úgy megszoktam a tiszta beszédet, meg a tiszta életet, én soha egy piszkos szót még életembe ki nem mondtam, mert azt csak az olyan legények teszik, akiknek nem vót se apjuk, se anyjuk, vagy, ha vót, nem eresztették el jótanáccsal a háztúl. Az ilyenek aztán ucai dévajkodást folytatnak. A nőktül is meg lehet undorodni, mint az ételtül.

Mán nem tudtam mit kérdezni, mert én is tiszta beszédű voltam, mindig megbecsültem a nőket, de szerettem volna azért tudni, hogy igazán lehet-e olyan tisztaságba élni, vagy csak engemet hiteget Mihály bátyám.

— A két fiútestvérem meg épen folytatólag úgy beszéltek velem, — mondtá — hogy nem is akarták, hogy megházasodjak: minek neked ez, minek az, hogy így jársz, meg úgy jársz, oszt így feldühölödtem ezen is, hogy mindig visszalökések lettek. Ha mondtam, hogy ez fajin volna, mingyár ellene lettek a testvéreim.

Én akkor nagyon megsajnáltam ezt a szegény csepp tiszta embert. Így jár az, aki tiszta marad, kicsi lett és egész életében alig evett főtt ételt. Pedig a testvérbátyja, András, az nagy lump volt, nagy asszonyozó, és nagy darab ember.

— Hát András bátyám miért nem él így?

— Annak más a vére, meg több szabadsága is vót odahaza.

— A házba is több szabadsága van? Ű se szokott asszonyfélét, olyan éjjeli darvakat hazavinni?

— Oda nem. Oda nem hozhatta be András. Meg mondtuk, hogy oda ne jöjjön piszkoskodni. Csak más-fele húzza. Mennyen amőre lát.

Még azt kérdeztem tőle:

— Mondja meg Mihály bátyám, mi öröme vót akkor magának az életbe. Mer én még fiatal vagyok, de én nekem ez világi életemben csak a jányok miatt vót örömöm idáig. Örömöm is, meg bánatom is. De ha nem lettek volna jányok, meg nem lett volna velek dolgom, olyan üres lenne az életem, mint az üres zabos tarisznya.

— Én legjobban fiam az éneklésnek örültem... Daloknak, énekeknek. Szerettem a dallamokat és tudtam is nagyon jól. Még most is tudnék, de már nem illik, öreg vagyok, most is azér, ha templomba megyek, az én szívemet úgy megelégitem, ha az énekeket jól kiénekelhetem. Éneket sokat tudok. Jártam is mindig a rektor úr helyett énekelni a templomba. Megbízott bennem mindenik, vezetőnek tett. Ha valahova akart menni akarmék, csak izent nekem, gyermeket küldött értem, édesapám is örült neki, nem fogtak vissza a munkára, mehettem reggeli énekre... Csak az az egy bánatom van ebbe is, hogy hangszert nem tudok. Könnyen meg tudtam volna tanulni, de édesapámék nem hatták: nem vagy te kanász, minek neked a muzsika?

— Táncolni szeretett?

— Azt nem szerettem. Iskolásgyerek koromba elmentünk a citera bálra, dudás bálra. Pajtásaim azt mondták, dugjuk be a fülünket. Én bedugtam, jaj be neveltség volt, úgy jártak, mint a majom, mintha gumin rángatták vóna. Akkor én is ojan vagyok. Akkor én nem táncolok. Táncoltam egy párszor, de elszégyeltem magam. Csudálatos ám az, hogy mijen cifra dolog az, mintha kész ördögi dolog volna, ahogy összevissza járnak, pattognak.

— Hát akkor mit szeret? Enni szeret?

— Enni? Szeretek, de kicsit, mert nem akarok meghízni, mert akkor nem bírok dógozni.

— Dógozni szeret?

— Dógozni szeretek, fiam, de csak olyat szeretek

dógozni, hogy segítsek vele. Mert látod, ha a kukorica-szemet beleteszem a földbe, akkor szeretem, hogy az ott a jó trágyás nedves földbe kicsírázik, azután kidugja azt a kedves kis csíráját. Olyan sárga a csírája, mint a kis kacska tavasszal, ha kibújik a tojásból. Annak szeretek segíteni, hogy hagy nőjön az a szegény kis növény. Az az embernek az ő öröme, hogy az Isten megáldotta avval a tehetséggel, hogy a nála gyengébbeken segíteni tudjon. Így mindenben szeretek segíteni. Mert fiam, minden rá van szorulva az emberi segítségre. A tehen is, az ökör is. A növény is, az állat is. Még a sárból se lenne edény, ha az ember nem segítene annak a jó agyagnak, hogy úgy formálódjon, hogy edény kekedjen belőle.

— Így eltelik az élet, mert az ember ahogy reggel felkél, már elkezd a segítséget. A szoba úgy örvend, ha a gazda kispri, mintahogy az ember örvend, ha belemehet a jó Batárba és lemossa magát a vízben. Így tovább, segítség az ember élete. Nagyon jó az, ha az ember azt gondolhatja magáról, hogy engem azért teremtett az Isten okosnak és gondolkodónak, hogy mindenhez értsek és mindenben segíteni tudjak a rászorulókon... Az asszonyba is csak az az érdem, ha segíteni tud. Világra segíti a gyermekét, azután meg felneveli... Látod a te édesanyád, az egy ojan jó segítő asszony. Ismertem szegényt, mikor apáddal élt, azon is mindig segített, mert az szegény puha ember volt, a gazdálkodáshoz sem értett ojan nagyon, de anyád abba is megsegítette. Meg ha beteg van, kit híjnak, meg ha nem híjják is, csak ő megy oda, Jó Györgyné, és segít a szegény betegeken.

— Mégis mikor beteg volt, rajta nem segített senki.

— Azt nem is kell várni fiam, mert az ember csak azon segít, aki tehetetlenebb nála, most már én se várom a kis kukoricától, hogy rajtam segítsen, ha bajba vagyok, ő is hiába várja a betegeitől, mert ha azok egészségesek lesznek, örülnek, ha a maguk családján segíteni tudnak... Ez már így van... Hálát ne várj mást, csak azt, amit magától ad a jóisten.

Olyan ártatlan ember volt ez a Bimbó Mihály bátyám, hogy öröm volt hallgatni a beszédét és az énrajtam nagyon is fogott. Én abba a nyárba nem is mentem

többet jányok után, mert arra gondoltam, hogy ha az Isten nekem rendelt valakit, akkor az úgyis meglesz.

Abba az esztendőbe vót a, hogy Szerbia hadat üzent vóna Magyarországnak, osztán a miatt júniusba soroztak. Nagyon meleg vót a nekünk. Öten vótunk legények, akiknek sor alá kellett menni. Én, Orbán Gyuri, Karajcár Gábor, Csereklye Mihály, meg Vaska Pista. Ez egy cselédember fia vót, mind szegény fiak vótunk, csak Csereklye Mihály vót gazdagyerek. Ez öregebb is vót nálam épen egy esztendővel, de úgy vót, hogy én év utójján születtem, karácsonyra, ő meg év elején, januárba. Úgy keresztelte a pap, mert az öreg pap jóbarátjuk vót, hát csak a januárba keresztelte meg, hogy egy esztendőt nyerjen majd, ha sor alá kell menni, mert decembervégi gyerek lett vóna, olyan újévi féle. Csak most sült a ki. Ezér vót ez mindig öregebb nálam. Hencégébül mindig öregbítette magát, de mikor törvénybe kellett, akkor meg fiatal vót.

Ugyan jó vót, hogy velünk maradt, mert csak nekik vót kocsijuk, az ő kocsiján mentünk Nevetlenfaluiig, mint öten, meg velünk jött a kurátor meg a jegyző, de azok külön kocsin.

Hajnalba-mentünk vót, má nyóc órára ott vótunk Szatmáron. Ott vót a sorozás a gubaszínbe. Az olyan vásárhely vót, ott árulták a gubákat, még emeleten vót a sorozóhely, alól meg a földszínten vendéglő vót.

Két forintot kaptam édesanyámtól, de húsz krajcárt má otthon megittunk, fizettem ötönknek egy fél-liter pájinkát.

Így danoltunk asztán a szekeren, hogy:

A szatmári gubaszínbe süt a nap,
Jönnek már a vizitáló tiszturak,
Kettő nézi gyenge testem állását,
Három írja babám elbúcsúzását.

De nem vót köztünk egy se, améknak már szeretője lett vóna, csak Csereklye Mihály, aki Kőmives Erzsit siratta. Az anyja meg persze átkozta. Mondtam is neki:

— No, Mihály, van otthon most happaré, ahogy hallom.

— Milyen happaré?

— Két asszony egymás hajába van, hogy te kihúztad a lábod Ligetrül.

Igen, de ő megharagudott érte, pedig én tudhatam hogy vannak, hiszen vótam vele Kőmiveséknél.

Nem is szólott hozzám, csak mikor má ott voltunk a gubaszínbe, anyaszült meztelenen és vártuk, hogy behíjjanak a főorvos úrhoz vizitációra.

Azt mondja:

— Téged nem vesznek be.

— Mér ne vennének?

— Csak nem vesznek. Oda ember kell.

— Jó, akár vesznek, akár nem vesznek, ember mindig leszek.

Avval elkezdtem dalolni, bent a gubaszínbe, hogy:

Mikor megyek a vizitációra,
Lehányom az ingem gatyám csomóba,
Főorvos úr odajön és vizitál,
Csak azt kérdi, baka leszek, vagy huszár?

De akkor megnyomtam és megfogtam a Csereklye Mihály vállát, azt danoltam még:

Nem bánom én főorvos úr akármí,
Nem vár engemet odahaza senki.

Erre megint megharagudott, hogy én csak ütöt piszkálom.

— Jóember, — mondtam — én felőlem lehetsz.

Hát eccer csak beszélitanak. Még nem is hijták a ligetieket, hanem a kispaládiakat hijták, én nem tudom hogy, eltévesztették a jegyző urak, engem hijtak külön a magosligetiekbül.

Én csak odakacsintottam Csereklye Mihálynak, hogy engem má visznek.

Bemegyek. Odaálllok a mérce alá, — mondja a katona:

— Százhetvenöt centi.

Azt mondja mingyárt a főorvos úr:

— Ez alkalmas. Jöjjön ide, közelebb.

Mán nekem dagadt a szívem, Csereklye Mihály felsül.

Megvizsgálják. Kérdi a főorvos úr, mutassam a kezem. Mutatom. Azt mondja az ujjamra, mi ez?...

Mert az én kisujjam kisgyerekkorom óta mind a két kezemen olyan, hogy be van zsugorodva. Megnézi, megforgatja, azt mondja:

— Untágli.

Hűj, szégyeltem magam, mondom:

— Alássan jelentem főorvos úr, én tudok attól kaszálni is.

Azt mondja:

— Ne beszéljen.

Jó van, kimentem.

— Bevettek?

— Nem.

Felötözök, megvártam osztán őket. Vót ott még hat legény, aki ligeti születés vót, de elkerültek onnan, csak születésre tartoztak mihozzánk. Dohányosok, meg cselédemberek gyerekei. Hát egyszóval a tizenegyből bevettek hetet, közülünk meg az ötből négyet. A mi falunk ám mindig olyan falu vót, hogy a mindig sok katonát adott, hiába kis falu. Hiába vittek Kispaládról huszonöt-harminc fiút, alig vettek be belőle négyet, de a ligetit, mintha csak a nevéér, mindig bevették, ha csak nyomorék nem vót. Lehet, hogy engem is azért nem vettek be, mert a kispaládiakkal soroztak.

Engem osztán Csereklye Mihály kezdett azután kunérozni, szekérozni, hogy nem vettek be. Őtet meg huszárnak írták. Meguntam, — mondom neki — mikor lementünk a vendéglőbe perkeltet enni, meg sert inni:

— Ne ugráljál Misi, mer még belerezelsz a piros nadrágba. Még ott is sírsz majd, ahun senki se lát.

Meg is haragudott nagyon. Úgy meg tudott haragudni, hogy soha többet mi jóbarátok nem lettünk. Nem is mentem haza az ő szekeren, hanem azt mondtam Krajcár Gábornak, meg Orbán Gyurinak:

— Van itt nekem Szatmáron egy ismerősöm, Tattár Juliska, azt az én bátyám el akarta venni, Gedeon. Menjünk el hozzájuk.

Eljöttek velem. Kocsis vót annak az apja a sergyárba, meg is leltük. Kis házba laktak a nagy udvar végibe, kis szegény ház vót, egy szoba konyha. Bemegyünk, megmondom, ki vagyok, mingyán nagy örömmel fogadnak bennünket. Hogy van Gedeon, hogy van Gedeon?

— Ű megvan, mondtam, nála vótam Pesten a mult őszön, vállal.

Akkor tudtam osztán meg, hogy Gedeon míg szó-gált, azalatt a Juliska, milyen a jány, férhe ment. Ojan varróságot tanult jány vót, láttam a képit, fénykép a falon, férhe ment Kismajtényba. Nem vót otthon.

Mink meg letettük a kalapunkat az ágyra és leültünk az asztal mellett és beszélgettünk. Mondom, hogy jó vóna egy kis pájinkát hozatni.

Hát ott vót egy kisjány, ojan tizennégy vagy tizenötesztendős forma, a Juliska húga Esztike. A meg csak odaáll, hogy elmegy ü.

Jó, mingyár adtam neki negyven krajcárt egy liter pájinkára, a meg elment. Hát alig szólunk egy párat, már itt is van a kisjány. Pedig azután láttam, hogy jó messzire kellett neki szaladni, ki a nagyudvaron, ki a városba a kocsmáig. De az, mint valami kis lidérc, egy szempillantás alatt ott vót.

Mingyár hozzáfogtunk inni és szépen beszélgettünk. Megjött az apjuk is, az is szíves volt, mondta, hogyha tudta volna, hogy Gedeon elveszi a jányát, nem adta volna falura, hanem inkább Pestre. De abba nem lehet bízni, amit egy katona ígér, így oda kellett adni, ha szerencséje akadt.

Mikor el akartunk menni, vesszük a kalapunkat, hát az én kalapom mellett nincs bokréta.

Hova lett, hova lett?... Hát a kisjány kivette a kalapom mellől és beletette egy pohár vízbe.

Ejnye, mondom, e valami és megnéztem a kisjányt.

— Maga tette ezt ide?

De egész piros vót az arca, azt mondja, ő.

— Nohát mondom, avval megfogtam és megcsó-koltam a két orcáját.

Mikor elmentünk, becsi legényekkel találkoztunk az uccán, azokat is éppen bevették vót a sorozáson. Mondták, hogy velük mehetünk haza szekéren. Így osztán nem törődtünk többet Csereklye Mihállyal, elmentünk a vonatra a becsiekkel, azokat várta a szekér az állomáson, úgy mentünk aztán gyalog haza Becsrül, mi hárman.

De én elgondoltam, hogy istenem, ez a Bimbó Mihály bátyám, ez se történt meg vele soha életébe, hogy egy ilyen kisjány a kalapja mellől kivegye a bokrétát. Nagyon benne maradt a szívemben a kis Tatár Eszti. Nem tudtam fogom-e látni mégeccer az életbe, mert

messze vót mitőlünk Szatmár, vagy kerülök oda valaha vagy se. Mert hogy katonának be se vettek, hát én nem tudom, hogy lesz-e útam valaha arrafelé.

Abba az esztendőbe nagyon nagy baj történt, mert megjöttek az egyiptomi sáskák és mindent megettek. Olyan lett minálunk a határ, mintha csak meggyujtották volna és leégett volna. Nem maradt ott egy szál fű se, de még a vetés is úgy le volt legelve, hogy csak a tiszta kocsánya maradt, a szalmája. Így énnekem nem vót semmi takarmányom, a tehenet is el kellett adni, mert megint rám nyomták a nagy adót. Felmentem hát Budapestre Gedeon bátyámhoz.

Evvel eltött az esztendő. Karácsonyra megint hazajöttem.

Betötöttem a huszonegyedik évet és nem lett belőlem semmi.

HUSZONHATODIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy a szegény embernek egy kötelessége van, jó lenni mindenkinek és vigyázni, hogy senki ellensége ne legyen

De azt úgy tessék elgondolni, hogyha én gyerekkoromra emlékszek vissza, akkor minden eszembe jut. Minden olyan kedves és olyan szép, és érdekes, hogy méltó elmondani. De a sorozástul a házasságomig mintha nem is éltem volna, semmi se jut eszembe. 1909-ben voltam sorozáson Szatmár városában a gubaszínben. 1914 januárban esküdtem a feleségemmel.

Hogy ebbe a négy esztendőbe mi történt, mi nem történt, azt el sem tudom mondani, ha agyonvernek se. Minden ősön feljöttem Budapestre, itt dolgoztam karácsonyig, télen otthon voltam, tavasszal megkezdtem a mezei munkát, vagy ennél, vagy annál, volt úgy, hogy egy uraságnál voltam egész nyáron, soha sehol másutt nem voltam. Ahogy nyílt az idő, már mentem munkára, este haza, aludtam, reggel újra munkába, este haza, újra aludtam, egész héten furt. Vasárnap templomba. E vót az egész. Ebbe az időbe még nem is jártam ki a faluból szekérrel, mert már nem voltam olyan kíváncsi, mán mindent láttam, amit abba a kis vármegyékbe látni lehet, meg aztán jött a budapesti utazás. Elég vót az nekem.

Még jányok után se szaladgáltam ebbe az időbe, mer ha kellett jány, vót elég, kis öröme. Akik ott kapálgattak, summásjányok, meg napszámos jányok, elütötte az ember. Nagyon nem akartam velek foglalozni, mert még úgyse házasodhattam, hát minek. Míg az ember olyan fiatal, hogy csiklik a szíve, mihelyt szoknyát lát, addig azt gondolja, hogy egy jány a világ. De azután látja, hogy a jánynak mingyárt reménysege van... Vigyázni kell... Nem szabad hagyni, hogy megfogják az embert... meg osztán édesanyám ott vót, főzött nekem, mosott rám, jó vót hozzám. Nekem nem vót más dógom, csak elvégezni becsületesen a munkámat, kialudni rendesen magamat, hogy legyen erő bennem újra kezdeni hétfőn reggel. Úr voltam, sose kellett éhezni. Szerezni nem lehetett úgyse. Ha üszőt vettem, azt rendesen el kellett adni mire tehén lett, akkor újra ragasztottam egy kis bornyút... Újra kezdtem. Így eltelt a négy esztendő.

Egyre nagyon vigyáztam, hogy bajom ne legyen semmiképpen. Az urakra már nagyon tudtam ügyelni, hogy még egyszer belém ne harapjanak. Köszöntem én már előre nagyokat mindenkinek, ha pricsesz nadrág vót rajta. Jegyzőnek, papnak, tanítónak, birtokosnak úgy tudtam én már köszönni, hogy: alásszolgája. Slussz. Megvót. Egyse haragudhatott meg rám. Nevettem magamon, hogy valamikor milyen buta voltam, hogy még vissza is mertem nekik beszélni. Egyszóval rendbe vót minden.

Egyszer annál a papnál dógoztam valamit, aki az öreg tiszteletes után jött, mert a négy esztendő alatt három pap is vót nálunk. Ez az első pap, úgy híjták, hogy Lengyel tiszteletes, e nagyon derék magas fiatal ember volt. Ez jól tönkre tette a parókhiát, mert a papiház nagyon öreg volt, és e meg mindig javítani akarta. Nem vót alatta pince, hát legelőször pincét építtetett. Akkor vót, hogy azt a kutya nagy gödröt ástuk az udvarába. A fákat meg kivágatta. Nagy diófák vótak, mind eladta. Pusztított. Rózsát ültetett a fák helyére. Hát ennél a papnál dolgoztam valamit. A kocsiszínt bontatta le, mert ez nem szeretett gazdálkodni, a szekeret is eladta.

Éppen a szekér.

Azt mondja nekem:

— György, én eladnám ezt az ócska szekeret.

Nézem a szekeret. Elég jó vót a még, csak meg kellett vasalni, új ráfokat húzatni, a csikótót kicserélni, meg egy új szekérrudat bele, olyan szekér lesz a, hogy ugyan. Mondom neki:

— Én megveszem tiszteletes úr.

— Mit ad érte?

— Mit kér a tiszteletes úr?

— Ötven koronát.

Ötven korona?... Az nem drága... Egy új szekér abba az időbe belekerült volna három vagy négyszáz koronába. Ha még rákötök erre vagy negyven koronát, jó szekerem lesz ebből nekem.

— Megveszem, mondom.

Igy megegyeztünk.

Igen, de aznap odakerül a kurátor és biztosan annak is mondta. A meg azt tanálta rá mondani, hogy ő ad érte nyolcvan koronát.

Nohát, milyen a pap.

Azt mondja:

— Hát György... A szekérnek nyócvan korona az ára.

— De hát tiszteletes úr, mán eladta nekem ötven koronáér.

— Nem foglalózta le.

— Lefoglalózom.

— De mán csak nyolcvanért lehet.

— Isten neki, adok érte nyolcvan koronát.

Haza megyek akkor este, mondom édesanyámnak, milyen ember ez a pap, már felcsapta a szekér árát. Mondja édesanyám:

— Fiam lesz a még drágább is.

Elviszem a foglalót neki, öt koronát. Elvette. Mondtam, hogy nincs ki az egész pénz, hanem vasárnap megadom az árát.

Jó van.

Hát vasárnap reggel korán jön a pap.

— Jóreggelt György.

— Jóreggelt tiszteletes uram, ilyen korán fel tetszett kelni.

— Felkeltem.

— Hun tetszik erre járni.

Ott laktunk majdnem szembe a templommal, de még nem vót ez a pap nálunk.

Azt mondja:

— Azt akarom mondani, hogy a szekérnek már ígérője van, száz koronára. Nem kívánhatja káromat. De ha én magának ígértem, akkor én azt akarom, hogy a magáé legyen, hát ha a száz koronát kifizeti, a szekeret mingyárt el is hozhatja.

— Ejnye tiszteletes úr. Hiszen le is foglaltam.

— Igaz, hogy lefoglalta, de látja, milyen kicsi itt ebbe a faluba a fizetés, én is fiatal ember vagyok, szegény ember, nem tehetem, hogy károsodjak.

Nagyon megharagudtam.

Mán oda akartam vágni, hogy égesse meg a tűz a színnel együtt, meg az egész parókhával együtt, meg a a papjával együtt, de akkor eszembe jutott, hogy jó szekér a, kár vóna érte, ha nem lenne az enyém. Bementem hát, mondom édesanyámnak, mit akar a pap, hogy itt is van.

— Látod fiam, ilyenek a papok.

Arra osztán kiszedte a porcolánybul, ami pénz benne vót, több vót a száz koronánál, kivettem belőle, kivettem, odaadtam a papnak, azt mondtam neki:

— Tiszteletes úr, itt van a száz korona, hanem azt megmondom, ma vasárnap van, én vasárnap nem hozom el a szekeret, én megbízom magába, hogy hónap is ideadja a szekeret.

Elvette a pénzt és azt mondta, nem kívánja, hogy vasárnap huzgáljam a szekeret az udvarából, maradhat az akár őszig is.

Igy elment. Én meg egész vasárnap csak azon tús-ténkedtem, hogy mégis furcsa dolog, hogy ez a pap négy nap alatt ötven koronát elvett tőlem.

Nem is vártam én másnap reggel, hanem már három óraker mentem a paphoz és húztam a szekeret kifele. Má kinn vótam az uccán vele, mikor felébredt a pap. Jön kifele.

Nevetett nagyon, meg tán még bosszankodott is, hogy elviszem a szekeret, pedig ő még talán új árat is tudott volna srófolni. Ha az egész falut megszavaztatja.

— Nem azért tiszteletes úr, mondtam, hanem énnekem má négy óraker ott kell lenni Góldmannál hát mindegy akár ma, akár egy hónap mulva, csak el kell vinni a szekeret.

El is vittem, de annyit mégis hozzá szereztem, hogy az ólbul a szénatartó rácsot rátettem a szekérre.

A meg, a pap, nem értett hozzá, nem vette figyelembe. Így mégis húsz koronával ócsób lett a szekér, mert nagyon jó rács vót, egészen új, nem vót több három esztendősnél, a régi kurátor csináltatta az eklézsianak.

Így kell vigyázni az embernek magára, kivált ha pappal van tárgyalása.

Mentem osztán a Góldmannhó kapálni. Mert a gyarmati vasas Krósz megbukta magát, a földjét, meg a birtokát mind a beregszászi Góldmann ügyvéd vette át. Azt mondták, hogy fiskálisa vót ennek a Krósznak, úgy maradt rá a birtok ingyen.

Ez a Góldmann ügyvéd olyan mosolygós zsidó vót, nem szeretett az ember szemibe nézni, annak soha senki se látta, milyen a szeme szivárványa. E nem akart gazdálkodni, mindent adott elfele. De csakhogy semmit se adott oda. Olyan vót, mint a pap. Mind egyformák ezek az urak. Mikor az ember megígérte, akkor nem adta. Vót egy összedülő cselédháza, adta vóna ötszáz forintért. Nagy ház vót, ha lebontották, sok lett vóna abból, lehetett vóna építeni szép házat belőle, istállót, színt, mindent.

Ketten Paládi Józsival összeállottunk, hogy megvesszük.

El kellett menni hozzá Beregszászba, mert nem jött a ki soha. Nagyon ritkán.

Odabent meg azt mondta: Ű nem csinál szerződést, majd kijön.

Hát csakugyan jön eccer a faluba, hivat.

— Megveszi a házat?

— Meg.

De ű meg akkor má úgy gondolta, hogy nem adja el, csak a telekkel együtt.

— Hogy adja a tekintetes úr?

— Ezernégyszáz forintér.

Megnézem a házat. Igazán úgy vót a gondolatom, hogy a mi régi kis házunkat mán ki kell cserélni, újat kell helyette építeni, mert csak megházasodok eccer, ebbe a régi házba nem hozhatok fiatal feleséget, mer ez olyan vót már, hogy még akkor is féltem, ha a mádár, rászáll, leszakad alatta. Ha a nagy fa nem lett vóna felette, már régen elhordták vóna a szelek. Jó ház vót a Góldmán háza, a pallása vastag deszkából vót, itt Pesten úgy mondják foszni deszka. A magtár lett vóna a Paládi Józsié, a többi az enyém. Igen de Paládi Józsi

azt mondta, neki telek nem kell. Ha nem kell, másat keresek. Mire új társat szereztem, má nem adta.

Nem lehetett vele semmire se menni.

Vagy két esztendeig ki se jött. Mire kijött, mán a háznak nem vót se ajtaja, se ablaka, se teteje, amit csak mozdítani lehetett, azt mind elhordták róla. Ki hordta, ki nem, én meg nem mondom, a szegények hordták el tüzelőnek.

Igy lett a többi házával is. Minden háza tönkre ment. Nem adta el, nem vót ráutalva, árulta az egész birtokot, de avval is úgy vót, hogy mikor vevője volt, nem tudott megegyezni, azután meg egyre fejjobb csapta az árát. Minél jobban tönkre ment minden, anná drágábban adta vóna, mert ü mindig csak számolgatta, hogy neki mennyibe van, azt meg akarja kapni kama-tostul. Egyik fogott egy deszkát, elvitte. A pajtát is úgy hordták el. Meg a birtokával is úgy járt, elvették a csehek, mert a határon túlra esett, eligényelték. Csak a puszta telkei maradtak a faluba.

Még van tízköblös erdeje, azt is, ma is árulja, de mikor má megegyeznének, nem adja. Én is kaszállok benne egy-egy nyilat. Mán az erdején simcs egy fa se. Azt is elhordták, kerülőt nem tart mellette, nem fizeti ki magát. Igy kifizeti.

Hát ilyen urak is vannak.

Mikor felesbe kapáltam nála kukoricát, ott vót a másik fele, ami néki járt; kijött a fiával, megnézni. Ü nem viszi el, vegyük meg. Vele vót a fia a Hermány. A meg ojan lüke. Mondja az apjának:

— Te apa, mér nem adod a szegény népeknek any-nyiér, amennyiér kérik? hogy meg tudják venni.

— Hallgass.

— Te csak azt tudod mondani, hogy hallgass.

Erre osztán legyintett és ideadta ahogy mondtuk. Azt mondja a fia:

— Na látod, ezt megtehetted vóna egy órával ez-előtt is.

— Ti szedtek szét engemet, mondta az öreg.

Igy kell nekünk kínlódni az urakkal, akármifé-lék is.

Má a régi urakbul mind elpusztult. Meghalt az öreg Salánky Sámuel is. Ott maradt a háza. Az is ott állott sok esztendeig, az eső beleesett, még a fű is ki-ződült a szobákba. Ezért harcolt annak az apja, meg a

nagyapja annyit a szegény emberekkel, meg a lovakkal, hogy be kellett kötni a száját, hogy bele ne faljon a búzába, ha nyomtat. A főispán Salánky Arvéd meg úgy elpusztult, hogy még a híre se maradt meg. Annak jányai vótak, de úgy nevelte a jányát, hogy még tenyiszezni se vót szabad nekik, mert az erkölcstelen. Erre egyik jánya férhe ment egy festőhő, truccból. Nem is szerelembül, csak hogy az apját megbosszantsa. A festő meg verte, el is váltak. A másik jánya meg eccer megnézte Budapesten a János vitézt, osztán azt mondta, hogy színészné lesz. Azt meg úgy megverte, hogy béna lett. Egy fiatal ember udvarlója a harmadiknak, eccer az uccán köszönt egy zsidólánynak, annak többet nem volt szabad belépni az ő házukba.

Igy vótak, osztán végek. Mink meg kinlódunk a rossz terméssel, a kicsi napszámmal, ennivalónk sincs, mégis megvagyunk.

Pedig milyen szegények vannak, úristen! Azt még csak el se lehet gondolni. A mi házunk megett van egy kisház. Olyan kicsi, hogy nincs abba semmi, csak egy szoba; se konyha, se kamra, semmi. Nagy teteje van, fala meg alig van. A Fencák Márton ház. Ez a Fencák Márton, mán mondtam, mikor gyerek vót, a bába beleejtette a parazsat a szemébe, azután csordás vót e mindig hol itt, hol ott. Ebbe az időbe más faluba volt valahol. Eccer kinn vagyok a kertbe, jön egy öreg kókus forma ember, tapogat. A mezőről felől jött, szólok neki:

— Kit keres bácsi?

Mondja:

— A Jó Jánosné házát, de nem látok, nem tudom jó helyen járok-é? Jaj istenem, vajjon hun járok, vak vagyok, sose tudok elmenni.

— Hogy híjják magát?

— Fencák Márton kérem.

— Mi az, maga az Márton bácsi?

Elmondja osztán, hogy ő megvakult a másik szemére is, a felesége meg újra ott hatta, visszament az orosz papnál szógálni, nincs senkije.

Bevittem osztán az udvarra, elmondta, hogy azért jött haza a házába, hogy legalább itt akasztja fel magát.

— Jaj ne tegye azt, nem azért teremtette az isten az embert.

De én már akkor Budapestet jártam, már értettem a világhoz.

Mondom neki egy pár nap múlva. Mi adtunk szegénynek egy kis ennivalót, édesanyám táplálta.

— Márton bácsi, akar-i még eccer látni a szemivel? Akarja-e, hogy a szemit meggyógyítsam? Én felviszem magát Pestre.

Jaj ü nem talál oda.

— Én felvezetem magát, csak azt mondja meg, hol született.

— Bökénybe. De itt nevededett Ligeten.

— Hát ha Bökénybe született, akkor ez Bökényre tartozik.

Adtam neki egy kalapot, meg kabátot.

— No Márton bácsi elmegyünk Bökénybe.

Elvezettem Bökénybe a bírónál.

Mondom a bírónak. Azt mondja, ü nem vállalja, ne hagyjam ott.

— Ez maguknak kötelessége, ha a községnek van egy ilyen szerencsétlenje, azt gondozni kell. Annyit már tudok.

— Vezesse el a jegyzőhöz Péterfalvára.

Hát én elvezettem a jegyzőhöz Péterfalvára. Ott lakott a jegyzőjük.

— Tekintetes jegyző úr, ilyen meg ilyen dologba járok. Itt van ez a szegény vak ember. Kár érte, mert nagyon becsületes derék jóra való tisztességes ember, minek pusztuljon el, mint egy utolsó kutya az árokparton. Szeretném, ha jegyző úr szives volna elintézni a dolgát.

— Hijja be, — azt mondja a jegyző.

Bevezetem az öreget.

— Hun született?

— Bökénybe.

— Most nem tudok mit csinálni, de szerdán ki-megyek Bökénybe, elintézem. Addig vezesse a bíróhoz, ott kosztolják.

Irt is egy írást, amibe meghagyta a bírónak.

Elvittem osztán a bíróhoz vissza. Nem szégyeltem én, hogy világtalan vakot vezetek. Isten irgalmából volt az.

A jegyző adott húsz krajcárt a Márton bácsinak, a meg elővette a kendőjét, annak a sarkába kötve vót egy kis pénze. Így visszatette a zsebébe.

A bíró nem nagyon örült, mikor újra meglátott bennünket, de nem vót mit tenni, hát azt mondta, jó van, majd fejt neki kukoricát. Ott is maradt Márton bácsi, én meg hazamentem.

Megyek szerdán, mondja Márton bácsi, hogy a kendőjét kiejtette a szénába, ahol hált, a zsebibül, osztán hiába kereste mindenfelé, nem találta meg. Mikor elpanaszkozta a bírónak, a meg biztosan megtalálta, de nem adta vissza neki, hanem abból hozatott egy liter pájinkát, abbul neki is adott.

A jegyző megjött és el is intézték a dolgát. Én meg elmentem vele Pestre, mert éppen akkor készültem vót felmenni, dógozni. Ott osztán a klinikán elfogadták és megoperálták, meggyógyították, visszaadták neki a szeme világát. Mire a hó leesett, már egymaga vissza tudott jönni.

Igen, de hiába jött meg a szeme világa, csak nem volt ő munkára való. Csak úgy kegyelemkenyéren éldegélt. Itt is adtak neki egy darab kenyeret, ott is. Mikor én hazajöttem karácsonyra, otthon vót, de nagyon kesergett, hogy csak fel kell neki akasztani magát, mert ő nem lesz ember többet.

— Márton bácsi, mondom neki, mondok én magának egyet. Mennyen kódulni. Ha az isten ezt adta magának.

Hajlott a szavamra.

— Kéne egy kis fiú, aki vezesse, azt mondja.

Vót egy cigánykovács, Pócsik bácsi, annak vót egy kis fia. Beszéltem vele, a meg odaadta, mert otthon se vót a gyermeknek jobb dóga, mert beteg vót a cigány, nem igen bírt dógozni, hát csak koplalás vót a gyerekecske sora.

Odaadta hát és elmentek. Pócsra jártak akkor. Meg mikor ott nem vót senki, jártak a vásárookra, meg a hidakhoz és összeszedett tavaszra valami nyócvanöt forintot. Lisztet, szalonnát. Avval jött haza pünkösdre. Akkor hazajött a felesége is, arra a hírre, ott laktak osztán a kis házba és nagyon boldogan éltek, mert így tisztességes keresete vót az embernek.

Szidtak sztán engem a faluba, mer mi történt. A mi falunk is kapott egy szegényt.

Úgy vót, hogy egy Vig András nevű embert írtak a község nyakára, hogy az a Vig András minálunk született vóna, és most már anyira magával tehetetlen lett,

hogy se állni, se ülni nem bírt. Az illetősége meg ligeti volt, hát csak nekünk kellett eltartani, ha már ilyen sorsra jutott, mert mindig az illetőségét keresik annak, aki valami törvénybe kerül. Ez a Vig András csak éppen, hogy megszületett Ligeten, a szülei, ahogy mondta, cselédemberek vótak Salánkynál, az öregeknél, és most az öregségére a falu udvarán vót egy régi kis rossz ház, abba csináltak neki deszkából egy ágyat, szalmazsákkal és egy szegény asszonyt megfogadtak, az mindennap megmosta, tisztába tette, enni adott neki. De az anyira oda vót, hogy a félódalát már ki is kezdték a patkányok. Olyan vót annak a félódalá, hogy a semmit nem érzett, ha kést szúrt bele magának, azt se érezte. De beszélni tudott csudára, szegény, a végső percig. Még vagy három hónapig vagy négyig elélt, akkor meghótt.

Mondták osztán, hogy a bökényiek fizették vissza a köcsönt, mert így akarták megtromfolni a ligetieket, hogy mink, már hogy én az ő kötségükre szemesítettük meg Fencák Mártont.

Hanem az igaz, hogy én is jól ráfizettem a Fencák Mártonra, mert a felesége azt mondta, hogy nem jó helyen laknak ők Ligeten, hanem ott kell venni egy kis hajlékot Pócson, Máriapócson, vagy mellette valahol a egy faluba, hogy ne kelljen olyan meszire menni a munkára. Így eladták a kicsi házukat, azt megvette egy Ferenczi Gergely nevű. Ennél meg nagyobb tolvaj nincs a világon, e lett az én szomszédom. Odajött a pici házba a rettenetes sok gyerekével, van annak nyóc gyereke, vagy kilenc, nem is tudom, csak úgy nyüzsögnek.

Másik ősön már azok laktak benne, úgyhogy mikor én karácsonyra hazajöttem, első dógom vót Csécsére menni, mert ha valamit venni akartunk, vagy beszerezni, akkor mi mindig csak Csécsére megyünk vásárolni. Hoztam onnan lisztet, tizenöt darab szalonnát és örletni való búzát. Nekünk vót is mindenünk, nekik meg nem vót semmijek.

Mondja eccer édesanyám:

— De szaporátlan ez a liszt, amit most Csécséről hoztál fiam.

— Szaporátlan?

— Alig nyúlok bele a lisztes ládába, már fele hiányzik.

Mondom, e nem jól van.

Szeget ütött ez az én fejembe. Eccer átmegyek Ferencziékhez, hogy valami köszörűkő kellene nekem. Nekik meg vót jó nagy köszörűjük, mert ezek uraságnál szógáltak, hát valahogy szerzett.

Köszörülöm a kisbaltát, hát látom én, hogy a csécsi lisztet gyúrja a Ferenczi felesége.

Megismertem a lisztet, mert senkinek se vót a faluba olyan színű lisztje. Olyan szép sárgás fejr színe vót. Mert a csécsi gazdáknál nincsen konkoly a fődeken. Minálunk má más színe van a lisztnek, kékesebb.

— De szép lisztje van, mondom.

— Most kaptam, azt mondja a Ferenczi felesége, Kovácséknál.

Én meg olyan izgatott lettem, mentem vóna a csendörökhöz, mert akkor éppen csendörök laktak a Mojzes Pál kis házába, de édesanyám azt mondta:

— Ó fiam, minek mennél a csendörökhöz. Szegény ember a, nekik is élni kell. Hátha adták neki.

Nem szoltam, hanem átmentem csendesen Kovács Mihályékhoz, hogy valami fűrész kérék egy kicsit. Mondom Ágnes nénémnek:

— Ágnes néném, még jószívük van maguknak, hogy ennek a Ferenczinének ma is lisztet adott.

— Ó nem, azt mondja, nem is látta vagy két hete. Nem is mer a hozzá jönni, mert még most se adta meg, amit azelőtt kért tőle.

— Ugye.

Megyek Ferenczinéhez, mondom neki:

— Hajja-e, mit mondott maga, hogy Kovácsné adott magának lisztet.

Nem is tagadta, hanem azt mondta, hogy nem akarta megmondani, mert édesanyám adott neki egy főzetre valót.

Mondom osztán később édesanyámnak:

— No édesanyám, akkor szaporátlan a liszt, ha maga Ferenczinének adogál belőle.

Ő meg csudállkozott, hogy őtőle nem is kért.

Mán én tudtam, mi van. Mikor édesanyám dógozott kint az ólba, vagy a kertbe, Ferencziné csak átjött és bement a házba, vett.

Én osztán lakatot szereltem a ládára, annak a kulcsa meg bent vót a házba, de édesanyám sose zárt életébe lakattal semmit, nem is tudta nyitogatni, így aztán is csak nyitva vót a lisztesláda.

Mindig ilyenek vótak ezek mindennel.

Megyek eccer templomba fele, látom, hogy a Ferenczi felesége töri a vesszőkerítést, mert vesszővel vót elkerítve elől az ucca felől a kert.

Nagyon megharagudtam, annyira, hogy nem is mentem templomba, mert nem akartam haragvó szívvel lenni a templomba. Csak ebéd után szólottam át, hogy véletlen megláttam az udvaron az asszonyt:

— Hogy tehet má ijet szomszédasszony, mondom neki, én többet nem kerítek kerítést, ez a rekesz az enyém, azt nem maguk csinálták, hanem én.

— Az ő keze törjön el, ha hozzányúlt.

— Ugyan maga szerencsétlen, ne átkozza magát, magának sok gyereke van. Hát nem láttam a magam szemével, mikor templomba mentem? Úgy megharagudtam, hogy nem is bírtam elmenni az isten házába, olyan haragos szívvel, mert nem azért megy az ember a templomba, hogy magában rosszat gondoljon embertársairól, hanem azért, hogy hálát adjon az Istennek az elvett jókért.

Igy osztán csak lesütötte a fejét és sietett befele a házba.

Tavaszi fele eccer híjja édesanyám a tyúkot, hát hiányzik egy nagy sárga tyúk.

Hova lett, hova lett, keresem én is, nem bújt-é be valahová.

Átszól a Ferenczi felesége a másik udvarról:

— Mit keres Borca néném?

— Hadd el mán, elveszett egy nagy sárga tyúkom.

— Ó képzelje, azt mondja az asszony, az enyém meg drótszeget nyelt, le kellett vágni.

— Drótszeget? — mondom — jó Isten... Ne keresse édesanyám, megvan mán a tyúk.

A másik szomszédasszony meg átszól: mikor az bement:

— Ne keresd György, előttem vágta le.

Ilyen a jó szomszéd, de nem tehetek vele semmit, mert mindig attól félek, felperzseli azt a rossz ólamat, szalmás.

E nem tud írást, ojan anarfabéta. Elhisz a mindent, amit mondanak neki. Mégis megtette, hogy mikor édesanyám az erdőn vót kapálni, hozott a hátán haza egy kis lomot. Mit tud egy öregasszony összeszedni? Hát ő meg kerülő, és nem leparancsolta az édesanyám hátá-

ról azt a kis giz-gaszt. Nem engedte, hogy egy kis lomot elhozzon ojan egy vad olá vót a. Félt is tőlem. Ha édesanyámat látta, köszöngtetett ü is, a felesége is, de ha engem látott má ment.

Első a szomszéd, mert azt mindig látja az ember.

Mikor a csirke nő, a nem ismeri a kerítést, átbújik. Ez kettőt-hármat levert belőle. Én nem szóltam. Az övé is átjön. Én nem ütöttem le egyet se. Soha. Én arra nem vónék képes, hogy egy ártatlan csirkét megüssek. Üsse meg a gazdáját az istennyila.

Igy tanultam én meg, hogy az embernek mindig mindentül félni kell. Vigyázni kell nagyon, hogy az ember másnak kárt ne tegyen, mert ha a legkisebb kárt csinálja, nagy azért a harag, de ha neki tesznek kárt, akkor legjobb szemet húnyni, mert abból csak még nagyobb baj lesz.

A nagygazdákkal is úgy vót. Mind csak kihajtja a munkást.

— Még egy rendet vágni, még egy rendet vágni, szokta mondani Mojzes Pál bátyám felesége is. Az urát is úgy kergette.

— No Pali bátyám, mondtam, reggelig kaszáljunk?

A nagygazda mind olyan, ha elfog valakit napszámosnak, kihajtja belőle a lelket is. Egyszer egy negyed árpalisztér négy napot kaszáltatott. Másszor meg egy véka búzáért ketten egy napot kaszáltunk, és mikor kiadta, nem vót háromnegyed se, az is ocsu. Fizetni egy se szeret, csak dógoztatni, belet kihajtani belőle.

Mindenkitül félni kell, mindig csak félni kell. A szegény ember csak arra vigyázzon, hogy soha senki előtt egy szót se szóljon, mert nem tudja, ki mikor árt neki. Én mondhatom, hogy én sociálistával sose beszéltem, ha már ojat akartak mondani, már én huzódtam férre, mer nem akartam, hogy rám ragadjon. Osztán valamit ojat mondjak, amibül baj lehet. Jaj, az nagy baj, ha az emberrül ojat mondanak tovább, mibe beleköthet a jegyző, meg a csendőr, meg a bíró. A szegény embernek arra kell vigyázni, hogy még a madár se ügyeljen rá. A szegény ember akkor élhet, ha senki se mondja, hogy hőj, ennek van a füle mögött. Mondják azt, hogy »mi is a neve?... tíz éve ismerem, de bizony nem tudom megmondani, minek híjják. Talán Mihály bácsi, olyan egyformák ezek.«

Fencák Mártontól tanultam egy jót: Azt mondta:

— Édes fiam, engem az én apám arra tanított, hogy a szegény ember akkor igazi szegény ember, ha a huszonötöt pissz nélkül ki tudja állani, de utána még össze is üti a bokáját, hogy illendően megköszönje az uraknak a szívességet, hogy ne gondolják, hogy olyan neveletlen bugris.

Mán mostanába nem szoktak az emberre huszonötöt verni, de a régi időbe bizony ebből a tudományból élt a szegény ember.

Mikor én katona vótam, mer a háborúba azért beszipantottak, még pedig más helyett... mer az úgy vót, hogy Orbán Gábor kisbírónak nem adtam bagót, hát a jegyző elküldött a harctérre, pedig katona se vótam... Mer tetszik tudni, én evvel az Orbán Gáborral, az öreggel, csak akkor tanálkoztam egy órával azelőtt és én akkor épen pipás ember vótam, hát azt mondja:

— György fiam, adj egy kis bagót.

Adtam neki jószívvel. Kivertem a pipámat és odaadtam.

Akkor bementem a községházára, mert hivatta vótam valamiért. Ott meg várni kellett kinn az eresz alatt és én rágyújtottam a frissen tömött pipára. Még el se szíjtam formán, jön Orbán Gábor báyám és azt mondja:

— Adj egy kis bagót.

Mondom néki:

— Most adtam.

A meg rám néz:

— Nem adol, kutya teringette?

— Nem én, míg el nem szívom. Hagy szíjjam el elébb.

Mer az még ojan régi öreg vót, amék szeretett pipadohányt tenni a fogára és attul köpködni.

Hát nagyon megharagudott, hogy nem adtam és elkezdett velem lármázni.

Kijön a jegyző:

— Micsoda lárma ez itt?

Mondja a kisbíró:

— Egy kis bagót kérek tülle, oszt nagy fennyen azt veti, hogy nem ad.

Rámnéz a jegyző:

— Jól van, majd elhúzzuk a nótáját.

De én még szóhoz se jutottam, otthagytam. Bemegy az irodába. Híjnak osztán befele utolsónak. Hadiözve-

gyek vótak ott sok, még azokat is mind elébb intézte el, csak aztán engem.

Aszongya:

— Mondja csak Jó György, hadimunkára kell bemenni a falubul két embernek. Kósa Pálnak és Sovány Imrének. De Kósa Pál beteg, nem akarna-é két hónapra bemenni helyette.

Mondom neki:

— Jegyző úr, ha nem én vagyok hivatalos.

Azt mondja:

— Ne jártassa a száját. Két hónapra megy be és kész. A hazáért most mindenkinek szenvedni kell. Csak maga akarja kihúzni magát? A teremtsit magának.

Mondom:

— Ha jegyző úr úgy gondolja, két hónapra elmehetek.

Erre nem szólt semmit, csak beírja a nevemet.

Másnap már menni kellett Szatmárra. Ott jelentkeztem, nézik, azt mondják, nem én voltam az idézésbe.

— Tudom, hogy nem én vótam, de a jegyző úr engem küldött be, hogy Kósa Pál beteg, pedig nem is beteg, csak egy kicsit köhög.

Erre nevetett az őrmester úr, hogy majd én még prüszkölök is, minek dugtam oda az orrom.

Evvel beosztottak és másnap már mentem a harctérre.

Igen, de nem két hónap lett belőle, mert a harctéren újra soroztak és ott meg bevettek. Többet nem is eresztettek el, csak három esztendő mulva. Három teljes esztendőt szenvedtem én azért, mert a kisbírónak nem akartam bagót adni.

Azér kell a szegény embernek vigyázni minden tetteire és minden szavára. Jaj, annak mindig áldozni kell, akárki kívánja is tőle, ha hivatalból kívánja.

No de e mán a háborúba vót, én meg csak arról akarok szólni, hogy legény koromba hogy vót.

Én kérem azt tanultam meg, hogy hallgatni kell, vigyázni kell, akkor az embernek nincs haragosa. Nem is vót nekem senki abba az időbe, csak az egy Csereklye Mihály, aki sose bocsátotta meg, hogy azt mondtam neki, hogy sírni fog a piros nadrágba, pedig abba is igazam vót, mert ojan keserves leveleket írt az édesanyjának, hogy ha ki nem szabadítja, ezt teszi, meg azt teszi magával, mer abba az időbe nem volt ojan mézes-

mázos a katonaság, mint most, hanem ugyanám kuru-
cul vót, betyárul bántak a gyerekekkel. No de azér azt
is ki kellett bírni.

Hát az **anya** meg nem reklamálta ki, pedig ha rek-
lamálta vóna, csak kethónapos katona lett vóna belőle,
mert árva volt, hogy apja nem vót, meg egy iskolás kis-
öccse is vót, haza eresztették volna. Igen, de az anya
azér nem reklamálta ki, mert mikor elment, hát elébb
felcsinálta a Kőmives Erzsit, mert úgy gondolta, hogy
akkor az anya kénytelen lesz beleegyezni a házasságba.
A jány meg nagy lett és mindenki tudta, hogy kitül.
Májusba gyereke született, vagyis hát egy kisjánya.
Akkor pedig meg is indították a gyerektartási pert
Csereklye Mihály ellen.

Akkor, hogy tárgyalásra kellett járnai, az anya
mégis kireklamálta a fiát és azt júliusba csakugyan ki
is eresztették.

Én nem tudtam, hanem aratáskor történt, zabot
arattunk a Kúrián, eccer csak délbe szól a harang, te-
metésre szól.

Ki hótt meg, én meg azt mondom:

— Most akasztotta fel Csereklye Misi magát.

Nevettek az emberek. Senki se tudta, én se, hogy
Misi itthon van. Előtte való nap jött meg és azt
mondta az anyjának, hogy azér jött, hogy feleségül
veszi Kőmives Erzsit.

— Inkább akaszd fel magad, azt mondja az anya.

A meg hajnalba az istállóba, ott hált, ahogy fel-
kelt, enni adott a marhának, kitakarította az ólat, az-
után felakasztotta magát. Úgy lelték meg.

Igy az én szavam betőtt. Még csodálkoztam is
rajta, mert nem hittem, hogy ennyire szereti az Er-
zsit.

El is mentem sírt ásni neki. Ástam egy olyan sírt,
hogy ha lesz feltámadás, ugyancsak kaparhatja, míg
kimászik belőle.

Mikor már olyan mélyen vótam, hogy csak a ke-
zemet tudtam kidugni a föld színére, mondta a kurátor,
hogy elég lesz már. Én még egy ásónyomot ástam.

— Dögöjj kutya, mondtam.

E vót az egyetlen ellenségem, még a kaszárnyából
is azt írta egy barátjának, hogy mondjátok meg annak
a kacskának, hogyha hazamegyek, kiegyenesítem az
ujját.

No mán nem fogod egyenesíteni az ujjamat, elég egyenes vagy.

Én nem haragudtam rá azér, csak hát bántott, hogy meg tudott halni úgy, hogy velem nem békélt ki, pedig én soha egy rossz szót nem vétettem az árvának.

A temetésen is ott vótam, énekeltem feszt és temetés után elmentem Kőmivesékhez is, megmondtam, hogy halálába megbocsátok neki.

Kőmives Erzsí meg azt mondta, hogy nem kellett vóna neki meghalni; ha igazán szeret valaki egy jányt, nem kell magát felakasztani, most már ő itt maradt szegyenbe a kisjányával.

Sírt szegény, nagyon sajnállottam. Elmondtam neki, hogy lám én meg hogy vagyok, már huszonkét-éves vagyok, még nem tudtam igaz szeretőre szert tenni.

Azt mondta, mindenkinek meghozza az Isten a magáét.

De én azért még három esztendeig nem tudtam ki az, akit Isten nekem rendelt.

HUSZONHETEDIK BESZÉLGETÉS

*arról, hogy mindennek megjön a maga ideje,
a házasodásnak is*

Mikor 1913 karácsonykor hazajöttem Budapestről, vettem két lovat.

Mert mondtam a nagybátyámnak, Bálint bátyámnak, hogy mijen erős élet ez az enyim, se otthon nem tudok semmire menni, se itt nem tudok mesterember lenni. Azt mondta, hogy »má arra öreg vagy, hogy inasnak menj«, mert húszéves voltam, mikor legelőször Pestre jöttem s akkor még nem akartam elszegődni, édesanyám miatt, ma meg késő... Én nem is bántam, hogy nem kellett inas lenni, mer én ahoz má nagyon tapasztalt voltam. Nem kívántam, hogy egy mester abriktoljon öreg fejjel, az is jó vót, hogy mellékesbe megtanultam sok mesterséget. Kőmives munkát én már úgy tudtam, hogy magam is felfalaztam a házat. Mán csináltam magamnak egy kis ólat vályogból, megbámulta azt mindenki, hogy milyen jól tudtam falazni jó pelyvás sárral. Be is vakoltam, senki se mondta volna, hogy nem kőmives csinálta. Azután meg a bádigos munkát

különösen megtanultam. Úgy bántam én már a szer számmal, a pléhet hajlítani, vágni, szabni, semmi se volt nekem. Mikor hazamentem, csináltam egy jócsomó tepsit, eladtam a falukba, még nevettek, hogy drótostót lett belőlem, de sok jó búzát kaptam én azokért, érdemes volt. Télen. Festeni meg úgy tudtam, hogy mondták, hogy Csécsén egy gazdaember pléhtetejű házat csinált, én vállaltam fel a festését egy mázsa búzáért. Egy hét alatt megvót. Így én örültem, hogy már mesterség is van a kezembe, de mondtam Bálint bátyámnak eccer:

— Bálint bátyám, nem szeretem én eztet a sok pesti utat, ha engem a jó Isten hozzá segítene, hogy két lovat vegyek, akkor én többet orcámmal se fordulnék Pest felé. Nem én. Mert Gedeon bátyám is megházasodott és azt már tetszik tudni hogy van, mikor asszony van a háznál, akkor már a testvér kifelé van a házbul.

No azt mondja Bálint bátyám:

— Mennyi pénz kell most nálatok két lúra?

Én meg azt mondom:

— Száz forint.

Ű meg azt mondja:

— No szerencséd van, hogy most szóltál, adok neked száz forintot, de többet meg ne lássalak Budapesten, vagy letöröm a derekad.

— No Bálint bátyám, mondtam, Isten engem, engem többet nem lát, mer most meg is házasodok, ha az Isten segít.

— Nagyon jó van, azt mondja, itt az ideje, házasodj meg, vigyél annak a szegény anyádnak egy jó menyet és legyen belőled rendes, tisztességes, becsületes magyar ember.

Így én a száz forintot zsebrevágtam, a magam kezesével együtt vót pénzem szépen, hazamentem. No Budapest, sírhatol utánam.

Mingyán vettem is egy szép lovat a Keselyt, meg vettem hozzá egy szép párját a Darut. A Keselynek mind a négy lába cipellős vot, nagyon szép remondaló volt, katonaló, a Daru meg szürkeszörű. Száznegyvenhat forintba került a kettő, kettőszáznyócvan koronába.

Nagyon derék két ló vót a. Lúnak nagyon jók vótak. Mingyán hozzáfogtam én fuvart vállalni, fát hordtam egész télen az erdőről.

Igen, de a Daru nem vót egészséges ló, csakhogy

én azt nem tudtam. Nagyon szeretett a húzni, de köhögött. Tavasz felé má nagyon köhögött, nem tudtam mit kell vele csinálni, mindig mondtam, hogy elmegyek vele az állatorvos úrhoz, de valahogy csak elmaradt.

Tanácsoltak orvosságokat, libazsírt kell tenni a zabolájára. Mondták, hogy vigyem vissza annak, akitől vettem, harminc napig vissza lehet adni, de nagyon szép ló volt, valami nagyon szép és akkor nem köhögött, mikor vettem, mert fortélyos van annak, három napra el tudják állítani a kehelését, de azután se vót az ojan nagyon kehes, hát sajnállottam visszaadni is, mer ojan nagyon szép ló vót a, hogy megért a maga száznyócvan forintot, ha az a kis keh elmúlt vóna róla, meg többet is, ojan szép ló még nem is vót a kezem alatt.

Hát eccer jövünk haza a salánki erdőről, a ló meg út közepén egy szót se szólt, felfordult, mingyán meghótt.

Most mit csináljak, éppen harmincegyedik nap vót a vásár után, a harminc nap letött. Mán nem is perelhetek érte.

Még előtte való este mondtam édesanyámnak, én nem viszem ezt a lovat vissza. Majd csak kiheveri.

Így magába maradt a Kesely.

Ej de sajnállottam, hogy magába maradt. Ű is sajnállotta, mer ojan lermészete vót, hogy nem akart magába dógozni.

Elkértem köcsön a Mojzes Pali bátyám egyik lovat, ha összefogtam a kesejjel, ment a remekül, de ha magába vót, az üres szekeret se akarta húzni.

Mondtam édesanyámnak, hogy venni kell hozzá egy párat. Ű meg azt mondta, hogy inkább adjam el a Keselyt is, mert nem nekünk való a ló, nem tudok hozzá. Mindig ökörrrel babráltam. De én elmentem az újlaki vásárra és vettem egy szép állású jó holló lovat kilencvenöt forintér, úgy híjták, hogy Holló. Fekete vót, mint a bogár.

Hazaviszem nagy büszkén, mingyár befogom, hogy vigyek ki ganét a földre. Rakom a szekeret, rakom, eccer csak az én új Holló lovam hátraveti a fejét, meg nézi a szekeret.

— No, mondom édesanyámnak, itt alighanem baj van. A ló megnézte, hogy mennyit rakok a szekérre.

— Ó fiam, azt mondja édesanyám, nincs a lónak annyi esze.

Dehogynem vót. Mikor készen vagyok a rakodással, indétok. A Kesely gyönyörűen indul, hanem a Holló nem mozdul.

Ejnye az anyád ne legyen boldog, mondom, s megverem a lovat.

Micsoda? Elkezd curukkolni visszafele, ugrik egyet, mingyán kettészakította az istrángot.

Az igaz, gyenge vót az istráng, de vót odahaza új, magam verettem a kötélverővel a télen. Felrakom a hámba, felakasztom az istrángfára s újra indétom a lovat. Újra el kezd ugrálni, nem tudta elszakítani. Hanem ráült a kocsira. Tolja visszafele a szekeret.

No készen vagyunk a Hollóval. Mit csináljak. Megpróbálom, hogy igazam vót-e, csak tán a tele szekeret nem akarja húzni.

Lerakom a trágyát és indétom az üres szekeret. A ló hátranéz, látja, a szekérbe nincs semmi, nagyszerűen elindul vele és megy a szekérrel trappba.

Jó vagyunk má, ha ez a ló csak az üres szekérrel akar sétálni.

Mingyán másnap visszavittem a lovat Újlakra annak, akitől vettem. Nem vette vissza a gazember. Akármit csináltam is vele, nem vette vissza. Megyek a jegyzőhöz, a meg városbeli vót, hát az eladónak ad igazat: szép a ló, jó a ló, szoktassam meg.

Haza kellett hoznom a lovat és így kínlódtam én vele egy ideig. Ha rakodtam, mindig megnézte a szekeret. Ha úgy vót rakva, hogy a szekér ódalánál nem vót fejjobb rakva, akkor húzott. Vót úgy, hogy tizenkét mázsát, meg huszat is elvitt, ha nem látta, vitte. De ha fejjobb vót rakva, megpislantotta, nem vitte. Búzászsákot vihettem vele akármennyi vót is, ha mégojan nehéz vót is, de mentem vele szalmát hordani, szénát, azt mán nem vitte.

Hordtam osztán vásárookra, nem tudtam eladni, mert ott meg ojan bolond vót, hogy még az üres szekeret se akarta vinni, ha a vevő előtt jártatni kellett.

Tanácsolták, hogy itassak vele rumot. Megivott egy fél litert, nem segített. Hanem egyszer egy cigány megtanított. Azt mondja, itassak meg vele egy marék verébganét. Megpróbáltam. Ojan szelíd lett, mint a bárány. Ígyosztán végre sikerült eladni egy kishodosi embernek.

Örültem, hogy megszabadultam tőle. Másnap az ember hozta vissza.

— Barátom örülök, hogy eccer megszabadultam tőle. Nem vettem vissza, dehogy vettem.

Most mán a mi jegyzőnkhez került a ló és most meg e mondta: Mit akar kend, szép a ló, jó a ló, szoktassa kezéhez.

Igy kell lám élni az embernek. Ezér kell a felsőséggel jóba lenni. Akkor tanultam meg, mi az a jedző, meg mi az a törvén. Hogy tud a segíteni, mihelyt igazságtalanságrul van szó.

De sokon is keresztülmegy a fiatal ember, míg beletanul a nagy életbe.

Hanem akkor szótfogadtam az édesanyámnak, hogy nem nekünk való a ló és eladtam a Keselyt is, vettem helyette két kis tinót, majd csak jó lesz ökörnek.

Inkább a házasodásra gondoltam, mert édesanyám már gyenge vót és az ökörrrel, tehénnel meg a malacokkal, meg a feles föld kapálással sok baj vót, szegény már nem bírta a nagy munkát. Meg a szívem is nagyon nekikeseredett már, hogyha meg nem házasodok, mi lesz belőlem. Nem fogom az életet egyedül tölteni. Nem akartam cégéres lenni.

Igen ám, de kit vegyek el. Váradi Piroska csak nem ment ki a fejemből. Mán a Sarkadi fiú felől vehetem vóna, mer az megházasodott a tavaszon. Gazdag jányt vett el Nagypaládrul, a Semptei nagygazda jányát, el is ment hozzájuk, beházasodott. A mán nem jön többet zavarogni az én vizembe.

Vasárnap vót. Mondok, ma van a napja, megszólítottam Váradi Pirost.

Igen, de ahogy nézem, látom, hogy nagyon nézeget fel a karba, hanem nem engem nézett, hanem egy fiatal legényt, aki nálam két esztendővel is fiatalabb vót Meggyesi Janikát.

E mingyán szeget ütött a fejembe. Ez a Meggyesiek valaha nagy család vót, nemes család is vót, de nem idevalósiak vótak, csak vendégségbe jött Ábrahám Jospékhez. Azoknak a rokona vót. A nagybátyja szógabíró vót az ugocsai járásba valahun. Ez a nagyravágyó Váradi Piros má megint egy ijenre vetette a szemét. Nem is mentem aznap felé, hanem megkérdeztem és hallom, hogy ennek a Meggyesi Janikának semmije az égvilágon nincs, de semmije annak. Csak egy nagyra-

látó anyja, aki azt akarta, hogy a fia, mert szép fiú vót a gyerek, valami nagy házassággal üsse ki a csorbát és szedje rendbe a családot.

No isz akkor éppen jó helyre néz, ha Váradi Piroska után szaglász. Annak van két és fél hold földje, abba elturkálhat, míg megleli a kincset.

De a gyerek, úgylátszik, behaháborodott a jányba, hallottam, hogy minden este ott támasztja az ajtót.

Mondja nekem egy barátom, Somodi Pál, tudna ő nekem egy jó feleségnek valót Becsén. Mennyünk el, jövő vasárnap éppen bál van Tiszabecsen, megismerjük.

Jó van. Másik vasárnap reggel kivikszelem szépen magamat, megyek templomba, templom után ebéd, ebéd után felállok, mondom édesanyámnak:

— Adjék egy koronát.

— Van neked, azt mondja.

Ühm. Még valami a, hogy édesanyám most kezdi el.

— Van, mondom, keves. De keves.

Mán láttam, hogy édesanyám nem szereti, hogy megyek. Pég nem is tudja, hogy hova megyek. Szegény, megsajdította, hogy mán házasodásra gondolok, azt nem nagyon kívánta.

De azér nem szólt, hanem elővette a porcolánt, kivett belőle egy koronát, ideadta.

— Osztán hova mégy?

— Maj meglátom... Becsre.

— Becsre?

— Becsre.

Azt mondja:

— Én is vótam eccer Becsén bálba. Elvittek. Rokonunk vót ott nekünk Nagy Ferenc bátyám. De nekem nem tetszett Becs. Nagyon görbe falu.

— Maj meglátom.

— Ismered, mit láss rajta.

— Most megnézem.

Akkor egy kicsit hallgatott szegény:

— Kommendáltak valakit?

Mondom:

— Kommendáltak.

— Kit kommendáltak?

Mondom neki, kit. Ő meg szegény csak elkeseredett. De hát én avval nem törődhettem. Mán valamit csak kellett próbálnom.

Elmentem. Nagyon szép tavasznap vót, nagyon szépen virított mán minden. Mikor a tiszaujlaki hídhöz érek, ott Bécs alatt, jön a hídról három jány. Nézem merre akarnak ezek menni, hát ezek is a becsi útra kanyarodtak. Szép három kisjány vót, különösen az egyik, a legkisebb nagyon kedvemre való vót. Olyan kis nevető jány vót, mingyán a kedves kis Annuska jutott eszembe róla, mer ez is szőke vót, de nem vót ojan nagyon szép szőke, hanem azér meglehetősen vót.

Hát ahogy nézem őket, éppen ez a kicsi megszólít:

— Ne nézzen ojan nagyon, mer meg tanál vakulni.

De nevetett hangosan, csak úgy szólt a kacagása, mint a kismadár fütyörészése.

— Megvakulok? mondom. Nem akarok pedig.

— Nem az akaraton múlik.

Evvel mingyán hozzájuk léptem és azt mondom:

— Hova mennek a kisasszonyok?

Mongya a kisjány:

— Órunk után egyenesen.

— Én meg maguk után egyenesen.

Erre nagyon nevetett.

— Csakhogy azt mondja, aki bogár után megy, az sárba lép.

Mondom:

— Hamis maga kedves.

— Hamis a hamisat megismeri, azt mondja.

Igy el kezdtünk beszélgetni. Nagyon jó friss esze vót a kicsinek, a többi meg nevetett csiklandósan.

Igy mentünk Becsig, rövid út, de a végin már azt mondja a kicsi:

— Eljöhete mihozzánk is, ha nem kommandáltak ki.

— Honnan tudja, hogy engem elkommendáltak?

— Úgy-e, azt mondja nevetve. Kitanáltam. De igazán jöjjön csak mihozzánk, ha házasodni akar, jó helyre jön.

— Ühm, mondom, még ennek fele se tréfa. Hány esztendőös maga?

— Éppen elég, azt mondja.

— Nohát én megtapasztalom.

Ahogy bemegyünk az udvarukra, jön ki az anyja, a kisjány meg szalad hozzá, mondja:

— Nézze csak édesanyám, milyen hosszú legényt fogtam.

— Hallgass te bolond, mondja neki az anyja, mit beszélsz.

De a meg csak erősítette, hogy ő fogott el engem, nem én őtet.

— Ijen e, mondja az anyja, ami szívéen, az a nyelvén.

Igy behívott aztán az anyja is, leültetett, az ura meg a fia nem vótak éppen odahaza, hát csak velük beszélgettem. Kikérdezte ki vagyok, hát mondja, hogy ismeri édesanyámat, mert az ő anyja Rettegi jány és rokonságban vannak valahonnan a csécsi rokonokkal. Mingyán otthon is éreztem magamat. Tetszett nekem a szép ház. Nem volt új ház, de nagyon jó kétvégű ház vót. Azután megjött az ember is, a kisjány apja, az is nagyon szíves vót, nevetett, hogy a kisjánya hozott be az útról. Megmutatta az istállót, nagyon szép két csikó volt, elmondtam a lovam históriáját, tanított, hogy mit kellett volna csinálni a kehes lúval. Nem szabad meghajtani. Tehene is vót éppen ellőfélbe, és nagyon szép tiszta az udvar, mintha kérészt vártak vóna a házhoz, pedig fiatal vót még a kisjány, tizenhatéves.

Eltótt a nap. Hozattak bort, mert mondtam, hogy én a pájinkát nem szeretem. Beszéltem Pestről, hogy milyen világot járt vagyok. Ez is jó család volt Szőke Lajos, de a felesége első család, Rettegi, régi nemes család, még főispán is vót belőle.

Este elmentünk a bálba, táncoltam a kisjánnal, megismerkedtem a rokonsággal, nagyon jól éreztem magam. Micsoda, má éjfélnél azt mondta nekem a kis Szőke Zsuzsika, hogy ő eljönne hozzám feleségnek. Nem kellett ott semmi kérészt, senki, megmodta ü maga, csak úgy kikottyatotta, én meg nagyon szerettem, hogy nem húzódós, nem kéreti magát. Ki tudja, a jó Isten hogy szánta nekem, akit akart. De azér azt mondtam neki:

— Tudja még nem mondhatok semmit, elébb meg kell beszélni édesanyámmal, mert én szeretem az édesanyámat, ha neki nem lesz ellene kifogásolása, akkor nem mondom, lehet valami a dologból.

Éjfékor hazamentem Ligetre és még akkor éccaka

elmondtam édesanyámnak, hogy milyen szerencsém volt, azt nem mondtam, hogy az úton fogott meg a kisjány, csak hogy a bálba ismerkedtem meg a családjával.

— Ó fiam, mondta édesanyám, a nagy család, Retegi, azok első család a nagy Tiszabecs kösségbe, de még a vármegyébe is. Jaj ha az Isten azt adná, akkor megnyalhatod mind a tíz ujjadat utána.

No, hogy így neki se volt semmi kifogása, én csü-törtökön már el is mentem utána és eljegyeztem a kisjányt. Vittem neki jegyet. Piros selyemkendőbe egy húszkoronás aranyat. Az egész meg át volt kötve kékselyem pántlikával, szívformán.

Akkor még jobban éreztem magamat. Ott maradtam náluk megint éjfélig, akkor a bátyja Jani befogott és szekéren vitt el haza egész a ligeti faluszélig, így mentem haza. Avval a Janival is nagyon összebarátkoztam. Igen jó fiatal fiú volt, tizenkilencesztendős, de nagyon dógos volt, ahogy láttam, ha apja, anyja, fia mind ilyen, akkor a kisjánynek is csak jónak kell lenni.

Meg is ölelgettem persze a kis Zsuzsikát és nagyon kedvemre vót, hogy ojan fiatal létire nem ijedezett a csókjaimtól.

No mondtam, már akkor rendbe van az én életem hálistennek.

Ojan vígan dógoztam én azon a héten, hogy csak úgy égett a kezem alatt a munka. Mer egész más az, mikor az embernek rendben van a szénája. Még azt is elgondoltam, hogy ők otthon vannak elegen, én csak azt kívánom tülük, hogy segítsenek hozzá, hogy felépíthessem az új házat, nem is kell más, majd megkapjuk az örökséget annakidején. Akkor vót, hogy a Goldman háza eladó vót és telekkel együtt meg lehetett venni. Mán Paládi Józsi kilépett az egyességből, hanem a telket el lehetett vóna adni a kösségnek, mer a templom mellett vót a telek, hát úgy véltem, a házat lebontom, a telken meg hadd építsenek új parókhíát, mert a papiház messze volt a templomtól, de akkor egybe esett volna a templomtelekkel.

Egy vasárnap megyek Szőke Zsuzsikáékhoz, hogy elmondjam, hogy a Goldman telket így el lehet adni majd a kösségnek és igen boldog voltam.

Úgy estefelé értem oda Szőkeékhez, Zsuzsika nem

vót otthon. Küldtek utána, nem lelték meg sehol, mert nagy falu az a Tiszabecs, nem jött haza a kisjány, Hanem eljött az egyik barátnéja, akivel akkor is együtt vót, mikor az úton mentek, egy Beteg Boris nevű.

— Maga igazán el akarja venni ezt a Szóke Zsuzsit?

— Minek kérdi?

— Nem tud ez egy fótot se megvarrni a maga nadrágjára.

Én nem akartam beugrani.

— Maj megtanujja, mondom.

— Se szőni, se fonni nem szeret, meg nem is tud. Nem tud a másat, csak viháncolni. Nem ojan feleség kell magának.

Tudom is én, hogy nem vót otthon a kisjány, pedig otthon kellett vóna neki lenni, mer gondolhatta, hogy vasárnap eljövök, nagyon bántott. Meg voltam sértve, Beteg Boris meg csak uszított.

— Egyszóval nem munkára való e, csak a flancra. Nem győzi ezt maga pénzzel.

— Arra magának ne legyen gondja, mondtam a Beteg Borisnak.

De nem hatta annyiba, hanem még azt is elmondta, hogy ahányat lát, annyit szeret. Fialat a még, idő kell, míg megjuházik. Most is azért nincs idehaza, mert legények után szalad. Nem is jön a haza, hanem mingyán megy a bálba az ablak alá, hogy hátha valaki beviszi a táncba. Ojan.

Hát a kisjány anyja a tehenet fejte, az apja meg az ólat takarította, a Jani fiú meg szinte dolgozott, mert ezek mind munkások voltak, úgyhogy ez a Beteg Boris sokat tudott nekem mesélni, egész szeget vert a fejembe.

Zsuzsika meg csakugyan nem jött haza. Mikor setét vót, mondtam, hogy elmegyek a kocsmába. Velem jött a Jani is.

Ahogy a kocsmába megyek, mán húzzák a cigányok táncra. Bemegyek, hát az én Zsuzsikám ugyan csak járja egy legénnyel és kacag nagyokat.

Nekem se kellett több. Rendeltem egy fél liter bort, leültem mellé és egész este felé se néztem.

Jön osztán a jány, hogy mér nem megyek én ü utána.

— Menjen avval, akivel akar, mondom, tessék mulatni, akivel akar. A lábom törjön el, ha egyet, vagy egy felet is lépek többet maga után, vagy ha egyet is táncolok magával.

Hajnal fele sír, hogy én mit csinállok vele, az egész falu csúfságába kerítem.

Felállottam és a legényekkel, akivel összebarátkoztam, mentem a másik kocsmába, ott mulattam tovább reggelig.

Gende mikor haza kellett menni, nem lehetett, mert a felső kabátomat ott hattam az este náluk. Mondom egy legénynek, menjen el érte:

— Eredj, hozd ki a kabátomat.

Ü szégyell, nem vót ott soha.

Hát én meg bementem.

Azt mondja a jány, engedjek meg, ü még fiatal.

— Menjen kérem, maga nekem nem menyasszonyom. Jegyet váltottunk, slusz.

Hazamentem.

Mikor osztán azon a nyáron Kisfalusi Istvánnak a csüre leégett Milotán, hivatott, hogy menjek el megcsinálni, akkor keresztül kellett menni Becsén, mikor visszafele jöttem, bementem hozzájuk. Csakhogy én előre gondoltam és zsebembe tettem a jegyet. Így bementem a jányékhoz.

Édesanyám meg nagyon sajnállotta, nagyon szerette vóna menyének, csakhogy nekem mán nagyon elment a kedvem a kisjánytól. Hogy ő megtanítja, mondta édesanyám. Nekem nem ijen feleség kell, akit még tanítani kell, hanem ojan, aki engemet tanít. Aki mán mindent tud. Édesanyám még sírt is, mikor mondtam, hogy visszaviszem a jegyet. Nagyon szeretett vóna a Rettegi családdal rokonságba engem. Szép jegy is vót. Vót három fűrevaló kendő, mind selyem, két zsebkendő, meg egy nagyon szép kalap mellé való csinált selyembokréta. Úgy vót minden, ahogy adta, betettem a bal belső zsebembe.

Megyek be hozzájuk, nem is láttam, hun a jány, valaki hátulról megölel.

Nézem, hát a kis Zsuzsika, de ojan piros vót a, mint a bazsarózsa.

— Nézze Zsuzsika, mondom neki, megvan-e még az én jegyem?

— Megvan, azt mondja, csak levettem a szalagot, hajamba tettem még akkor az első bálba, ha nem harragszik érte.

Emlékeztem is osztán, hogy csakugyan kék szalag vót akkor a hajába. De nem az első bálba, hanem akkor, mikor éjfélkor odajött hozzám. Mán láttam, hogy akkor ez hazaszaladt, elhozta a jegyről a kék szalagot és úgy akart megbékíteni.

De mán akkor késő vót. Mán akkor nem lehetett egybeforrasztani, ami elszakadt.

— Nem baj, mondom, keresse csak meg.

Megkereste a komót fiókba, kivette, ideadta.

Fogtam a jegyemet, két zsebkendőbe arany belekötve szívformán, úgy vót, mint akkor, csak a kék szalag nem vót rajta csakugyan. Megropogtatom a kendőt az ujjam bögyivel, benne van az arany.

Kivettem az ő jegyét, odaadtam, én meg a magamét odatettem annak a hejire a bal belső zsebembe belől.

Kezdett sírni.

— Ne sírjon, nincsen abba semmi. Maga még fiatal, adhat magának az Isten még szép szerencsét.

Bejön az anyja.

— Hát hogy vagy öcsém?

Akkor még úgy beszéltek: öcsém.

— No egyél valamit, azt mondja az öregasszony.

— Köszönöm, nem vagyok éhes egy cseppet se. Nem eszek.

De ő nem hallgatott rám, hanem mingyán elküldött a kocsmába egy fél liter borér, maga meg szaladt a pallásra ódalasér.

Míg kiment, én meg elléptem. Sose láttam őket többet.

A Zsuzsit, azt még láttam eccer Pesten később, a háborúba, mert csakugyan rosztevő lett belőle. Mikor a háború vót, mindegy vót neki, csak katona legyen akárki. De ojan szerencséje vót, hogy egy rokkant katonának mégis a nyakába tudta magát varrni, most is itt laknak Pesten. Eccer éféltájba az uccán a nyakamba borult valaki, nézem, hát Szőke Zsuzsika. Elkese-regte, hogy az urának semmi keresete, hát neki az uccán kell keresni a kenyeret.

— No mondom, akkor maga megtanálta a hivatását.

— Ej, ha maga feleségül vett vóna, azt mondja, én is tudtam vóna rendes tisztességes életet élni.

Lehet, hogy igaza vót szegénynek, de nagyon szép ruha vót rajta, olyan vót, mint a többi valóságos úri-asszony.

HUSZONNYOLCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy csakugyan a legnehezebb jó feleségre szert tenni.

Próba szerencse, de ritkán sikerül

Mondták a barátaim, hogy menjünk el az istvándi bálra.

Nem vótam ellene. Menjünk.

Már kezdődött formán a nyár, szép idők vótak, egy vasárnap délután elballagtunk.

Jó hosszú falu Istvándi is a Tur parton, nagy kocsmája van. Megismerkedtünk a jányokkal, sokat táncoltunk.

Vót ott akkor egy első jány, szép nagy darab termetű jány vót, úgy híjták, Kánya Erzsébet. Kánya István gazdaember jánya vót. Az anyja is nagyon derék nagy darab asszony vót. Nagyon is nagy, meg rettenetesen kövér asszony vót, de a jánya még akkor szép vót kegyetlen és olyan vót, hogy csak úgy bomlottak érte a legények.

Nem tudom miért, én ennek a jánynak nagyon megtetszettem, úgyhogy azt mondta, haggyuk ott a bálát, mennyünk el hozzájuk.

Mer ott a vót a szokás, hogy éjfélkor egy óráig szünetelt a muzsika, nem vót tánc, ojankor el szoktak menni a legények a jányos házakhoz valamit enni. Így én is elmentem, de mikor láttam, hogy olyan sok falubeli legény van náluk, kimentem az udvarra. El akartam tünni, mer minek keveredjek bele valamibe.

Hát kijött utánam az Erzsébet, hogy tán meg akarok szökni.

— Nem akarok megszökni, de látom, van itt elég legény, nem akarok magáér mingyán ölni. Nevetett. Meg, mondom, van elég száj, minek.

— Ó, azt mondja, e nem számít, e neki mind rokona, mert ott a félfalu Kánya vót, azok meg mind atyafiság vót. Jöjjenek csak be, ezek mingyárt elmennek, akkor magunkba maradunk.

Nem tudom, hogy csinálta, hogy nem, úgyis vót. Egy kisleány mulva a legények mind elmentek, mink meg ott maradtunk.

Kérdezett, hogy beszéljek, én meg mondtam, hogy Pesten jártam má sokszor, mán meg kéne házasodni, de nem tudok magamhoz valót.

E meg nagyon komoj jány vót, csak keveset nevetett, azt mondta, hogy ő segítségemre lesz.

De nagyon derék jány vót, én meg mán úgy hozzászóltam, hogyha jányos házhoz megyek, mingyán csak úgy nézek körül, mint magaméba. Ez igen jó gazda vót, ez a Kánya István, vót vagy huszonöt hold földje, sok marhája vót, sok állata, lova, minden. Nagyon jól esett, hogy ilyen jó gazdák jól fogadtak és nem bánták, hogy a jányuk annyira szíves hozzám.

Én Szőke Zsuzsikának sose mondtam egy szóval se, hogy házasodni akarok, ennek meg a vót az első szavam, mert nem akartam, hogy csak úgy hiába nézzenek, hadd tudják meg, mi szándékkal vagyok.

Elmondtam a lovaimmal való dógot, az öreg osztán nevetett is rajtam, hogy aki nem próbálta, a lovakkal lehet legjobban becsapódni. Nagyon jókat mesélt, hogy ekkor így, máskor meg úgy járt lovakkal ő is, míg megtanulta. **Drága a tandíj, azt mondja.**

Azt is elmondtam, hogy mi van a Goldman-féle telekkel, meg házzal, nagyon helyeselte, hogy építeni akarok, de azt mondta mingyárt, ha ő a jányát férhe adja, akkor a vejének oda kell jönni hozzá, máskép nem adja oda. Van föld elég, ő hajlandó rá, hogy a gyerekeknek átadja a birtokot, mert a felesége nagyon kövér, nem bír mán rendesen dógozni, könnyíteni kell rajta.

Úgy vettem ki a szavából, hogy nem vóna ellenére, hogy akár én is belépjek a házába másik gazdának. Nekem meg nem lett vóna rossz, ha ilyen jót tudnék könnyíteni jövendő sorsomon. Csak tudtam, hogy én szegény vagyok ezekhez. De úgy beszélt, hogy ő sem mire se néz, csak a tisztességre. Hogy a veje majd szorgalmas legyen és megbecsülje a vant. Mert ő is szegényen kezdte. Keves földje vót, két vagy három hold és tudott hozzá szerezni még huszonkettőt, vagy huszon-

hármat. Hát az ojan ember imponál neki, aki szerezni akar. Mer itt lehet keresni. Nagy uradalom van ott Istvádba, Kende Zsiga uradalma, az is ojan szerző ember, ezer holddal kezdte, de már van neki vagy négyezer. Hát az ojan ember, hogy megbecsüli, ha egy gazda szorgalmas és jóra való, engedi keresni. Van fuvar, meg van munka doszt.

Igy elbeszélgettünk az öreg gazdával, még azt is megtudtam, hogy ő is agyon dógozta magát életibe, megemelte magát, úgyhogy má nagyon kímélni kell a derekát.

Egy óraker visszamentünk a bálba. Én osztán táncoltam a jánnal reggelig. Úgy tudott a táncolni, mint ha szénát forgatna egész nap, egész éjjel. Nagyon jó munkás vót a táncba is.

Má virradt, mikor haza indultam, akkor is úgy búcsúzott el tőlem Kánya Erzsébet, hogy minél hamarább lásson viszont.

Nagyon fel vótam abajgatva. De hogy menjek én mégegyszer Istvádba, gondoltam magamba. Nincsen itt nekem semmi keresni valóm, a meg éppen nem lehet, hogy én egy ijen nagygazda jánya után fussak, mert ha kimutatja az ember, hogy nagyon szalad egy szekér után, akkor hamar letessékeli róla.

Mondtam otthon az édesanyámnak, az is azt mondta:

— Ó fiam, a nagygazdákkal vigyázz, mert a nagygazda csak jó cselédet keres.

— Nem él örökké, édesanyám.

— Nem él fiam, de nem mondja meg, hogy mikor akar meghalni. Elélhet a még harminc esztendeig, addig meg te csak kocsis leszel nála, meg béres. Kint hálal az istállóba, te meg takaríthatod neki az ólat.

Hát mikor reggel megyek kifelé a mezőre, kivel találkozok, Kőmives Erzsivel.

Együtt mentünk kifele a Nagypátagba. Nekik vót vagy ötköblös földjük és neki magának is vót mán egy köblöse külön, mert Csereklye Mihály ellen való perében a bíróság megítélt neki gyerektartásért egy köblöst. Akkor má meg is kapta, maga földjére ment kapálni. Kukoricát tötöttünk már akkor.

Kérdi Erzsi, hogy vagyok.

Én meg elmondtam neki, hogy meg akarok házasodni, mer édesanyám már öreg, én is rávényülök. Gon-

dolni kell a jövőre, mert így nem lehetünk. Örömet akarok édesanyámnak **szerezni**, hogy ismerje még meg a menyét, meg tán az unokáit is.

Osztán elmondtam neki a tiszabecsi jánnal való esetemet, szórol szóra, ahogy történt.

Erzsi meg ojan vót, mint kisjány korába, ojan komoj szemű, csendes jány. Most mán ojan jó asszonyos formája vót neki és nagyon okos vót, azt meg kell adni.

Azt mondja:

— Nem kell magának, György, ojan kisjányokkal kezdeni. Mán magának ojan jány kell, aki beletanult. Tudjon sütni, főzni, tudjon házi munkát, szövést, fonást. Takarékos legyen, megbecsülje a krajcárt. Mert nehéz ám az élet, nehezen lehet a mai világban élni. Majd én kommendálok eccer magának.

De elmondtam neki, hogy tegnap este mit tapasztaltam Istvándiba. Ezt is úgy elmondtam neki, amit csak gondoltam, mindent. Még az édesanyámnak se mondtam el így betűről betűre minden gondolatomat, mert evvel a Kőmives Erzsivel én mindig úgy vótam, mintha a testvérem vóna és a meg úgy hallgatta a szavamat.

De mán a kettős tölgyfánál el kellett válni, mer ü onnan jobbra tért, én meg balra.

Igy egész nap kapáltam szorgalmasan, de mindig csak azon törtem a fejem, hogy hogy lehetne akkor indulni hazafelé, mikor Erzsi? hogy az úton megint találkozhatnánk. Gondolkoztam: ez nagyon szorgalmas jány, ez sokáig fog kint dógozni a földön... De aztán meg arra gondoltam, hogy ennek kicsije van, haza kell menni a gyerekekhez. Mán ugyan nem szoptat, de azért a gyereket tán nem hagyhatja ott magába az anyjára.

Hát nem is találkoztam vele, mikor hazamentem fele.

De mikor hazaérek, nemsokára jön egy kisfiú, a szomszédjuknak a kisfia, hogy menjek Kőmivesékhez.

Megyek. Ugyan mit akarnak. Tán Erzsi hivat.

Nem ü hivatott, hanem az apja.

Azt mondja az öreg Kőmives, hogy tudja, hogy én tudok falat rakni, nem mennék-é el vele Istvándiba. Vállalt ő ott egy nagy ólat, tizenhat öl hosszú, azt kelene megcsinálni.

— Mit fizet?

— Egy pengőt.

— **Nem sok, mondom, de a maga kedvéért mester úr elmegyek.**

De nem a pengőér mentem én Istvándiba, hanem azér, mert akkor tanálkozhatom Kánya Erzsébettel.

Igy el is mentem a következő hétfőn és nagyon is jól jártam vele, mert igazán minden este ott tötöttem az időt Kánya István gazdánál. Ott meg ojan szívesen láttak, mintha már a fiuk is volnék.

Szép idő vót. Annál szebb nem is vót az életembe. Segítettem nekik fájront után az istállóba és a gazda nagyon meg vót elégedve a munkámmal, hogy mindent rendesen megtettem, amit kellett.

A jány is nagyon jó vót hozzám, ojan vót mán, mintha a feleségem lett volna, egyen kívül. De a csókokat, meg az öleléseket nagyon tűrte, hanem tovább nem engedett. Erős is vót, mint egy ló, nem is mertem igen próbára tenni.

Hat hétig dógoztunk, ácsmunkát, mindent elvégeztünk.

Mán arról beszélgettünk, hogy szombaton leszere-lünk, vége a munkának.

De a házasságról meg nem beszéltek. Nem tudom mért, az mindig úgy vót hogy sose került szóba. Ha én pedzegettem, a jány mosojgott, hogy ráérünk.

Hanem én valamit vettem észre a faluba. A legények nem állottak velem szóba, hanem mindig vasvillaszemet vetettek rám.

Mit akarnak ezek?

Hát pénteken este mikor a napszámosok má aludtak, hazajövök Kánya Istvánéktul, lefekszek. Mikor megyek be a pajtába, ahol hálunk, hallom, hogy a szénába beszélget két legény. Egyik a gazdának a suttyó fia volt, a másik meg ojan szegény legény, aki segített a munkánál. Csak hallom én, ők meg nem vették észre, hogy ott vagyok:

Azt mondja a gazdalegény:

— A hídnál akarják leütni.

Jó Isten, kit akarnak ezek leütni?

— Drága lesz neki még a Kánya Erzsébet főztje.

Azt mondja a gazda fia.

De akkor valahogy megneszelték, hogy valaki van ott, elhallgatnak. Én meg úgy tettem, mintha semmit se hallottam volna.

Egész éccaka nem tudtam aludni. Mán tudtam, hogy rólam beszéltek, de nem akartam megkérdezni.

Hanem másnap má délbe elmentem Kánya Erzsébethez és egyenesen azt kérdeztem tőle:

— Mondja meg Erzsébet, szeret maga engem?

— Minek kérdi?

— Szeretném tudni.

— Minek?

— Minek, minek. Tudja azt maga jól. Én nem vagyok magához való, mert én szegény legény vagyok. Nekem földem nincs, maguknak meg sok van. Hát ojan maga, mint a mézes köpű, nagyon zsongják a darazsak. De ha maga szeret engem, akkor én kiállok ám, úgy tudja meg. Mert nem szakadt énnálam a csizmaszárba a bátorság, kedves Erzsébet. De ha nem szeret úgy, ahogy én gondolom, azt is mondja meg, mert csak úgy oktanba nem akarom a bajt.

A meg azt mondta, hogy nem vettem-e észre, hogy szívesen látnak, ő is, meg a szülei is?

— Nem úgy van az kedves, mondtam neki, mán éppen elég ideje. Én ma este hazamegyek, vagy jövök többet Istvándiba, vagy se. Ha akarja, jövök, ha nem akarja, nem jövök.

De ő csak nevette és sehogy se akart nekem egyenes választ adni.

— Hát én akkor megkérdzem a maga édesapjátul.

Azt mondja, hogy nem az annak a módja.

Hát mi a módja?

Nem a legény szokta ünáluk azt megkérdezni.

Tán azt gondolja, hogy küldjek kérő násznagyot?... Csakhogy a nem úgy van a szegényeknél, tudja. Mer minálunk ninesen négy ló, akit befogjanak, hogy elküldjük cifra bekecsben a kérő násznagyot. Mink szegényfélék, magunk kell hogy megtudakoljuk, kinek mi az igazérzése. Mongya meg maga, Erzsébet, mi van a szívébe.

Az ő szíve tiszta.

Akkor meg is mondhatja.

De ő jány, ne firtassam annyit.

Én meg fiú vagyok, azér firtatom.

De erre újra csak tréfásan válaszolt.

Ezt az udvaron beszélgettük a nagy eperfa alatt. Akkor kijön az anyja, hogy menjünk be enni.

Mondani akartam, hogy én mán ettem, de nem

mondtam, hanem bementem velek, mért ne lakjak jól. Nagyon jó ebéd vót. Kaszáslé vót, benne nagy darab húsok.

Míg ettünk, nem szólottunk semmit. Hárman ettünk, az apja, ü, meg én, az anyja nem ült az asztalhoz, hanem hordta be az ételt és állva ett a konyhába. Csak evés után ült le velünk.

Én meg csak arra gondoltam, hogy mi ijen ételeket odahaza édesanyámmal nem délbe eszünk, hanem csak vasárnap. Hogy lenne, ha ez a jány eljönne velem, osztán meg kellene tanulni neki is, hogy elég ha ebédre az ember egy kis hagymaszárat harap a kenyérhe. Vacsorára osztán lehet főzni egy kis tésztalevest. Azt is vékony zsírral... Vagy én jöjjenek ide nekik hízőnak? Osztán úgy híjjanak be enni, mint a szógalegényt?

Mikor megettük az ételt, azt mondom.

— No István uram, én ma este hazamegyek, mert vége a munkának.

— Hát öcsém, azt mondja, mikor jön megint erre felé?

Ühm, gondolom magamba. Én csak ennyi vagyok? Mingyár meg is hidegedett a szívem.

— Nem tudom, mondom, ha vásárra megyünk errefelé, esetleg.

Nem szólott rá semmit.

Mán jó vagyunk. Kitőtt az esztendő.

Elköszöntem, mentem a munkára. De a meg nagyon sokáig tartott, mert mindig úgy van, hogy a végzés megy a legnehezebben. Mán egészen setét este vót, mikor elmentem hozzájuk búcsúzni.

Hát a jány sír. Még a nyakamba is borul, mikor nem látják és nagyon sír.

— Minek sír, kedves Erzsébet?

— Ha maga elmegy.

— Annak sír Erzsébet?

— Annak.

— Mér?

— Mán úgy megszoktam, megszerettem, hogy mindennap látom.

— Azér?

— Azér.

— Osztán a déli kérdésemre még most se akar felelni?

Ü arra nem felelhet.

Mér nem felelhet.

Azt ü meg nem mondhatja.

— Hát kedves Erzsébet, ha maga meg nem mondhatja, akkor én se mondhatok mást, csak aztat, hogy áldja meg az Isten.

Erre megint a nyakamba borul és nagy zokogással azt mondja, hogy ne legyek ojan keményszívű. Sajnáljam ütöt.

Nem akart eresztetni szegény, mert elhiszem, hogy szeretett. Mér is ne szeretett vóna, mikor jó vótam hozzá, ojan vótam, mint egy falat kenyér. De hiába, a gazdagság az nagy vétek. Gazdag jány a szegény legényt nem tudja úgy felvenni, mint a szegény legény a gazdag jányt. Mer hiába mondta nekem első nap István gazda, hogy ő is szegény vót, azóta biztosan másat gondolt, tán azt, hogy neki még akkor is vót öt hold földje, vagy mennyi, szegény korába, de most meg huszonöt van... Eccóval itt nem vót más, mint elbúcsúzni a gazdagságtul. Nem teremtett egymásnak bennünket az Isten.

Mikor nagy sokára elköszöntem, Erzsébet kikísért engemet egész a kapuig, még ott is visszatartóztatott vagy egy félórát, de mikor már én teljességgel nem akartam maradni, akkor azt súgta a fülembe:

— György lelkem, angyalom, csak egyre kérem magát, ne menjen át a Tur hídján, inkább menjen a nagyúton kerülővel.

— Mér ne menjek én a Tur hídjára? — mondtam.

— Nem szeretném, azt mondja, hogy beleessen, mer a csak egy rossz híd.

— Jó van, mondtam, ha maga nem akarja, Erzsébet, akkor nem megyek.

Erre forrón megcsókolt és azt mondta, hogy jövő vasárnap okvetlen jöjje el valami ürüggyel, mer akkorra ő már többet tud mondani.

— Jó van, mondtam, ha az Isten is úgy akarja, akkor eljövök.

Avval aztán elmentem. Vissza az építéshez, a motyómér. Felvettem egy kis boton a vállamra, elindultam a Tur hídjának. Hanem elébb kivettem a bicskámat. Vót egy nagyon jó penecilusom, olyan kése volt, mint a szurony, ha kinyitottam, a nem csukódott be, csak ha megnyomtam a ravaszt.

Gyertek, mondom, istvándi legények. Lehet, hogy ott maradok, de közületek is kieresztem legalább egynek a belit.

A híd kívül volt a falun. Olyan gyenge hódvilágos éccaka vót.

Mikor a hídra értek, azt mondja egy szózat:

— Megájj az anyád istenit.

Lelököm a hátamrul a humimat. Ki a bicskát.

— Megállok, mondom, ki vót a.

Nem felel senki.

Van ott valami ficfás bokros, abba suttyogtak.

— No mondom, gyertek ki, megmártom a bicskát egynek a véribé, ha itt döglök is meg.

Azt mondja egy hang:

— Égérd meg, hogy többet nem jössz a faluba, akkor békével elmehetsz.

— Gyere ide, mondom, mondd a szemembe.

Akkor újra szól egy legény szava:

— Hogy merészeltél te Kánya Erzsébetbe járni?

— Jó van mán, ha ez a bajotok.

— Tán itt van köztetek a vőlegénye? . . . Ha legény, ájjon ide.

— Tán gyilkolni akarsz érte?

— Nem én, hanem úgy gondolom, tik.

— Vigyázz, mink többen vagyunk, te meg csak egyedül.

— Mindenkinek egy élete van, egy halála.

Erre feljön a bozótosbul egy legény, odajön elébem.

— Igéretet tett-é magának Kánya Erzsébet?

— Tett vagy nem tett, az az én dógom. de ha maga még egy lépést tesz, lelövöm, mint a kutyát, és fogtam rá a késemet, mintha revolver lett volna.

Azt mondja a legény:

— A falu legénysége nem tűri, hogy idegen falubéli szemét vesse rá.

— Jó ember, mondom, ebbe a faluba csak egy jány van? minden faluba van jány elég.

Erre hallgatott.

— No jó, azt mondja, mifelőlünk elmehet, ha nem vőlegény.

— Vőlegény? mondom. A még messze van.

Arra a legény megállott, nem szólt, hanem még két másik jött elő a sűrűből.

— Aki hat lépésnél közelebb jön, mondom, lelövöm — és ráfogtam újra a bicskát a legényekre.

— Tegye el, azt mondja, azt a fegyvert, ha nem vőlegény, akkor semmi rossz szavunk nincs magához. De az egyik elszaladt.

Erre én azt mondom:

— Én előlem ne szaladjatok... Én az istvándi nagy uccát el tudom kerülni, de ha te a ligetire jössz, lehúzlak a szekerbül. Vedd tudomásul.

— Né testvér, ne haragudjon, mondja egy legény, avval eldobja a karót a kezéből és odajön kinyujtott kézzel.

Balkezembe vót a nyitott kés, mer én balkezes vagyok, a másikat odaadtam, hát éreztem a kezefogásán, hogy nincsen rossz szándékkal.

Összeállottunk hát beszélgetni.

— Mit akar avval a jánnyal, azt az apja még két esztendeig úgyse akarja férhe adni.

Elmondták osztán, hogy náluk az a szokás, hogy a falu legénysége nem engedi, hogy odavaló gazdajányt más faluba vigyenek, ha ott is vóna, aki elvegye. Minek akarok én háborúságot az egész faluval egy jányért.

Igy megbékéltünk, még el is kísértek a sonkádi hídig, oda mán közel van a mi határunk.

Én aztán nagybúsultan csak hazaértem, osztán avval feküdtem le, hogy nem megyek én többet Kánya Erzsébet után. Menjen a szösz ménkü. Mert ha igazán szeretett vóna, akkor eljegyezte vóna magát velem, de így meg csak caflassak, osztán vagy lesz belőle valami vagy se.

De jó is, hogy el nem vettem, láttam nem régen, ojan egy nagy rihes asszony lett belőle, egy nagy lomha, idomtalan, sír a föld, ahun megyen. A feleségem még most se adnám érte.

Mit ér a nagy teméntelen földje, apja anyja még most is él, még mindig hálhatnék az istálló pallásán.

HUSZONKILENCEDIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy be sok felesleges jány is van a világon

Mer ami igaz, igaz: sok felesleges van köztük. Aki engem nem szeret, a mind felesleges.

Akkor látja meg az ember, mikor házasodni készül: van jány annyi, mint tengeribe a csű, de ha egyet se lehet letörni. Ojan jány, aki embernek tejjes tökéletességgel megfeleljen, ojan csak egy kell, hogy legyék, — hát hogy lehet éppen azt az egyet kiválasztani a sok közül?

Pedig én igyekeztem válogatni. Tizennyóc eszten-dős koromig nem is vótam a faluba. Otthon ültem, dógoztam, hazamentem, lefeküdtem. Másnap újra. Hanem most? Egy estét nem tötöttem otthon. Alig vártam, hogy a kapát letegyem a sarokba, elláttam a házidógot, mosdottam, mentem. Minden este másuvá. Azok a szép nyári esték. Azután meg jöttek a dörzsölő, kukorica-fosztó, lekvárfőző éccakák.

De én soha álmos nem vótam. Nem én. Ha én egy órát aludtam, a nekem elég vót. Mer éfélutánig eldiskuráltunk, hajnalba meg fel kellett kelni. Én nem vótam álmos soha.

Hanem az is igaz, hogy ebbe az időbe má okosabb vótam, mint fiatalabb korba. Az ember otthon dógozik, majd megszakad, hogy hamar végezzen: majd kipiheni magát napszámba. Hát én is így vótam. Nem szakítottam én mán meg magam, akár Schwartznak, akár Vajsznak napszámoltam. Mer annak is megvan a maga módja. Az ember csak arra igyeljen, hogy éppen heverni ne lássák. Abba mán nem szólhat bele senki, hogy milyen szaporán megy a kasza, vagy a kapa, vagy az ásó. A kaszát fenni kell, a kapát kalapálni kell, az ásót megtisztítani kell. »Kemény a föld, sáros... meg a búza, a széna bokros, gazos, nem vágja a kasza...« Micsoda, én mán úgy el tudtam fenegetni a kaszát taktusra, minden soron megállani, fenni, csenni. Eccóval nem kellett mán engem félteni.

Mer úgy-e: akár siet a napszámos ember, akár lassacskán dógozik, csak egy a fizetése. Mikor én még ojan buzgó vótam, hogy a csontom majd kihullott belőlem, akkor is csak úgy levontak tőlem, mikor úgy jött kedvük, mint a leglomhább napszámos kollegámtól. Ev-

vel tanítottak meg. Nincs a munkás embernek semmi előmenetele. De semmi az égvilágon kérem. Mer még ha azt mondaná a gazda, hogy: no öcsém dógoztál, egy nap helyett kettőt végeztél, hát én is így fizetek, itt van a dupla napszám. De nem mondja. Ha nem ha az ember nagyon igyekszik, akkor úgy tesz, mintha nem is vette volna észre, hogy valamikép az a szegény ember valamit ne várjon. Meg szóval fizet ki. Dícsér. Ösztökél. Hogy azt mondja: ej be ügyes vagy. Te ezt a darab földet felásod estig... fel bizony, amilyen erős ügyes ember vagy... így kihajtja a szegény munkást, ha boldog, ha hagyja magát... Akkor osztán a szegény ember egész éccaka fekkhet, aludni se tud. Minden csonja fáj, mintha kimozgatták volna a helyéből... De meg azt se lehet tenni, hogy az ember csak úgy ellenmondjon... Nem szabad azt mondani, hogy: a lehetetlen. Annyit nem lehet megcsinálni... Hanem el kell kezdeni kifogásolással, hogy: csak ne volna ilyen, meg olyan... régen vót eső, tessék csak nézni, olyan kemény ez a föld, mint az acél, szikrát vet... nem is ásó kellene ennek, hanem csákány... meg hogy köves, tele van kővel... pedig annyi kő sincs, mint a körtébe, mer az öreg körtefa termése már köves, úgy szoktuk mondani... Ügyes ember ott válik el, hány száz kifogást tud vetni... Dógozni kell, hogy veríték is csurogjon az emberről, mikor látják, de puhán... hogy azér kár se essék a tojásba... Aj, micsoda tudományok vannak ebbe... Van olyan öreg napszámos, amék egy nap alatt nem végez többet, mint egy óra alatt, ha magának dógozik... Így osztán meg is járja némék uraság, mer mikor elunja, meg sürgős neki a dolog, akkor kiadja szakmányba. »No mennyiér vállalja el kend ezt a hátralevő munkát.« Akkor az ember spekulál, tünekedik, számít. Mond egy jó nagy summát, mert tudja, hogy annak is lealkudják felét. Hát úgy kell mondani, hogy fele is elég legyen. Vót nekem egy jó esetem, forgattunk szőlő alá. Nem ment. Hatvan centire kellett megfordítani a földet. Egy hét alatt nem mentem semmire. Akkor kiadták így szakmányba, átajjába. Hát nekem vót eszem. Jól kiszámítottam, hogy mennyi idő alatt fordítottam meg azt, ami addig készen vót. Akkor kimértem, hogy mennyi van hátra. Akkor kiszámítottam, hogy evvel a tempóval, hogy érnék végére. Akkor mondtam egy nagyobb számot... Igen, deük is számolgattak, osztán

leütöttek belőle, olyanformán mondták, ahogy csakugyan kijött vóna napszámba. Jó van, elvállaltam.

Mikor megvót az egyesség, akkor neki.

Kezdtem a munkát napkelte előtt, végeztem holdvilágon. Két nap alatt megvót a heti munka.

Ki kellett nekik fizetni, de nagyon szíjták a fogukat.

Hát osztán vigasztalni kellett őket, hogy szerencsém vót, a többi nem vót olyan köves, meg olyan kemény, meg olyan szikkadt. Pedig fenét, éppen olyan vót, de nem szabad hagyni, hogy hamisat gondoljanak az emberről... A fő, hogy a gazda ne nyerjen a szegény ember zsírján, ha lehet. Úgyis ő nyér, mer neki marad a termés, a mienk csak a munka.

Hát csak azt akarom mondani, hogy mán ebbe az időbe én nem vótam olyan kapkodó gyermek, nem hiába jártam én Pesten. Ott is sokat tanultam, mert mindenféle iparos mellett dolgoztam, hát láttam én, hogy kell segíteni az embernek magán. Az iparosok nagyon értik. Azok nagyon tudnak egy dologból kettőt csinálni. Meg azt, hogy hadd keressen más is. Az asztalos leveri a falat, hogy híjjanak kőművest is. A kőműves meg telecsapkodja a pádimentumot, hogy hadd legyen munkája a súrolónak is. Az is hadd éljen. Így.

Nem vótam én olyan agyalágyult soha, hogy meg ne értsem, ha valami okosat láttam. Mer kérem, nehéz kiszedni a szegény munkásnak a pénzt a gazdag építetők zsebéből, hát kell a, hogy segítsenek magukon, meg egymáson.

Szóval, nem vótam én mán fáradt soha a napszám után. Inkább még jól is esett a kis mozgás után a nagyobbik mozgás, a tánc. Mer táncoltunk. Akárhól vótunk, tánc lett a vége. Előkerült a Tamburás Jankó, rázendítette a citoráját, amellet meg lehetett forgatni a jányokat.

Hanem azért az istvándi jány, Kánya Erzsébet nagyon megfeküdte a gyomromat. Azok nagyon kibabráltak velem, mert ott is úgy vótam, hogy falumbeli kőművesnél dógoztam, hát mégis muszály vót egy kicsit jobban dógozni, mer vállalat vót, a mestert nem lehetett engedni, hogy ráfizessen. De azér én utána, mikor mentem Kánya István gazdához, úgy nekiláttam a dolognak, mintha mán a magaméba mentem vóna. Mint egy ba-

rom, úgy csináltam nekik, hogy megkedveltessem magamat. Mégse adta hozzám a jányát.

Nagyon el is vótam keseredve, hogy ennek a kedvéért, egy forintos napszámért az egész nyarat ellop-tam. Otthon kaptam vóna legalább is egy forint huszat. Mennyibe került nekem ez a hat hét.

No mindegy, azt má láttam, hogy nagy gazda nem adja hozzám a jányát. Ennyit megtanultam itt is.

Mikor hazajöttem szombaton éccaka, másnap va-sárnap úgy kialudtam magamat, hogy még templomba se értem rá elmenni. Meg kedvem se vót, hogy káromkodni szerettem vóna. Az istenházába nem lehet bosz-zúsággal menni, elébb ki kellett fújni magamat.

Elmegyek délután Kőmivesékhez, hogy a mesterrel is vót egy kis leszámolni valóm. Hetven krajcárt még kaptam is tőle. Egy forintot akartam, a szombati külön munkáért, de nevetett rajtam, hogy: szombat, szom-bat... de azér hetvenet ráadott.

Mondom Kőmives Erzsinek:

— No Erzsike, maga kibabrált velem. Maga elkül-dött engem, mer nekem ne beszéljen, csak maga vót abba a tudós, hogy kerültem én Istvándiba. Kőmives-nek, ácsnak, mer én minden vótam a maga apjánál. Mer ha én akkor reggel nem tanálkozok magával, a maga apja sose küldött vóna értem, hogy menjek vele Istvándiba.

Kicsit nevetett az Erzsike.

— Azt akartam, azt mondja, hogy jó dógod legyen. Tudtam, hogy kívánczol.

Hű, én meg mán azt is elfelejtettem, hogy kis-gyerek koromtul téztem az Erzsikét. Úgy megmagáztam én, mint valami istvándi jány. Mer ott magázósak.

— Jó van, mondom, nem haragszok érte, mer te csak jót akartál.

Elmeséltem osztán neki az egészet, ahogy vót. He-lyeselte, hogy nem akartam magamat agyonüttetni egy idegen jányért. De még mikor arrul vót szó, hogy a hídon nekemjöttek, még meg is ijedt.

— Jaj, azt mondja, ne menj többet Istvándiba, in-kább kommandálok neked jány.

— Hol?

— Tudok én egyet csatóházi pusztán. Kint laknak, van nekik huszonegy hold földjük, de csak egy jányuk van. A jó lenne neked.

— Hogy híjják?

— Gércze nevű. Gércze András, a jány neve Gércze Irén.

— Irén? a jó.

— Hát a huszonegy hold?

— Az is jó. Nem adnák azt jány nélkül? Mer a még jobb vóna.

Nevetgélt rajtam, de biztatott, hogy csak menjek el. Ő onnan ismeri, hogy az apja épített nekik tavaly és ő akkor járt ott és látta őket. Ételt vitt az apjának.

De én bizony nem mentem el. Eszemágába se vót. Minek menjek egyik után a másik jányt keresgélni, mi-
kor ezt még el se felejtettem. Nem mentem sehova, ha-
nem maradtam otthon és éltem, mint a hal a vízbe. Jártam még egy darabig kaszálni a zsidónál. Fentem a kaszát. Aztán meg krumplit ástunk. Az a takaros munka. Az ember früstökig jól kikalapálja a kapáját, végig, még ott is, ahun soha földet nem ér. Azután szépen nekilát. A krumpli bokorba van ültetve, a bokor meg fel van tötve. Ezt a tötést az ember két ódalrul körülkapálja, megnyitja, akkor a bokrot ki lehet borítani takarosán. Lehet azt úgy is csinálni, hogy az ember, ha magának dógozik, nem sokat komédiázik, alávág, kifordul az egész. De akkor nagyon hamar van, egy-kettőre kész. Jobb az így, megadni a módját, mint a milotaiak a herelésnek: má megdöglött a csikó, de azt mondták: azért adjuk meg a módját...

Vót akkor nekünk egy kis tehenünk, a Bimbó, nagyon jó kis tehén lett vóna a, csak nem adogált tejet. Nem is igen vót neki mitül adni, mer nagy szárazság vót azon a nyáron, a tehen meg a legelőre járt, csordába, de nem vót fű semmi. A szegény marha csak úgy nyalta a sós földet, nem vót mit harapni neki. Így osztán nem is adott a többet csak reggel egy litert, este egy litert. Egy jó kecske is többet ad.

Mondom édesanyámnak: édesanyám, két hét mulva van az újlaki vásár, én elhajtom a tehenet. Addig má nem is küldöm ki a legelőre, hanem itt etetem az istállóba. Majd hozok neki a kapálásbul egy kis gazt. Ha felszedi magát, mingyán jobb árat lehet kapni.

Úgy is vót. Minden este hoztam egy félszekér füvet a zsidó tagjából. Droftinak híjták a béresét, megtette, hazahozott nekem egy félpetrencét. Még nem vót

tak behordva a szénák. Így a tehénke egy kicsit magához jött, csak a tejet má nem akarta szaporítani.

Nem baj, majd csak elsózom.

Mondom édesanyámnak: édesanyám, két hét múlva venni akarok valami kis ruhabélit, ő jobban tudja megválasztani.

El is jött. Vót, aki szekérrel ment, hát felkérezkedett, úgy nem kellett annyit gyalogolni szegénynek. A vásárba osztán odaállott a tehén mellé. Árultuk a kis Bimbót, de nem akartak érte pénzt adni. Mondom édesanyámnak:

— No édesanyám, nincs magának szerencséje a Bimbókkal.

Lesütötte szegény a fejét, elfordult, hogy így rápirítottam. Mert tudta ő, micsoda Bimbóra gondolk.

Odajön egy ján, azt mondja:

— Nem Jó Jánosné a néném?

— A vónék lelkem. Hát te ki vagy?

— Én Bökő Juliska vagyok. Egy tanyán lakunk a néném jányával, Julcsával, Csengődinével.

— Jaj lelkem, hogy van az én Julcsa jányom?

— Megvannak, csak nagyon áprehendálnak, hogy György fia nem is ment el hozzájuk, pedig ott dógozott egész nyáron Istvándiba.

Nézem a jányt, nem szólok. Vót nekem eszembe Julcsa néném szegénységével dicsekedni Istvándiba, mikor én ott gazdag jány után kapaszkodtam.

Így szóba állottunk. Emlékeztem én a jányra. Mikor Julcsa nénémnél vótam, láttam. A gazda jánya vót e, csak megnőtt azóta. Mondta nekem akkor Julcsa néném, hogy e nekem való jány vóna. Az apja ispán helyett való gazda vót azon a tanyán. Nem vót több jánya, csak ez az egy, meg két fia. De nagyon sok marhája vót. Nagyon jól bírta magát. De én akkor még nem gondoltam házasodásra.

Hanem a jány nagyon pislogott rám. Mondja nekem édesanyám, úgy félre: vegyél neki valami mézest.

— Nem veszek én, mondom, nem adtuk el a tehenet. Ha eladtuk vóna, vennék.

A jány ott ácsorgott egy darabig, beszélgetett, azután kezet adott, elment.

— No édesanyám, mondom, utána mutattam, ott megy a maga menyé.

— Menyem e?

— Nem jött az ide ingyen. Azér jött, mert Julcsa néném nagyon házasított evvel, mikor ott vótam. Meg akart nézni.

— Hát fiam, azt mondja édesanyám, jó erős jány-nak látszik.

— Jó erős ezeknek a pénzes zacskójuk. Gazda az apja, az egész uradalomba. Szép fizetés, szabad lopás van nekik.

— Akkor mér nem foglalkoztál vele?

— Hát haragszok, hogy egyik tehenet még el se adtam, má másikat vegyek. Hanem két hét múlva lesz Halmiba a vásár, majd ott eladom. Addig még etetjük, jó idők vannak, oda megint elhajtjuk.

Haza is hajtottuk a kis Bimbót. Osztán két hétig etettük. Gende én csak azon törtem a fejemet, hogy édesanyám Halmiba igazán nem tud eljönni, hogy kéne elvinni. Hát én szépen rábeszétem Mojzes Pali bátyámat, hogy mennyen el a halmi vásárra. Úgy beadogattam neki, hogy ott milyen jó ára van a marhának. Hát rá is lett, mert gondolta, legalább egy napig messze lesz a feleségétől, ihat is egy jót, mért ne.

Igy elmentünk Halmiba. A mi kis tehenünk is oda volt kötve a saroglyához, ő is vitt két jó tinót. Így osztán szekéren mentünk a vásárra.

De azér akartam én Halmiba menni, mer akkor át kell menni Csatóházi pusztán, gondoltam, megnézem azt a jányt, akit Kőműves Erzsí komendált nekem. Mikor mentünk, hajnalba vót, csak annyit kérdezősködhettem, merre van a Gércze-tanya.

Megyünk a vásárba. A ks tehénnek mingyár nézője vót. De ettől megszilajultam, kitartottam az árát. Nem akart vevője lenni.

Mán délfelé vót, odajön egy cscpp kis ember, egy gombási ember a kicsi feleségével. Olyan kicsi vót mind a kettő, mint a vakondék. Ezeknek megtetszett az én tehenem. Meg is vették. Ki is fizették az árát. Nyócvan-két forintot. Leolvasta. Jó van.

Odaadom édesanyámnak, hogy tegye el. De valami nagyom fúrta az ódalamat.

— Édesanyám, a nincs meg, az a pénz.

— Dehogy nincs fiam, megolvastuk.

— Olvassa csak meg újra.

Háromszor is megolvastuk az emberrel, megvót.

Még kinevettek, hogy nyócvankét forintot csak meg lehet olvasni.

— No menjünk enni valamit. Vízet is iszunk.

Bementünk a kocsmá udvarára, édesanyám ivott egy nagy bögre vizet, én meg ettem egy kis perkeltet.

— No, mondom édesanyámnak, most már nyugodtan vagyunk, nem izgatott édesanyám se, olvassuk meg a pénzt.

Megolvassuk. Hát öt forint hiányzik.

Akkor ijedt meg édesanyám. Odaszólítok egy nagy-paládi embert, jöjjön már segítsen megolvasni. Az is olvassa, akárhogy nézzük, öt forint hiányzik.

Mán nem vót sehon az ember.

Kérem én, aki kapun vót, nem látott-é ilyen meg ilyen embert, meg a feleségét, meg a tehenet? Mondja, hogy emlékszik rá, de az szaladt! az asszony meg utána! de az nem bírt nagyon szaladni, mert állapotos vót!

No mondok, édesanyám, maga maradjon itt, én megyek a pénzem után.

— Jaj, fiam ne menj, a gombásiak gazemberek, még agyonütnek valahon.

— Engem agyon nem ütnek, de az öt forintomat nem hagyom.

Eleredtem osztán utánuk. Kiléptem jól. Látom eccer jó messze, hogy az ember, meg a hasas asszony hajtják a tehenet gombási úton, de szaladnak.

— Ájjanak meg.

Azok meg mégjobban kezdtek igyekezni.

— Ájjon meg, — rikóttam nekik.

Ü nem áll meg. Mi a baj?

No mégis megállott. Odamegyek hozzá.

— Hajja. Maga engem becsapott. Öt forint hibázik. Ü kifizetett.

— Nézze. Nem akarok magam bírása lenni, mert senki se lehet önbírása. De itt a pénz, ahogy adta. Hibázik belőle öt forint.

Szekerések mentek mellettünk, egyik megállott. Mikor megértette miről van szó, azt mondta:

— Üsse pofon, e gombási ember, a gombási ember mind gazember, csaló.

Mondom a kis embernek:

— Nézze én nem akrom magát, idős embert bántani. Jöjjön vissza, ítéljen a törvény.

Egy tivadari ember is ott ment szekéren, az is megáll, az is azt mondja: verje meg.

Megfogom a tehén kötőfékét, húzom visszafele, azok meg amarra.

Igy huzakodtunk, addig, hogy még édesanyám is utólért.

— No itt a pénz, mondom, adja csak édesanyám. Olvassa meg ez az ember.

— Jó van, azt mondja az ember, olvassuk meg.

Átveszi a pénzt, leolvassa a markomba. Hát megvan a pénz.

Nézek.

Megolvassa újra, egyesével a kezembe rakja. Újra megvan.

Mán láttam, hogy csalás, de nem tudtam hogy csinálja.

Mejjen fogom. Megrázom. Belevágom az árokba.

— Megadja az öt forintot kend?

Azt mondja a felesége:

— Hallod, adjál ezeknek öt forintot, ezek tolvajok.

— Tolvaj? Én vagyok a tolvaj?

Ott hajtott valaki, megkérem ájjon meg. Oda hívom.

Olvassa meg kérem tisztelt úr ezt a pénzt, megvan ez a pénz?

Leolvassa az ember, hát hibázik az öt forint.

Felhajtja osztán az asszony a szoknyáját, de vagy tíz helyről szedett össze öt forintot, hatosokba, meg krajcárokba. Így fizetett ki engem.

— Jó van, mondom, most már elmehet, de ha még egyszer tolvajnak nevez, beviszem kendet a városba a bíró elé, két napot ül.

Hát akkor meg még meg is tanított, hogy hogy kell a pénzt olvasni. Egy ötforintos vót közte abból a régi fajtából, a meg nagyon hasonlított az új tizeshez, hát mindig úgy olvasta, mintha tizes vóna. De úgy rakta a pénzt, hogy mikor az ötösre került a sor, mindig sebesen fordította, hogy tíz...

— Jó van, mondom, evvel is tanultam, hogy erre vigyázni kell. Most már elmehet.

Hogy ü fizet nekem egy áldomást.

— Nem kell nekem drága emberem a maga áldomása, örülök ha még a szekeresemet meglelem a vá-

sárba, mer nem akarok én maga miatt gyalog menni haza.

Igy aztán megnyugodva mentünk vissza a vásárba, de nagyon bosszús lettem és nem vettem semmit.

Mojzes Pali bátyám meg mán tökrészeg vót, úgy kellett felrakni a szekereére, mint egy zsákot. Nem tom mi az istent csinált, hogy mán délre úgy leitta magát, hogy nem is tudott magáruul. Eladta mind a két tinót, az árát meg körülbelül elhányta.

Igy hajtottam haza én a lovakat. Nem is tudtam Csatóházi pusztán egyebet csinálni, csak megkérdeztem, merre van a Gércze-tanya. Megmutatták, erre egyet gondoltam, behajtottam.

Csak megállottam a tanya előtt, kijött egy jány.

— Maga a Gércze-jány?

— Én, azt mondja.

— No jó van. Isten áldja.

— Mér kérdi?

— Csak kérdeztem.

— Nem is jön be?

— Sietős az utam. Lássa, beteget viszek.

Evvel elhajtottam.

Elég vót nekem ennyi belőle. Ez a jány egy olyan kis vastag tanyasi purgyé vót. Egy kis haja vót, olyan semmi haja, az is hátra vót feszítve, símán, hogy majd kiszakadt a bőre a homlokán. Szeplős is vót. Nem kell nekem ha még huszonegy holdja van is az apjának. Ilyeneket kínál nekem Kőműves Erzsi?

Nagyon csóváltam a fejem. Megvót a jánynézés itt is.

Felesleges két jány ez a világon, gondoltam magamba. Ez is, meg akit Julcsa néném rám szabadétott, az is. Nem kell nekem tanyasi stiglic.

HARMINCADIK BESZÉLGETÉS

arról, hogy ha a házasodhatnék beleüt az emberbe, az olyan betegség, hogy azt nem lehet kikúrálni

Meg is mondtam Kőműves Erzsinek, hogy mijen jányt kínál nekem.

— Nem tetszett? — mondta komolyan — nagyon derék kisjány az, jó dógos, munkára van nevelve, mindenhez ért. Tud sütni, főzni, szorgalmas, malacokkal,

tehénnel, lóval, apró baromfival tud bánni. Egész nap dőgozik, ő látta, akkor is azt mondta, hogy boldog lesz, aki ezt a jányt elveszi, mert ez ha semmije nem volna, akkor is vagyont ér, amijen munkás. Ez eltartja az urát.

Ezen elgondolkoztam.

— Lehet, mondtam és elbeszéltem, hogy viziteltem nála. De nekem az is elég volt, amit láttam.

— Mit látott?

— Ojan a képe, mint a pujkatojás.

Erre még meg is haragudott. Azt állította, hogy nem igaz a. Csak én nem akarom elvenni, mert ő ajánlotta, hát azért nem tetszik nekem.

— Ajánjon különbet, azt elveszem.

— Na jó, azt mondja, ajánlok én egyet, de azt osztán elvegye.

— Na csak ajánja.

— A nevét nem tudom megmondani, mert nem hallottam. Gázsa Birinél vótam, varrni tanultam a nyáron, míg maguk Istvándiba vótak édesapámmal, Nagyszőlösön. Hát egyszer csak bejött egy kisjány, de nagyon szép sugár jányka vót. Osztán mikor megtudta, hogy én ligeti vagyok, mingyán maga után kérdezősködött.

— Én utánam?

— Igen, nagyon jó nevetős kisjány. Eccer bokkrétát tett a maga kalapja mellé.

— Az én kalapom mellé egy nagyszőlösi jány? Sose tett a mellé semmiféle szőlösi jány. Soha.

— Mán pedig abba kell valminek lenni, mert a nem hazudott. Az a jány egészen szerelmes magába.

— Tán álmába szeretett belém.

— Nem tudom hol, de maga volt náluk, még pálinkát is hozott magának.

— Nekem jány, pájinkát? Nagyszőlösön? Mondom, hogy tán ő szereti a pájinkát.

— Hajdu annak a bátyja a vármegyénél. Azt is láttam, mert egyszer az uccán együtt mentek. Nagy szál ember, nagy bajusza van és nagyon gazdag. A fogja kiházásítani a kisjányt. Mindent vesz neki. Annak az urának jó lesz, mert annak a hajdunak nagy protekciója van a vármegyeházán.

Nem tudtam elgondolni ki lehet, mi lehet. De nagyon fúrta az ódalamat. Meg is mondtam egyszer édesanyámnak, hogy én elmegyek Nagyszőlősrre.

— Tán házasodni. Oda bizony ne menj, mert a szőlősi jányok nem nekünk valók.

Lehet, hogy igaza van, így osztán elmentem Budapestre. A kukoricát már akkor letörtük, meg is fosztottuk, pénzem meg nem vót, hát hogy házasodjak meg, ha pénzem nincs. Elmentem, hogy keresek egy kis lakodalomra valót.

De mán én akkor nem éreztem jól magamat Budapestben. Bálint bátyám is haragudott, hogy hiába adta a száz forintokat, se lovam, se semmi, csak járom Pestet tovább. Nem is nagyon mentem akkor hozzá, mert nem szeretem, ha haragusznak rám. Pedig hát szegény jó Erzsi néném megmondta, hogy Bálint bátyám csak azért haragszik, hogy nem tudok már megnyugodni, mért nem lesz már ember belőlem.

Hát hiszen éppen azt akartam. Itt volt Gedeon bátyám is, már az is ember lett az én káromra, mert a felesége nem igen örült annak, hogy én, ha Pestre jöttem, csak szálltam hozzájuk. Mert az asszonyok olyanok, hogy nem szeretik csak az ojan rokont, aki hoz. Az ojat nem, aki csak a legkisebbet is teher. Pedig én úgy dógoztam, nem úgy mint az ő segédjei, hanem igazándiból, rám rámbízhatta amit akart. De örölük nem akarok beszélni, mert mindenkinek megvan a maga baja.

Hanem én, az igaz, nagyon kutyául kezdtem már érezni magam. Nem állottam én szóba senkivel, csak raktam élire a garast. Mindig csak azon ábrándoltam, hogy kit híjjak meg a lakodalmamba cigánynak. A kispaládi cigányokat-é, vagy a becsieket. Nem tudtam mit kérnének a becsiek, ha nem kerülne sokkal többbe, inkább azt, mert jobb cigány, meg nagyobb tekintéje is van.

Vettem magamnak új ruhát, új csizmát, kalapot, két inget. Kistaféroztam magam, hogy a feleségem ne mondja, hogy semmim se vót, ő csinált belőlem embert. De nagyon lesoványodtam, mert nem tudtam egyeben spórolni, csak a koszton. De sok tepertőt megettem! Leltem egy hentest, améknél olyan portepertőt lehetett kapni nagyon ócsón. Besütni szokták azt po-

gácsába szegény emberek, én azt vettem, mert annál ócsóbb má semmi se vót. Ott kell a szegénynek megszoritani a nadrágszíjat. Akkor gyarapíthat valamit.

Hogy énbelőlem má semmi se lesz.

A fene egye meg, hogy én nem kapok mán egy jányt, aki nekem feleségem legyen. Meguntam ezt az örökös cigányéletet. Hogy mindig csak édesanyámmal vergődjek a gyenge életbe, mint egy gyermek. Jó asszony szegény, jó asszony, de mindig csak pöröl velem, meg elégedetlen mindennel, öregszik is nagyon. Nincs aki gondozza, mert neki már inkább segítség kellene. Fészket akartam már, mint a madár. Hogy várjon engem otthon valaki, hogy ne mosson énrám mindenféle idegen vénasszony ezen a Budapesten, drága pénzért ne jukgassa ki az ingemet a mosóklórral. Meg ne egyem örökké a pékkenyeret. Hadd lenne má nekem egy szép derék, okos jó feleségem, akivel jól megértjük egymást, meg tudjuk beszélni mi kell. Aki takarékos, férre teszi, amit keresek, nem kíván többet, csak ami van. Annak örül. Jó házicseléd legyék, szeret dógozni, meg engem is szeret éjjel is, nappal is. Szóval, hogy ember legyen mán belőlem, ha itt maradtam örökös szegénynek, elvették a birtokomat, magamba sose fogom visszakeresni a negyedfél köblös erdőmet, amit elvettek az urak.

Igy elmentem eccer Berki Lidi ménémhez. Annak már akkor megvót az ujságáruló standja, mán kezdett jól menni neki. Nagyon szívesen látott, a gyerekei is itt vótak vele Budapesten, az anyjuk szépen nevelte őket, inasnak adta a fiát s a lányát is kitaníttatta varrójányának. Ennek a Lidi nénémnek elmondtam osztán, hogy ajánjon nekem egy nekem való jányt feleségnek.

Aszongya:

— Tudok én egyet neked. Nagyszőlősön.

— Nagyszőlősön?

— Ott. Van ott nekem egy keresztkomám, Vasas Berti, hajdu a vármegyénél.

— Hajdu?

— Első hajdu a főispán mellett.

— Annak a hűgát?

— Azt... Ismered.

— Én nem ismerem, hanem nékem valaki nagyon kommandálta már.

— No pedig az ismer téged, még szerelmes is beléd. Eccer kivette a bokrétát a kalapod mellől és pohárba tette, mikor nála vótál. Az a bokréta még ma is megvan.

Rettenetesen elcsudálkoztam. De valami kezdett bennem mozogni, hogy vót nekem egy kisjánnyal bokréta dógom, csakhogy a nem Nagyszőlösön vót, hanem valahol másutt. Nem birt eszembe jutni, hogy hol.

— Én má hallottam errül a bokrétáról, mondtam Berky Lidi nénémnek, de úgy hallottam, hogy ű adott vóna nekem bokrétát.

— Ej mit beszélnek bolondokat. Ott van a száraz bokréta most is a pohárba. Eregy, meglátod. Kivette a kalapod mellől. Ott vót a kalap az ágyon, mikor letetted a többi legénnyel.

Mintha gyertyát gyújtottak vóna, eccerre eszembe jutott a kis Tatár Esztiike. Hát ez az?...

Hűj, mijet nevettem én. Hát a Tatár Eszti emlékszik még rám a sorozás óta?

Mondom osztán:

— De hát az nem Nagyszőlösön történt, Lidi né nem. Szatmáron történt a. Mikor sorozni vótam, Gedeon bátyám udvarolt ott egy jánynak, Tatár Ilusnak, hát elmentem két barátommal hozzájuk. Osztán a jány már férhement, egy kicsi vót otthon. Mán tudom, minek hozott a pájinkát. Én hozattam vele, de még ojan hamar megjött, hogy ugyan.

— No látod, — azt mondja — hát ez rád vár. Neked nőtt ez a kisjány, mert már szép fognivaló a.

— Héj a kutyafáját, nem is gondoltam vóna... Hogy még most is megvan a bokréta, amit kicsent a kalapom mellől.

— Meg bizony, de nagy becsbe van.

— De hogy kerül e Nagyszőlösre, ez a Tatár Eszti?

— Meghalt az apja Szatmáron és az anyja elment a nagyobb jányához Jánkra, ez a kicsi meg idekerült Vasas Bertiékhez. Ez is fogja kiházásítani. Mán ki van mondva, hogy bútort vesz neki, ágyat, komótot, pulitúros szekrényt, meg száz forintot. Meg ha arravaló a vő, akkor beteszi maga mellé a vármegyére.

Héj, nevettem.

— Nem is tudtam, Lidi néném, hogy még vármegye hajduja lesz belőlem. Lássa, hogy én csak élek, élek, a

hivatal meg titokba nő nekem, mint a búza télen. Őszszel elveti az ember, télen meg nő.

De nagyon szeget ütött ez az én fejembe, nagyon tetszett nekem, hogy a kis Tatár Eszti nem felejtett el, hanem őrzi a kis bokkrétámat.

Nyugodni se tudtam tőle, hanem szombaton kivettem a fizetésem, oszt azt mondtam, hogy Isten áldja Budapestet, mán megint megyek haza. Pedig még vót vagy hat hét karácsonyig.

Vasárnap reggel megvettem a jegyet a vasútra Nagyszőlősig és elindultam.

Igen, de a vonaton meg gondoltam, hogy nem megyek el mégse úgy, hogy édesanyámmal ne beszéljek róla, meg osztán éppen nem is vót tiszta fejérgunyám, azt is váltani kell. Így én Tiszaújlakon leszállottam a vonatról és hazagyalogoltam Ligetre.

— Hát téged mi a nyovoja hozott haza, — azt mondja édesanyám, mikor meglátott.

Nagyon nem tetszett nekem, hogy ijen rossz kedvvel fogad, még arra is gondoltam, hogy tán megint van valami ügye, valamiféle Bimbó história.

De édesanyám csak szidott, csak börhölt, hogy minek hattam ott a munkát, tán elcsaptak.

— Dehogy csaptak, még nem is akartak elereszteni.

— Akkor meg minek csavarogsz itthon. Itt nincsen most munkája senkinek, mer sok esők vótak, nem lehet dógozni, csak napot lopni jöttél haza.

Elmondtam osztán neki, hogy házasodni akarok.

No lett erre rívás. Neki nem kell nagyszőlősi jány. Mán megmondta, hogy neki nem kell Nagyszőlősrül egy jány se. Nem tudom mi baja vót a szőlősi jányokkal. Menjek vissza rögtön, meg se melegedjen a helyem.

Nahát így van az ember az anyjával. Egy se tetszett még neki, csak a Rettegi-jány jánya. Azt még most is siratta, hogy nem került rokonságba velek. Ha meg énnekem valami jót kommandálnak, vagy én választok magamnak, a nem tetszik. Váradi Piroska dógába is ő vót a bünös, mert azt se szívelte, mindig ojan vót hozzá, mint az éles kés. Nagyon elment a kedvem az egészről.

Még akkor este felötöztem szépen, elmentem Kőmivesékhez estézni. Kőmives Erzsi meg igen megörült

nekem, még nem is volt olyan szíves hozzám, mint akkor. Elmondom neki, mibe járok. Hogy csudára Berky Lidi néném éppen azt a kisjányt kommandálja, akit ű.

— Na, úgy-e, — azt mondja — akit én ajánlok, abba belenyugodhatol.

— Igen, de édesanyám nem akarja.

— Nem neki házasodol, hanem magadnak.

— Én nem fogok égi tüzet hozni a házba. Ha ű úgy kiteszi magát, akkor ebből úgyse lesz soha békesség, szeretet.

Vigasztalt, hogy majd megszokja, megszereti. Az a fő, hogy mán a kisjány engem szeret, akkor én is szeretni fogom.

— Ej, mondom, nem szerettem én ezt. Én azt a kisjányt nem ismerem, most még könnyebb szakítani vele. De ha meglátom és meg tanálom szeretni, akkor édesanyámnak rontom el az életit. Én pedig azt akarom, hogy édesanyám békességbe élje le a hátralevő kis idejét.

Igy én másnap visszautaztam Budapestre. Hiába vót a nagy kötség. Most mit csinálol. Ott szégyeltem munkára jelentkezni, ahonnan szombaton olyan nagy fittyel elbúcsúzkodtam, de nem vót baj, mer mikor leszállolok a kerepesi pájaudvarrul, megyek a ládámmal a Rákóczi útján befelé a városba, megy egy csapat munkás.

Megkiált a munkavezető:

— Jöjjön csak fiatalember, akar-e dógozni?

— Akarok.

— Akkor jöjjön velem.

Elmentünk a Simor uccájába, építeni. Jó soká dógoztam én ott. Jött a karácsony, haza kellett menni. Házasodni. De a házasodásomról nem szólottam senki-nek, csak szegény jó Erzsi nénémnek mondtam annyit:

— No Erzsi néném, most hazamegyek, de vagy jövök többet Budapestre, vagy se.

— Miért, György?

— Meg akarok házasodni.

— Van már választottad?

— Még nincs.

— Akkor hogy akarsz házasodni?

— Majd csak kerül valaki.

Jaj szegény, úgy megijedt rajtam, hogy a nem úgy van, a házasság a legnagyobb dolog az ember életébe, csak ojtant szabad elvenni, akit jól ismer az ember. Mer azt mondja, ha eccer a nyakadba vetted a kölöncöt, azt osztán viselni kell.

— Mán én nem bánom, Erzsi néném: én meg-házasodok.

Karácsony akkor valahogy úgy esett, hogy szerda-csütörtökre esett, én meg vasárnap mentem haza, hát vót két napom. Hétfőn leöltem a disznót, elkészítettem takarosán.

Kedden reggel meg azt mondja édesanyám:

— Égy mán, hozz egy kis szalmát, fűteni akarok, látod, hogy mán bedagasztottam a kalácstésztát.

Kimegyek, nézem, hát a sok esőbe a szalmakazal beázott kegyetlenül. Nézem előlrül, nézem hátulrul, sehol nincs abba száraz. Belenyúlok könyökig, csupa merő víz. Mán evvel nem lehet fűtözni, most mit csinájjak. Mer kicsi a kazal, mind a négy ódalárul ázik. Bezzeg a nagy kazlak nem vizesek, mer nagyok, annak a teteje megtartja a vizet, lejjebb lehet belőle húzni.

Errül osztán eszembe jut valami jó, nem szólok édesanyámnak, elmegyek. Vittem magammal egy jó kötelet. Mingyán lesz szalma.

Kimentem a mezőre, kiválasztottam a legközelebbi szénakazlat, mer minálunk kinn csépelnek még ma is, nem hordják szérüre a termést, kiki a maga földjén csépel, osztán akinek több van, kinn hagyja a kazlat télire.

Meghúszom az egyik kazlat, szépen megkötöm, veszem fel a vállamra.

Igen, de a kerülő meg meglátott, utánam eredt. Mán a faluho közel vótam, mikor elért. Megkiált, hogy ájjak meg.

Megfordulok, nekem szól? Minek ájjak?

Jön osztán, hogy hogy mertem én azt megtenni.

— Jóember, mondtam neki, egy kis szalma, ezér nem kell olyan nagy lármát csinálni.

De neki a kötelessége. Menjek vele a bírónál.

Nem megyek én, inkább itthagynom az egészet. Fogtam magam, lelöktem a földre, leódtam a kötelet, mérgeesen otthagtam őket. A kerülőt a szalmával. Én meg elmentem, kerültem egyet, hát hogy visszanezek, egy kicsit vártam, hát a vén égetnivaló nem bekötötte

az én jó húzott szalmámat, osztán ü vitte haza. Szalmáér ment ü is a mezőre. De hogy kerülő, nem hagyhatta szó nélkül, hogy más meg viszi a szalmát.

— No megájj, mondom, majd én lelek szalmát, míg odahaza jársz.

Látok egy jó kazalt a másik ódalba, közel a faluhoz. Odamegyek, meghúszom, rakok egy jó rudast, kétolyat mint e vót, megkötöm, felveszem, megyek haza vele a kerteken.

Micsoda? Édesanyámnak három sütésre elég vót.

No, mondom neki: no édesanyám én se lopok többet... ha nem muszáj... vagy ha jó alkalom nem kínálkozik. Először loptam életembe, most is megfogott a kerülő, de kíváncsi vagyok, hogy megjelenti-e? Mer ha meg, akkor én is megmondom, hogy ü vitte haza az én lopományomat.

De nem lett belőle semmi, nem szólt az az ég világon senkinek.

Estefelé kiállok a kiskapuba, arra megy Kánya Zsigmondné:

— Mér nem nősülsz mán meg?

— Majd. Ráérek.

— Nősülj meg. Anyád itt marad halva. Sose vagy itthon. Azér nem akarsz, — azt mondja — mert Váradi Piroska nem megy hozzád.

Evvel elmegy, én meg csak nézek egy nagyot.

Nem jön hozzám?... Még nem is kértem... No ezt megtudom, hogy jön-e hát, vagy nem.

De mérges vótam kegyetlen, hogy minek avatkoznak bele az én dógomba.

Mingyán mentem arrafelé, amerre Váradi Piroskákéak laktak, a felvégre. De nem hozzájuk mentem be, hanem a kocsmába. Az ott vót akkor, közel hozzájuk. Kocsis Ambrus vót akkor a kocsmáros, azér is vállalta a falu kocsmáját, hogy ha úgyse lehet a feleségét egyébire használni, hát erre jó lesz, mer kikapós vót az asszony.

Bemegyek, leülök. Rendelek egy liter bort.

Mán fele bennem vót, mikor bejön Balog István. Az öreg. Aki első béres vót, mikor én Salánky Arvédnél ostorosgyerek vótam. E vót az, amékre nagyon haragudtam, mert fődhő vert, mikor szántottunk, hogy az ökröt nem jól vezettem, hanem kicsapott a borozdából. Nekemjött, torkon fogott és fődhöz vágott, hogy

mér nem vezetek jól, mikor éppen úgy törekedtem, de mire elibefordultam a marhának, az a fiatal tinók már ki is rángatták az ekét a borozdából.

Osztán e meg ahelyett, hogy helyre térítette vóna ököket, engem vert a földhöz. Nagyon haragudtam én akkor arra, megfogadtam is, hogy eccer megfizetek neki érte.

Hát most ott ült velem szembe. Eltelt azóta tíz esztendő, én már jó magam-köttes legénye vótam, e meg olyan kis öreg lett, mint egy csutka.

Mondom neki:

— No István bácsi.

Azt mondja:

— Ismerlek, öcsém.

— Ismer kend? Hát tudja kend honnan dörög az ég?

Avval felállok, odamegyek hozzá.

— Emlékszik kend, hogy mikor a Salánky tagjába szántottunk, osztán kend tartotta az ekét, én meg vezettem a tinókat, osztán kicsaptak a borozdából míg fordultam vele, osztán kend megfogott, osztán földhöz vert?

— Gyermekek vótál még akkor, öcsém.

— Éppen a, hogy gyermek vótam, semmit se tudtam, annyit tudtam, mint az a tinó. Hát meg kellett akkor engem fogni magának, osztán a földhöz?

Avval megfogom a kis öreg embert a mejjin, osztán úgy ahogy vót, felemeltem a levegőbe, megráztam.

— Mit szóna kend ahho, ha én most kendet a földhöz mázolom, hogy taknyán csúszik vén kutya?

Avval letettem a földre. Aligség alig tudott lábára állani.

No mikor essze szedi magát a nagy ijedtségből, azt mondja:

— Igazad van, öcsém, mer most mán te vagy az ember, én meg mán semmi se vagyok.

— Jó van, mondom jöjjön ide közelebb, igyon meg egy pohár bort. Karácsony este van.

Odaült az asztalomhoz, megittattam vele egy liter bort, akkor azt mondtam neki:

— No jól van István bácsi, most mán el van felejtve az egész, hanem mondja meg a béresgazdáknak, kocsisoknak, számadóknak, mindenféle fajta paran-

csoló embereknek, hogy máskor a gyermekkel ne úgy bánjanak, ahogy kend csinálta. Akkor nem lesz semmi baj.

Evvel elkergettem, én meg tovább búsultam.

Mondom a kocsmárosnak:

— Hogy van most a szokás? Mikor lesz tánc?

— Hónap este, azt mondja.

— Jó van, de jó cigányok legyenek.

— Lesznek, azt mondja, mégpedig becsiek.

— Nagyon jó.

Avval nem szóltam többet, hazamentem karácsony estét ünnepelni. Szép ünnep vót, disznótoros.

Másnap karácsony. Mentem templomba. Nagyon körülvettek a legények, de az én cimboráim már házasok vótak. Orbán Gyurinak mán gyereke is vót. Files Gyurkának is hasas vót a felesége. Majd a lesz az enyém is, csak még nem tudom mejik. Körülnéztem a templomba, mék jány várja az áldást tőlem. Ott vót Váradi Piroska is, sápadt vót egy kicsit. Ezt kéne mégis megpirosítani.

Megyek este a kocsmára, mán vótak szépen. Még táncoltak is mán. Én nem táncoltam, csak leültem és rendeltem egy litert.

Vót a kocsmárosnak két kis fia, a nagyobbik mán jócskán megnőtt vót, jó értelmes gyerek, odaszólítom. De csak mikor má bennem vót a liter.

— Gyere csak te kis Ambrus... El tudnál-i menni Váradiékho?

— El, aszongya a gyermek.

— Hát akkor ugorj át, osztán mondd meg Piroska nénédnek, hogy gyűjjék táncolni. Én hivatom.

Elmegy a fiú. Jön vissza.

— No mit mondtak?

— Aszonta Piroska néném, nem gyühet, beteg.

— Fekszik?

— Nem.

— No akkor eredj vissza, mondd meg, hogy azt izenem, gyógyujjon meg, én izenem. Hanem rögtön jöjjön.

Újra megy a gyermek. Megint jön.

— No, mi a szó?

— Azt mondta Váradiné, hogy mér nem ment maga György bátyám? Úgy a tisztesség; ha híjja a jányt, eljön, de maga menjen érte.

— Jó van, elmehetek.

Felállottam, elmentem.

Bemegyek hozzájuk. Ott van apja, anyja, meg ü.

Piros.

— Jó estét.

— Jó estét.

— No Piroska, mér gyüttem . . . Gyüssz-e táncolni?

Biztattak, hogy üjjek le.

Az apja meg feláll, kimegy.

Menjen. Ennek úgyis az a dóga, hogy kimenjen, ha komoj szó van a házba.

Beszélgetünk osztán. Hát bizony a Piroskának nagyon színtelen vót az arculata. De azért megpirosodott egy párszor, mikor egyet-egyet szoltam neki.

Hát a végin azt mondja:

— Hogy jutottam eszedbe?

— Nécsak Piroska, mondom neki, úgy jutottál eszembe, hogy mán nagyon régen benne vagy az eszembe. Én most azér jötem haza, hogy házasodni akarok. Hát most még lehet. Te vagy az első, felelj: eljössz-e hozzám?

A jány elhallgat. Nem néz rám, csak nézegeti a zsebkendőjét.

— Várjon még egy esztendeig, azt mondja, egy esztendő mulva elmegyek.

— Egy esztendő mulva?

— Igen. Egy esztendő mulva.

— Hát Piroska, megértettem szíved szándékát. Egy esztendeig nem várhatok. Isten áldjon.

No az anyja megijedt, tartóztatott, de én úgy elmentem, mintha ott se lettem vóna. El.

— No megájj, az anyád istenit, majd lesz nekem táncosném.

Avval végimentem a falun, csak úgy kis ruhába, mer még a télikabátom se vót rajtam, mer csak úgy mentem át Piroskáér, legényesen. Kegyetlen hideg vót, a kezembe vót egy kis tengerinádpálca, avval mentem végig a falun.

Suhogtattam a pálcát. A jegyző háza előtt meg is fenyegettem az ablakát. Ettől szenvedtem legtöbbet. A tanító háza előtt is suhintottam egy nagyot: itt szenvedtem a másik legtöbbet. Hej Piri Márta, hol vagy? Itt a házasodás ideje, még csak rád se gondolhatok.

Elmentél, azóta kisasszony vagy, nem hallod a bagolykvékolást.

Igy végimentem az egész falun, minden ház előtt suhintottam egyet, kire hogy emlékszem. Kovács Marinak is egyet, mér tanított meg cicázni, a gányó jányok pajtája felé is egyet-kettőt, minek tanítottak meg a szerelem mulatására...

Végimentem egész az alvégre.

Megállottam Kőmivesék háza előtt.

Bemegyek:

— Jó estét.

— Isten hozta, György.

— No Erzsike, no kedves Erzsike, jösz e táncolni?

— Táncolni?

— Bizony táncolni. A nagy kocsmára. Szól a muzsika.

— Nem megyek, nincs kiér.

Ránéztem, suhintottam.

— Most gyere... most hijlak...

Erzsi rámnéz, akkor elnéz valahova a sarokba.

Hallgat.

De én úgy állottam, mintha most gyulna ki a ház felettem. Magam se tudtam miféle ház: az én egész életem háza... Ha ez most azt mondja, hogy nem jön, leég akkor az egész épület, akkor nem tom mi lesz velem, nyomorult kódussal...

Sokáig állottunk egymás mellett. Erzsi nem mozdult, csak nézett maga elé. Az ágy végébe megmozdult a gyereke, a kisjány. Mán a böcsöt kilettek, mán nem fért abba, az anyja ágyába hált. Erzsi meg a ház kisvégébe lakott a kicsijével. A szülei a nagyvégbe.

Hát ott állunk mondom, nézem a lámpát. Füstöl. Nagyon megharagudtam akkor arra a petróleumlámpásra, fogom a suhogót, elkeseredésembe emelem, hogy rácsapok. Erzsi megérzi, megkapja a kezem.

Erre el kezdünk birkózni.

Átölelem félkarral. De erős vót. Eldobom a pálcát s a másik karom is a derekára. Ahogy fordulok véle, felkapom, a szoknyája repül, de olyat repül, hogy elfujja a lámpát. Setét lett.

Iszonyú düh jött belém. No Kőmives Erzsi, most véged.

Nem mert sikítani, én meg belecsókolok a nyakába, ahol érem.

Egy szót se szólt, se ő, se én. Birkózik, mar, liheg. Az ágyba akartam, de ott vót a gyerek. Ű is azt kimélte, hogy fel ne ébredjen... Letettem a fődre... Vastag pokróc volt az ágy előtt. Nem ütötte meg magát...

Szegényt csak elfutotta a forróság és már nem bánta, akármilyen történik vele.

Megcsókoltam osztán.

— Hát jösz?

Kérdem tőle.

Azt mondja csendesen:

— Várj meg, míg ötözök.

Kimentem. A tornácon vártam.

Felötözött. Elmentünk.

Úgy mentünk végig a falun. Szép csendesen. Egy-más mellett.

Mán e más vót, ez a menés, mint ahogy jöttem. Akkor olyan vótam én, mint a bús bika. Fel tudtam vóna robbantani az egész községet.

Most?

Bántam én mán az egész világot... Mán én nekem rendbe vót a szénám... Olyan örömem vót mán nekem az életbe, amelyet el se tudtam képzelni soha. Meg vót mán a párom. Meg vót a fészke. Jövöm, minden.

Hogy én ilyen csudát értem: itt vót kicsi kortul mellettem, aki nekem valónak született és én arrul semmit, de semmit nem sejtettem. Csak most. De most osztán mintha egy szippantásra be tudtam vóna inni az egész falut, az egész határt, meg az eget, földet, csillagokat.

Ott libbengett én mellettem mán az egész életre való.

Isten áldjon Piri Márta, te csak egy kis buborék vótál; Kovács Mari, te meg csak egy kis szeplő az én életemben. Gányójányok? Csufság, szégyenség... Sarkadi Piros?... Ennek még tartozok valamivel. Tűz égesse meg a boszorkány tojását.

De mán evvel se törődtem. Csak oda-oda pillantgattam Erzsire. E mán nem Kőműves Erzszi: ez má az én Erzsim. Slussz.

Hát elérünk a kocsnába. Bemegyünk. Elöl én, utánam Erzszi. Úgy jött utánam, mint a kisbornyu az anyja után. Vagy apja után? No, a szerető párja után az asszony, mondhatnám.

Leültetem.

Nem igen a főhelyre, mer a nem illet. Nem is kell, hogy nagyon kihijja az ember a kíváncsiságot. Mert kíváncsiak a népek. Pedig aki a főhelyekre ül, annak fizetni kell: de én már kezdtem azt számíttatni, hogy lakodalomra kell spórolni.

Jön az Ambrus gyerek, mit hozzon?

— Hozzál fiam egy féllitert abbul a mézes, forralt-bul. Két kis poharat hozzá.

Elhossa a gyerek. Tötök. Koccintok Erzsivel.

Fogja a poharat. Felemeli a világosság felé, nézi.

Én meg ütet nézem. Hát látom én az arcán, hogy meg van színesedve. Mert olyan sápadt jány vót, hanem most valami jó kis pirosság vót a két orcája élin. De a szeme körül meg valami olyan szín, amit a jányok csók után kapnak. Olyan sárgás fejez izzadozás, mint a viasz színe.

Elmosolyodok. De nem kacsintottam, csak néztem. Ó is komoly vót.

— Igyál már.

Ivott egy kicsit. Cukor vót a borba, meg malozsa-szóló.

— Gyere táncolni.

Jött. Mikor a cigány megállott, leültünk.

Ülünk, csak ülünk. Nem szólunk. Már nem kell szólani. Ha minden ilyen jó rendbe van.

Eccer csak, magam se tudom, felállok. Megláttam az Ambrus gyereket, hozzáléptem:

— Egy csak fiam, égy csak Ambrus fiam még eccer Váradiékho. Mondd meg Piroska nénédnek: azt izenem, ha látni akar, elgyühet...

Rámnéz a gyerek. Ránéz Erzsire. Elszalad.

De ott álldogált mellettünk Somos Pál kereszt-apám. Hajja, mit akarok. Odaszól:

— Gyere csak, György... Ne küldj te Váradi Piroskáért. Megharagszik Kőműves Erzsi.

— Ü dóga.

— Minek hijtad ide, ha más jányért küldesz?

— Én dógom.

Micsoda? Öt perc mulva ott vót Váradi Piros.

Azt mondja Erzsi:

— Minek hijtad ide Váradi Piroskát, ha engem hoztál?

Mondom neki:

— MÉR ne hijtam vóna? Tartozok én avval neki...
Hadd lássa.

Avval hátat fordítottam Váradi Piroskának. Félbehattam ütet. Egyet se néztem felé. Erzsivel táncoltam reggelig.

— No Zsiga bátyám, — végezte beszédét Joó György — e vót az én életem. A többirül nem érdemes egy szót se szólani... Ujesztendőbe megkértem az Erzsi kezét. Februárba esküdtünk... Augusztusba ki-tört a háború...

Vége vót a boldog életnek.

UTOLSÓ BESZÉLGETÉS

*arról, hogy minden hibának van korrektúrája, csak annak az egynek nincs, hogy az ember megszületett és él.
Vagy talán annak is van?*

Ma 1935 április 1.

Április 1., az valami tréfanap a magyar népszokásban. Én a szedést korigáltam: a nyomda fürge ördögével verekedtem: a betűhibákra egerésztem s a tréfacsináló naptól indítatva, végig gondoltam ezen a három éven, ami eltelt, mióta ez a regény először megjelent a Pesti Naplóban. Három év: elmult a hivatalom is. Az is három évig tartott s éppen elég volt. Ma megint független író vagyok, ahogy Csontos bácsi, a napszámosból lett országos képviselő kérdezte:

— Osztán uram, öcsém, maga kezére dógozik? vagy más műhelyébe?... Önálló iparos? Osztán van-i elég megrendelése?... Háláistennek, ha van.

Szóval korigáltam a »megrendelést«. Nagy figyelemmel, mert a legutolsó munkámért a püspöki áldást is megkaptam, avval az exceptióval, hogy »sok benne a sajtóhiba«. Vigyáztam azért, mert akkor ez a megfigyelés nagyon ártott életem főművének: az emberek észre se vették, hogy azon a regényen tizenhét évig dolgoztam, csak azt visszhangozták, hogy sok benne a sajtóhiba. El is határoztam, hogy ebben nem hagyok egyet sem, írmagnak sem. Csak úgy ne járjak vele, mint Döbrentei Gábor, aki azzal vitte el az új könyvét Virág Benedekhez, hogy: »No urambátyám, itt az első magyar könyv, amiben nincs sajtóhiba.« Ránéz Virág

Benedek a könyvre s azt mondja: »Látom úrócsém, *ordította* Döbrentei Gábor.«

Ahogy vaklállok a betűk felett, nyílik az ajtó és ki lép be rajta?... Joó György.

— Hű, fiam, de jókor jöttél. Mi szél hord már megint Budapesten?

— Rossz világ van odahaza, Zsiga bátyám, egyre rosszabb. Megint arra vetettem magam, hogy feljövök már egy kis pénzt keresni. Nehezen élünk otthon a falun.

— Nehezen, fiam?... csak ennivaló legyen.

— Iszeng, ha a vóna. De a nincs éppen. Olyan rossz termés volt, hogy a vetőmagot se kapta meg egy gazda se. Aki hatvan mázsa búzát elvetett, negyvennégy mázsat aratott belőle... Hagytam a családnak húsz kiló kukorica lisztet, még van egy kis bab. Disznót bizony nem is öltünk. Tehenünk nincs, csak az az egy, akit most három esztendeje ott hattak, adótehénnek, a meg má semmit se ad, igaz én se igen tudok adni neki semmit, meddő, mégis tartani kell... Hát eljöttem... de má két hete itt téblábok, egy pár csizmát már eltaláltam, de úgy higye meg bátyám, egynapi munkát nem tudtam szerezni két hetek alatt...

Nagy kedvtelenség csapott rám: ezen a Joó Györgyön nem lehet segíteni.

Nézem az embert. Az utolsó három esztendő alatt megöregedett. Már az arca élén csak a bőr feszül. Barna bogár szemei nyugtalanul repkednek. Bajusza lóg s ajka lila.

Ebéd után összeültem vele. Odaadtam neki a könyvnek kiszedett első íveit, elolvasta.

— Úgy vót, György? Igazán írtam?

Vártam, hogy megnyilatkozik, hogy magára ismer-e s nincs-e kifogása, hogy az életét ilyen őszintén elmesélem az egész világnak?

— Hát bizony, így van-e most is. Nem lesz az idén se semmi termés. A tél száraz vót, az egerek kirágták a búzát. Jöttem a mezőkön, csak néztem, mi lesz ebből jóisten?

Mint a száraz malom zuborgása, zörgött és zakarta belőle a panasz. Elgondolkoztam a sorsán.

— Nézd, György, — mondom neki. — Azért a te faludból senki sem megy el. Mindenki csak megél. Csak te nem tudsz élni?

— Dehogyan él. Dehogyan nem megy. Elmenne a mind, csak tudna hova menni. De minek menjen el a szegény nyomorult nép, ha másutt se kapja meg a napérfő kenyeret.

— Dehát, az istenért, csak van valaki nálatok is, akinek jól folyik a dolga. Mond csak el, kinek megy jól nálatok?

Lehajtotta fejét s maga elé meredt:

— Jól megy a jegyző úrnak, van hivatala, rendes fizetése, amit az államtul kap... Jó a tiszteletes úrnak is, a felesége is nyugdíjas. Neki is befolyik a fizetése. A földjéért kap tíz mázsa tengerit, négy mázsa búzát. Fát is kap. Meg államsegélyt is.

— Meg stólát, úgy-e? Keresztelésért, temetésért?

— Azt nem sokat, mert minálunk már nem sokan születnek, nem sokan halnak meg. Tavaly vót két születés, három haláleset. A keresztelésért kapott két pengőjével négy pengőt, a temetésért, darabjáért nyolc pengőt, az huszonnégy.

— A bizony nem sok... Még kinek megy jól?

— Jól megy a vámöröknek, vannak hatan. Hogy most a mi falunk éppen a határon van, benne van a trianoni szerződésben is, Magosliget... Szóval a besorozott katonáknak is jó. Vannak a kaszárnyában tizennégyen. Még a szakácsnéjuknak is jó. Egyszerűen azoknak jó, akiket az állam tart el. Vagy a község. Mert jó a kisbíróknak is, a levélhordóknak, meg az éjjeli őrök... Meg a cselédeknek is elég jó, de mán a faluba csak három cseléd van, egy férfi ember, kocsis és két szógáló jány. Ezelőtt a gazdák mind tartottak cselédet, nem tartanak már.

— Hát a gazdáknak?

Hozzá fogott számolni a gazdákat, egyenként, végig ment az egész falun.

— Tizenkét házban van élet, a többi mind nyomorban van. Tizenegy ház megszűnt, harmincnyolc házban csak nélkülözés van. Nincs mán minálunk csak ötven ház. A többit lerontották, elhordták, csak a pusztaság hely van... Én is úgy vagyok: nem vagyok képes lepadlásolni a házam hátulsó szobáját. Pedig nem vótam részeges soha, dógozni szeretek. Megöszültem ebbe a három esztendőbe... Itt a kezem, ehen-e: *egészen meg van szépvülve*. Nem töri fel a munka...

Ez az egy szerencse, hogy gumitalp van a csizmámon, lejártam volna egy pár bőrtalpat, mióta itt vagyok Pesten... Sehol semmiféle munkát nem lehet találni. Odamegyek akarhova: »Kérem szépen, nem lenne szíves valami munkára, napszámos munkát...« »Kérem, azt feleli, csak a párkányok lesznek javítva, semmi más...« Azért építenek négyemeletes állványokat. Dehogyan is vesznek fel munkást, inkább azt is elküldik, aki má ott van... Gép keveri a betont. Két talicska kell hozzá, egy meg eligazítja. Ahol harminc, harmincöt ember dolgozott, ma három elég.

Bólogat, tünődik.

— Má nem bánám, csak azt az időt még megérném, mikor újra szükség lesz az emberre... De itt vannak a gyerekeim... Mi a mai fiatalok élete?... Nem isznak ezek... Má nincs kocsmá... öt-hat liter pálinka a zsidónál eltart három hétig. Vámörök isznak csak titokba, meg a csempészek. Jönnek át a másik félről, odaátrul, azok igen: de a mieink soha... Az én időmbe?... Ha én a kocsmába mentem tizennyócéves koromba, a pitarban állottunk meg, mert oda-be tele vót legényekkel a nagykocsmá. Két sorba ültek... Ma?... Ma már nincs gyerek. Egy ha van. A legtöbbnél egy se. Ha így megy, akkor a mi falunk nem-hogy szaporodna, de elfogy... És aki van is, fiúgyerek? Úgy meglátszik rajtuk a nélkülözés. Nem tud adni nekik az anyjuk tíz fillért. Úgy megtanulja a gyerek a nincsent. Azt mondja a tizenkétéves fiam: »Édesapám, ne tessék annyit adni az aprómármának, mert elfogy. Nem lesz«, — azt mondja. Még ennek a kis fiúnak egy vásári ötözet ruhát nem tudtam venni, mióta él...

Csak hallgatom, hallgatom, lesujtva és tehetetlenül. Az ország gazdasági állapota leromlott, különösen a keleti végeké. Joó György tovább dongja a gyász-igéket.

— Édesanyám még nullás lisztből sütötte a kenyeret, azt mondta: annak van szaporája. De ócsó vót: vett tíz-tizenkét kiló lisztet akármikor, nem vót gond. Most egy mázsa búza 18.50. Én egész télen egy kilót se vettem... Húst karácsonyra vettünk. Harminc fillér egy kila liszt, két pengő negyven egy kila zsír... Egy kis habarást csinál a feleségem tej nélkül. Beletesz a lisztbe egy kis hagymaszárat, rántást csinál, zsír

nélkül. Én meg ott heverek, egész télen egy pengőt nem tudok keresni... Hol vannak a régi jó túrósbélesek? Néha eszembe jut, még álmomból is arra ébredtem, hogy azt ettem. Mondtam édes anyámnak: »jaj de szeretem a túróstésztát, édesanyám, főzzön mán.« Megfőztük mink azt akkor hétköznap is... A só? Csak öten vagyunk, hozunk egy kila sót, má vége... Akkor tíz krajcár vót a finom kósó, amit Szlatináról hoztak, kétszer olyan jó: ma hatvan fillér ez a semmi főtt só... A rizskása 12 krajcár vót, ma 80 fillér... Cukor? Nem is tudom, milyen drága. Karácsonyra vettek, egy kocka két fillér vót. Tíz fillérért öt kockát hozott a gyerek, sírt a feleségem... A gyufát má úgy veszik minálunk, hogy három asszony adja össze a paklira a hat fillért, osztán szálanként szét számolják maguk közt... A zsidók is mind elmentek a faluból, nincs mán csak az egy kocsmáros, pedig tizenkilenc vót nálunk valamikor... Csak tessék kihirdetni jó bátyám az én régi boldog életemet. Ha azt meglátják az emberek, meg a kormány, hogy milyen élete vót ebben az országba a szegény magyar embernek valaha, akkor talántán gondolnak egyet és azt mondják: csináljunk mégeccer ilyet nekik.

— Nézd, György fiam. Én ezt a te életedet megírtam, most újra meg újra elolvastam s meg is fog jelenni könyvben... De ahogy nézem, úgy láttam, az olvasók azt fogják mondani: ez az ember, amilyen derék, ügyes fiú, élelmes, okos, erős, eszes volt gyerekkorában, meg legénykorában, mégis semmire se tudta vinni... azt fogják mondani: ez az ember mégse volt hős... Az embereknek csak az imponál ha a szegény ember gyermeke elindul a mese útján és eljut odáig, hogy feleségül veszi a király legkisebbik leányát és aztán boldogan él, ha meg nem halt... Mond meg, hova jutottál te?

Joó György rámnézett komoly szemeivel:

— Hova jutottam?... Ha én nem lettem volna ilyen ember, amilyen vótam, azóta meghaltam volna az árokparton. Iszen én tizennégyesztendőskoromban semmi nélkül maradtam. Engem úgy megüldöztek a fiskálisok, meg a többiek, azt akarták, pusztuljak el a faluból... De én ott maradtam. Nekem ma ott nyolc hold földem van. Öt gyereket felneveltem. Két jányt férhez adtam. Egy fiamat szabómesterhez iktattam be

inásnak. A többi is, ahhoz képest, egészséges és olyan jó gyerek, hogy párját kell keresni. Én egy olyan nőt vettem el feleségül, aki ennyi idő óta egy rossz órát nem szerzett nekem. Inkább a legnagyobb bajokban is csak vigasztalásomra vót és a verejtékeimet letörülte... Én azt elmondhatom, hogy Isten segítségével jól házasodtam. Annyi sok fejeárcseléd közül a legjobbat választottam ki. Hálát adhatok az Istennek, hogy ebbe a szerencsébe részeltetett, hogy lelki boldogságot adott... Mert Kőmives Erzsi vót... Mert huszonöt év nagy idő, de huszonöt év alatt egyszer felleg nem jött az én homlokomra ümiatta... Ezt nem tudom, melyik királynak milyen lánya adta vóna meg az ő urának...

Joó György lelke nagy bánatában, szívének nagy boldogságában rám emelte tekintetét s a szemében könnyesepp égett s fehér homlokán büszke öröm ragyogott.

Nem bánom tovább: így van ez, Joó György.

A te életed mintaszerű emberi élet. A szegény magyar földműves ember együgyű élete. Nem futottál hiábavaló földi javak után: mennyei kincset szereztél ezen az igazán siralmas földi téreken.

Arról nem tehetsz, hogy az ember az ország szolgálatában el ég, mint a kicsiny gyertyaszál. Ebben mindnyájan osztályos társaid vagyunk e megtöretett kis trianoni csonka hazában.

VÉGE

MÓRICZ ZSIGMOND

ERDÉLY

Történelmi regénytrilógia

TÜNDÉRKERT

A NAGY FEJEDELEM

A NAP ÁRNYÉKA

A Bethlenek, a Báthoryak csodálatos, színes, kavargóéletű Erdélyének nagy regénye ez a munka. Móricz Zsigmond hatalmas életábrázoló ereje, a magyar sors mélyére ható tekintete volt képes csupán ezt a sokrétű multat, amely ma mindenél érdekesebb számunkra, regénybe önteni. A trilógia megjelenése ünnepi eseménye a magyar irodalomnak, de kiemelkedő esemény Móricz Zsigmond írói pályáján is.

Díszes egészvászonkötésben, kb. 1000 oldalon, ára 5 pengő.

MÓRICZ ESZKIMOND

ERDELY

Történelmi régényhagyomány

TRÁNYI
A MŰVÉSZETEK

OSZK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár